

T.C.
BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

KENTLEŞME SÜRECİNDE KENTLİLİK BİLİNCİ;
DİYARBAKIR ÖRNEĞİ

Hazırlayan
Murat BAYHAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Doç. Dr. Abdullah TAŞKESEN

Bingöl - 2017

BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

KENTLEŞME SÜRECİNDE KENTLİLİK BİLİNCİ;
DİYARBAKIR ÖRNEĞİ

Hazırlayan

Murat BAYHAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Doç. Dr. Abdullah TAŞKESEN

**Bu çalışma *Bingöl Üniversitesi Sosyoloji Anabilim Dalı* tarafından
..... nolu Yüksek Lisans tez projesi olarak desteklenmiştir.**

Bingöl - 2017

III

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ	VII
ÖNSÖZ.....	IX
ÖZET.....	X
ABSTRACT.....	XI
KISALTMALAR	XII
TABLolar	XIII
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1 KAVRAMSAL ÇERÇEVE	6
1.1 KENT	6
1.1.1 TARİHSEL SÜREÇ İÇERİSİNDE KENT.....	14
1.1.1.1 Kentlerin Ortaya Çıkışı.....	14
1.1.2 GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE KENT TARİHİ.....	19
1.1.2.1 Antik Çağda Kent	19
1.1.2.2 Orta Çağda Kent	21
1.1.2.3 Modern Çağda Kent.....	22
1.2 KENTLEŞME.....	25
1.2.1 KENTLEŞME NEDENLERİ.....	31
1.2.1.1 Ekonomik Nedenler	31
1.2.1.2 Teknolojik Nedenler	33
1.2.1.3 Siyasal Nedenler	34
1.2.1.4 Sosyo-Psikolojik Nedenler.....	35
1.3 KENTLİLEŞME	36
1.4 KENTLİLİK BİLİNCİ	40

1.4.1 Kentlilik Bilincinin Göstergeleri	44
1.4.1.1 Kentsel Aidiyet	44
1.4.1.2 Kenti Sahiplenme	45
1.4.1.3 Kent Kurumlarına Katılım	45
1.4.1.4 Kent Sorunlarıyla İlgilenme	46
1.4.1.5 Kentsel Farkındalık.....	47

İKİNCİ BÖLÜM

2 DİYARBAKIR İLİNİN SOSYAL YAPISI.....	48
2.1 Demografik Yapı.....	49
2.2 Eğitim	59
2.3 İş gücü ve İstihdam Yapısı	62

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3 ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	64
3.1 Araştırmanın Materyali	64
3.2 Araştırmanın Yöntemi.....	64
3.3 Araştırmanın Konusu	66
3.4 Araştırmanın Problemi ve Amacı	67
3.5 Araştırmanın varsayımları	68
3.6 Araştırmanın Hipotezleri	68
3.7 Araştırmanın Evreni ve Örneklemi	69
3.8 Araştırmanın Sınırları.....	70
3.9 Veri Toplama Araçları.....	70
3.10 Analiz Teknikleri	71

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4	BULGULARIN ANALİZİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ.....	72
4.1	Bireysel ve Sosyal Özellikleri.....	72
4.2	Kent Sorunlarına Duyarlılık ve Kentsel Kurumlara Katılım.....	85
4.3	Kentsel Yaşam ve Aktiviteler	92
4.4	Kentsel Farkındalık	97
4.5	Kente Aidiyet ve Kenti Sahiplenme	104
4.6	Kentsel Yaşam ve Kent İle Bütünleşme.....	115
4.7	Sosyo-Ekonomik Faktörlerle Kentlilik Bilinci Arasındaki İlişki ...	127
	SONUÇ	156
	KAYNAKÇA	166
	EKLER	173
	ÖZGEÇMİŞ	177

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım “*Kentleşme Sürecinde Kentlilik Bilinci; Diyarbakır Örneği*” adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

... / ... / 2017

İmza

Murat BAYHAN

BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Murat BAYHAN tarafından hazırlanan *Kentleşme Sürecinde Kentlilik Bilinci: Diyarbakır Örneği* başlıklı bu çalışma, 19.09.2017 tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda [oybirliği/oy çokluğuyla] başarılı bulunarak jürimiz tarafından *Sosyoloji* Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ (Unvanı, Adı ve Soyadı)

Başkan : Doç. Dr. Abdullah TAŞKESEN (Danışman) İmza: .....

Üye : Yrd. Doç. Dr. Mehmet Seyman ÖNDER İmza: .....

Üye : Yrd. Doç. Dr. Nuri DEMİREL İmza: .....

ONAY

Bu Tez, Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun 19.09.2017 tarih ve ..... sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Doç.Dr. Yaşar BAŞ
Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

“*Kentleşme Sürecinde Kentlilik Bilinci; Diyarbakır Örneği*” konusu, günümüz kent ve toplum araştırmalarında, özellikle nüfusun sürekli olarak arttığı kentlerdeki bireylerin sosyo-kültürel, ekonomik gibi değerler ve yaklaşımlar bağlamında üzerinde durulması gereken konuların başında yer almaktadır.

Bu çalışmanın hazırlanmasında yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Doç. Dr. Abdullah TAŞKESEN’e; tezin yazım aşamasında ve tashihinde katkılarını esirgemeyen Ahmet ALP, Vefa ADIGÜZEL’e ve eğitim hayatım boyunca yetişmemde katkısı olan tüm hocalarıma teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

Çalışmamı tamamlamam konusunda moral ve motivasyonumu üst düzeyde tutmama yardımcı olan aileme şükranlarımı sunarım.

..../..../ 2017

Murat BAYHAN

ÖZET

Türkiye’de 1950’li yıllardan başlayan kentleşme hareketi günümüze kadar sürekli artarak devam etmektedir. Sanayinin gelişmesi ile birlikte özellikle metropol kıvamında olan kentlere ilginin artması, cazibe merkezleri haline gelmesi, iş olanaklarının, hayat şartlarının daha iyi olması gibi etkenlerden dolayı sürekli göç alan mekanlar olmuşlardır. Kentlerin sürekli gelişip büyümesi ve göç alması beraberinde çeşitli sorunlar da doğurmuştur. Sosyal, bireysel, ekonomik, kültürel gibi sorunları da beraberinde getiren kentler ve bu kentlerdeki sorunların çözümleyici olgularından birisi olarak da kentlilik bilincinin gelişmesi ile mümkün olacaktır. Bireylerin, kente aidiyet duygusunu geliştirmesi, sahiplenmesi, farkındalık bilincinde olması gibi etmenler ile birlikte sorunların hem bireysel hem de toplumsal alanda çözümleyici bir rol üstlenmelerine yardımcı olacaktır. Bireylerin bu rolleri benimsemeleri ile birlikte sorunların çözümünde önem kazanılacaktır.

Bu çalışmada başta kent kavramı olmak üzere, kentleşme, kentleşme, geçmişten günümüze kent gibi başat kavramlar ele alınmıştır. Bu bağlamda kentleşme ve kentleşme bilincinin oluşumu açıklanmaya çalışılmıştır. Sürekli gelişen ve büyüyen metropol kent kıvamında olan Diyarbakır ilinde yaşayan insanlarda kentlilik bilincinin oluşup oluşmadığı, büyüyen ilde komşuluk, mahalle ilişkileri, çevre sorunları gibi konularda kentte yaşayan halkın bu konulardaki tutum ve davranışları analiz edilmeye çalışılmıştır. Bu çerçevede kentte yaşayan bireylere 156 anket uygulanmış, kent kurum ve kuruluşları ile yetkili merciler, STK’lar, kanaat önderleri gibi bireyler ile görüşmeler yapılmıştır. Ayrıca önemli bir diğer ölçek ise araştırma yapılmadan önce kent ile ilgili gözlem yoluna gidilmiş, anket uygulaması yapılmadan önce 1 ay boyunca kent ve kente yaşayan halk gözlemlenmiştir. Araştırmanın verileri SPSS programı ile sayısal veriler elde edilmiş ve bu verilerden hareketle kentlilik bilinci değerlendirilmesi yapılmıştır. Sonuç olarak kentlilik bilinci üzerinde sosyo-kültürel, ekonomik ve demografik değişkenlerin etkili olduğu görülmüştür.

Anahtar kelimeler: Kent, Kentleşme, Kentleşme, Kentlilik Bilinci

ABSTRACT

The urbanization movement that started in Turkey in the 1950s has been continuing as everyday as ever. With the development of the industry, it has become a place of permanent migration due to factors such as the increase of interest to the metropolitan cities, becoming centers of attraction, job opportunities and better living conditions. Continuous development and growth of the cities and getting migrations brought about various problems as well. Cities that bring problems such as social, individual, economic, cultural and urban problems will be made possible by the development of urbanism as one of the resolving phenomena of the problems in these cities. It will help individuals to assume an analytical role both at the individual and community level, along with factors such as the development of the sense of belonging to the individual, their ownership, awareness awareness, and so on. These roles of individuals will gain importance in solving problems with their adoption.

In this study, the main concepts such as urbanization, urbanization and the daily city of the past have been discussed. In this context, the formation of urbanization and urbanization has been tried to be explained. It has been tried to analyze the attitudes and behaviors of the people living in the city such as urbanization consciousness, growing local neighborhood, neighborhood associations and environmental problems in the people living in the province of Diyarbakır, which is in the constantly developing and growing metropolitan city. 156 surveys were conducted with individuals living in the city in this framework and interviews were conducted where necessary. In addition, interviews were made with city institutions and organizations, as well as competent authorities, NGOs, opinion leaders, and individuals. In addition, an important other scale was used to make observations about the city before the survey was conducted, and the city and living people were observed for 1 month before the survey was conducted. Numerical data were obtained with the SPSS program of the study and the urbanization was assessed. As a result, socio-cultural, economic and demographic variables have been found to be effective in the knowledge of urbanism.

Key words: City, Urbanization, Urbanization, Urbanism Consciousness

KISALTMALAR

AVM	Alış-Veriş Merkezleri
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
DBB	Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi
DİE	Devlet İstatistik Enstitüsü
DÜ	Dicle Üniversitesi
DTP	Devlet Planlama Teşkilatı
İŞKUR	Türkiye İş Kurumu
STK	Sivil Toplum Kuruluşları
TC	Türkiye Cumhuriyeti
TOKİ	Toplu Konut İdaresi
TÜBİTAK	Türkiye Bilimsel ve Araştırma Kurumu
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
Vb.	Ve Benzeri
Vd.	Ve Diğerleri

TABLULAR

<u>Tablo No</u>	<u>Sayfa</u>
Tablo 1.1: Kır İnsanı, Kentleşen İnsan ve Kent İnsanı: Ekonomik ve Sosyal Mekânın Ögelerindeki Değişmeler	42
Tablo 2.1: 1927- 2015 Türkiye ve Diyarbakır İli Nüfusu ve Yıllık Artış Hızı	51
Tablo 2.2: Diyarbakır İlinin Toplam Nüfustaki Cinsiyet Dağılımı	52
Tablo 2.3: Türkiye ve Diyarbakır’da Nüfus Artış Hızın.....	53
Tablo 2.4: Türkiye ve Diyarbakır İlinde Yıllara Göre Kentsel-Kırsal Nüfus Artış Hızı (% ₀).....	54
Tablo 2.5: İl, İlçe ve Köy Nüfuslarının Toplam Nüfusa Oranlarının Yıllar İçindeki Değişimi.....	55
Tablo 2.6: Diyarbakır İlinin Yıllara Göre Aldığı ve Verdiği Göç.....	57
Tablo 2.7: Diyarbakır İli Net Göç ve Net Göç Hızı Hareketleri	57
Tablo 2.8: Diyarbakır İlinde Cinsiyete ve Yıllara Göre Doğumlar	58
Tablo 2.9: Diyarbakır İli Yaş Grubu ve Cinsiyete Göre Nüfus 31.12.2015	59
Tablo 2.10: Diyarbakır İlinde 6 Yaş ve Özeri Okuma Yazma Bilen Nüfus	60
Tablo 2.11: Diyarbakır İlinin Okur-Yazarlık ve Eğitim Durumuna Göre Nüfusu (15 Yaş ve Özeri).	61
Tablo 2.12: Diyarbakır İli 2014-2015 Öğretim Yılı Okul, Öğretmen ve Öğrenci Sayısı	62
Tablo 2.13: Diyarbakır İli 2013-2014 Sonu Eğitim Seviyesine Göre Mezun Olan Öğrenci Sayısı.....	62
Tablo 2.14: Diyarbakır İli Temel İşgücü Göstergeleri.....	64
Tablo 4.1: Katılımcıların Cinsiyeti	74
Tablo 4.2: Katılımcıların Yaşı	75
Tablo 4.3: Katılımcıların Medeni Durumu	76
Tablo 4.4: Katılımcıların Eğitim Durumu.....	77
Tablo 4.5: Katılımcıların Mesleki Dağılımı	78
Tablo 4.6: Katılımcıların Doğum Yeri.....	79
Tablo 4.7: İl Merkezine Başka Yerden Gelenler	80
Tablo 4.8: İl Dışında İl Merkezine Gelme İle İlgili Veriler	80

Tablo 4.9: İl Merkezinde İkametgah Süreleri	82
Tablo 4.10: Aylık Gelir	83
Tablo 4.11: Ankete Katılanların Oturduğu Konutun Mülkiyeti.....	84
Tablo 4.12: Oturdukları Ev Türü.....	85
Tablo 4.13: Ankete Katılanların Beraber Yaşadıkları Kişi Sayısı.....	86
Tablo 4.14: Kentin En Önemli Sorunu	88
Tablo 4.15: Kentsel Sorunları İletmek İçin Kullanılan Yöntem	89
Tablo 4.16: Mahallenin Gelişmesi İle İlgili Projelere Katkıda Bulunma Durumu.....	90
Tablo 4.17: Kentsel Kuruluşlara Üye Olma Durumu	91
Tablo 4.18: Sık Görüşülen Kişiler	94
Tablo 4.19: Yapılan Aktiviteler.....	95
Tablo 4.20: Alış-Veriş.....	96
Tablo 4.21: Kentsel Farkındalık ve Büyükşehir Belediye Başkanı Ve Vali.....	100
Tablo 4.22: Kentsel Farkındalık ve Tanınmış Kişiler.....	101
Tablo 4.23: Kentsel Farkındalık ve Tarihi Yerler	103
Tablo 4.24: Kentsel Farkındalık ve Avm'ler.....	104
Tablo 4.25: Diyarbakır İle İlgili İfadelere Katılım Durumu	106
Tablo 4.26: Diyarbakır'da Bulunan Sosyal ve Kültürel Etkinliklere Katılma Durumu	109
Tablo 4.27: Diyarbakır İle İlgili Güncel Gelişmeleri Takip İle İlgili İfadelere Katılım Durumu.....	110
Tablo 4.28: Katılımcıların Buldukları Kente Özgü Konularda Katılım Durumu.....	113
Tablo 4.29: Kendini Kentli Olarak Görme.....	115
Tablo 4.30: Kentlilik ve Kent Gelişimi İle İlgili İfadelere Katılım Durumu	118
Tablo 4.31: Sokağa Tükürülmesini, Yerlere İzmarit Atılmasını, Ayakkabıların Kapı Önünde Bırakılmasını, Balkondan Sofra Bezi Sirkelenmesini Yadırgama.....	121
Tablo 4.32: Trafik Kurallarına Uymaya, Toplu Taşıma Araçlarında Her Zaman Yaşlılara, Özürlülere, Hamilelere Yer Vermeye Özen Gösterme.....	123
Tablo 4.33: Diyarbakır'da Kaldırımlar, Engellilerin Kullanımına Uygundur	125
Tablo 4.34: Büyükşehir Belediyesi Projelerde Halkın Görüşünü Almalıdır	127
Tablo 4.35: Aylık Gelire Göre Katılımcıların Alış-Veriş Yaptıkları Yer Durumu ..	128

Tablo 4.36: Eğitime Göre Katılımcıların Kentsel Kuruluşlara Üye Olma Durumu .	131
Tablo 4.37: Yaşa Göre Katılımcıları Avm'leri Gezme Durumu	133
Tablo 4.38: Meslek Durumuna Göre Katılımcıların Kentsel Sorunları İletmek İçin İzlediği Yol Durumu	134
Tablo 4.39: Eğitim Durumuna Göre Katılımcıların Kentsel Sorunları İletmek İçin İzlediği Yol Durumu	137
Tablo 4.40: Diyarbakır'da İkametgâh Etme Süresine Göre Katılımcıların Mahallelerinin Gelişimi İle İlgili Projelere Katılma Durumu	139
Tablo 4.41: Cinsiyete Göre Katılımcıların Kentsel Sorunları İletmek İçin İzlediği Yol Durumu	140
Tablo 4.42: Doğum Yerine Göre Katılımcıların Sıklıkla Görüştüğü Kişiler	142
Tablo 4.43: Doğum Yerini Göre Avm'leri Gitme Durumu	143
Tablo 4.44: Eğitim Durumuna Göre Katılımcıların Avm'leri Gezme Durumu	144
Tablo 4.45: Eğitim Durumuna Göre Katılımcıların Büyükşehir Belediyesinin İmar, Ulaşım Gibi Projelerde Halkın Görüşünü Alma Durumu	146
Tablo 4.46: Yaşa Göre Katılımcıların Kent Yaşamı Gelenek ve Görenekleri Azaltmaktadır İfadesine Katılma Durumu	147
Tablo 4.47: Yaşa Göre Katılımcıların Diyarbakır İle İlgili Güncel Gelişmeleri Takip Etme Durumu	149
Tablo 4.48: Eğitim Durumuna Göre Katılımcıların Kendilerini Kentli Olarak Göreme Durumu	151
Tablo 4.49: Doğum Yerine Göre Katılımcıların Diyarbakır'da Yaşamaktan Memnun Olma Durumları	152
Tablo 4.50: Cinsiyete Göre Katılımcıların Toplu Taşıma Araçlarında Yaşlılara, Hamilelere ve Özürlülere Yer ve Yardım Etme Durumu	154
Tablo 4.51: Oturdukları Konut Türüne Göre Katılımcıların Apartmanda Yüksek Sesle Müzik Dinlenilmesini ve Balkondan Sofra Bezi Silkelenmesini Yadırgama Durumu	155

GİRİŞ

Kent olgusu, tarihsel olarak insanoğlunun yerleşik hayata geçmesiyle birlikte ortaya çıkmıştır. Kent, geçmişi çok eskilere dayanan ve tarihsel serüven içinde kendisinden sürekli farklı yapı, isim ve biçimlerden bahsettiren bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Kentlerin tarihsel serüvenine baktığımız da, tarih boyunca uygarlıkların ve kültürlerin büyüdüğü, geliştiği mekânlar olmuşlardır. Tarihsel yolculuğu içinde kentler insan gelişimini etkileyen en önemli etkenlerin başında gelmiştir.

Sanayi devrimine kadar pazaryeri, dini mabet, meydan gibi yapılar ve bu yapıların etrafında gelişen yerleşim alanlarından oluşan bu mekânlar, sanayi devrimi ile birlikte boyut değiştirmeye başlamıştır. Sanayi devrimiyle birlikte kent olgusu, yapısı ve işlevinde de değişimler meydana gelmiştir. Sanayi devrimi ile başlayan yeni kentsel değerler bütün dünyaya yayılarak kent yaşamını konuşulur hale getirmiştir. Kentteki nüfusun giderek artması, kent yaşamının ve işlevlerinin hızlı bir şekilde değişme ve gelişmesi, insanların yoğun olarak belirli yerlere toplanması, yaşam ve uğraş alanlarının hızlı bir biçimde değişmesi gibi durumlarla birlikte kentler farklı bir pozisyon almıştır. Bu değişim, gelişim, kent nüfusunun artması ve kentin değişen işlevi sorgulanmaya başlanmıştır. Değişimin her alanda meydana gelmesi ile beraberinde yeni sorunlar doğurmuş, kent ve kentleşmenin incelenmesi ve analiz edilmesi kaçınılmaz bir hal almıştır.

Günümüzde birçok insan kentlerde yaşamaktadır. Türkiye’de özellikle 1950’lerde başlayıp 1980’li ve 1990’lı yıllarda ivme kazanan kentleşme, beraberinde birçok sorun da doğurmuştur. “1940’lı yıllardan itibaren kent ve kentlileşme problemleri sürekli olarak Türkiye’nin gündeminde önemli bir yer işgal etmiştir. Kaynağını kırsal nüfusun beslediği iç göçlerden alan kentleşme hareketi, sadece demografik bir olay değil, aynı zamanda bir toplumsal değişim sürecidir. Geleneksel kesimin henüz etkinliğini koruduğu Türkiye toplumsal yapısında, karmaşık ilişkilerin egemen olduğu kent topluluğunun giderek etkinlik kazanması anlamına gelen

kentleşme bu yapıdaki haklı değişimin taşıyıcısı olduğu kadar ana göstergesidir” (Es ve Ateş, 2004: 206). Bu nedenle Türkiye’de 1950’li yıllarda başlayan ve sürekli ivme kazanan kentleşme olgusu, özellikle göç alan kentlerin “metropol” nitelik kazanmasıyla, buralarda çok farklı sosyo-kültürel ve ekonomik sorunlar ortaya çıkarmıştır.

Türkiye’de, tarımda makineleşme ve kentte iş imkânlarının artması sonucu kentlere göçün hızlanması büyük kitlelerin kentlerde yaşaması sonucunu doğurmuştur. Bu durum, başta büyük kentlerde olmak üzere ekonomik, sosyal ve fiziksel problemleri de beraberinde getirmiştir. Türkiye’nin ekonomik ve sosyal yapısı bu göçü kaldıramadığı için bu kentleşme süreci “aşırı kentleşme”, “sağlıksız kentleşme”, “çarpık kentleşme” gibi isimlerle ifade edilir hale gelmiştir. Göçle gelen insanlar da kent merkezlerinin etraflarında gecekondu mahalleleri oluşturmuşlar ve bu gecekonduarda ekonomik, konut, sağlık, eğitim, sosyal refah gibi konularda önemli sorunlarla yaşamaya başlamışlardır (Es ve Ateş, 2004: 206).

Türkiye’de kentleşme olgusu iç göçlerden beslenmektedir. İç göçlerle birlikte kente yerleşen bireyler farklı sorunlarla karşı karşıya kalmakta ve çözüm arayışları içerisine girmektedir. Özellikle konut, iş, yaşam alanı gibi sosyo-ekonomik ihtiyaçlarını gidermeye çalışmakta ve çözüm arayışları içine girmektedir. Bu bağlamda farklı alternatifler üreterek kendine alan oluşturmaktadır. Bununla birlikte gece kondu ve çarpık kentleşmeyi beraberinde meydana getirmektedir. Bunlarla beraber eğitim, sağlık, yaşam kalitesi gibi sorunları da beraberinde getirmektedir.

Sosyo-kültürel alan oluşturan birey geleneksel yaşam biçimini devam ettirmekte ve kendi yaşam alanında gruplar oluşturmaktadır. Kırsal yaşam biçimini kente adapte etmeye çalışan birey kent sorunlarıyla baş edememekte ve sosyo-kültürel bir boşluğa düşmektedir. Kent yaşam biçimine uyum sağlayamayan birey psikolojik ve sosyolojik sorunları da beraberinde getirmektedir. Yapılan araştırmaların çoğunda görülüyor ki suç olaylarının en fazla yaşandığı yerler çarpık yerleşimlerin olduğu alanlardır.

Günümüzde Türkiye’de halkın büyük bir çoğunluğu kentlerde yaşamaktadır. Kent kültürü ve kentlilik bilinciyle ilgili sorunlar, özellikle bir kente dışarıdan gelenlerin o kente uyum sağlamaları ve kentte yaşama alışkanlığı kazanmalarıyla ilgili sorunları ifade eder. Özellikle kırdan gelip, kentli olmayı içselleştirememiş bireylerin yaşadığı kentsel ortamda sosyo-kültürel ve sosyo-psikolojik uyumsuzluklar, kültürel boşluğa düşmeye ve yabancılaşmaya neden olmaktadır. Bu süreç; şiddet, suç ve mafya gibi çok önemli toplumsal sorunların ortaya çıkmasıyla yakından ilgilidir. Bu süreçlere sorumluluk almaktan kaçınma ve aidiyetsizlik gibi nedenler de eklenince, kentler uzlaşmanın yok olduğu ve ortak yaşamının zorlaştığı mekânlara dönüşmektedir. Kentlerde ortaya çıkan bu tür sorunların aşılması ve ileriki zamanlarda daha farklı sorunlarla karşılaşılmasında için kentleşme olgusunun yanı sıra “kent kültürü”, “kentlileşme”, “kentlilik bilinci” gibi konuların politik bir hal alması gerekmektedir.

Bu bağlamda Türkiye’de âdete kanayan yarası durumunda olan “aşırı kentleşme”, “sağlıksız kentleşme”, “çarpık kentleşme” gibi konuların çözüm noktası olarak kente yerleşen ve kente yaşayan insanların kentlileşme bilinci oluşup oluşmadığı ve bunun önündeki engelleri, sonuçları, nedenleri araştırılmış ve çözüm bulmaya çalışılmıştır. Araştırmanın temel niteliği birey, kent, bilinç, kentsel yaşam, adaptasyon gibi kavramlar üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu çerçevede kent ve kentsel sorunların çözüm noktası olarak bireylerin kentsel yaşam koşullarına uyum sağlaması, kent kültürüne adapte olması, kentsel farkındalığa sahip olması gibi etmenlerin bir bütün olarak toplamı olan kentlilik bilincinin oluşumu ve etki faktörleri analiz edilmeye çalışılmıştır.

Özellikle Türkiye’de kentsel yaşam ve uyum bir bütün olarak bireylerin adaptasyonunda önemli sorunlara gebe olduğu görülmektedir. Birey daha uygun hayat koşulları, iş imkânları, sağlık imkânları, cazibe merkezleri gibi şehri algılaması ve göç etmesi beraberinde bir takım sorunlar getirmektedir. Göç sonucunda birey gittiği kent ile bir bütünlüğü ve uyumu yakalayamaması, bireyin kent kültürüne yabancılaşması, kente yabancılaşması ve sonuç olarak kendisine yabancılaşmasını doğurmaktadır. Bununla birlikte meydana suç unsuru, eğitimsizlik, adaptasyonsuzluk, farklılaşma gibi birçok alanı da beraberinde getirmektedir. Bu

unsurların ve olumsuz faktörlerin temelinde bireyin kent kültürüne, kentte, kentsel yaşama vb. birçok alanda kentlilik bilincinden uzak durmasından kaynaklandığı ve bunun sonucunda yabancılaştığı görülen bir gerçektir. Kentleşme ile birlikte bireyin sürekli büyüyen ve gelişen kent yaşamı içerisinde kendisine yer bulması, pay alması ve yaşadığı mekânı daha uygun yaşanıla bilir bir hal almasında ki temel faktör kentlilik bilinci ile mümkün olacaktır.

Bu çerçevede ilk olarak kavramsal çerçeve kısmında kent kavramı, kentlerin ortaya çıkışı, kentlerin tarihsel süreci, kentleşme, kentleşme nedenleri, kentlileşme ve kentlilik bilinci gibi temel başat kavramla ele alınmıştır.

İkinci bölümde ise Diyarbakır ilinin sosyal yapısı ele alınmıştır. Diyarbakır ilinin sosyal yapısı ele alınırken demografik özellikler, eğitim yapısı, işgücü ve istihdam yapısı ele alınmıştır. Diyarbakır ilinin sosyal yapısı ele alınırken başta TÜİK verileri olmak üzere, Diyarbakır Valiliği, DİE, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı gibi kurumların istatistiksel verilerinden yararlanılmıştır.

Üçüncü bölümde ise çalışma yapılan alan araştırmasının metodolojisi hakkında bilgi verilmektedir. Kentlileşme olgusunun temel dinamiği olarak sosyo-ekonomik sebepler göz önünde bulundurularak yapılan alan araştırması sonucu ortaya konulan hipotezlerle sınanarak sonuç bölümünde denetlenmiştir. Ayrıca araştırma evreni hakkında bilgi verilmiş olup, veri analizleri ve bu analizlerin genel çerçevesi çizilmiştir.

Son bölümde ise araştırmanın genel bir değerlendirmesi yapılmış olup, araştırmada kullanılan anket, mülakat ve gözlem ile elde edilen araştırma verileri elde edilmiştir. Anket sonucu elde edilen veriler tablolar haline getirilmiş olup, Bireysel ve sosyal özellikler, kentsel aidiyet, kentli sahiplenme, kent kurumlarına katılım, kent sorunlarıyla ilgilenme ve kentsel farkındalık başlıkları altında genel bir değerlendirmesi basit tablolar şeklinde yapılmıştır.

Diyarbakır ilinin geneli ele alınmamış olup il merkezinde bulunan yeni yerleşim yeri olan TOKİ üç kuyular, gelişmiş yerleşim yeri olarak Dicle kent ve çoğunluğu göç ile gelmiş ve daha çok çarpık bir yerleşme alanı olan Bağlar ve

gelişmekte olan ve kültürel bir çatışma yaşayan Seyrantepe semtleri seçilmiştir. Diyarbakır'ın genel durumu bu kentlerdeki dağılımın farklı sosyal ve kültürel özelliklerini yansıtmakla kalmayıp, eğitim, kültürel, sağlık, ekonomik gibi özellikleri yansıttığı gözlem sonucunda varılmış ve anketler bu dört yerleşim yeri dikkate alınarak gerçekleştirilmiştir. Elde edilen veriler ile literatür çalışmasında ulaşılan veriler karşılaştırılmış olup tarihsel süreç içerisinde kentlilik bilincinin temel dinamikleri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1 KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde çalışmanın kaynağını oluşturan kavramlar açıklanmaktadır. Bu bağlamda ilk olarak kentin farklı tanımları yapılmakta ve ardından kentle bağlantılı olarak kentleşme kavramının farklı tanımları yapılmaktadır. Kentleşme kavramı daha iyi anlamak amacıyla temel dinamikleri özerinde durulmaktadır. Kentleşme kavramı açıklandıktan sonra kentleşme kavramı açıklanmıştır. Bu bağlamda kent, kentleşme ve kentleşme ile ilgili sebep-sonuç, kuram, yaklaşım gibi konulara da değinilmiştir. Son aşamada ise araştırmanın temel dinamiği olan kentlilik bilinci kavramı üzerinde durulmuş ve kentlilik bilincinin temel göstergeleri açıklanmıştır.

1.1 KENT

Kent ile ilgili farklı tanımlar yapılmaktadır. Kent bilimcilerin yaptığı tanımlara genel olarak baktığımızda, sürekli bir nüfus kalabalığının bulunduğu, köy gibi kırsal alanda bulunmayanların kentlerde bulunduğu ve üstünlük olarak görüldüğü, tarım dışı faaliyetlerin bulunduğu, farklı etkinlik ve aktivitelerin bulunduğu gibi özelliklere sahip ve sürekli bir gelişim gösteren mekânlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyologların yaklaşımları göz önüne alınırsa, homojen topluluk yapısından heterojen topluluk yapısına geçiş, sosyal sınıf, farklı kimlik ve sınıfların ortaya çıktığı, sosyal yapının sürekli değiştiği, kimlik duygusunun daha karmaşıklaştığı ve çok yönlülük kavramlarının üzerinde durdukları görülmektedir.

Kent kavramıyla ilgili geçmişten günümüze farklı tanımlar yapılmıştır. Bu farklı tanımlar kent ile ilgili demografik, idari, ekonomik, sosyolojik gibi ölçütler temel alınarak yapılmıştır. Ancak yine de tek boyutlu bir kent tanımı yoktur. Kent genel olarak kentsel yerleşimlerin genel adıdır. Kent ile ilgili geçmişte yapılan bazı tanımlara bakacak olursak “*cite*”, “*polis*”, “*medine*” ve “*kent*” gibi birbirine yakın kelimelerin kullanıldığı görülebilir. Kent ile ilgili yapılan tanımlar, kentin büyüğü, devleti veya belli bir uygarlık düzeyini gösterilerek kullanıldığı ve o topluluğu yansıttığı görülmektedir (Başaran, 2008: 17).

Kent, Batı dillerine Latince yurttaşlık (*civitas*) kavramından geçmiştir. Bu nedenle İngilizce *city*, İspanyolca *ciudad*, İtalyanca *citta*, Fransızca *cite* terimleri kullanılmaktadır. Klasik Yunan felsefisine dayanan bu kavramlar kenti (polis) kamusal yurttaşlık haklarına dayandırmaktadır. Çünkü kent yönetimine katılabilmek yani kent yurttaşı olabilmek için özgür, erkek ve taşınmaz mal sahibi olmak gerekiyordu (Holton, 1999: 13).

Latin dillerinde uygarlık (*civilization*) ve kent (*city, civitas*), Arapçadaki medeniyet, medeni ve kent (*medine*) gibi sözcükler arasındaki köken benzerliği uygarlıkların kentlerden kaynaklandığını düşündürmüştür. Yunancadaki kent (polis) sözcüğünde siyaset (*politiae*) ile aynı kökten kaynaklandığı bilinmektedir. Kentsel yaşamın uygarlığın beşiği olarak algılanması, kimi dillerde, kibarlık (*civilite*) ve görgü (*urbanite*) sözcüklerinin de kent kökünden türetilmelerine yol açmıştır. Bir başka deyişle, kibarlık ve görgü kent insanına özgü özellikler olarak algılanmıştır (Keleş, 2010: 9). Bir evler topluluğuna sahip olmasının yanı sıra kent, kendisine ait toprağa dayalı mülkiyeti, gelir ve giderlerden oluşan bir bütçesiyle aynı zamanda iktisadi birliğe sahip bir birimdir (Weber, 2003: 94-95).

Kent, belli koşullarla meydana gelen ve sosyal, iktisadi, kültürel, dini, estetik, mimari yönüyle temayüz eden bir yaşam koşulu ve alanıdır. İnsanlık tarihinin temel, önemli bir dönüm noktası ve temel kavşağıdır. Kesin bir yönelim, başka bir hayat inşa etme, yeni argümanlarla düşünme pratiğidir. Sarsıcı, çoğul, etkili bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Ardından nice yıkım, yokluk, sefalet bırakan ama hep bir anıt, ihtişam, gurur, kibir, zenginlik abidesi olarak yükselen bir alan şeklinde tanımlanabilir (Alver, 2012: 9).

“Kent, tarihsel ve toplumsal çıkış noktası olarak, kendi kendini yöneten ve bir arada oturan bir topluluğun işgal ettiği ve bu işgalden ötürü işkâl edildiği, buna bağlı olarak örgütlendiği mekân demektir” (Kılıçbay, 2000: 41). Kent genellikle ilerleme, uygarlık, aydınlanma, özgürlük, üretim, zenginlik, çeşitlilik gibi pozitif anlamlar yüklenmiş kavramlarla birlikte kullanılmaktadır. “Kent insanı özgür kılar” ifadesi Batı toplumlarında çok yaygın bir kullanıma sahiptir. Bununla birlikte daha sınırlı da olsa kent için toplumsal hastalık, ahlaki çöküntü, kaos, düzensizlik,

yoksulluk, suçluluk gibi olumsuz kavramlar vurgulanmaktadır. Aslında kent ne sadece birinci ne de sadece ikinci yaklaşımı yansıtır, fakat her iki yaklaşımı da yansıtır. Her kent iki kutbu farklı düzeylerde içerir (Bal, 2006: 27).

Kentler temelinde köyler ve kasabalar gibi özünde bir yerleşim biçimidir. Fakat kentler diğerlerinden değişik ve farklı özelliklerinden dolayı farklılaşır. Bu farklılıklardan en önemlisi ekonomi ve nüfus yapısıdır. Bu farklılıklardan hareketle kentin, belirli bir yoğunlukta nüfusu barındıran, insanların topluluk olarak bir arada yaşadığı, ekonomik olarak hizmet ve sanayi sektörlerinin ağırlığının bulunduğu, belirli bir yönetimsel örgütlenmeye sahip yerleşim yerleri olduğu ifade edilebilir (Kaya, 2008: 4).

Kent, her türlü ürünün dağıtıldığı ki buna tarımsal ürünler de dâhil, nüfusun belirli bir alanda toplandığı ve yoğunlaşan nüfusun tabakalaştığı, hizmet, sanayi, ticaret gibi ekonomik etkinliğe sahip, mesleki rollerin giderek farklılaştığı ve karmaşıklaştığı, yatay ve dikey hareketliliğin sıkça yaşandığı, farklı sosyal grupları içerisinde barındıran, sivil toplum örgütlerinin olduğu ve etkinliğinin giderek arttığı, merkezi ve yerel yönetimlerin olduğu ve bunları temsil eden kurumların bulunduğu, yerel, bölgesel veya uluslararası ilişkileri içerisinde bulunduran heterojen bir toplumdur (Bal, 2006: 30). “Kent, belli bir tarım dışı üretim, büyüklük, yoğunluk, heterojenlik ve bütünleşme düzeyine (bu düzeylerin saptanması ayrıntılı araştırmalar gerektirir) varmış ya da ulaşmış insan yerleşimleridir ” (Tekeli, 2011: 18).

Sosyologlar kent ile ilgili tanımlamalarda, yoğunlukla kent toplumu köy topluluğunun karşıtı, sosyal ilişkilerin çok daha farklılaştığı, heterojen toplum yapısına geçildiği topluluk gibi olarak görmüşler ve tanımlamışlardır. Bu yaklaşımın temelinde Ferdinand Tönnies’in kavramsallaştırdığı “cemaat” (*gemeinschaft*) ve “cemiyet” (*gesellschaft*) ideal tipleri gelir. “Tönnies’e göre cemaatler ırk etnik menşee ve kültür bakımından farklılaşmamış fertlerden meydana gelen ve fertler arasındaki şahsi, sıcak, samimi veya içli dışlı bağlantılar üzerine kurulmuş olan küçük, homojen ve mahrem topluluklardır. Cemiyetler ise, ırk, etnik menşee, sosyo-ekonomik statü ve kültür sistemleri bakımından farklılaşmış, geniş ve heterojen topluluklardır” (Yörükkan, 2006: 16). Bu kavramlaştırmada cemaat köyü, cemiyet ise

kenti karşılamaktır. Tönnies, cemaati doğal sistemin baskın olduğu her türlü birlik olarak belirlerken; cemiyeti ussal sistem tarafından şekillendirilen ve yönlendirilen birlikler olarak görür (Bal, 2006: 27).

“Kentler, salt fiziksel çevreler olarak değil, taşıdıkları kolektif anlamlarla da bireysel ve toplumsal praksisin mekânsal bileşenleri olurlar. Açık bir kolektif anlamlar, tekil kentlerin geçmişte barındırdıkları toplumsallıkların tortusuyla biçimlenir ve tarih yazımı onların yeniden yorumlandığı ve tekrar üretildiği bir alandır” (Şen ve Doğan, 2010: 68).

Kent, birden çok evlerin bir arada olmasından oluşan ve kapalı bir yerleşim alanıdır. Geleneksel olarak kentlerde evler birbirine yakın inşa edilir. Evlerin bu şekilde kümeleşmesi, gündelik hayatta bizi “kent” kavramına götürmektedir. Evlerin kümeleşmesi ve bizim bu şekilde düşünmemiz yanlış olmaz zira bu kavram yoğun bir ev yerleşimini işaret eder. Bu yerleşim yerleri o kadar yoğun ve çok olur ki, orada yaşayan bireylerin karşılıklı tanışıklıkları olmaz. Bu bağlamda yorumlanırsa, büyük mahalleler kent sıfatı kazanmak ile sınırlı kalır. Bu şekilde yapılan yorum ve açıklama kent kavramını muğlakta bırakır. Zira kent kavramı içerisinde çeşitli kültürel faktörler, “gayri şahsiliğin” mevcut ortamda kendisini gösterdiği ve ortaya çıkma eğilimi gösteren bir büyüklüğü belirler. Tam da bu gayri şahsilik, yasal olarak şehir niteliğine haiz pek çok tarihsel mahallede yoktur. Kent kavramının veya kentlerin salt bir nüfussal yaklaşımla açıklanması veya başka bir yaklaşım şekli olan salt konut yapısı ile açıklanma çabası veya yorumu eksik ve muğlak olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira kent kavramı salt nüfussal veya konut yapısının fazla olması açıklaması, kent kavramının barındırdığı farklı faktörleri göz ardı etmemiz anlamına gelmektedir. Kenti tanımlamak, büyüklüğü, içerdikleri veya dışladıkları açısından değerlendirmek ve tanımlamak yeterli değildir. Bu çerçevede kent kavramının açıklanması veya tanımlanması önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Günlük ihtiyaçların ekonomik olarak önemli bir kısmını yerel pazarlardan ve önemli ölçüsünü de elde ettikleri ürünleri satmak için nüfusun fazla olduğu pazar yerlerinde satmak için veya pazarlardan ürün veya ihtiyaçlarını karşılamak için pazar yerlerine giderler. Burada kullanılan anlamıyla “Şehir”, bir Pazar yeridir” (Weber, 2003: 85-87).

Kent, modern insanın zihnini bilinçaltı düzeylerde veya bilinç düzeyinde meşgul etmektedir. Kent ve uygarlık, bireylerin, toplulukların bir toplumsal yapıya ve düzenli bir ivme ile yükselen yönetime duyduğu gereksinime ve bu gereksinim çerçevesinden ortaya çıkmış yapıyı ifade eder. Kent, insanlara, konsensüs sanatını ve gücü öğreten, gösteren siyasi bir meydandır. İlişkilerin ve iletişimden örülü karşılıklı bir hareket ağıdır. İnsan özellikleri gibi karmaşık ve anlaşılmaz bir yanı bulunmamaktadır (Koçak, 2011: 261).

Kentle ilgili birçok tanım yapılmış olup kent bilimcilerin kent tanımlamasının daha çok kırsal alanda bulunmayan özelliklerin bulunduğu bir üstünlüğe sahip olduğunu iddia etmişlerdir. Ayrıca kenti daha çok nüfus birikimini ve tarım dışı uğraş alanlarının olduğu mekânlar olarak vurgulamışlardır. “Sürekli toplumsal gelişme içinde bulunan ve toplumun, yerleşme, barınma, gidiş-geliş, çalışma, dinlenme, eğlenme gibi gereksinmelerinin karşılandığı, pek az kimsenin tarımsal uğraşılarda bulunduğu, köylere bakarak nüfus yönünden daha yoğun olan ve küçük komşuluk birimlerinden oluşan yerleşme birimidir” (Keleş, 1998: 76).

Kent, insan ilişkilerinin yakın ilişkilerinden kopup, aile benzeri gruplaşmalardan çıkıp farklılaşan, komşuluk gibi ilişkilere yöneldiği toplumsal olgulara, seküler iletişimin ve ilişkilerin orta dereceli bir biçimde baş göstermeye başladığı ve yenilikçi kültürel ilişkilerin hız kazanmaya başladığı bir süreç ve bu sürecin sahnesi olmuştur. Ekonomik ilişkilerin, çekirdek ekonomik ilişkilerden çıkıp evrenselleştiği, kabile anlayışının dar görüşlü fikir ve kutuplaşmalardan evrensel yurttaşlık anlayışının geliştiği mekânlar olarak baş göstermiştir. Bu bağlamda kent, biyolojik yakınlıktan kopuş ve toplumsal yakınlığa çıkış sahnesi olarak kendisini tarih sahnesinde göstermiştir. Tarih sahnesinde uygar toplumlarda baş gösteren kent, kabile veya etnik bir topluluğu seküler yurttaşlara, dar görüşlü düşüncüyü veya kabileyi ise evrensel yurttaş kitlesine ulaştıran en önemli ve yegâne tek etmen olmuştur. Kent ile birlikte politik ilişkilerin geliştiği, akrabalık ilişkiler yerine geçtiği ve bununla kalmayarak biyo-toplumsal olarak bilinen ve halk arasında grup dışı, inorganik, kabile dışı yerine paylaşımaya dayalı insanlık kavramı almıştır (Bookchin'den akt. Tümtaş, 2012: 22).

Kent kavramının tanımlanması yapılırken farklı tanımlar ortaya konulmuştur. Kent tanımında bu farklı tanımların bazı ölçütlere göre yapılması kent bilimcilerinin ve toplum bilimcilerin ortak noktası konumundadır. Kent kavramı ele alınırken genel olarak dört ölçüt üzerinde uzlaşmış ve genel olarak bunlardan hareketle kent olgusunun tanımı yapılmıştır:

1. *Demografik ölçüt:* Kent bilim dalları nüfusu belirli bir büyüklüğe ulaşmış yerleşim yerleri olarak tanımlarlar. Buradaki temel ölçüt nüfus yapısının belirli bir çoğunluğa ulaşmış olmasıdır. Bu yasalarca da çerçevesi belirlenmiş ve çerçevesi çizilmiştir. TÜİK'e göre kent; "Türkiye sınırları dâhilinde yer alan tüm yerleşim yerlerinden nüfusu 20.001 ve daha fazla olanlar "Kent", 20 000 ve daha az nüfusa sahip olanlar ise "Kır" yerleşim yeri olarak kullanılmıştır" (tuik.gov.tr). Türkiye'de DPT'nin hazırladığı kalkınma planlarında ve hazırladığı başka çalışma ve yayınlarında kent kavramının tanımlanmasında nüfusunun en az 10.000'den fazla olan yerleşim alanları kent olarak görülmektedir. Beş yıllık kalkınma planlarında nüfusun 20.000'den çok nüfuslu yerleşim yerlerinin kent sayılma eğilimi vardır (Keleş, 2013:102).

2. *İşlevsel veya Ekonomik Ölçüt:* Temel ölçüt kentin nüfusa yani demografik özelliklerinin değil, nüfusun işlevinin, niteliğinin ve birleşiminin temel ölçüt alınmasıdır. Bu bağlamda bir yerin kent olarak tanımlanması için başat olan durum, orada yaşayan nüfusun tarım dışı alanlarla uğraşmasıdır. Nitekim tarımla uğraşan nüfusun köy nüfusu olduğu, kent nüfusunun tarım dışı (sanayi, hizmet sektörü, ticaret gibi) alanlarda uğraş alanlarına ve faaliyetlere kaymıştır. Bu bağlamda Sencer (2006: 3) "nüfusun niteliği ve birleşimini dikkate almaktadır. Köy ile kent arasındaki sayısal farklılıktan önce nüfusun işlevidir. Köy nüfusu ağırlıklı olarak geçimini tarımdan sağlamasına karşın kent nüfusu tarım dışı faaliyetlere yani sanayi, ticaret ve hizmet alanlarına kaymıştır". Nitekim Keleş (2013: 102) kent kır ayrımını şöyle şekilde ifade etmiştir; "bir yerleşmeye "kent" adının verilebilmesi, genellikle, nüfusunun tarım dışı kesimlerde çalışmasına bağlıdır. Buna göre yerleşmeler, tarım

dışındaki ve tarımdaki nüfus oranlarına bakılarak “kent” ya da “köy” adını almaktadır”.

3. *Toplumsal Ölçü:* Bu yaklaşım kentin kendine özgü bir biçimiyle diğer yerleşim yerlerden farklılaşmasıyla, kendine ait niteliklere dayanmaktadır. Bu bağlamda Louis Wirth’e göre “kent, toplumsal bakımdan benzerlik göstermeyen bireylerin oluşturduğu, göreceli olarak geniş, yoğun nüfuslu ve mekânda süreklilik niteliği olan yerleşimleridir” (Wirth’den akt. Keleş, 2013: 102). Toplumbilimcilerden Reiss’e göre ise “bir yerleşme dizgesi olarak ayrı cinstenlik, ilişkilerde kişisel olmamak (anonimlik), toplumsal farklılaşmalara karşı hoşgörü, dikey ve yatay hareketlilik, dernekler içinde örgütlenme, davranışların dolaylı denetimi”(Reiss’ten akt. Bal, 2006: 29) şeklinde ifade etmiştir. Toplumsal ölçüt olarak toplumbilimcilerin vardığı temel nokta ve ortak özellik, belli bir nüfus çokluğu, yoğunluk, işbölümü, uzlaşma ve türdeş olmama gibi özelliklerdir (Keleş, 2013:102). Kentin veya kentleşmenin en önemli göstergelerinden bir diğeri ise, bir toplumsal değişme ve biçimlenme durumu olmasıdır. Kentte nüfus, artarak yeni bir örgütlenme ve toplumsal ilişkiler üretir. Kent, her şeyden önce geniş ve kapsamlı insan ilişkilerini yansıtır (Sencer: 1979: 3).

4. *Resmi Veriler ve Sayım Sonuçlarının Düzenlenmesinde Kullanılan Yönetmelik Sınır Ölçütü:* Belli bir yönetmelik örgüt biçimini içinde kalan yani nüfusu ne olursa olsun il ve ilçe merkezi durumunda bulunan yerler kent olarak adlandırılır. Burada temel olan koşul yerin kent olarak kavranmasında demografik, ekonomik, toplumsal, işlevsel gibi ölçütlerden ziyade yönetmelik sınırların belli olması ve yerleşim yerinin bu bağlamda kent veya köy olarak tanımlanmasıdır. “ 1930 yılı Belediye Yasası nüfusu 2.000’nin üzerinde olan yerleşimlerde belediye teşkilatı kurulabileceği belirterek bunları kent saymıştı. 2005 tarihli Belediye Yasası ise ancak 5.000 nüfuslu yerlerde belediye kurulabileceği hükme bağlanmıştır”(Bal, 2006: 30). Türkiye’de kent-köy ayrımı ağırlıklı bu ölçüte göre yapılmaktadır.

Kent ile ilgili yukarıdaki tanımların özellikle çoğunu içine alacak şekilde Bal (2006: 30); Kent sanayi, ticaret, hizmet gibi ekonomik etkinliği olan, tarımsal ürünlerde dâhil olmak üzere her türlü ürünün dağıtıldığı, sınırları belirlenmiş bir alanda yoğunlaşmış nüfusun sosyal bakımdan tabakalaştığı, mesleki rollerin farklılaşarak arttığı, dikey ve yatay hareketliliğin yaygın olduğu, çeşitli sosyal grupları barındıran, sivil toplum örgütlerinin etkinliğinin gittikçe arttığı, merkezi ve yerel yönetimleri temsil eden yönetsel kurumların bulunduğu, yerel, bölgesel ya da uluslararası ilişki ağlarına sahip heterojen bir toplumdur şeklinde genel bir tanım yapmıştır.

Yukarıda yapılan kent tanımlamalarından yola çıkarak kent köy ayrımı yapılmış, kentlerin farklılaşan bazı özelliklerini de kapsayan farklı tanımlarla açıklanmıştır. Bu bağlamda kentin özelliklerine baktığımızda aşağıdaki özelliklerin tamamını veya bir kısmını görmek mümkündür. Bunlar (Yörük, 2006: 19-26);

- Kent heterojen bir sosyal gruptur. (Çeşitli etnik gruplar, meslek ve kültür grupları, sosyo-ekonomik sınıflar).
- Büyük nüfusa rağmen yerleşim alanının sınırlılığı sonucu nüfus yoğunluğu vardır.
- Kent şahsiyet, ferdiyet ve özgürlüğün gelişmiş olduğu bir çevredir (*kent insanı özgür kılar* ifadesi Batıda yaygındır).
- İnsanlar mekân bakımından yakın olmalarına rağmen *sosyal mesafe* bakımından birbirine uzaktır.
- Kentte insanlar arasındaki ilişkiler geleneklerin hakim olduğu enformel yollarla değil, formel ve rasyonel kurallarla belirlenir.
- Uzlaşmaya dayalı, farklılaşmış formel iş organizasyonları yaygınlaşmıştır.
- Yol ve ulaşım imkânları ile sosyal unsurların mekânsal hareketliliği ve sınıflar arasında ki sosyal hareketlilik ileri düzeydedir.
- Kent kültürü dinamik bir yapıya sahiptir. Kentler, sosyal ilişkilere açık, sosyal-kültürel değişimin yoğun yaşandığı yerlerdir.
- Kent, ekonomik imkânlar, sağlık, eğitim, bilim, sanat vb. bakımdan gelişmiştir.

- Diğer taraftan kazalar, suç işleme, alkol, uyuşturucu bağımlılığı, sefalet, anomi (kuralsızlık), yabancılaşma vb. sorunları da üretmektedir.

Cansever (2012: 125) “Şehir” adlı makalesinde, insan ve kent arasındaki ilişkiyi, kentin yapı ve dokusunun oluşumunu ve kent önemini şu şekilde ifade etmektedir; “ Kent, insanın, hayatını düzenlemek üzere meydana getirdiği en önemli en büyük fiziki ürünü ve insan hayatını yönelten, çevreleyen yapıdır. Bu yapıya biçim veren tercihler ise, insan ve toplumlar, inancından ve dininden hareket ederek belirler. Kent; toplumsal hayata insanlar arasındaki ilişkilere biçim veren, sosyal mesafelerin en aza indiği, bu ilişkilerin en büyük yoğunluk kazandığı yerdir”. Bu bağlamda kentler toplumların ekonomik, sosyo-kültürel vb. özelliklerini yansıtan sosyal ve fiziksel mekânlardır. Toplumları en iyi şekilde tanıtan ve insanların oluşumuyla şekil alan ve bu şekliyle insanları en iyi yansıtan birimlerdir.

1.1.1 TARİHSEL SÜREÇ İÇERİSİNDE KENT

Her kentin kendine özgü bir tarihi vardır. Buna rağmen insanlığın tarihinin yazılması önemli ölçüde kentsel yaşamın ve kentlerin tarihi olarak yazılmıştır. Başka bir ifadeyle toplumların gelişme tarihiyle kentlerin ortaya çıkma veya oluşma tarihi birbirleriyle uyum içerisindedir. Bu gerçeği göz ardı etmeksizin tarihsel süreç içerisinde kenti anlamak daha doğru olacaktır. Pek çok unsur bu tarihsel süreç içerisinde meydana gelmiştir. Bu bağlamda farklı tarihsel dönemlerdeki “kent” kökeni, gelişimi tanımlanıp açıklanmıştır. Kentlerin ortaya çıkmasıyla ilgili ortaya atılan görüşler, kentlerin tarihsel süreçlerde hangi evrelerden geçtiği, ne gibi aşamalar geçtiği ele alınacaktır.

1.1.1.1 Kentlerin Ortaya Çıkışı

Kentlerin ilk olarak nerede ve nasıl ortaya çıktığı sorusu halen tartışma konularından biridir. Ancak kentlerin tarihi insanlık tarihi kadar eski olduğunu, kent tarihi ile insanlık tarihi uyuşmaktadır ve medeniyet tarihi içinde insanın özel bir dönemde var olması, kentlerin ortaya çıkmasıyla başlar (Alver, 2012: 33). İnsanlık tarihinde hayvanların evcilleştirilmesi ile birlikte, başka bir ifade ile tarımın başlaması ile birlikte ilk devrimini meydana getirmiş ve toprağa dayalı yerleşmeyi,

yerleşik hayata geçmeyi mümkün kılmıştır. Tarım nüfusun belli bir yerde toplanmasını, yoğunluk kazanmasını sağlayabilmiştir. Bu ilk yerleşme düzeninden sonra medeniyetlerin tarihi, şehirlerin tarihi olduğu ifade edilebilir (Kıray, 2007: 9). Bu bağlamda kentlerin ortaya çıkması medeniyetlerin ortaya çıkmasıyla ilgili uyuşmaktadır. Başka bir deyişle medeniyetlerin ortaya çıkmasıyla kentlerin ortaya çıkması uyuşmaktadır. “Kent, bir yerleşme ve topluluk türü, bir toplumsal-ekonomik biçimlenme olarak insan toplumların gelişme süreci içinde son aşamada ortaya çıkan çağdaş bir olgudur” (Sencer, 1979: 10). “Tarihçiler ve toplum bilimciler, kentlerin ortaya çıkışına uygarlıkların ortaya çıkışı gözüyle bakarlar” (Keleş, 2013: 32).

“Kent olgusunun boyutları ve dış görünüşü her ne kadar değişmiş olsa da, günümüzün kent gerçeğinin, kökenleri binlerce yıllık bir geçmişe uzanan doğası temel özelliklerini korumuştur” (Erkan, 2010: 39). Kentlerin oluşumunu tarihsel olarak MÖ’süne kadar götürmek mümkündür. Ancak bugünkü anlamıyla kentin tarihsel gelişimi kapitalizmin, sanayinin gelişimi ile birlikte burjuvazinin hegemonyasından kurtulmak için daha özgür Pazar ve üretim alanı olarak kentleri oluşturması olarak başlatılabilir. Başka bir ifadeyle Kentlerin özellikleriyle toplumsal yapının nitelikleri arasındaki uyum, her çağın kentinde görmek mümkündür. Başka bir ifadeyle kentlerin oluşma tarihleri toplumların gelişme arasında bir uyum vardır. Bu uyumu göz ardı etmeksizin her ikisini de karşılıklı etkileşim içinde ele alarak incelemek doğru bir yaklaşım olacaktır. İkisinin ele alınıp incelenmesiyle, toplumsal alt yapıyı oluşturan üretim biçimlerinin üst yapıyı oluşturan sosyal ve kültürel yaşam biçimlerini kendisine uyumlu olmaya zorlaması, toplumların tarihsel gelişimi içinde sosyal-ekonomik ilişkiler doğmuş ve kentlerde bu farklı yapılarda kendilerine gerektiği işlevlere sahip olmuşlardır (Özer’den akt. Erkan, 2010: 39).

İnsanlar uzun yıllar toprakla bir yerleş ilişkisi kurmuşlarsa da neolitik çağın sonuna kadar ne köy ne de kentler kuramamışlardır. 10 bin yıla yakın birbirinden ayrı farklı yerleşimler kurmuşlardır. İ.Ö 3 bin yılına kadar nüfus toplulukları köy şeklinde küçük guruplardan oluşmaktaydı. İlkel topluluklarda nüfus, üretim tekniği ve iş örgütlenmeleri alanındaki bazı gelişmelerle birlikte doğayla insan arasında doğrudan bir emek ilişkisi meydana getirmiştir. Hayvanların evcilleştirilerek ürün

elde edilmesi ilk kez doğayla üretim adı verilebilecek bir ilişki kurulmuştur. Bu bağlamda farklı iş bölümü ve uzmanlıklar ilk filizini vermeye başlamış ve göçebe toplumu, evriminin en ileri aşamasında yani ilkel tarım ekonomisi düzeyine ulaşmıştır. İnsanların tarımla uğraştıkları başlangıç aşaması antik toplumdur. Bu toplum, üretici güçlerin kabile veya soy birliklerine belli bir doğa kesimine yoğunlaşma fırsatı vermeleri, aynı toprak üzerinde yaşamalarına ve “site” biçiminde örgütlenmelerine olanak sağlamıştır. Kentlerin ilk olarak ortaya çıkışı ise bu doğrultuda olmuştur. Kabile veya soy üyelerinin aynı toprak üzerinde doğa ile doğrudan iletişime geçerek ürün elde etmeleri ve hayvanların evcilleştirilmesi gibi bazı faktörler insanların grup halinde küçük guruplar kurmasına neden olmuştur (Sencer, 1979: 9-13).

Kentlerin ortaya çıkışıyla ilgili birçok görüş bulunmaktadır. Kentlerin somut bir tarihi olmadığı için ortaya atılan görüşlerde de farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Genel olarak bu görüş ve kuramları dört kategoride ele almak mümkündür. Bunlar; hidrolik toplum ve artı ürün, ekonomik kuramlar, askeri ve dinsel kuramlar. Bunlardan ilki *hidrolik toplum kavramı ve artı ürün*; burada toprağın değeri ve iklim koşulları önem kazanmaktadır. Toprak ve iklim koşulları uygun olduğu müddetçe ürün elde edilir. Elde edilen artı ürünle birlikte toplumda sosyal tabakalaşma ve bunun getirisiyle kentleşme ortaya çıkar. Sulama ve tarımın gelişmesiyle birlikte elde edilen ürün de artar ve artı ürün elde edilir. Artı ürünün çoğalmasıyla birlikte bürokrasi de gelişir ve kentin idari yapısı oluşur. Hidrolik toplumun oluşum evresi ise şu şekildedir, yağmurlardan sulamaya geçiş, nüfus artışı, anıtsal binalar ve tabakalaşma (Bal, 2006: 39-40). İkinci yaklaşım olan *ekonomik kuramlar*; iki farklı boyutta ele alınmaktadır. Merkez-Pazar yeri ve uzun mesafeli ticaret mekânı olarak ele alınmasıdır. Daha çok Weber’ in savunduğu bir yaklaşıma dayanmaktadır. Görüşün temel fikrini Pazar yerleri oluşturmaktadır. Üçüncü yaklaşım *askeri kuramlar*; kentlerin kuruluşunda savunma temelli askeri faaliyetlerin olduğunu ve bu askeri savunma amaçlı olduğundan kentlerin kuruluşunu güvenlik noktasından çıkarır. Dördüncü görüş olan *dinsel kuramlar ise*; kentin kutsal bir mekân olarak kabul edilmesinden dolayı kentlerin kurulmasını bu kutsallığa bağlamaktadır ya da başka bir ifadeyle dinin kentlerin kurulmasında öncül bir neden olarak görülmesidir. İbn-i

Haldun ve onun gibi düşünürler göre kentsel hayata geçiş ve bunu sağlayan sosyal kontrol mekanizmaları din sayesinde sağlamıştır (Şahin, 2011: 13-16).

Kentin ilk tohumu, insanların hac amacıyla gittikleri bir törensel toplama yeri olarak ortaya çıktığı ilk dönemlerde, sahip olabileceği doğal avantajların yanında belli “ruhani” veya doğaüstü güçleri, hayatın alelade süreçlerine kıyasla daha büyük bir kozmik anlam taşıyan, daha sürekli ve daha kudretli güçleri tek bir noktada topladığı için aile veya kabile gruplarının dönemselsel olarak kendisine doğru çektikleri bir yerdirdi. İnsanların törensel faaliyetleri ara sıra ve geçici olarak gerçekleşiyor olsa da, bu faaliyetleri destekleyen yapı, ister paleolitik çağa ait bir yer altı adası, ister o azametli Piramit’i ile Mayalara ait bir tören merkezi olsun, daha kalıcı bir kozmik öğeye sahip olacaktır (Mumford, 2013: 20).

Kentlerle ilgili birçok yaklaşım olduğu daha önce ifade edilmiş ve yukarıda bunların bir kısmı açıklanmıştır. Kentlerin ortaya çıkışıyla ilgili farklı kuramlar da bulunmaktadır. Genel başlıklar olarak yukarıda verilen kuramlara ve yaklaşımları Tuna (2011) *Şehir Teorileri* adlı kitabında genel olarak şöyle açıklamaktadır;

İlk şehirler Mezopotamya’da, sonra Nil Vadisinde, sonra Hint ve Çin’de ortaya çıkmıştır. Tarımın ve köyün devamı için suni sulama kanallarının yapım işlerinin ve denetiminin tek elde toplanması gerekiyordu. Tek elde toplama ise merkezi bir yönetimin varlığını şart koşmaktaydı. Bu yapılanma köyler arasındaki çatışmayı önlediği gibi sağladığı verim artışı ve istikrar ile yeni bir toplumsal hâsıla yaratmıştır: *Artı Ürün*. Artı ürün, mevcut köy örgütlenmesinin sorunlarının çözümünü sağlayan şehirde kurucusu, taşıyıcısı başka bir değişle varlık nedeni olacaktır. Artı ürünü ortaya çıkacak örgütlenme Doğu toplumlarında gerçekleşecek ve Doğudaki tarım alanlarında şehirlere yükselecektir. Köyün şehre göre yetersiz kalan örgütlenmesi su taşkınları, kuraklığı ve yağmayı önleyecek bir üst kurulu yaratmamıştı. Ama bunlar bir örgütlenmeye bağlı olarak köy kadroları arasından çıkacaktır... ve şehir de, sulama kanalları ve koruyucu duvarları ile kırsal ortasında, farklılaşan toplum ilişkilerinin bir simgesi olarak yükselmektedir. Bu yükselişi bir tapınak da tamamlamaktadır (Tuna, 2011: 35-36).

Kentlerin ortaya çıkışıyla ilgili yapılan ekonomik, tarıma dayalı vb. açıklamaları doğru bulmayan açıklamalar da bulunmaktadır. Kentlerin oluşmasında ve kökeninde temel olarak dini öğelerin olduğu ve bu çerçevede kentlerin meydana geldiği savunulan bir diğer görüştür.

“Arkeolojik literatür de kent kültürünün yükselişine sıkı sıkıya bağlı olduğu söylenen kentsel ve tarımsal “devrim”lerin, modern standartlar açısından birbiriyle uyumsuzluk gösterdiğini ortaya koymaktadır. Kentlerin yükselişi tahıl ekiminin, sabanın ve evcil hayvanların “keşfi ile değil, anıt mezarları, kültürel uygulamalar ve doğalcı semboller yönünden zengin tapınaklar yardımıyla gerçekleşmiş olmalıdır” (Boockchin’den akt. Acungil: 2012: 12). Kentlerin ortaya çıkışındaki temel faktör ve etkenlerin başında, hayvanların evcilleştirilmesi, tarıma dayalı üretim veya sabanın kullanılmasından ziyade, ibadet yerleri, tapınaklar veya tapınakların çevresini çevreleyen mezarlar olduğunu belirtmişlerdir. İlk kentlerin ortaya çıkışı ve yönetsel olarak ise bu kentlerin başında bulunan kişilerin ise Şaman veya Rahip gibi din adamlarının olduğunu belirtmişlerdir. Burada ortaya çıkan yurttaşlık kelimesi ve ilk yurttaş ise kentsel bir bölgenin sakini veya o kentte ait kişi değil, dinsel bir topluluğun üyesi olarak görülürdü. Sonuç olarak denilebilir ki, ilk kent veya kentsel merkez, hayvanların evcilleştirildiği bir alan veya bir pazar yeri değil, dinsel güçlere, doğal tanrılara ve onların güçlerine tapınan törensel bir bölgeydi.

Tarihsel süreç içerisinde kentsel mekânın oluşumunda bir biri ile ilişkili ve tamamlayıcı beş faktörün etkili olduğu söylenebilir. Bunlardan *birincisi* yerleşik hayata geçişle birlikte yiyecek ihtiyacının karşılanması için yapılan tarımdır. Yerleşik hayata geçişle birlikte insanların yemek ihtiyacını karşılamak eskiden içinde oldukları uğraş alanlarını bırakmış avcılık ve toplayıcılıktan tarıma geçmiştir. Bu bağlamda *ikincisi* olarak tarımla birlikte ortaya çıkan artı ürün ve bu ürünlerin el değişimi için, karşılıklı alış verişi için ortaya çıkan Pazar yerleridir. İnsanlar elde ettikleri ürünün fazlasını elden çıkarmak için başka bir deyişle bunları farklı ürün elde etmek için ortak bir mekân oluşturmuştur. Bu mekânla yeni Pazar yerleri ile birlikte artı ürün el değiştirmiş ve ticaretin kökeni veya ilk tohumları atılmıştır. *Üçüncüsü* ise bu doğrultuda oluşan ve aynı süreçte meydana gelen savunma

ihtiyacıdır. Grupların yerleşik hayata geçmesi ve Pazar yerini oluşturması ile birlikte kendilerini kitlesel olarak koruma ve elde ettikleri mal ve ürünlerini savunma ihtiyaçları doğmuştur. *Dördüncüsü* dinsel inanıştır. Kitleleri bir araya getiren ortak değer sistemidir. Son olarak beşincisi ise ticaret ve ticaret faaliyetlerinin etkileşimi kentlerin kökeninde ki faktörlerden birisidir. Bu faktörlerinin hangisinin baskın olduğu yaşanan zaman ve mekâna göre farklılık göstermektedir. Bu beş faktörün yanı sıra kentlerin ivme kazanmasında farklı faktörlerin de etkisi olmuştur. Bunların başında kentin ivme kazanmasında Sanayi Devrimi ve Kapitalizmin gelişimi, yeni üretim biçimlerine ve kentlerin bu yeni üretim biçimi ile şekillenmesine neden olmuştur (Tümtaş, 2013: 29-30).

1.1.2 GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE KENT TARİHİ

Geçmişten günümüze en önemli gelişmelerden biri olan kent ve kentleşme, günümüz ve sonralarında da bu önemini devam ettiren olgulardan birisi olacaktır. Özellikle insan nüfusunun yoğunlaştığı kentler, bireyi, grupları ve tüm insanları etkilemeye devam etmektedir. Bu bağlamda kent ve kentleşmeyi daha iyi anlamak ve kavramak için kent tarihini dönemlere ayırıp incelemek faydalı olacaktır. Çünkü kentin tarihsel süreç içerisinde uzun ve geniş bir mirası vardır ki bu miras farklı süreç ve zamanlarda farklılıklar göstermektedir.

Kentin bu süreç içerisindeki yolculuğunu daha iyi kavramak ve anlamak için kentin tarihsel sürecini; Antik Çağ'da kent, Orta Çağ'da kent ve Modern Çağda kent olarak üç aşamada ele alınacaktır.

1.1.2.1 Antik Çağda Kent

Kentlerin ortaya çıkışıyla ilgili yapılan tüm açıklamalar belirsizliğini korumakla birlikte, bununla ilgili tüm kaynaklar ilk kentlerin, Neolitik devriminin sonucunda ortaya çıktığını göstermektedir. Bu devrimin sonucunda üretim kişi ve toplum başına büyük ölçüde artması neticesinde ortaya çıktığını göstermektedir (Erkan, 2010: 41). Kentlerin ilk olarak ortaya çıkışı Mezopotamya'da M.Ö. 3.500'lü yıllarda, Mısır'da M.Ö. 3.000'li yıllarda, Çin ve Hindistan'da 2.500'lü yıllarında görülmüştür. Yapılan arkeolojik çalışmalar ve elde edilen bulgular ilk kentlerin

genellikle büyük nehirlerin etrafında, ekolojik açıdan uygun yerlerde ortaya çıktığını göstermektedir. Sümer toplumunda ilk kentlerin görülmesi, Mezopotamya gibi verimli bir bölgede tarımın yapılması ve elde edilen artı-ürünün, kentlerin ortaya çıkması için gerekli insan ihtiyaçlarını karşılamayı ve artı-ürün ile birlikte teknolojik gelişmeye olanak sağlamasıdır (Bal, 2006: 31-32). “Neolitik dönem olarak değerlendirilen bu büyük aşamada toplumların doğa ile olan mücadelelerinde daha örgütlü birlikler haline dönüştükleri görülmektedir. Ortaya çıkan toplumsal dönüşüm çobanlık ve tarıma dayalı bir iktisadi hayatın sonuçları olarak görülmektedir. Ekime ve hayvan yetiştiriciliğine dayalı bir karma ekonomi 7-8 bin yılda ortaya çıkmıştır” (Tuna, 2011:189).

Begel (1996: 9-10) ilk kentleri; kişilerin boyun eğdikleri, köylülerin genel olarak denetim altında tutulduğu bir yer olarak bilirse de, orta çağ feodal beylerinin aynı amaca hizmet eden şatolarından çok daha farklı bir durumdaydılar. Antik çağda kentler, çoğu bireyin, kendinden daha güçlü bir efendiye, en azından ilk olarak bağlılık gösterdiği hükümler birer siyasi varlık durumundaydı. Antik çağda kent ve kent devleti hemen hemen özdeşti. Kentlerin kırsal alandan farklılığı bulunmaktaydı ancak orada yaşayanlar sadece tebaaydı. Bu bağlamda kentte yaşayanların kırsal alanda yaşayanlara göre ayrıcalıklı bir hukuki konumu vardı. Yurttaş olanlar yurttaş olmayanlardan farklı haklara sahipti.

İlk kentleri veya antik çağda ilk kentlerin ortaya çıkması bölgede siyasi hâkimiyetin kurulması, bölgeye sahip olunması ile kentlerin ortaya çıkması eşdeğer bir durum arz etmesi anlamına gelirken, bununla birlikte ortaya çıkan ve mükemmel bir işlevsel değişimin örneğini de ortaya koymuştur. İlk kentlerde temel iki tema bulunmaktaydı. Bunlardan birincisi siyasi hâkimiyetin mutlak bir biçimde sağlanması, ikincisi ise kurulan yapının gelişip ek işlev halini almasıydı. Yöneticiler saltanatlarını tehdit edecek rakipler bulamadıklarından sonra, ordu karargâhı da saraya dönüşmeye başladı. Bütün kentlere tapınaklar dikilmeye başladı. Saray ve tapınaklara ek binalar yapıldı. Çok geçmeden sivillerin ihtiyaç duyduğu malzemelerin yanı sıra silahları da sağlayan zanaatkârlar eklendi. Artı-ürün elde edildikten sonra kent pazarına ihtiyaç duyuldu ve oluşturuldu. Başlıca üç tip Pazar meydana geldi; yerel pazar, bölgesel pazar ve uluslararası pazar. Özellikle

uluslararası pazarın kurulmasıyla birlikte ticaret uzun mesafeli kolaylıkla taşınabilecek mallarla ilk etapta sınırlıydı. Etkili taşımacılık yöntemleri başka bir deyişle gemicilikle ticaret ayrı bir boyut kazandı. Gemicilik merkezli kentler daha çabuk ve hızlı bir şekilde gelişti. Mesleki uzmanlaşma arttıkça, kent nüfusunun da katmanlaşmasıyla bir aristokraziye ona bağlı kadrolar, bir tüccar sınıfı, bir zanaatkâr sınıfı ve düzenli bir geçimi bulunmayan özgür insanlardan oluşan yoksullar sınıfı ortaya çıktı. Nüfusun artmasıyla ortaya çıkan ilk kentlerde bir başka gelişme ise kentler, köylülere baş eğdirdikten sonra bir birleriyle savaşmaya başladı. Bunun sonucunda ise bağımsız kent devleti ortadan kalktı. Fethedilen kentler siyasal işlevlerini yitirdi, hâkimiyetini koruyan az sayıdaki kent ise yeni bir siyasi güç kazanıp işlev değişikliğine uğradı. Böylece kent devletinin yerini daha geniş kapsamlı bölgesel devlet aldı (Begel, 1996: 7-11). Böylelikle orta çağda kentlerin doğuşu ve gelişim evresi tamamlanmış oldu ve bir üst evre olan orta çağ kent yapısı ve oluşumuna geçilmiştir.

1.1.2.2 Orta Çağda Kent

Antik çağda kentlerin çözülmeye başlamasından sonra toplumun temel yapısı feodal toplum biçimine dönüşmüştür. Mülk sahibi senyör ve korunaklı şatolar ile toprağı işleyen işgücü olarak selflerin barındığı köylük yerleşmelerden oluşmaktaydı. Böylelikle Antik dönemin söylemi olan kır ve kent anlatımıyla yerleşme geçerliliğini yitirilmiştir. Senyörlerin ve çevresinin içinde barındığı korunaklı şatolar, gelecekte kentsel yerleşmelerin çekirdeğini oluştururken, köylülük yerleşmeler ise köy topluluklarının hareket noktasını oluşturmaktadır. Feodal toplum aşamasında kırdaki örgütlenen ve tarıma dayanan toplum, doğa güçlerinin de hizmetine sokulması ile üretim güçleri gelişme olanağı bulmuş ve işgücü tarımda uzmanlaşarak verimlilik artmıştır (Sencer, 1979: 14).

Ortaçağda binlerce yeni kent temeli atılmakla kalmamış, aynı zamanda yerini beğenmeyen veya kendini kısıtlamış olarak görenler yerlerini değiştirerek iyi bölgelere geçmişlerdir. Lübeck, ticaret ve savunma ihtiyacını karşılamak için yerini değiştirmiş, aynı şekilde Old Sarum da rüzgârlı ve elverişsiz tepesini terk edip ve başka bir yere yerleşmiştir. Bu yer değiştirmeler oldukça hızlı bir şekilde yapılmış ve

yeni yerleşimler hızlı bir biçimde oluşturulmuştur. Başka bir ifadeyle günümüzde ancak afet ve benzer biçimlerde oluşturulan acil durumlardaki iyileşmeler Ortaçağ kentlerinde de aynı biçimde oluşturulmuş ve hızlı bir biçimde meydana getirildiği anlaşılmaktadır. Ancak yeni yerleşimlerin oluşturulması veya yeni yerleşimler göç, ticaret, verimlilik gibi amaçlar gösterse de temelde savunma odaklıydı. Kentteki uzun vadeli emniyet kısa vadeli kar ve kazançtan daha önemliydi. Ortaçağda kentlerin büyüme modeli, dönemin hemen ardından gelen ve büyük siyasi kentlerin çevresine yerleşmiş kentlerin birleşmesinden tamamen farklıydı. Ortaçağ modeli, birçok küçük kentin ve onların çevresinde oluşturulan köylerin araziye yayılması şeklindeydi. Yayanın ihtiyaçları ön plandaydı, isteyen herkes kentte girebilirdi. İster kent modeli olsun ister ekonomik model olsun yüz yüze iletişim ile uyum içerisindeydiler (Mumford, 2013: 383-384).

Ortaçağ kentlerinde yurttaşlar özgürdü, ne serf ne de köylülerdi, ancak özgürlükler hatta hareket serbestliği bile hala sınırlıydı. Siyasi haklar kısıtlıydı ve birçok ülkede kent nüfusları, her an ellerinden gidecek bir otoriteyle yetinmek durumundaydı. Ticaretin önemi giderek daha iyi kavrandı. Kentteki sosyal sınıflar ve kentteki sınıfsal farklılıklar bulunuyordu. Kentteki sosyal katmanlar içinde birinci sırayı arazi sahibi kent aristokrasisi oluşturuyordu. İkinci sırada ya da soyluların olmadığı yerde birinci sırada tüccarlar bulunuyordu. Üçüncüsü loca üyesi zanaatkârlar, dördüncü sırada statüsü daha düşük zanaat ustaları geliyordu. Sabit işi olmayan hizmetkârlar, gezici esnaf ve dilenciler ise sınıf sisteminin en altında yer alıyordu. En üsteki üç grup arasında sürekli iktidar mücadelesi olur iken, son iki gurubun hiçbir zaman siyasi hakları olmadı (Begel, 1979: 10).

1.1.2.3 Modern Çağda Kent

Modern çağda kent kavramı, daha önceki dönemlerden gelen bir birikimin devamı niteliği taşımaktaydı. Bu dönemde kent, gittikçe gelişen, farklılaşan, gruplaşan ve dönüşüme açık olan bir mekân durumu almıştı. “Kasabalarla kentler büyümeye devam etti ve birleşimleri de önemli ölçüde devam etti. Hepsinden önce, hem meslekler hem de zanaatkârlar gittikçe daha çok ayrıştıyordu” (Begel, 1996: 13). Feodalizmden veya Ortaçağdan, sanayi devrimine geçilirken kentler ve kasabalar

büyümeye devam etmiştir. Zanaatlar, meslekler gittikçe daha çok farklılaştı ve ayrıştı. Vasıfsız, işsizler, sefil insanlar birere tehdit unsuru halini almıştır. Kentli üst tabakalar aylak aristokratların har vurup harman savurduğunu, özellikle ülke zenginliğinin yaratılmasında kendi rollerinin önemli bir payı olduğunu idrak etmeye başlamışlardı. Burjuvazi kendini beğenmiş soylulara göre daha eğitilmiş ve zeki olduğu halde, bütün önemli siyasi makamlar soyluların yani aristokratların elindeydi ve üstelik onların çocukları da önemli bir ayrıcalığa sahipti. Özellikle 18.yy sonlarına doğru devrimci değişimler meydana gelmiştir. Kral ile aristokrasinin siyasi tekeli kırılan Fransız devrimi kırdıysa da burjuvazinin tam hâkimiyetini kurması için yüz yıldan fazla bir zaman geçecekti. Sınıf bilici oluşan sanayi proletaryasının ortaya çıkmasıyla ayak takımı ortadan kalktı. Sayıca kentli nüfusunu geride bırakmalarına rağmen işçiler yinede oy hakkından yoksun ve savunmasızdı. Kentin sefil çalışma koşulları yüzünden düzensiz, çarpık kenar mahallelerle doldu. Sanayileşmeyle birlikte eski zanaatkarların çoğu ortadan kalkınca iflas edenlerde işçi sınıfına katılmıştır (Bal, 2006: 37-39).

XV. ve XVII. yüzyıllar arasında yeni kültürel özellikler kompleksi şekillendi. Bunun sonucunda kent hayatının hem içeriği hem de biçimi radikal bir şekilde değişti. Bu radikal değişimle birlikte ortaya çıkan yeni modeli, yeni ekonomiden, genellikle ulus devlet şeklinde kendisini gösteren merkezi bir oligarşiye ait, Ortaçağ postular üzerinde temellenen mekanik fiziğin türevi yeni bir ideolojik biçimden doğmuştu (Mumford, 2013: 429-430). “ Kentler, bir çekim merkezi olarak değil, daha çok kırdaki değişimlere bağlı olarak köylü nüfusun itildiği yerleşmeler olarak belirlenmiştir. Diğer bir ifadeyle, yapımcılığın manüfaktür içinde biçimlenmesi, özünde, kentlere sürüklenmiş olan işgücünün geleneksel örgütlenmelerinin çerçevesini zorlamış olmasının ürünüdür” (Sencer, 1979: 16). “Kentlerin gelişiminde sanayi devrimi yeni bir dönemi başlatmıştır. Kentlerin nüfuslarında patlama yaşanmış, yüz binlerle ve milyonlarla ifade edilen rakamlara ulaşmıştır. Kent tarihçileri ile kent planlamacıları köylerden kentlere doğru yaşanan akışa kent devrimi olarak ifade etmişlerdir” (Kaya, 2004: 12). Ortaçağ kentlerinde çözülmesinin başlamasıyla birlikte kentlerin cazip, çekici ve hatta zorlayıcı bir etki ile merkezi yerleşim yeri halini almıştır. Kentlerde meydana gelen yapılanmanın Rönesans ve

Reform gibi hareketlerle birlikte farklı ve radikal bir biçimde değişim göstermesi, insan tekelinde bilinç ve ideolojilerin farklılaşması, sanayi devrimi gibi köklü ve birçok değişimle birlikte modern çağın kent yapısı ortaya çıkmıştır. Kentlerin toplumsal birer kurum, olgu ve alan olarak ele alındığında, toplumların tarih serüveni içerisinde önemli bir yeri bulunmakta ve gelecekte de bulunmaya devam edecektir.

Sanayi devrimiyle birlikte kentlerin hızlı bir biçimde büyüme göstermeleri, kentlerin değişimlerini, dönüşümlerini ve farklılıklarını da beraberinde getirmektedir. Bu farklılaşma ve değişim sonucu iki farklı kent sınıflandırılmasına yol açmıştır; geleneksel ve modern kent. Geleneksel kent ile modern kent birbirinden birçok alanda farklılık gösterse bile temelde bu farklılıklar şu şekilde özetlenebilir Kaya (2007: 13) *Modern Kent Yönetimi-I* adlı kitabında bu ayrımı şu şekilde yapmıştır;

- Klasik kentler, 10.000'lerle ifade edilen nüfusa sahip iken, modern kentler ise milyonlarla ifade edilen nüfusa sahiptir.
- Geleneksel kentler 2-4 km çapında alanlarda yoğun yerleşmelere sahne olurken, modern kentlerdeki yerleşmeler çapı 10'larca km ile ifade edilen alanlara sahiptir.
- Geleneksel kentlerde mabetler ve ticaret yerleri şehrin merkezinde yer alırken modern kentlerde ise bu fonksiyonlar şehrin değişik yerlerine dağılmış durumdadır.
- Geleneksel kentlerde mahalle ve sokak önemli sosyal ve kültürel özellikler taşıyan yerleşim yerleri iken, modern kentlerde önemini yitirmiştir.
- Geleneksel kentte, toplumsal ilişkilerde yüz yüze ilişki biçiminin önemli rolü varken ve toplumsal birliktelik güçlü iken, modern kentlerde bireysel yaşam ve mesafeli ilişkiler hâkimdir.
- Geleneksel kentte, yaşayanlar ile kent arasında duygusal bağlar vardır. Kent halkı, kentini benimsemiş ona sahiplik duygusu ile bağlıdır. Modern kentlerde ise bu duygular kalmamış, kentlerde yaşayanlar için kentin özel anlamı yitirilmiştir. Bunun sonucunda da sahipsizlik hâkim olmuştur.

1.2 KENTLEŞME

Kent ve kentleşme kavramları genellikle aynı kavramlar gibi algılanıp bu iki kavramı benzer şekilde ifade edilmektedir. Bu iki kavram benzer özellikleri bağlamında birlikte düşünülmesi gerekse de, bunlar birbirinden farklı kavramlardır. Kentleşme, kent kavramından farklı olarak bir süreç ifade eder. Kentleşme, ekonomik temelde gelişmeye ve işlemleşmeye koşul olarak ortaya çıkan, kent sayısının artmasına ve kentlerin hızlı bir biçimde büyümesine neden olan, örgütlemenin hızlı bir biçimde artmasına neden olan, insanlar arası ilişkilerde ve uzmanlaşmada kentlere özgü farklılıklara, değişikliklere yol açan bir nüfus birikim sürecidir (Keleş, 1998: 80). Kentleşme kavramını açıklamada demografik, sosyal, psikolojik gibi yaklaşımlar bulunmaktadır. Bu bağlamda Keleş (2013: 31) kentleşmeyi; Kentleşmeyi sadece bir nüfus hareketliliği olarak görmek eksik bir yaklaşım biçimi olacaktır. Kentleşme, toplumsal ve ekonomik yapılarındaki değişimlerden meydana gelir. Bu bağlamda kentleşmeyi tanımlarken, nüfus hareketliliğini meydana getiren toplumsal ve ekonomik değişimleri, çerçevesinde dikkate almak ve yer vermek gerekir. Siyasal, toplumsal, ekonomik gibi boyutlarıyla kentleşme, sanayileşmeye ve ekonomik gelişmeye koşul olarak kent sayısının artması ve bugünkü kentlerin büyümesi sonucunu doğuran, toplum yapısında artan oranda örgütlenme, işbölümü ve uzmanlaşma yaratan, insan davranış ve ilişkilerinde kentlere özgü değişikliklere yol açan bir nüfus birikimi sürecidir. Kentleşmenin önemli bir diğer boyutu olan siyasal davranış değişikliklerini de, kentlere özgü davranış biçimi içerisinde bulmak mümkündür.

Uygarlıkların başlangıcı, kentleşme sürecinin başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda belli ve somut tarihlerle kentleşmeyi belirlemek mümkün değildir. Bu kapsamda araştırmacılar, bu belirsizliği ortadan kaldırabilmek amacıyla, insanların tarım faaliyetleri nedeniyle yerleşik hayata geçmelerini kentleşmenin ve uygarlığın başlangıcı olarak kabul etmektedir. Kentleşme sürecinde ki temel ölçüt olarak iktisadi faaliyetlerinin değişimi olmaktadır. Bu ölçüt geçmiş zaman içinde kentleşme sürecinin incelenmesinde geleneksel olarak kullanılmamıştır. Bu bağlamda kentleşme ise, yukarıda belirtilen kent tanımlarına bağlı olarak geliştirilebilecek bir özelliğe sahiptir (Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, 2009: 16).

Kentleşme kavramı tarihsel süreç içerisinde tam olarak somut bir zemine oturtulmasında da geçmişten günümüze sürekli araştırma kapsamına alınmakta ve kent sorunlarının aşılmasında başat durum teşkil etmektedir.

Yeni ve çok yönlü bir oluşum olarak kentleşme, değişik ve çeşitli özellikler taşımaktadır. Bu değişik ve çeşitlilikler şunlardır; ekonomik, fiziksel, demografik, yönetsel ve toplumsal özelliklerdir. Kentleşme kavramının açıklanmasında bu değişik ve çeşitliliği açıklamak faydalı olacaktır. Bu bağlamda temel özelliklerden birincisi olan demografik yapı; Kentleşme, bir kentin ister nüfusun kent yerleşimlerinde yoğunlaşması ve kentin büyümesi olsun, ister kırsal kentleşmenin kentte dönüşümü olsun her şeyden önce demografik bir hareketlenme ve olaydır (Sencer, 1979: 2). Kentleşmenin başat öncülü olarak demografik bir yapıda olması gerektiğini araştırmacılar tarafından kabul edilmektedir. Kent nüfusunda nüfusun artmasının temel iki kaynağı bulunmaktadır. Bunlardan birincisi doğum-ölüm farkı ve ikincisi kente olan göçlerdir. Kentteki nüfus yoğunluğunun artmasında kente yönelik göçlerin önemli bir rol oynadığı görülmektedir.

Kentleşmenin ikinci yönü ekonomik yapıdır. Ekonomik yapı; ekonomik olarak farklı kesimler nüfus içerisindeki ekonomik dağılımda etkin bir durumda olmasıdır. Kırsal yerleşimlerinde ve toplumlarında başlıca uğraş alanı tarım iken, kent toplumlarında ise etkin olarak nüfus ikinci ve üçüncü kesimlerde (ticaret, endüstri ve hizmetlerde) toplanmıştır. Bu çerçevede kentleşme, toplumların veya toplulukların uğraş alanlarının farklılaşması, endüstri ve hizmetlere kayması, bununla beraber iş-güç biçimlerinin kendisine ekonomide etkinlik kazanması demektir (Sencer, 1979: 2). Kırsal alandan farklı olarak ekonomik faaliyetlerinin çeşitlenmesi ve yoğunlaşması verimliliğin artması, örgütlenmesi ve çeşitlenmesi anlamlarına gelmektedir. Farklı iş olanakları ve örgütlenmeyle birlikte verimlilik artmaktadır.

Kentleşme kavramının üçüncü bir yönü ise fiziksel değişimdir ve bu değişimle birlikte yaşam koşullarını da beraberinde getiren ve belirleyen bir değişimdir. Fiziksel yapı; doğa kurallarına ve doğaya göre şekillenmiş, işlevi sınırlı, küçük yerleşmelerin yerini, doğaya hâkim ve doğayı şekillendiren, işlevi geniş ve kapsamlı, büyük yerleşim yerlerinin oluşumunu ifade etmektedir (Sencer, 1979: 3).

Kent bu fiziksel özelliğiyle yeni, değişen değil değiştiren, işlevsel yönü olan ve bir iç bütünlüğü sağlayan yerleşme biçimi olmaktadır.

Kentleşme olgusunun dördüncü yönü ise onun en belirgin özelliği olan toplumsal değişme ve bir süreç olarak onu biçimlendirmesidir. Toplumsal yapı; nüfus ve onun geliştirdiği yeni toplumsal ilişkiler ve örgütlenmeyle giderek yeni bir topluluk oluşturmaktadır. Kırsal yerleşim yerlerinden ve toplumsal ilişkilerinden farklı olarak ilişkiler, örgütlenmeler gibi durumların daha karmaşık hale gelmesidir. Bireysel ve toplumsal farklılaşma ve ayrı cinstenlik gibi özellikler ile birlikte, kent, gruplaşmaların dengelendiği örgütlü bir birlik ve dizgeli bir bütünlük içerisinde olma durumunu ifade etmektedir (Sencer, 1979: 3). Farklılaşmayla dinamik bir özellik kazanmış olan kent, değişimin, gelişimin, farklılaşmanın, örgütlenmenin hareket noktası olmuştur.

Kentleşme olgusunun son yönünü ise yönetsel ve yönetsel örgütlenme süreci oluşturmaktadır. Yönetsel ve örgütlenme yapısı; kır yerleşim yerlerinde örgütlenmenin eksik kalmasına karşılık kent, merkezi bir biçimde örgütlenen ve çok organlı bir biçim oluşturması bağlamında kendisini gösterir (Sencer, 1979: 3). Köy topluluklarının hem yönetsel olarak hem de örgütsel olarak bir bütünlük içinde olması ve faaliyet göstermesi düşük bir olasılıktır ki gösterilse bile sınırları dardır. Kentleşme olgusuyla birlikte yönetsel ve örgütsel faaliyetler değişkenlik ve çoğunluk kazanmış ve etki alanı sürekli genişlemiştir.

Kentleşme kavramının birden çok işlevi ve tanımı bulunmaktadır. Kent kavramının farklı işlevsel ve yapısal yönü bulunmasından dolayı kavramsal çerçevesinde de farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Tekeli (2011: 20) kentleşmeyi tanımlarken üç farklı boyutta ele almaktadır. Bunlardan birincisi; kentleşme, yerleşimin veya kentin tarım dışı, heterojenlik, yoğunluk, bütünleşme gibi derecelerinin değişmesi ya da artmasıdır. Başka bir ifade ile kentleşme, ülkedeki yerleşimlerin bir yönden farklılaşması, değişmesi olayıdır. İkinci boyut olarak kentleşme, bir ülkenin veya yerleşmelerin tarım dışı üretim miktarının artması ve elde edilen üretimin denedim ve koordinasyonunun yoğunlaşmasıdır. Üçüncü boyutta ise kentleşme, bir yerleşimde ya da bir ülkenin yerleşmelerinde tarımsal

olmayan üretim oranının artması ve tüm üretimin denetim ve koordinasyonunun yoğunlaşması sonucu, büyüklük, yoğunluk, heterojenlik bütünleşme derecelerinin artması olayıdır.

Kentleşme kavramını açıklamada tek bir etkene bağlanılamayacağını, farklı etkenleri ve değişimleri de beraberinde getirdiğini, bu değişimler ve etkenleri Bal (2006: 63) şöyle ifade etmektedir;

Kentleşme salt bir göç, nüfus yoğunlaşması ve tarım dışı üretim olarak algılanmamaktadır. Bunların yanında sosyal yapıda niteliksel değişimler, sosyal sınıf ve statülerde değişim, sosyal kurumların fonksiyonlarında artış, kültürün çeşitlenmesi, doğa insan ilişkilerinde farklılaşma, iş bölümü ve örgütlenmede farklılaşma, demokratikleşme, gücün tabana yayılması vb. gibi özelliklerde vurgulanmaktadır. Bütün bu anlatımlar kentleşmeyi sosyal bir olgu olarak değerlendirme zorunluluğuna işaret etmektedir. *Kentleşme* bu anlamda *modernleşme* sürecinin pozitif ve negatif sonuçlarıyla aynı şeyi ifade etmektedir. Modernleşme endüstri toplumunun yapısal dönüşümünü anlattığına göre kentleşme bunun kent mekânlarında gerçekleştirilmesinden başka bir şey değildir. Kentleşme modernleşme gibi genellikle pozitif değer yüklenerek açıklanır. *Kentleşme*, sanayileşme ve modernleşmenin yarattığı toplumsal yapıda köklü niteliksel değişim sürecidir. Kentleşme üretim ve istihdamda ağırlığın tarımda sanayi ve hizmet sektörüne kaydığı evrensel bir olgudur. Tarım toplumları yerine endüstri toplumunu ve gelecekte “bilgi toplumu”nu oluşturma sürecidir. Kentleşme sadece nüfusun kentlerde yoğunlaşması değildir. Bunun ütesin de farklılaşmış, uzmanlaşmış, örgütlenmiş kent toplumunun inşa edilmesidir. Kentleşme sadece kentin sayısının artması değildir. Demografik – ekonomik bakımdan büyüyen kentlerin bölgesel, ulusal ve kültürel boyutlarda ilişkilerin organize edilmesidir. Kentleşme, kentsel çevrenin (ekolojik çevre) kentsel toplumun yaşamını nesiller boyunca sürdürebileceği biçimde geliştirilmesidir.

Kentleşme, az gelişmiş, gelişmiş veya gelişmekte olan topluluklar ve ülkelerde var olan, kapsamlı ve önemli bir toplumsal olgudur. Temel ölçüt olarak bir demografik olay olarak görünse de, toplumsal değişimin hem nedenlerini başlatması hem de sonuçlarını doğurması nedeniyle sosyolojinin ve kent bilimcilerin

en önemli ilgi ve çalışma alanlarını oluşturmaktadır (Erkan, 2010: 11). Her bir ülke için ve genel olarak dünya çapında kentleşme olgusunun önemli olması ve ele alınıp sürekli incelenmesi ve araştırılması, şu iki özelliğinden kaynaklanmaktadır. Bunlar (Kartal, 1983: 93), (Erkan, 2010: 20);

a)Birtakım Ekonomik ve Toplumsal Süreçlerin İşlenmesi İle Ortaya Çıkan ‘‘Bir Sonuç’’ Olması: Kentleşme olgusu bir sonuçtur. Kişinin geçimini tamamen kent ve kentte özgü işlerden elde etmesidir. Başta tarım ve sanayideki değişmelerin, gelişmelerin ortaya koyduğu bir sonuçtur. Özellikle sanayinin gelişmesiyle birlikte teknolojik gelişmelerin meydana gelmesi ve buna bağlı olarak tarımsal ve tarımsal olmayan üretim biçimlerinin değişmesi ve gelişmesi, bu faaliyet ilişkilerindeki değişimin bir sonucudur (Kartal, 1983: 93), (Erkan, 2010: 20).

b)Toplumsal Değişme Sürecini ‘‘Etkileyen Bir Öğe’’ Olması: Bir toplumsal değişme sürecini ifade eden ve etkileyen, bazı toplumsal kurum ve kuruluşları hızlandıran bir olgudur. Kentleşme sadece bir sonuç olarak kalmamakta, özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde kentleşme olgusu yüksek bir hızla ve belli bir dereceye ulaştıktan sonra, ülkenin toplumsal, ekonomik, sosyal, siyasal, kültürel değişimini zorlayan temel öğelerden birisi olmaktadır (Kartal, 1983: 93), (Erkan, 2010: 20).

Kentleşme kavramıyla ilgili farklı tanımlamalar ve yaklaşımlar bulunmaktadır. Toplumsal farklılaşmalar, kültürel, dini değerler, eğitim gibi toplumun yapı taşlarının farklılık göstermesi, kentleşme olgusunda farklılıklar meydana getirmektedir. Ancak temel olarak bazı ölçütler ele alınabilmektedir. ‘‘Kentleşme toplumların yapısal değişimlerinin en göze çarpan yönüdür. Her şeyden önce nüfusun büyük oranının tarımdan ve topraktan kopup tarım dışı alanlarda, sanayide, karmaşık örgütler de ve dolayısıyla köyden başka yerlerde, kentlerde hayatlarını kazanmaya ve yaşamaya başlamaları demektir’’ (Kıray, 2007:141). Bu anlamda kentleşme olgusunun faaliyet alanı olarak tarım dışı faaliyet göstermesi ve buna bağlı olarak sanayinin gelişmesi ile birlikte ürünün farklılık göstermesi, yaşam alanlarının ve biçimlerinin farklılaşması, örgütlenme biçimlerinin değişiklik göstermesi gibi durumları ifade etmektedir. Örgütlenme ve uzmanlaşma ile bireyler

arasındaki hiyerarşi ve iş bölümü yapılması ve sistematik olarak uygulanmasıdır. “Kentleşme ve sanayileşmenin geliştirdiği bir başka yön çok sayıda uzmanlaşmış özel bilgi ve beceri ile donanmış kişilerin büyük örgütler içerisinde her birinin ne yapacağı diğerlerine göre açıkça belirtilmiş bir biçimde çalışmaları, bilgi, hizmet ya da mal üretmeleridir” (Kıray, 2007: 142). Kentleşme, sanayi devrimi ile birlikte ortaya çıkan geçmiş, şimdiki ve gelecek yüzyılın en önemli olgularından birisidir. Ağırlıklı olarak kır nüfusunun kente kayması ile birlikte kentlerdeki uzlaşma, yoğunlaşma, örgütlenme gibi durumları ifade eder. Kısaca modern yaşamın ilk aşamasıdır (Erkan, 2013: 6).

Kentleşme, sanayileşmenin ve modernleşmenin bir sonucu olarak ortaya çıkan mekânsal ve sosyal yapıdaki dönüşümün ifadesi olarak ifade etmek doğru olacaktır. Kentleşme, bir göç hareketi, sınırları az çok belirlenmiş, tarihsel süreç içerisinde belirli bir dönemi kapsayan, istihdam ve gelirin tarımdan sanayi ve hizmetlere kayması, evrensel ve sayısallaştırılabilir bir süreç veya ekonominin yapısal değişimi, tarımda modern uygulamaların ve teknolojinin kullanılması gibi süreçlerin ve sonuçların ifadesidir. Kentleşme, demografik yapıdaki değişimler gibi nedenlerin bir sonucu olarak ekonomik-demografik tanımlamaları kapsamaktadır. Sosyo-ekonomik tanılarda ise kentleşme; modern hizmet sektörleri ve sanayileşmeyle birlikte aynı yön ve hızda geliştiği, bunların kente aynı biçimde yayıldığı ve istihdamdaki nitelikselle ilişki kurulduğu ölçüde ekonomik ve toplumsal gelişmeyi hızlandırıcı bir etken veya sanayileşme, tarımda modernleşme, toplumsal yapı değişmesi gibi etkenlerle birlikte düşünülecek bağımlı bir sosyo-ekonomik değişkeni ifade etmektedir (Tolan, 1977: 2-3).

Kentteki yoğunlaşmanın ve köylerdeki çözülmenin meydana getirdiği kentleşme süreci, toplumların sosyo-ekonomik, sosyo-kültürel ve siyasal yapılarında değişmelere yol açtığı gibi, toplumu oluşturan bireylerde de tutum, davranış ve psikolojik durumlarında da değişimlere yol açmaktadır. Kentleşme olgusuyla ve süreciyle birlikte kentlerin sayısının artması, toplumun yaşam biçiminin değişmesini, bu süreç ile yaşam biçimimizin bütün tutum ve davranışlarımız üzerinde etkili olmasını doğurmuştur. Kent sayısının artması, kentlerdeki nüfus yoğunluğunun artması, farklı örgütsel yapıların ortaya çıkması, iş ve uğraş alanlarının değişmesi

gibi birçok etmenle birlikte toplumlar giderek kent toplumuna veya modern, sanayi toplumlarına dönüşmüştür.

1.2.1 KENTLEŞME NEDENLERİ

Kentleşme kavramıyla ilgili yukarıda farklı tanımlar yapılmış olup, kentleşme kavramının tek boyutlu bir yaklaşımla açıklanamayacağı görülmüştür. Kentleşme nedenlerine baktığımızda da birden çok neden olduğu gibi kentleşme hareketliliğini ortaya koyacak birden çok etken olduğuda görülmektedir. Keleş (2013: 37-40), kentleşme nedenlerini; ekonomik, teknolojik, siyasal ve psikolojik nedenler olmak üzere dört gruba ayırmaktadır. Gerçekte bu etmenleri de birbirinden ayırmak mümkün değildir. Her biri bir diğerini etkilemekle beraber birbirlerinin içinde olan ve etkileyen etmenlerdir.

1.2.1.1 Ekonomik Nedenler

Ekonomik nedenler, iki farklı kısımda sınıflandırılır. Bunlardan ilki itici etmenler (*push*) ya da olumsuz göç nedenleri adı verilebilir. Tarım kesiminin içinde bulunduğu koşullarda kaynak alan, köylü nüfusu köyden iten nedenlerdir. Tarımda çağdaş üretim araçlarının kullanılması, makinenin tarıma girmesi, tarımsal üretim aşamalarında ilkel yöntemlerinin terk edilmesi, üretimi etkileyen yeni girdilerin artan oranda kullanılması, işgücü yani tarımda kullanılması gereken kol gücü ihtiyacının azalması gibi etmenler itici etmenleridir. Teknolojinin gelişmeye başlamasıyla birlikte tarımda makineleşmeye gidilmiş ve artı ürün edilmeye başlanmıştır. Makineleşmeyle birlikte artı ürün artmasına karşılık insan gücüne olan ihtiyaç azalmıştır. İnsan gücüne olan ihtiyacın azalmasıyla birlikte yeni istihdam alanı olan şehirlere göç yaşanmıştır. Öte yandan, başta az gelişmiş ülkeler olmak üzere, kişi başına düşen tarımsal gelir ve tarım verimliliği kırsal alanda yaşayan insanları kırsalda tutmaya yetmeyecek kadar düşüktür. Tarım topraklarının parçalanmış olması, iklim koşulları, doğal afetler, gelirin yetersizliği gibi faktörler bu olumsuz göç nedenleri ya da itici etmenleri güçlendiren nedenlerdir. Örneğin gelişmekte olan bir ülke olarak Türkiye’de yukarıda sözü edilen etmenlerin tarımdaki kol gücü

ihtiyacının azaltması nedeniyle kentleşme hızını geniş ölçüde etkilediği görülmektedir (Keleş, 2013: 35-36).

Kentleşme nedenlerinden ikincisi ise çekici etmenler (*pull*) ya da olumlu göç nedenleri olarak adlandırılır. Gelecek için güvence bulamayan, köyünde beslenemeyen nüfusu kent özelliklerine çeken nedenlerdir. Sanayileşmekte olan ülkelerde, kentlerde farklı iş olanakları, kırsal alandakine göre farklılık gösterir ve hızla çoğalır. Ekonomik gelişmeyle birlikte kişi başına düşen milli gelir yükseldikçe, üretilen mal ve hizmetlere olan istem yükseldikçe, tarımsal ürünlere olan ihtiyaç ve istem aynı oranda fazlalaşır. Ayrıca üretim sürecinin rasyonelleşmesi, kentsel alanda görülen çalışma biçimi kırsal alanda da görülmeye başlanılır. Bu da beraberinde iş bölümü ve uzmanlaşmayı getirmektedir (Keleş, 2013: 36-37). Kentsel alanda görülen rasyonelleşme ve makineleşme durumu, kırsal alanda da görülmesi ile birlikte kol gücüne olan ihtiyacı azaltmaktadır. Ortaya çıkan işsizlik durumu ve kentlerde meydana gelen farklı sektör ve iş olanaklarını cazibe yeri haline getirmektedir.

Teknolojinin ilerlemesiyle birlikte sanayileşmenin gelişmesi ve tarımda kapitalistleşme süreci, modern tarım işletmelerinde üretimi artırmakla birlikte bir iş gücü açığı da ortaya çıkartmaktadır. Ortaya çıkan bu iş gücü fazlası, iş olanaklarının ve çeşitliliğinin fazla olduğu, hızlı bir şekilde değiştiği ve geliştiği kentlere yönelmektedir (Erkan, 2010: 73).

B. Goodal kentleşmenin ekonomik üstünlüğünü beş ana noktada toplamaktadır (Goodal'dan akt. Keleş, 2013: 37-38);

Uzmanlaşma: Uzmanlaşma hem üretim mal oluşumunda bir azalmaya hem de gelirlerde bir artışa neden olmaktadır. Uzmanlaşma büyük çapta üretimi kolaylaştırırken, üretim sürecinin bölünmesini olanaklı kılmakta, çok sayıda uzmana gereksinme yaratmaktadır.

Dışsal Biriktirimler: Birbirinin tamamlayıcısı olan, birbirinin ürettiği mal ve hizmetlere gereksinim duyan üretim birimlerinin aynı yerleşme yerini yeğ tutmaları durumunda sağladıkları ekonomik yararlarıdır.

Kentleşme Biriktirimleri: Çeşitli ekonomik etkinliklerin belli bir özekte yığılma sonucunda sağladıkları kimi üstünlükleri atfetmektedir. Ucuz ve kullanışlı ulaşım sistemi, işyeri yapmak için elverişli arsa ve arazi, çeşitli yardımcı hizmetler, araştırma ve eğitim kolaylıkları, yedek hammadde stokları yapma olanağı bu üstünlüklerden birkaçıdır.

Üretim Faktörlerini Kolayca Bulabilme Olanığı: Ekonomik üretim etmenlerinin, kentlerde ucuz ve kolayca bulunabilme olanağıdır. Kentlerde çok sayıda yetenekli ve nitelikli insan gücünü barındıran yerleşimlerdir. Burada kişi başına düşen milli gelir tarımda kişi başına düşen milli gelirden fazladır. Girişim gücü ve faaliyetleri ile bankacılık yönünden gibi özellikleriyle kırsal alandan üstünlükleri vardır.

Sosyal Olanaklar: Kentte yaşayan insanlar, köylerde bulunmaları güç olan mal ve hizmetlerden yararlanma olanaklarının yanı sıra, daha geniş gelişme olanaklarına sahiptirler.

Kentlerin büyümesiyle birlikte, bütün bu göreceli üstünlükler artar ve daha fazla sayıda bireyi kırsal alandan kentlere doğru çeker. Kentlerin cazip ve özellikle istihdam alanı olarak görülmesi kentlere olan ilgi ve alakanın artmasına neden olmaktadır.

1.2.1.2 Teknolojik Nedenler

Sanayi devriminin getirdiği yenilik ve gelişmeler, tarıma hâkim olan faktörler, kentleşmenin hızlanmasında teknolojik gelişme ve değişmelerle sağlanmıştır. Teknolojinin gelişmesiyle birlikte üretimin artması, artı ürün elde edilmesi ve kentleşmede rol üstlenmesi, ürünün kolay ve ucuz taşınmasını sağlayacak teknolojik araçların gelişmesi kentleşmenin gelişmesinde önemli bir etkiye sahiptir. Sanayileşmeye öncelik veren ekonomik ve toplumsal kalkınma planları, toprak reformları kentleşmeyi hızlandırmıştır. Buhar gücü bir yandan çeşitli üretim etkinliklerini artırırken diğer yandan da hizmet ve dağıtım etkinliklerinin üretimin yapıldığı yerin yakınında birleşmesine neden olmuştur. Kentleşmeyi etkileyen bir diğer faktör ise elektrik enerjisidir. Kırsaldan kente göç eden nüfusun,

kentlerin çevresine doğru dağıtıcı bir rol üstlenmiştir. Sanayide elektrik enerjisinin artarak kullanılıyor olması sanayinin ve doğal olarak nüfusun belli merkezlerde toplanmasına sebep olmuştur (Keleş, 2013: 37-38).

Sanayi devrimi ile birlikte ortaya çıkan uzmanlaşma, kırsal alanda, icra edilen birçok zanaat alanının ortadan kalkmasına yol açmış ve bu meslekleri yapanları işsiz durumuna düşürmüştür. Ayrıca teknolojik gelişmeler, ulaşım ve iletişim alanında büyük yenilikler getirmiştir. Ulaşım tekniklerindeki gelişmeler şehirleşmeyi iki yönde geliştirmiştir. Her şeyden önce yetersiz ulaşım sebebiyle, sadece çevresi için üretim yapan küçük sanayi kuruluşlarıyla, mahalli ticaret alanları, ulaşımındaki ilerlemeler dolayısıyla büyük üretim ve ticaret merkezleri haline gelmişlerdir. Diğer taraftan ulaşımın kolay ve ucuz olması, insanların hareket edebilme imkânlarını artırmıştır (İşbir'den akt. Erkan, 2010: 75).

Sanayinin gelişmesiyle birlikte teknolojik etkenlerin çözücü etkisi, büyük ve orta düzeyde işletmeler ile kalmış olup küçük işletmeler alanında da etki yaratmıştır. Teknolojik yeniliklerle tarımda makineleşme, ilaçlama gibi faaliyetlerle tarımdaki verimlilik artması ve yoğun tarıma geçile bilindiği gibi varlığını koruyabilen bazı küçük işletmeler bu değişimlerin sonucu gizli işsizliğin ortaya çıkmasına veya kol gücüne ihtiyaç kalmamasından dolayı nüfusun topraktan ve dolayısıyla kırsaldan ayrılmasına neden olmuştur (Sencer, 1979: 59-60).

1.2.1.3 Siyasal Nedenler

Kentleşmeyi etkileyen bu yaklaşımda siyasi kararlar, yönetim yapısının özellikleri, hukuk kurallarının bir kısmı ve ulusların diğer uluslarla olan ilişkileri kentleşmeyi özendirici veya tetikleyici nitelikler taşıyabilmektedir. Örneğin İngiltere'de kentleşmeyi Londra çevresine yöneltmek için 1946 yılında Yeni Kent Yasası ile o tarihte nüfusu 20 bin civarında olan yerleşimler bugün nüfusu 100 binlik büyük kent olma niteliğini taşımaktadır. Ayrıca yerleşme, gezme ve ticaret gibi özgürlükleri kısıtlayan yasaların kalkması da kentleşmeyi etkilemektedir. Sanayiye öncelik veren toplumsal ve ekonomik kalkınma planları ve toprak reformları da kentleşmeyi hızlandırmaktadır. Veraset sistemi gibi toprakların kimi bölgelerde başa

çıkılmayacak kadar büyük olması veya toprakların işlemeye, verim elde etmeye yetmeyecek kadar küçük parçalara ayrılması kentleşme hızına olumlu ya da olumsuz etkiler yapar (Keleş, 2013: 39-40).

Kentleşme sürecinde rol oynayan aracı güçlerin itici veya çekici gibi bazı etmenlerin işlemlerini sağladığı veya tam tersi bir şekilde engelleyebilen siyasal kararlar veya yönetsel kararlar önleyici ya da öteleyici veya çekici toplumsal politikalardan oluşmuş ve etki gücüne sahip güdümlenici güçlerdir. Örneğin arsa, konut ve zorunlu yerleştirme politikasıyla nüfusu belli yerlere yerleştirilmesi ya da zorlayıcı bazı etkenlerle nüfus hareketliliğinin engellenmesi gibi kararlar ve yasalar bu itim veya çekici ya da önleyici kararlara örnektir (Sencer, 1979: 66). Bu kararlar ile birlikte başta kentleşme olgusunun önüne geçilmekte ya da kentleşme durumlarının daha yavaş veya hızlı gelişmesini sağlamaktadır. Yönetimin ve yasaların ortaya konduğu durum kentleşme sürecinin nasıl ve hangi yönde gelişeceği doğrusunu belirlemekte önemli bir etkidir.

1.2.1.4 Sosyo-Psikolojik Nedenler

Köy veya kırsal alan yaşam biçimi ile kent yaşam biçimleri birbirinden farklılık göstermektedir. Sosyo-psikolojik etmenler, köy ve kent ölçüleri arasındaki bu farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Bu farklılıklardan kent yaşam biçimi genellikle çekici özellikleri gözle bakılır. Kentlerin sahip olduğu toplumsal ve kültürel olanaklar ile hizmetler çok çekicidir. Kent yaşamının sahip olduğu özgür havası, daha geniş bir topluluğun üyesi olma duygusu, kentli olmanın ayrıcalıklı durumunu paylaşma, kent yaşamında bulunan farklı sosyal etkinlikler gibi etmenler bunların başlıca nedenlerdir. Kimi yerlerde ve düşüncelerde ise köy yaşam biçiminden kente gidip kent yaşam biçimine geçişi geri-kalmış ya da aşağılanmış duygusunu ortadan kaldıran bir yükseliş gözle bakılır (Keleş, 2013: 40).

Kent yaşam biçiminin sahip olduğu ayrıcalıklı ve çok seçenekli yaşam imkânları kentleri çekici bir hale getirmiştir. Kentlerin sahip olduğu sağlık, eğitim, hizmet olanakları gibi, istihdam, sosyal aktivite gibi olanaklara sahip olması kent yaşam biçimini cazip bir hale getirmiştir. “Kentler birçok alanda kırsal kesime göre

birçok olanağa sahiptir. Kentlerin özgür havası, daha geniş bir kümeye sahip olma duygusu, kentli olmanın gururunu yaşama, eğitim, sağlık, sosyal yaşam gibi olanakların daha geniş olması, kentlerin çekiciliğini arttırmıştır. Kentlerin bu çekici özelliği kırsal alandan kente göçü teşvik etmektedir ve bu faktörler sosyo-psikolojik faktörler olarak değerlendirilmektedir” (Erkan, 2010: 77).

1.3 KENTLİLEŞME

Kentleşme, kentleşme kavramına bağlı olarak ortaya çıkan bir olgu olarak, kentleşmenin sosyal değişimini ve bütünleşme boyutunu ifade etmektedir. Başka bir ifadeyle kentleşme, insanların kentli davranışları göstermesi, kent kültürünü benimsemesi olarak ele alınmasıdır. “Kentleşme, çoğu kez kentleşmeyle karıştırılmakla birlikte ondan ayrı olan ve kentleşme akımı sonucunda, toplumsal değişimin insanların davranışlarında ve ilişkilerinde, değer yargılarında, tinsel ve özdeksel yaşam biçimlerinde değişiklik yaratma sürecidir” (Keleş, 1998: 80). Bu süreç içerisinde kentleşme ya da kentli olmak birey ölçeğindeki yansımasıdır ve ağırlıklı olarak sosyal, psikolojik yönü olan bir süreçtir. “Göçten önce olduğu gibi göçten sonra da, nüfusun kentte sürekli olarak geçirdiği bir aşama vardır. Kente göç ile başlayan nüfus dinamiğinin kenttin belirli bir kesiminde kararlılık kazanana kadar süregelen bu aşama kentleşme olarak adlandırılır” (Sencer, 1979: 292). Kentleşme sadece belirli bir yerleşim yerinde kararlılık sağlanması veya bütünleşme boyutu gibi yalnızca iki farklı boyutta ve ayrı bir biçimde ele alınması doğru olmayacaktır. “Kentleşme her şeyden önce bir toplumsal değişim süreci, bir uyum ilişkisi olmakla birlikte, aynı zamanda bir fiziksel yerleşme sürecidir. Daha açık bir ifadeyle, kentleşmenin toplumsal içeriği en somut karşılığını yerleşme sürecinde bulmuştur. Kentleşme aşamasında beliren farklı yerleşme evreleri, aynı zamanda kentle bütünleşme sürecinde çeşitli gelişme aşamalarını simgelemektedir” (Sencer, 1979: 292).

Kentleşme, uyum ve bütünleşme süreci, bir toplumsal ve sosyal değişim, göç ile kente gelen nüfusun kente ve kent koşullarına uyum sağlanması ve bu doğrultuda uygun ilişkiler geliştirerek kentten bir ögesi olma sürecidir. Kentleşme, bireylerin kent yaşamı içindeki uyum ve etkileşimiyle ortaya çıkan bir kültür

değişmesidir. Kent kültürünün gelişmesi, etkileşimin kentten yani kent yaşamı doğrultusunda sonuç vermesi, kente göç eden kişilerin kentin hem fiziksel hem de davranışsal olarak uyum içinde bulunması, bir takım ekonomik, toplumsal ve fiziksel öğenin bir araya gelmesine, toplumun örgütlenmiş ve bilinçlenmiş olmasına bağlıdır (Erkan, 2010: 21-22). Bu bağlamda bir süreç olarak kentlileşme, başta kentin yönetsel başka bir ifadeyle bürokratik yapısı, kentsel örgütler ve yerleşik kentli nüfus ile iletişim ve ilişkilerin geliştirilmesi, bunlara katılım ve faaliyetlerde bulunması süreci hızlandırabilir.

Kentlileşme, kente göç edenlerin *yeniden sosyalizasyon* sürecini anlatır. Sosyalizasyon bireyin içinde bulunduğu aile, meslek gurubu, arkadaş gurubu vb. sosyal gurupların ve toplumun değer-norm sistemini, davranış kalıplarını içselleştirmesidir. Göç edenler ve kentte yaşayanlar kent toplumunun değer- norm sistemini, kentli insanın düşünme, davranış biçimlerini ve giderek yaşama biçimini benimser. Bu süreç her bireyin ya da gurubun *geçmiş yaşam tecrübesi, kentte bulunma süresi, etkileşim halinde bulunduğu sosyal çevreler, yaptığı iş/meslek, yaş* vb. gibi birçok değişkenle ilişkilidir. Doğal olarak genel bir kentli insan ideal tipi oluşturulsa da esas olarak belli bir zaman da belli bir toplumda belli bir kente bağlı olarak gerçekleşen bir *kentlileşme süreci* ve bunun sonunda kabul gören *kentli insan* tipi oluşur. Yani her kentin kentlileşme ve kentleşme süreci farklıdır (Bal, 2006: 70).

Kentli insan davranışlarının sergilenmesiyle kentlileşme kendisini somutlaştırır. Kentlileşme, uyum sağlama ve sosyal değişme sürecinin bireyde, ailede ve diğer sosyal gruplarda gelişmesini, değişmesini anlatan toplumsal bir olgudur. Bu olgunun sosyal, siyasal, ekonomik, psikolojik, inançsal ve estetik olmak üzere en az altı boyutta gözlemlemek mümkündür. Bal (2006: 70-71) bu olguları şu şekilde betimlemektedir;

Ekonomik Davranışlar: Geçimini tarım dışı faaliyetlerle karşılayan, başka bir deyişle geçimini sanayi ve hizmet sektörlerinden sağlayan, serbest piyasa koşullarında örgütlü bir hedef göden, iş gücünün nitelikleri yükselten, tasarruf ve yatırıma yönelen, gösterişçi tüketimden kaçan gibi davranışlardır.

Sosyal Davranışlar: Aile kurumunu önemser ve özellikle aile içi ilişkilerde daha demokratik tutum, davranış ve değerleri geliştirir. Cinsiyet ayrımı yapılmaz ve kadın-erkek gereğini yapar. Kendini geliştirmeye, eğitime daha fazla önem verilmesine, kişisel başarılarıyla ilişkili olarak toplumda bir mevki sahibi olması gerektiğinin bilincindedir. Değişkenleri, değişimi ve farklılaşmaları doğal bir şekilde karşılar. Boş zamanlarını kendisine ve topluma fayda sağlamak amacıyla kullanır ve bunun bilincindedir. Süreklilik arz eden ilişkilerden kaçınır çünkü farklılaşmaların ve değişimin bilincinde olup bunun gibi sosyal davranışları içermektedir.

Siyasal Davranışlar: Her hangi siyasi, ideolojik veya inanç grubuna ait kimlikten kaçınır ve yurttaşlık kimliğini benimser. Toplumsallaşmanın siyasi olmasını önemser ve kendi hak ve hürriyetinin ve sorumluluklarının bilincindedir. Birey, oy verme işlemini kendisi için yurttaşlık görevi olarak görmektedir. Demokrasinin anlaşılmasında ve yerleşmesinde siyasi kurumları vazgeçilmez olarak görür, sivil toplum kuruluşlarını ve organizasyonlarını destekler. Yerel yönetimlerin hizmet düzeylerinin yükseltilmesini, yetki ve olanaklarının genişletilmesini ister ve bu doğrultuda sorumluluk alır. Birey, ister ulusal olsun isterse insanlığa ilişkin sorunlara karşı duyarlıdır.

Psikolojik Davranışlar: Rasyonel tutum ve davranışlar ön plandadır. Birey duygularından çok akli ile hareket eder ve bu şekilde karar alır ve karar verir. Birey, çabalarını ve başarılarını rasyonel şekilde yapar ve kendisini ötekinin yerine koymasını bilir. Kendisine güveni vardır ve bu güveni geliştirir. Zamanını planlı ve bilinçli bir şekilde kullanır, bilgi kaynaklarının güvenilirliğini sorgular ve farklı kaynaklardan bilginin çeşitliliğini sınırlar. Gelecekle ilgili planlamasını geçmişini değerlendirip yapar, kendisini modern veya kentli olarak benimser ve değerlendirir. Toplumsal norm ve kurallara genellikle uyar ve bu şekilde davranışlar geliştirir.

İnançsal Davranışlar: Grupların inanç, ibadet ve pratiklerine saygı duyar. Birey, kendi inancının farkındadır, gereğini yerine getirir ve bunu yaparken gösterişe kaçmaz. Dinin kişisel ve evrensel mesajlarını anlamaya ve bu doğrultuda hareket etmeye çalışır, batıl inançları sorgular ve bunların yanlışlığını veya doğruluğunun

farkına varmaya çalışır. Diğer grupların ve onların inançlarını özgürce yaşamalarına saygı duyar ve bu şekilde davranışlar geliştirir.

Estetik Davranışlar: Oturduğu evin, mahallenin ve şehrin çirkinliğinden, pisliğinden rahatsızlık duyar ve bunları güzelleştirmenin bilincinde olup çaba harcar. Birey, argo kelimelerden ve yabancı kelimelerden uzak durmaya çalışır ve dilini özenle kullanır. Beden sağlığına önem verir ve bu doğrultuda beden bakımını yapar. Sağlıklı yaşamaya özen gösterir ve bu doğrultuda hareket eder. Sanat ve sanatçıya saygı duyar, sanatsal etkinliklerle (tiyatro, sinema vs.) katılır.

“Kentlileşme, kentleşme akımı sonucunda, toplumsal değişimin insan davranışları ve ilişkilerinde, değer yargılarında, tinsel ve özdeksel yaşam biçimlerinde değişiklikler yaratması sürecidir. Kentlileşme süreci kırdan kentte göç sonucu kişinin kentte uygun işlerde çalışması, hem kentte uygun davranış kalıplarını benimsemesi, hem de kentin sunduğu tüm olanaklardan yararlanması yönünde bir değişimdir” (Torlak ve Polat, 2006: 76). “Kentlilik, bireylerin kentte yaşamının gerektirdiği koşul ve normları anlamış, özümsemiş ve benimsemiş olmalarıdır” (balikesir.edu.tr).

Kentlileşme sürecinde insan iki farklı yönde bir değişim yaşamaktadır. Bunlar kentlileşmenin *ekonomik* ve *sosyal* yönüdür. Kentlileşmenin *ekonomik yönü*; kişinin geçimini tamamen kentte özgü işlerde çalışarak elde etmesi, kır ile kent arasındaki kaynakları kullanım biçimi, kırdan kentte ve aynı doğrultuda kentten kıra kaynak aktarma biçimleri ekonomik değişimin yönünü gösterir. Burada kır ile kent arasındaki kaynak kullanma biçimlerini mülkiyet elde etme, bu mülkiyeti kullanma, elden çıkarma farklılığını ve yönünü gösterir. Kentlileşmenin *sosyal yönü*; bireyin kentte kalış süresine göre tutum ve davranışlarında ki değişim ve çözülme, yaşadığı kent tarafından dışlanma veya özümsemenin biçim ve derecesi, sosyal ve değer yargılarını benimsemesidir (Kartal, 1983: 95).

Kentlileşme ile ilgili yapılan tanımlamalar temelinde kentleşme olgusunun olmasıyla birlikte kentleşmenin bir değişim süreci olduğu ve bu sürecin genel olarak bireylerin kırdan kentte göç ve sonrasında da kent yaşamına uyum, sosyal, siyasal,

ekonomik tutum, ekonomik uğraş gibi tutum, davranış ve uğraş alanlarının değişim sürecini ifade etmektedir. Göç faktöründen sonra kente yerleşen bireyin kente özgü işlerde çalışmaya başlaması, kent yaşamının sunduğu mal ve hizmetlerden faydalanması, kente özgü davranışlar benimsemesi ve kentin sunduğu fırsat ve olanaklardan faydalanması gibi durumlar bu süreç içinde ortaya çıkar ve birey kentlileşme sürecini ifade eder. Bu toplumsal değişim süreci tutum ve davranışların değişmesi veya uyum süreci olmakla beraber fiziksel yerleşme süreci olarak da nitelendirilebilir.

1.4 KENTLİLİK BİLİNCİ

Kentle bütünleşip kendisini kente ait hisseden kişiler kentin gerçek sahipleridir. Kentlilik bilinci kavramıyla ifade edilmek istenen, kentte yaşayan insanların kent ile bütünleşmesi, kendisini kente ait olarak görmesi ve sorumluluklarının farkında olması, kent ile ilgili sorunlarda bir sorumluluk bilinci ve duygusunda olmasıdır. Kentte yaşayan insanların farklı ve değişik kimlikler (esnaf, Müslüman, sanatkâr, Rizeli, Diyarbakırlı gibi), bu kimliklere sahip olmalarının yanı sıra onları tek bir kimlikte toplayan ve yaşadıkları şehirle özdeşleştiren kent kimliğine sahip olmalarıdır. Bu kimliğe sahip olunması ve bu şekilde davranışlarının ortaya konulması gerekir. Başka bir ifade ile Diyarbakır'da yaşayan insanların ait oldukları, doğup büyüdüğü kent kimliğinin yanı sıra kendilerini Diyarbakırlı olarak tanımlayabilmeleri gerekir (Kaya, 2004: 75). “Kentlilik bilinci kavramı, kentleşme, kentlileşme ve kent kültürünün kesişme noktasında irdelenebilir. Genel olarak düşünüldüğünde kentlilik bilinci, kent kültürünü anlamak, kendini kente, kentin dinamiklerine ait ve güvende hissetmek, kentsel oluşumlardan sorumluluk duymak olarak kavramsallaştırılabilir” (Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, 2009: 17).

Ortak bir kentte yaşamak kentlilik bilincinin gelişmesi için yeterli değildir. Bir şehirde yaşayan insanların, o kentte aitlik ve sahiplik duyguları ise şehri korumaları, sahiplenmeler, geliştirmeleri, imar ve yönetimine katılmalarıyla mümkün olur. Bir insanın şehri koruması ise o şehrin için de olmasıyla mümkün olur. Ancak buradaki içinde olmama mekânsal bağlamda sabit değil, siyasal, sosyal ve kültürel bağlamda aktif olma sürecidir. İnsanların kent ile arasında anlamlı köprüler kurabilmesi ve

kentlerini sahiplenmesi ancak kentin yönetimine katılmaları oranında mümkün olur. Ancak kentin yönetimine katılım yeterli bir unsur olmayıp, kent ile kendi gelecekleri arasında bir ilişki kurabilmelidirler. Bu sayede kendi ve doğal olarak kentin geleceği ile daha yakından ilgilenmeye ve kentin geleceğini önemsemeye başlar. Bu bağlamda kentlilik bilincinin gelişebilmesi için kentin gelecek için insanlara vaat ve umut vermesi gerekir (Kaya vd., 2007: 43-44).

“Kentlilik bilinci (urban consciousness); kentte yaşamının bilincinde olmak, kentli olmanın bilincine varmak demektir. Kısaca kentlilik bilinci; kişinin kendini kente karşı sorumlu ve kenti de kendisine ait hissetme durumudur. Bir başka tanıma göre ise kentlilik bilinci; kentte yaşamaktan kaynaklanan bilgilerimizin oluşturduğu tutumlar, değerler ve davranışlardır. Bu tanımlardan hareketle kentlilik bilincine sahip bir birey; kentte olup bitenlerle ilgili olan, kentli bir aktör olduğunun farkında olarak kenti için sorumluluk alan, kente özgü tutum ve davranışlar sergileyen kişi demektir. Kentte yaşayanlardan, kentliyi ayıran göstergelerden biri sorumluluktur. Kentli kentini benimseyen ve ona karşı sorumluluk duyan kişidir. Bir diğer anlatımla kentli insan; kentsel örgütlerin yoğurduğu, şekillendirdiği, örgütler içinde doğan, eğitilen, çalışan, boş zamanlarını değerlendiren, kendini kentli olarak duyumsayıp kentine sahip çıkan, kentsel karar alma mekanizmalarına katılıp destek veren, yerel bilinci gelişmiş insandır”(Güçlü 'den akt. Keskin vd., 2015: 29).

Kır insanının ekonomik geliri tek öğelidir. Kır insanının ekonomik mekânı, kır varlıkları, kır ücret gelirleri, kır varlık geliri vb. öğeleri içerir. Kır insanın sosyal mekânı da tek öğeli olup kırın sosyal ve tinsel değerlerini içerir. Bir diğer tarafta kent insanının, kentlilik bilinci oluşmuş veya başka bir anlatımla kentlileşmiş insanın ekonomik ve sosyal mekânları da bir öğelidir. Ekonomik öğe olarak kent ücret geliri, kent varlıkları vb. etkinlikleri kapsar. Kent sosyal mekânı ise sadece kentin tinsel değerlerini ve sosyal değerlerini içerir (Kartal, 1983: 93). Bu bağlamda kır ve kent insanının oluşturduğu iki farklı grup çıkmaktadır. Bunlar temelde ekonomik ve sosyal farklılıklar olmak üzere iki farklı yönü ön plana çıkar. Kartal (1983) yukarıdaki anlatımları aşağıdaki tabloda karşılaştırmıştır;

Tablo 1.1: Kır İnsanı, Kentlileşen İnsan ve Kent İnsanı: Ekonomik ve Sosyal Mekânın Ögelerindeki Değişmeler

İnsan Türleri	Ekonomik Mekân	Sosyal Mekân
Kır insanı	Kır ekonomik değeri	Kır sosyal değerleri
Kentlileşen insan	Kır ekonomik değerleri	Kır sosyal değerleri
	Kent ekonomik değerleri	Kent sosyal değerleri
Kentleşmiş insan	Kent ekonomik değerleri	Kent sosyal değerleri

Kaynak: (Kartal, 1983: 94).

Yukarıdaki tabloda kır insanı, kentlileşen insan ve kent insanının ekonomik ve sosyal mekân bağlamındaki değerleri gösterilmiştir. Kır insanı sadece kır ekonomik değerleri ve kır sosyal değerleri ile ilişkilendirilir. Kentlileşen insan başka bir deyişle geçiş insanı, kentleşmiş insanı bir bağlamda kır insanının değerlerinden kopup kent insanı olma yönündeki bir süreç içerisinde. Bu süreçte ağırlıklı olarak kent insanının değerlerine yöneliş vardır. Ancak kır insanının değerlerinden de kopmuş değildir. Kısmi olarak kır insanının ağırlıklı olarak sosyal değerlerini ortaya koymaktadır. Kentleşmiş insan ise kentlilik bilincine varmış, kent ekonomik değerleri ile kent sosyal değerlerini kavramıştır. Kentle bütünleşmiş, duyarlı, kentli insan modelindedir.

Kentlilik bilinci denildiğinde kentte yaşamaktan kaynaklanan bilgilerimizin oluşturduğu tutumlar, değerler, davranışlar akla gelmektedir. Kent, homojen bir sosyal yapı olmadığına göre, kentte yaşayan bireylerin kentlilik bilinci dereceleri de farklı olacaktır. Kentlilik bilincini ilk basamağı, kişinin kendini kentli olarak görmesi, tanımlamasıdır. Kentlilik bilincini diğer önemli göstergelerinden biri de, kişinin kendini o yere ait hissetmesidir. Bir yerin kimliği, yaşanılan kentin diğerlerinden ayırt edilmesi, “benim kentim” şeklinde nitelendirilmesiyle gerçek ve sembolik olarak inşa edilmektedir. Kentlilik bilincinin pek çok kavramla ilişkili olduğu bilinmektedir. Kente karşı sorumlu olmak, kente ve kentliye saygılı olmak, kente aidiyet, kent kültürü, kentsel yaşam, kente bağımlılık, kentli olmak, vb. kavramlar yazında kentlilik bilinci kapsamında değerlendirilen kavramlardır (Şenbeyazlı ve Aydemir, 2008: 51).

Kentlilik bilinci, kent yaşamı içinde ortaya çıkar ve kent kültürüne göre biçimlenir. Buradan hareketle kentlilik bilinci “bireylerin kentte yaşadıklarını ve kentli olduklarını bilmeleri ve bundan dolayı kente özgü tutum ve davranışları benimseyerek, bunları uygulamaları gerektiğinin farkında olmaları” olarak tarif edilebilir. Başka bir ifadeyle kentlilik bilinci, kent kültürünü anlamak, kendini kente, kentin dinamiklerine ait ve güvende hissetmek, kentsel oluşumlardan sorumluluk duymaktır (Kentleşme Şurası, 2009).

Kentlilik bilinci, kişilerin kentte özgü tutum ve davranışlar sergilemesi, kentli birey olduğunun farkında olması ve bu doğrultuda hareket etmesi anlamına gelmektedir. Kentli birey bilincinde olan bireyin kentlilik bilincinin oluşumunun en önemli başlıca koşulu ise kişinin yaşadığı kent ile anlamlı ve güçlü bağlar kurabilmeleri ve kendilerini yaşadıkları kentin birer parçası olarak görmeleri ile mümkün olur. Ayrıca kentlilik bilinci bireyin yaşadığı kente sahip çıkmasıyla ve kenti daha düzenli ve yaşanılabilir bir hal aldırmasıyla mümkün olur (Biol, balikesir.edu.tr).

Günümüzde insanların çoğu geçimini kent mekânında kazandığı söylenebilir. Bu çok yönlü bir ilişkidir ve bu kent ile insanın yoğun ilişkiler içinde olmasıdır. İnsanın içinde bulunduğu faaliyet kent mekânını da oluşturmakta, bu mekân onun yaşamını biçimlendirmekte, başka bir ifade ile hem etkilemekte hem de etkilenmektedir. Kenti zaman zaman tüm yaratıcılığın kaynağı olarak görmesinin yanı sıra tüm kötülüklerin kaynağı olarak da görülebilmektedir. Bu durum kentsel mekânın bir fırsatlar, çeşitlilikler, umutlar alanı olmakla birlikte aynı zamanda, yalnızlığın, toplum dışına itilmenin alanı olmasından ve insan bilincine yansımalarından başka bir şey değildir. Kent mekânının yaşamın içine kazındığı ve yaşamın merkezinde olduğu böylesi bir durumda, sürekli eleştiri konusu olmakta ve içinde yaşayanların oluşturdukları eylemleriyle ve yönetimlerle iyileştirmek istemektedirler. Kentlilik bilincine varmış bireylerin içinde buldukları bu mekânı sadece yönetimlere bırakmasıyla kalmayıp, değişik etkinlik ve faaliyetlerde bulunularak gerçekleştirmeleri gerekmektedir. Kent mekânının eleştirisi veya kent mekânının temel sorunları ancak kentlilik şuuruyla hareketle aşmak ve sorunları çözüme ulaştırmak mümkün hale gelebilir (Tekeli, 2011: 186-187).

Ayrıca günümüzde yaşanan hızlı ve kontrolsüz göç hareketleri sonucu kontrolsüz gelişip büyüyen kentleri de kent ortak bir yaşamın alanı olamamakta ve kültürel pota işlevini yerine getirememektedir. Bu da paydaşlık kültürü yerine yalıtılmış bir kültürel yapının gelişmesi sonucunu doğurmaktadır. Kentle bütünleşememiş, kentsel yaşamdan ve toplumdaki soyutlanmış bireyler de kendi kabukları içerisine çekilerek yaşamlarını sürdürmeye başlamaktadırlar. Özgürleşemeyen bu bireyler, birincil ilişkilere yönelmekte ve çözümü bireyselleşmede bulmaktadır (Acungil, 2012: 26). Bu bağlamda kentlilik bilincinin temel yapı taşları arasında bireyin kent yaşamına uyumu ve kendini kentli olarak görmesi, kenti sahiplenmesi, kent ile ilgili karar ve konsey gibi örgütsel faaliyetlerde bulunması, mahalle, park, trafik kurallarına uyum, komşuluk, çevre sorunları ve mahalle sorunları gibi davranışlarda duyarlı olması kentlilik bilincinin temel yapı taşlarını oluşturmaktadır.

1.4.1 Kentlilik Bilincinin Göstergeleri

Kentte yaşayan bireylerin kentlilik bilincinin göstergeleri ve kentlilik bilincini belirleyen unsurlar; kenti sahiplenme, kent kurumlarına katılım, kente duyulan aidiyet ve bağımlılık, kent sorunlarına duyarlılık ve kentsel farkındalık olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle kent aidiyeti, kentte uyum sağlama ve kente sahip çıkma gibi başat faktörler bireyin kentlilik bilincinin göstergeleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.4.1.1 Kentsel Aidiyet

Kentlilik bilincinin önemli gösterge ve belirleyicilerinden olan kente ait olma duygusu veya kentsel aidiyet bireyin kendini yaşadığı mekâna ait hissetmesi, kentli olarak görmesi, onun bir parçası olduğunun farkına varması ve bu aidiyet hissini kent içi pratiklerle sergileyebilmesidir (Genar, 2006: 142). Bireyin kendisini bir yere ya da bir şeye ait olma duygusu ve bu duygunun davranışa dönüşmesi de bireyin sosyalleşme süreciyle bağdaşmaktadır. Mekânın nitelikleri çerçevesinde birey, bu süreci algılama ve belirlemede etkili olur (Geyik, 2010: 38). Bireyin yaşadığı mekâna duyarlı olması ve mekânı bir parçası olarak algılaması, kendini yaşadığı kentin bir

parçası olarak görüp kentli olarak görmesi bireyin düşüncedeki duruşunu yaşamına, pratiğe geçirmesi ve kent içi tutum ve davranışlara sergilemesi sonucunu doğuracaktır. Bu bağlamda kişinin kendini kente ait olarak görmesi, kente ait olma duygusunda olması bu duyguyu pratiğe geçirmesi ile kentlilik bilincine ulaşacaktır.

1.4.1.2 Kenti Sahiplenme

Kenti sahiplenme, bireyin kent sorunlarına duyarlı olması, kentin büyüüp gelişmesinde katkıda bulunması, bireyin kenti koruması ve kentin daha yaşanılabilir bir hal alması için uğraş vermesidir. Kente sahiplenme ile kente ait olma duygusu arasında sıkı bir ilişki vardır. Kente aidiyet duygusunun sağlıklı bir biçimde gelişmesiyle birlikte kente sahiplenme duygusu oluşması mümkün olacaktır. Kente aidiyet için en önemli şey bireyin kenti evi olarak görmesidir (Genar, 2006: 130). Kenti sahiplenen bireyler kenti koruyucu mekanizmalardan biri olmanın yanı sıra aynı zamanda yaşadıkları kent hakkında da bilgisel donanıma sahip olur. Kentteki konumunu iyi anlayan birey, yaşadığı çevrenin şekillendirilmesinde söz sahibi olmanın yararlılığına inanırsa ve bunun için bir çaba gösterirse, bilinçli kentli oluşumu süreci başlamış olur (Beyazlı ve Aydemir, 2008: 51).

Kentlilik özelliklerinin kazanılması, bireyin yaşadığı kent her neresi olursa olsun, oradaki kentsel yapı ve kentsel haklara duyarlı olmasını sağlar. Bunun için sanılanın tersine, kentlilik bilincinin varlığı için yaşanılan kentin “yerleşik” sakini olmak gerekmez. Bir kentte yerleşik olmak, kentsel bağlılık ve aidiyet gibi duygular nedeniyle, kentlilik bilinci konusunda bir potansiyel teşkil eder ama mutlaka onun gelişmiş olacağını göstermez. Buradan hareketle, kentin yerlisi olmayıp, göçle gelen, ancak yukarıdaki nitelikleri taşıyan kent sakinleri de kentlilik bilincine sahip olabilirler (Mutlu, 2011: 15).

1.4.1.3 Kent Kurumlarına Katılım

Kentsel mekânların ayırt edici özelliklerinden biri de onu diğer yerleşim birimlerinden farklılaştıran yanlarıdır. Birey kentin kurumlarıyla olan sağlıklı ilişkileri sayesinde hem kent doğasını kavrayabilir hem de kente uygun bir yaşam felsefesi benimseyebilir (Geyik, 2010: 23). Bu nedenle, bir kentin sosyo-kültürel,

ekonomik ve estetik bakımdan gelişmesini amaçlayan yerel nitelikli sivil toplum kuruluşlarına ya da kent konseylerine katılım önemlidir (Mutlu, 2011: 16).

Kentli olmak, kentsel bir ortamda, kentli bir ailenin içinde büyümeyle olanaklıdır. Kent kültürünü kazanmak, belirli bir bilgi, bilinç ve tecrübe gerektirir. Kentli olmak, kentin örgütlü dokusu içinde yer almakla olanaklıdır. Kentin dokusu içinde yer almanın en iyi göstergesi, kentin yapısını meydana getiren ekonomi, hukuk, sağlık, eğitim, siyaset, sanat kurumlarının oluşturduğu gruplara katılmak ve onların ürünlerinden pay almakla mümkündür (Güçlü 'den akt. Acungil, 2102: 40-41). Gönüllü dernekler, sivil toplum kuruluşları, kent konseyleri, sivil toplum konseyleri, sanatsal aktiviteler, kültürel etkinlikler gibi çalışma ve aktiviteler bireyin gelişimi için önemli bir yer teşkil etmektedir. Bireyin kent ile ilgili sorunlara ve kararlara duyarlı olması, kentin geleceğini kendi geleceği gibi görüp kent ile ilgili kararlara tepki vermesi veya desteklemesi, bu doğrultuda örgütlenmeye girmesi ve faaliyette bulunması kentlilik bilincinin göstergelerindedir.

1.4.1.4 Kent Sorunlarıyla İlgilenme

Pek çok fırsatın mekânı olan kentler aynı zamanda sorunların da olduğu alanlardır. Kentsel sorunların varlığını tümden ve kısa zamanda ortadan kaldırmak zordur. Ancak sorunları en aza indirmek mümkündür. Bu da kentte yaşayan bireylerin duyarlılıklarına ve katılımlarına bağlıdır (Geyik, 2010: 25).

Öte yandan katılımcı faaliyetlerin sürdürülebilirliği için bunların “etkili olabileceği” ortamların sağlanması gerekir. Katılım sürecinde bireyler, gösterdikleri çabaların kent yönetimleri tarafından dikkate alındığını görmek ve bilmek isterler. Bu nedenle, kent yönetimlerinin davranış biçimi, katılımcılık oranını ve bireylerin kararlılığını etkiler (Mutlu, 2011: 16). Yaşanılan yerin sorunlarına yönelik hassasiyet derecesi, çevrede yaşanılan olumsuzlukları gidermeye yönelik bir çabanın gösterilip gösterilmediği gibi hususlar kentlilik bilinci seviyesini de göstermektedir (Kaya vd., 2007: 46).

1.4.1.5 Kentsel Farkındalık

Kenti sahiplenme ve kentsel sorunlara duyarlılıkla ilgili olan kentsel farkındalık, bir kentte sunulan olanakları, eksiklikleri, değişiklikleri görebilme, kentin tarihi ve kültürü hakkında bilgi sahibi olma, kentsel yönetimlerin hizmet sunumlarını izleme gibi unsurlardan oluşur. Bu bağlamda farkındalık, peyzaj, altyapı ve üstyapı olanakları, yönetim, ekonomi gibi kentin asli unsurları hakkında bir değer yargısına sahip olmayı gerektirir (Mutlu, 2011: 16).

Kentsel farkındalık, kentin eksiklik ve değişikliklerini görebilme, kentin kültürel, tarihi, sosyal alanları hakkında bilgi sahibi olma, kentsel yönetim organlarının hizmet anlayışları ve sunumlarını izleme ve eksikliklerini görme gibi durumların farkında olmasıdır (Mutlu, 2011: 4). Kentin yönetsel olarak sorunlarının farkında olması bireyin kentsel yaşama veya kentlilik bilincine ulaştığını gösteren yegâne durumu ifade etmez. Bireyin içerisinde bulunduğu sosyal yapının değer ve normlarının bilincinde olması, kent kültürünü, tarihi ve kültürel özellikleri gibi durumlarının bilincinde olması bireyin farkındalığını göstermektedir. Birey bu tutum ve tavır ile birlikte gerek kültürel gerek ise de sosyal özelliklerine sahip çıkarak geliştiren koruyan bu tutum sergiler.

Kente özgü olan kültürel değerler, kent kimliğini belirler ve şekillendirir. Bu kimliğin oluşması için, bu değerleri ve kentin tarihinden maddi ve manevi değerleri geleceğe aktarılması ve korunması gerekmektedir. Kentin tarihine ışık tutan ve tanık olan bu yapılar, kentlinin yaşam biçimine dâhil olarak bir değer biçimi olarak kendisini göstermelidir. Yaşandığı döneme ait görsel ve mimari değer taşıyan bu yapı ya da yapı gruplarının korunması, kente ait kültürel sürekliliğin sağlanmasında önemli bir etken halindedir. Ayrıca bu kültürel süreklilik ile birlikte kent kimliğinin oluşması ve oluşan kent kimliğinin gelecek kuşaklara veyahut kentin geleceğine taşınması konusunda önemli rol oynamaktadır (Biol, 2007: 46-54). Kent kültürünü oluşturan bu yapı veya yapıların kentli birey tarafından maddi veya manevi olarak korunup sahiplenilmesi, bunları içselleştirmesi kentin, kentleşmenin, kentliliğin oluşmasındaki ve kentlilik bilincine sahip olan bireyin tutum ve davranışlarından birisi olarak karşımıza çıkmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

2 DİYARBAKIR İLİNİN SOSYAL YAPISI

Diyarbakır, Mezopotamya ve Anadolu Medeniyetlerinin geçiş güzergâhı üzerinden olması nedeniyle tarihi çok eskilere dayanmaktadır. Yapılan çalışmalarda ve özellikle mağara incelemelerinde Paleolitik ve Mezolitik dönemlerden kalma bulguların elde edilmesi, Diyarbakır'ın ilk yerleşim yerlerinden biri olduğunu kabul ettirmiştir. Diyarbakır kent merkezinde M.Ö. 3000 yılında Hitit ve Hurri-Mitani egemenliği yaşanmıştır. M.Ö 1260'lı yıllara kadar egemenliğini sürdüren bu devletten sonra, Asurlar, Aramiler, İskitler, Persler, Ermeniler, Abasiler, Mervaniler, Romalılar, Artuklular, Moğollar, Bizanslılar, Safeviler, Osmanlılar gibi birçok imparatorluğa ve topluluğa ev sahipliği yapmış tarihi eskilere dayanan bir yerleşim alanıdır (TÜİK, 2013: 6).

Diyarbakır, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin orta kesiminde ve Mezopotamya'nın ya da El-Cizire de denilen bölgenin kuzey batısındadır. Mardin, Batman, Muş, Adıyaman, Elazığ, Malatya ve Bingöl illerine sınırı bulunmaktadır (Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, 2011: 1).

Diyarbakır ili Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde, 37 derece 30 dakika ve 38 derece 43 dakika kuzey enlemleri ile, 40 derece 37 dakika ve 41 derece 20 dakika doğu boylamları arasında yer almaktadır. Diyarbakır il merkezinin denize olan yüksekliği 670 m'dir. Şehrin yüzölçümüne baktığımızda ise toplam yüz ölçümü 15.355 km²'dir. İl topraklarının %45'i ekip biçmeye elverişli, %95'i ise tarıma elverişli alanlardan oluşmaktadır. Kentin %37'i dağlarla kaplı iken, %31'i ise ovalardan oluşmaktadır (Diyarbakır Valiliği, 2011: 3).

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin en gözde illerinden biri olan Diyarbakır nüfus, ekonomik, kültürel, tarihsel, coğrafik vb. birçok alanda gözde illerin başında geldiği görülmektedir. Tarihinin çok eskilere dayanması ve bunun getirdiği kültürel ve tarihsel değerler kent kültüründe gözle görülür bir nitelik taşımaktadır. Diyarbakır İli ile ilgili daha geniş açıklamalar ve tanımlamalar alt başlıklarda ele alınacaktır. Bu

doğrultuda Diyarbakır İlinin sosyal yapısı üç temel başlık altında oluşturacaktır. Bunlar;

- Demografik Yapı
- Eğitim Yapısı
- İş gücü ve İstihdam Yapısı

2.1 Demografik Yapı

Araştırmada kullanılan demografik göstergeler, toplam nüfus, yıllık ortalama nüfus artış hızı, doğurganlık hızı, toplam nüfustaki cinsiyet dağılımı, hane halkı büyüklüğü, şehirleşme oranı gibi değişkenler kullanılmıştır (DPT, 2003: 23).

Türkiye’de ilk nüfus çalışmaları ve ilk nüfus sayımı 1927 yılında gerçekleştirilmiş olup, daha sonraki nüfus sayımları düzenli olarak her beş yılda bir yapılmıştır. Nüfus sayımları 1990 yılına kadar sayım işlemi bu şekilde beş yılda bir yapılmıştır. 1990 yılından sonra her 10 yılda bir sayım gerçekleştirme kararıyla kanun çıkarılmıştır. Bu kapsam çerçevesinde 22 Ekim 2000 yılında Türkiye’de 14. genel nüfus sayımı gerçekleştirilmiştir (TÜİK, 2012: 3).

Demografik göstergeler çerçevesinde Diyarbakır ili demografik göstergeleri olarak toplam nüfusu, yıllık nüfus artış hızı, toplam nüfustaki cinsiyet dağılımı, karşılaştırmalı olarak Türkiye ve Diyarbakır ilinin nüfus artış hızı ve kırsal kentsel nüfus artış hızları, il, ilçe ve köy nüfuslarının yıllara göre değişim sayıları ve oranları, Diyarbakır’ın yıllara göre aldığı ve verdiği göç, Diyarbakır ilinin yıllık net göç ve net göç hızı, Diyarbakır’ın yerleşim yerine göre aldığı göç istatistikleri, Diyarbakır’ın yerleşim yerine göre verdiği göç istatistikleri, Diyarbakır ilinin cinsiyet ve yıllara göre doğum oranları, Diyarbakır yaş grubu ve cinsiyete göre nüfusu gibi demografik göstergeler ele alınmıştır. Bu çerçevede Diyarbakır’ın genel olarak demografik yapısı hakkında DPT, TÜİK, Diyarbakır Valiliği, DİE, Çevre ve Şehircilik Diyarbakır İl Müdürlüğü gibi kamu kurum ve kuruluşların verilerinden yararlanılarak oluşturulmuştur.

Tablo 2.1: 1927- 2015 Türkiye ve Diyarbakır İli Nüfusu ve Yıllık Artış Hızı

Sayım yılı	Diyarbakır		Türkiye	
	Toplam nüfus	Yıllık nüfus artış hızı (‰)	Toplam nüfus	Yıllık nüfus artış hızı (‰)
1927	194 183	-	13 648 270	-
1935	214 142	-	16 158 018	21,1
1940	257 321	36,74	17 820 950	17,0
1945	249 949	-5,81	18 790 174	10,6
1950	293 738	32,29	20 947 188	21,7
1955	343 903	31,53	24 064 763	27,8
1960	401 884	31,16	27 754 820	28,5
1965	475 916	33,82	31 391 421	24,6
1970	581 208	39,97	35 605 176	25,2
1975	651 233	22,75	40 347 719	25,0
1980	778 150	35,61	44 736 957	20,7
1985	934 505	36,62	50 664 458	24,9
1990	1.094.996	31,70	56 473 035	21,7
2000	1 362 708	21,87	67 803 927	18,3
2007	1 460 714	21,72	70 586 256	-
2009	1 515 011	-	72 561 312	14,50
2011	1 570 943	9,22	74 724 269	13,49
2013	1 607 437	13,40	76 667 864	13,7
2014	1 635 048	17,03	77 695 904	13,3
2015	1 654 196	11,64	78 741 053	13,4

Kaynak:(Karacadağ Kalkınma Ajansı, 2016: 15), (tuik.gov.tr), (TÜİK,2014: 8).

Türkiye’de ilk nüfus sayımı 1927 yılında yapılmış ve yapılan bu nüfus sayımına göre Türkiye’nin toplam nüfusu 13.648.270 iken Diyarbakır’ın toplam nüfusu 194.183 nüfusa sahip olduğu görülmektedir. Türkiye’de ve Diyarbakır’da daha sonraki nüfus sayımlarına baktığımızda 1927-2015 yılına kadar hem Türkiye’nin hem de Diyarbakır ilinin nüfusunun sürekli arttığı tablodan anlaşılmaktadır. Ancak Diyarbakır ilinde nüfusun 1940 -1945 yılları arasında azalma olduğu görülmektedir. 2015 yılında adrese dayalı nüfus kaydı yapıldığında Türkiye’nin nüfusu 78.741.053 iken Diyarbakır ilinin nüfusu ise 1.654.196 olduğu görülmektedir. Bu bağlamda 1927 yılından 2015 yılına kadar geçen 88 yılda Türkiye’nin nüfusu 5,7 kat arttığı görülmüştür. Aynı doğrultuda Diyarbakır ilinin geçen 88 yılda nüfusu ise 8,5 kat daha fazla arttığı görülmektedir. Diyarbakır’ın nüfus artış hızında dalgalanmalar görülmektedir. Nüfus artış hızı hem Türkiye de hem de Diyarbakır ilinde dalgalanmalar göstermektedir. 1945 yılında Diyarbakır da nüfus artış hızı binde -5,81 azaldığı elde edilen istatistiksel verilerden anlaşılmaktadır. 1950 ile 1990 yılları arasında 1975 yılı hariç genel olarak durağan bir nüfus artış hızı gösteren Diyarbakır ili genel olarak binde 31-33 aralığında bir nüfus artış hızına

sahip olduğu görülmektedir. 1950-1990 yılları arasında Türkiye'nin nüfus artış hızında dalgalanmalar olmuş ve genel olarak 21-25 dolaylarında nüfus artış hızına sahip olduğu anlaşılmaktadır. Diyarbakır da 2000'li yıllarda nüfus artış hızında azalma olduğu görülmektedir. Diyarbakır ilinin 2011 yılındaki nüfus artış hızı 9,22 iken, 2013 yılında 13,4 şeklinde bir nüfus artış hızına sahiptir. 2014 yılında nüfus artış hızı 17,03 iken bu oran 2015 yılında yaklaşık -5,8 azalarak 11,64 olmuştur. 2011-2015 yılları arasında Türkiye'nin nüfus artış hızına baktığımızda ise genel olarak durağan bir durum göstererek nüfus artış hızı binde 13'lerde olduğu tablodan anlaşılmaktadır. Diyarbakır ilinde 1965-1970 yılları arasında nüfus artış hızı binde 39,97 şeklinde bir artışla geçmişten günümüze maksimum nüfus artış hızı görülmektedir. Türkiye'ye baktığımızda ise 1955-1960 yılları arasında nüfus artış hızı binde 28,5 şeklinde bir artışla 1927-2015 yılları arasındaki maksimum nüfus artışı yaşandığı tablodan anlaşılmaktadır.

Tablo 2.2: Diyarbakır İlinin Toplam Nüfustaki Cinsiyet Dağılımı

Sayım yılı	Erkek	Kadın	Toplam
2007	735 561	725 153	1 460 714
2008	757 497	735 331	1 492 828
2009	767 926	747 085	1 515 011
2010	767 503	761 455	1 528 958
2011	795 894	775 049	1 570 943
2012	804 952	787 215	1 592 167
2013	809 791	797 646	1 607 437
2014	824 133	810 195	1 635 048
2015	834 354	819 842	1 654 196
2016	844 011	829 108	1 673 119

Kaynak: (tuik.gov.tr), (TÜİK, 2016: 32).

Diyarbakır ilinde cinsiyet oranlara son dokuz yıl içerisinde baktığımızda 2007 yılında kadın nüfusu toplam nüfus içerisinde 725.153 iken, erkek nüfusu 735.561 olduğu tablo 2,2'den görülmektedir. Kadın ve erkek nüfusunun birbirine yakın göstergeler gösterdiği görülmektedir. 2010 yılına baktığımızda toplam nüfus içerisinde kadın nüfusu 761.455 iken, erkek nüfusu 767.503 olduğu görülmektedir. 2013 yılına baktığımızda toplam nüfus 1.607.437 iken bu nüfusun 797.646'sını kadın nüfusu oluşturduğu görülmektedir. Bu bağlamda 2013 yılında erkek nüfusu ise 809.791 olduğu tablodan anlaşılmaktadır. 2016 yılına baktığımızda toplam nüfus içerisinde kadın nüfusu 829.108 iken, erkek nüfusu ise 844.011 olduğu

görülmektedir. 2015-2016 yılları arasında kadın ve erkek nüfusu arasında ki artışa baktığımızda erkek nüfusu 9 657 arttığı görülür iken, kadın nüfusunda ise 9 266 artış meydana gelmiştir. Diyarbakır'ın 2007-2016 yılları arasında son 10 yılda ki genel nüfus artışına baktığımızda toplam nüfus 202.405 şeklinde bir artış meydana gelmiştir. 2007-2016 yılları arasında kadın ve erkek nüfustaki artışa baktığımız da ise kadın nüfusu 93.955 arttığı görülür iken, erkek nüfusu ise 108.450 kişi arttığı görülmektedir. Son yapılan adrese dayalı nüfusa göre kadın nüfusu ile erkek nüfusu arasında 14.903 gibi bir fark vardır. 14.903 erkek, kadın nüfusundan fazla olduğu görülmektedir

Tablo 2.3: Türkiye ve Diyarbakır nüfus artış hızının

Sayım yılları	1970-1980	1980-1990	1990-2000	2000-2010
Türkiye'nin nüfus artış hızı	2,28	2,33	1,83	0,84
Diyarbakır'ın nüfus artış hızı	2,92	3,42	2,19	1,15

Kaynak: (Karacadağ Kalkınma Ajansı, 2016: 15), (tuik.gov.tr).

Türkiye ve Diyarbakır ilinde nüfus artış hızlarına baktığımızda dört aşamalı olarak karşılaştırma yapılmıştır. 1970 yılından başlayarak 2010 yılına kadar her 10 yılda nüfus artış hızı tespit edilmiş ve karşılaştırmalı olarak tablo 2.3'te verilmiştir. Tabloya baktığımızda 1970-1980 yılları arasında Türkiye'nin nüfus artış hızı 2,28 iken, Diyarbakır ilinde ise nüfus artış hızı 2,92 şeklinde olduğu görülmektedir. Bu yıllar arasında Diyarbakır ilinin nüfus artış hızı Türkiye'nin nüfus artış hızından fazla olduğu görülmektedir. 1980-1990 yılları arasında baktığımızda ise Türkiye'nin nüfus artış hızı 2,33 iken Diyarbakır ilinin nüfus artış hızı 3,42 olduğu görülmektedir. 1990-2000 yılları arasında Türkiye'nin nüfus artış hızı 1,83 iken, Diyarbakır ilinin nüfus artış hızı 2,19 olduğu tablodan anlaşılmaktadır. 2000-2010 yılları arasında Türkiye'nin nüfus artış hızı 0,84 iken, Diyarbakır ilinin nüfus artış hızı ise 1,15 şeklinde bir nüfus artış hızı olduğu tablodan anlaşılmaktadır. 1970-1990 yılları arasında hem Türkiye'nin hem de Diyarbakır ilinin nüfus artış hızında yükseliş olduğu fark edilir iken, 1990-2010 yılları arasında hem Türkiye'de hem de Diyarbakır ilinde nüfus artış hızının sürekli olarak düştüğü tablodan anlaşılmaktadır.

Nüfus artış hızında ki en büyük fark ise 1980-1990 yılları arasında yaşanmıştır. Bu yıllar arasında Diyarbakır ilinin diğer yıllara göre Türkiye genel nüfus artış hızından çok daha fazla olduğu tablodan anlaşılmaktadır.

Tablo 2.4:Türkiye ve Diyarbakır İlinde Yıllara göre Kentsel-Kırsal Nüfus Artış Hızı (%)

		1960 1965	1965 1970	1970 1975	1975 1980	1980 1985	1985 1990	1999 2000	Ortalama
Diyarbakır	Kırsal	24,6	17,85	14,93	17,92	27,08	16,02	8,42	14,09
	Kentsel	52,88	76,78	33,48	56,64	46,43	48,18	31,71	38,46
	Toplam	33,82	39,97	22,75	35,61	36,62	31,7	21,73	24,69
Türkiye	Kırsal	17,14	12,51	13,79	13,29	-10,58	-5,56	3,95	4,95
	Kentsel	39,71	47,33	41,75	30,47	62,61	43,1	27,04	32,45
	Toplam	24,62	25,19	25	20,65	24,88	21,71	18,34	17,82

Kaynak:(TÜİK, 2003: 13), (tuik.gov.tr), (mrcngz.com).

Türkiye ve Diyarbakır ilinde yıllara göre kırsal ve kentsel nüfus artış hızına baktığımızda 1960-2000 yılları arasında ve yedi zaman dilimine ayırarak tablolar haline getirilmiştir. Bu çerçevede 1960-1965 yılları arasında Diyarbakır ilinde kırsal nüfus binde 24,6 artış gösterir iken, kentsel nüfus binde 52,88 şeklinde bir artış meydana gelmiştir. Bu yıllarda Türkiye de kırsal nüfus binde 17,14 gibi bir artış meydana gelir iken, kentsel nüfus ise binde 39,71 şeklinde bir artış meydana gelmiştir. 1970-1975 yılları arasında Diyarbakır ilinde kırsal nüfus binde 14,93 artış görülür iken, kentsel nüfus binde 33,48 şeklinde bir artış yaşanmıştır. Bu yıllarda Türkiye de kırsal nüfus binde 13,79 artar iken, kentsel nüfus ise binde 41,75 şeklinde bir artış meydana gelmiştir. 1985-1990 yılları arasında kırsal ve kentsel nüfus artış hızına baktığımızda Diyarbakır ilinde kırsal nüfus artış hızı binde 16,02 iken, kentsel nüfus artış hızı ise binde 48,18 şeklindedir. Bu yıllar arasında Türkiye de kırsal nüfus

artış hız binde -5,56 iken, kentsel nüfus artış hızı ise binde 43,1 şeklinde bir artış meydana geldiği tablodan anlaşılmaktadır. Bu yıllar arasında Türkiye’de kırsal nüfusun hiç olmadığı tam tersi kırsal nüfusun azaldığı ve kentsel nüfusun hat safha da bir artış meydana geldiği görülmektedir. 1999-2000 yılları arasında kırsal ve kentsel nüfus artış hızına baktığımızda ise Diyarbakır ilinde kırsal nüfus artış hızı binde 8,42 şeklinde iken, kentsel nüfus artış hızı binde 31,71 olduğu tablodan anlaşılmaktadır. Bu yıllar arasında Türkiye de kırsal nüfus artış hızı binde 3,95 iken, kentsel nüfus artış hızı ise binde 27,04 şeklinde bir artış meydana geldiği anlaşılmaktadır. Kırsal ve kentsel nüfus artış hızına baktığımızda ortalama Diyarbakır ilinde kırsal nüfus artış hızı ortalama 14,09 iken, kentsel nüfus artış hızı ortalama 38,46 şeklinde olduğu görülmektedir. Yıllara göre nüfus artış hızı kırsal ve kentsel olarak Diyarbakır ilinde ortalama 24,69 gibi bir nüfus artış hızı olduğu anlaşılmaktadır. Aynı çerçevede Türkiye de nüfus artış hızı genel olarak ortalama 17,82 şeklinde iken bu nüfusun ortalama 4,95’i kırsal nüfus artış hızı iken, ortalama 32,45’i ise kentsel nüfus olduğu tablodan anlaşılmaktadır. Genel olarak baktığımızda Diyarbakır ilinde kırsal ve kentsel nüfus artış hızı Türkiye de kırsal ve kentsel nüfus artış hızının üstünde bir artış hızına sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 2.5: İl, İlçe ve Köy Nüfuslarının Toplam Nüfusa Oranlarının Yıllar İçindeki Değişimi

Sayım yılları	1980	1985	1990	2000	2007	2010
İl ve ilçe merkezi	378.578	472.055	500.540	817.692	855.389	1.090.172
Köyler	399.572	462.450	494.356	545.016	605.325	438.786
Toplam	778.150	934.505	1.094.996	1.362.708	1.460.714	1.528.958
İl ve ilçe merkezlerin in toplam nüfusa oranı	%49	%51	%56	%60	%59	%71
Köy nüfusunun toplam nüfusa oranı	%51	%49	%44	%40	%41	%29

Kaynak: (tuik.gov.tr), (mrcngz.com).

Diyarbakır ilinde 1980-2010 yılları arasında il, ilçe ve köy nüfuslarının toplam nüfus içindeki dağılımında yıllara göre dalgalanmalar olduğu görülmektedir. 1980 yılında toplam nüfus 778.150 iken bu nüfusun 378.578'i il ve ilçe merkezlerinden oluştuğu ve bu toplam nüfusun %49'unu oluşturduğunu görmekteyiz. Bu yılda köy nüfusu ise 399.572 olduğu görülmekte ve toplam nüfusun %51'ini meydana getirdiği görülmektedir. 1985 yılına baktığımız da ise toplam nüfus 934.505 olduğunu ve bu nüfusun 472.055 kişinin il ve ilçe merkezinde yaşadığını ve bu sayısının toplam nüfus içerisinde de ise %51'ini meydana getirdiği görülmektedir. Bu yıllarda 462.450 kişinin köylerde yaşadığı ve bu sayının ise toplam nüfusun %49'unu meydana getirdiği görülmektedir. 1980-1985 yılları arasında ki beş yıllık zaman diliminde köy nüfusunda azalma meydana geldiği kent merkezi ve ilçe merkezlerinde nüfusun arttığı görülmektedir. 2000 yılına baktığımızda, Diyarbakır'da toplam nüfus 1.362.708 iken bu nüfusun 817.692 kişi ile %60'ını il ve ilçe merkezlerinde yaşayan kişilerden oluştuğu görülür iken, 545.016 kişi ile %40'ını ise köylerde yaşayan kişilerden oluştuğu tablodan anlaşılmaktadır. Diyarbakır ilinde 2007 yılında toplam nüfus 1.460.714 kişi olduğu görülür iken bu nüfusun il ve ilçe merkezlerin 855.389 kişinin yaşadığı ve toplam nüfusun %59'una tekâmül etmektedir. Bu yılda köyde yaşayan toplam nüfus ise 605.325 kişi olduğu ve toplam nüfusun %41'ine denk geldiği görülmektedir. 2010 yılına baktığımız da Diyarbakır ilinin toplam nüfusu 1.528.958 sahip olduğu ve bu nüfusun il ve ilçe merkezlerinde yaşayan kişi sayısı ise 1.090.172 kişi olduğu ve toplam nüfusun %71'ini oluşturduğu tablodan anlaşılmaktadır. 2010 yılında köyde yaşayan nüfus ise 438.786 kişi olduğu ve toplam nüfusun %29'unu meydana getirdiğini görmekteyiz. Genel olarak baktığımızda 2007 yılı hariç köy nüfusunun sürekli azaldığı ve kent nüfusunun sürekli arttığı görülmektedir. Özellikle 2010 yılında maksimum seviyeye çıkmış olan kent merkezinde yaşayan nüfus, tam tersi bir durum olan ve köylerde yaşayan nüfusu ise minimum seviyelere çekmiştir.

Tablo 2.6: Diyarbakır İlinin Yıllara Göre Aldığı ve Verdiği Göç

Sayım yılı	Aldığı göç	Verdiği göç
2008	31.677	47.777
2009	32.384	43.918
2010	34.810	44.858
2011	36.622	48.834
2012	30.789	47.575
2013	35.466	47.949
2014	36.920	48.019
2015	36.124	56.025
2016	39.177	55.604

Kaynak: (tuik.gov.tr).

Yukarıda ki tabloda Diyarbakır ilinin 2008-2016 yılları arasında aldığı göç ve verdiği göç istatistikleri verilmiştir. Bu bağlamda 2008 yılında Diyarbakır'ın aldığı göç 31.677 iken, verdiği göç ise 47.777 kişiden oluşmaktadır. 2010 yılına baktığımızda ise Diyarbakır'ın aldığı göç 34.810 iken, verdiği göç ise 44.858 olduğu tablodan anlaşılmaktadır. 2013 yılına baktığımızda ise Diyarbakır'ın aldığı göç 35.466 iken, verdiği göç ise 48.019 şeklinde olduğu tablodan anlaşılmaktadır. Diyarbakır'ın 2016 yılını daldığı göç 39.177 iken, verdiği göç ise 55.604 olduğu elde edilen verilerden anlaşılmaktadır. Genel olarak baktığımızda ise Diyarbakır'ın 2008-2016 yılları arasında verdiği göç sayısı aldığı göç sayısından bu aralıktaki bütün yıllarda fazla olduğu tablo 2,6'dan anlaşılmaktadır.

Tablo 2.7: Diyarbakır İli Net göç ve Net Göç Hızı Hareketleri

İl	1995-2000		2013-2014		2014-2015	
	Net Göç	Net göç hızı	Net Göç	Net göç hızı	Net Göç	net göç hızı
Diyarbakır	-48064	-40,0	-11099	-6,8	-19901	-11,96

Kaynak: (TÜİK, 2003: 56), (TÜİK, 2016: 26)

Diyarbakır ili 1995-2000 yılları arasında net göç -48064 iken net göç hızı binde -40,0 şeklinde olduğu görülmektedir. 2013-2014 yılları arasında ise Diyarbakır'da net göç -11099 iken, net göç hızı ise binde -6,8 şeklindedir. Tablo 2.7'ye baktığımızda Diyarbakır'da 2014-2015 yılları arasında ki net göç -19901 iken, net göç hızı ise -11,96 şeklinde olduğu görülmektedir. Genel olarak baktığımız

da ise Diyarbakır ilinin net göç oranı veya başka bir ifade ile verdiği göç sayısı bütün yıllarda aldığı göç sayısından fazla olmuştur.

Tablo 2.8: Diyarbakır İlinde Cinsiyete ve Yıllara Göre Doğumlar

Sayım yılları	Erkek	Kadın	Toplam
2001	21 664	20 444	42 108
2002	20 860	19 237	40 097
2003	19 466	18 700	38 166
2004	20 097	19 050	39 147
2005	19 835	18 961	38 796
2006	19 883	18 527	38 410
2007	19 908	18 876	38 784
2008	19 920	18 073	38 893
2009	18 866	17 785	36 651
2010	20 501	19 706	40 207
2011	20 858	19 757	40 615
2012	21 506	20 535	42 041
2013	21 379	20 270	41 649
2014	22 532	21 596	44 128
2015	22 264	21 057	43 321

Kaynak: (TÜİK, 2016: 13), (TÜİK, 2011), (tuik.gov.tr).

Diyarbakır il geneli kadın ve erkek cinsiyet oranlarını tablo 2,2 de verilmiştir. Tablo 2,8'e baktığımızda ise Diyarbakır ilinde genel doğumlar ve bu doğumların yıllara göre kadın ve erkek dağılımı verilmiştir. Tabloya genel olarak bakıldığında 2001 yılından 2010 yılına kadar hem kadın hem de erkek nüfusunda ortalama düşüş yaşanmıştır. 2010 yılından 2016 yılına kadar ortalama bir yükselişe geçilmiştir. 2001 yılında toplam nüfus 42.108 kişi iken bu nüfusun 20.444'ünü kadınlardan, 21.664'ünü ise erkekler oluşturmaktadır. Bu yılda kadın nüfusu erkek nüfusundan 1.220 kişi daha az olduğu görülmektedir. 2005 yılına baktığımızda ise doğum istatistiklerinde hem kadın nüfusunda hem de erkek nüfusunda bir azalma meydana gelerek kadın nüfusu 18.961 kız çocuk doğmuş iken, erkek nüfusu ise 19.835 erkek çocuk doğmuştur. 2010 yılındaki kadın erkek doğum istatistiklerine baktığımızda ise 20.501 erkek çocuk doğar iken aynı yıl 19.706 kız çocuğu dünyaya gelmiştir. 2015 yılı doğum istatistiklerine baktığımızda ise 2010 yılından farklılaşarak doğum istatistiklerinde artış görülmektedir. 2015 yılı doğum istatistiklerine baktığımızda toplam 43.321 çocuk doğmuş ve bu çocukların 22.264 erkek çocuk iken, 21.057 ise kız çocuk dünyaya gelmiştir. 2001-2015 yılları arasında Diyarbakır ili doğum

istatistiklerine baktığımızda genel olarak bütün yıllarda doğan erkek çocuk sayısının doğan kız çocuk sayısından fazla olduğu görülmektedir. Doğum istatistiklerinde genel olarak düzey belirleyici bir yükselme ve azalma meydana gelmemiştir. Yıllara göre yükselme ve azalmalar meydana gelmiş ve farklılaşmıştır.

Tablo 2.9: Diyarbakır İli Yaş Grubu ve Cinsiyete Göre Nüfus 31.12.2015

Yaş grubu	Erkek	Kadın	Toplam
0-4	103 215	98 372	201 587
5-9	95 822	91 281	187 103
10-14	92 398	88 087	180 485
15-19	90 894	87 680	178 578
20-24	81 149	75 960	154 109
25-29	72 193	71 299	143 492
30-34	64 643	63 854	128 497
35-39	57 141	56 341	113 482
40-44	44 951	44 534	89 485
45-49	32 801	31 170	63 971
50-54	31 899	30 225	62 124
55-59	19 107	19 571	38 678
60-64	16 938	17 945	34 853
65-69	11 348	14 887	26 235
70-74	8 595	10 248	18 841
75-79	5 662	7 935	13 597
80-84	3 882	5 787	9 669
85-89	1 198	3 153	4 351
90 +	514	1 515	2 029
Toplam	834 354	819 842	1 654 196

Kaynak: (Diyarbakır Valiliği, 2016: 21).

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) araştırmaları ve elde edilen istatistiklere göre, Diyarbakır ilinin medyan yaşı 22,8 olduğu belirtilerek, Türkiye'nin en gen nüfusa sahip kentleri arasında 12. sırada yer aldığı belirtildi. TÜİK Diyarbakır Bölge Müdürlüğünden alınan istatistiksel verilere göre, Türkiye'nin ortanca yaşı arttığı görülmektedir. Orta yaş 2015 yılında 31 iken, 2016 yılında ortanca yaş bir önceki yıla göre 0,4 artış göstererek 31,4 olmuştur. Orta yaşın cinsiyete göre dağılımı ise kadınlarda 32 iken, erkeklerde 30,8 olarak gerçekleşti (diyarinsesi.org). Yapılan araştırma neticesinde Diyarbakır'ın ağırlıklı olarak genç ve çocuk yaş aralığında nüfusa sahip olduğu görülmektedir.

Diyarbakır ilinin genel nüfusuna baktığımızda 0-54 yaş aralığında erkek nüfusunun kadın nüfusundan fazla olduğu görülmektedir. 55- 90+ yaş gruplarına baktığımızda ise tam tersi bir durum görülerek kadın nüfusunun erkek nüfusundan

fazla olduğu tablodan anlaşılmaktadır. Genel olarak tablodan elde edilen verilere bakılarak kadın yaşam süresinin erkek yaşam süresinden uzun olduğu tablodan anlaşılmaktadır. Diyarbakır ilinin yaş ortalamalarına baktığımızda ise genç nüfusun ağırlıklı olarak fazla olduğu görülmektedir. Genç nüfus arasında erkek nüfusunun kadın nüfusundan fazla olduğu tablodan anlaşılmaktadır. Potansiyel olarak ikinci sırada ise çocuk nüfusu gelmektedir. Çocuk nüfusunda da erkek nüfusun kadın nüfusundan fazla olduğu yukarıdaki tablodan anlaşılmaktadır. Üçüncü sırada ise oğlun nüfus gelmektedir. Son sırada ise yaşlı nüfus gelmekte ve yaşlı nüfusta kadın nüfusu erkek nüfusundan fazla olduğu görülmektedir.

2.2 Eğitim

Ülkelerin eğitim seviyeleri ile kültür seviyeleri, sosyal güçleri, ekonomik güçleri vb. arasında sıkı bir ilişki bulunmaktadır. Bir ülkenin, bölgenin, ilin veya ilçenin eğitim seviyesi ne kadar yüksek olursa o yerleşim yerinin ekonomik, kültürel ve sosyal gelişmişlik düzeyi de bir o kadar yüksek olmaktadır. Eğitim göstergelerine baktığımızda ise okuma-yazma bilen kişi sayısı, okur-yazar olan kadın erkek nüfusu, eğitim kademeleri ve bu kademelerden mezun olan kişi sayısı gibi sosyo-kültürel gelişmişlik düzeyini yansıtabilen, etki eden ve etkileyen nicel değişkenler tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 2.10: Diyarbakır İlinde 6 Yaş ve Özeri Okuma Yazma Bilen Nüfus

Sayım yılı	Okuma yazma bilen	Okuma yazma bilmeyen	Bilinmeyen
2009	1.012.909	211.537	66.363
2010	1.080.856	163.757	59.272
2011	1.157.277	137.937	47.163
2012	1.205.632	119.528	35.957
2015	1.287.041	121.910	4.837

Kaynak: (tuik.gov.tr).

Diyarbakır ili 2009-2015 yılı 6 yaş ve üzeri okuma yazma bilen nüfus yukarıdaki tabloda verilmiştir. Genel olarak baktığımızda okuma yazma bilen kişi sayısında sürekli bir artış görülür iken okuma yazma bilmeyen nüfusta azalma meydana gelmiştir. Aynı doğrultuda ulaşılmayan ve bilinmeyen kişilere ulaşılma ve okuma yazma bilip bilmeme konularında veriler elde edilmiş ve 2009 yılında bilinmeyen kişi sayısı 66.363 iken, 2015 yılında bu sayı 4.837'ye kadar düşmüştür.

2001 yılında Diyarbakır ilinde okuma yazma bilen kişi sayısı 1.012.909 iken, aynı yılda okuma yazma bilmeyen kişi sayısı ise 211.537 olmuştur. 2015 yılına baktığımızda ise okuma yazma bilen kişi sayısı 1.287.041 iken, aynı yılda 121.910 kişi ise okur-yazar değildir.

Tablo 2.11: Diyarbakır İlinin Okur-Yazarlık ve Eğitim Durumuna Göre Nüfusu (15 yaş ve üzeri).

Eğitim durumu	2009	2011	2013	2015
Okuma yazma bilmeyen	209.872	137.565	115.030	121.262
Okuma yazma bilen fakat okuldan mezun olmayan	134.271	154.277	175.698	164.424
İlkokuldan mezun olan	178.086	165.559	164.544	180.544
Ortaokul ve dengi meslek okullarından mezun olan	25.132	28.253	28.415	111.291
Lise ve dengi meslek liselerinden mezun olan	140.923	169.274	168.308	177.675
Yüksekokul veya fakülteden mezun olan	42.180	62.064	85.132	114.244
Yüksek lisans yapmış olan	2.150	3.290	4.218	5.246
Doktora yapmış olan	951	1.327	1.412	1.499

Kaynak:(tuik.gov.tr).

Diyarbakır ilinin 2009-2015 yılları arasında okur-yazarlık oranları ve eğitim durumlarına göre mezun olunan eğitim durumu yukarıdaki tabloda verilmiştir. Okuma yazma bilen kişi sayısında her geçen yıl artış olduğu tablodan anlaşılmaktadır. Okur-yazar olan fakat herhangi bir okuldan mezun olmayan kişi sayısına baktığımızda ise 2009 yılında 134.271 iken bu sayı 2015 yılında 164.424 kişiye çıkmıştır. İlkokul mezunu kişi sayısı ise 2009-2011 yılları arasında yükselirken, 2011-2013 yılları arasında düşüş yaşanmış, 2013-2015 yılları arasında ise yine yükselmiştir. Ortaokul ve dengi meslek okullarından mezun olan kişi sayısına baktığımızda, 2009 yılında 25.132 kişi mezun olur olmuş ve her yıl yükselerek 2015 yılında yaklaşık 4,5 katına çıkarak 111.291 sayıya ulaşmıştır. Lise ve dengi meslek liselerinden mezun olan kişi sayısına baktığımızda 2009 yılında 140.923 iken, bu sayı ileriki yıllarda sürekli yükselerek 2015 yılında 177.675 sayısına ulaşmıştır. Yüksekokul ve fakültelerden mezun olan kişi sayısına baktığımızda ise sürekli bir artış meydana gelmiştir. 2009 yılında fakülte ve yüksekokuldan mezun olan kişi sayısı 42.180 iken, 2015 yılında ise bu sayı yaklaşık olarak 2,5 katına çıkarak 114.244'e ulaşmıştır. 2009 yılında 2.150 kişi yüksek lisan yapmış iken bu sayı her geçen yıl artış göstermiş ve 6 yıllık zaman diliminde 2,5 kat

fazla artarak 2015 yılında 5.246'ya ulaşmıştır. Doktora yapmış kişi sayısına baktığımızda ise 2009 yılında 951 kişi, 2011 yılında 1.327 kişi, 2013 yılında 1.412 kişi ve 2015 yılında 1.499 kişiye ulaşmıştır. Yüksek lisans ve doktora eğitiminde önemli artışların olması, her geçen gün eğitim gören gençlerin akademik hayata atılmalarını ve akademik camiada yer alma isteklerini göstermektedir.

Tablo 2.12: Diyarbakır İli 2014-2015 Öğretim Yılı Okul, Öğretmen ve Öğrenci Sayısı

Eğitim birimi	Okul sayısı	Öğretmen sayısı	Öğrenci sayısı
Okul öncesi	801	1 380	29 686
İlkokul	994	7 350	168 767
Ortaokul	374	7 232	156 425
Genel orta öğretim	143	4 893	141 241
Toplam	2 312	20 855	514 119

Kaynak: (TÜİK, 2016: 42).

2015-2016 eğitim öğretim yılında Diyarbakır ilindeki okul sayısına baktığımızda toplam 2.312 okul, 20.855 öğretmen ve 514.119 öğrenci bulunmaktadır. Diyarbakır ilinde 994 tane ilkokul ve burada görev yapan 7.350 öğretmen vardır. Bu okulun 168.767 öğrenci ile diğer okullar içerisinde en fazla öğrenci, öğretmen ve okula sahiptir. En az 143 okula sahip olan ortaokuldur. Tablodan anlaşılacağı üzere en az öğrenciye sahip olan eğitim birimi 29.686 öğrenci ile okul öncesi eğitim birimidir. En az öğretmene sahip olan eğitim birimi ise 1.380 ile yine okul öncesi eğitim öğretim birimidir.

Tablo 2.13: Diyarbakır İli 2013-2014 Sonu Eğitim Seviyesine Göre Mezun Olan Öğrenci Sayısı

Öğretim birimi	Erkek	Kadın	Toplam
8. sınıf bitiren	19 294	17 635	36 929
Orta öğretim bitiren	8 917	8 719	17 636
Genel orta öğretim bitiren	4 575	4 111	8 686
Mesleki ve teknik orta öğretim bitiren	4 342	4 608	3 950

Kaynak: (Milli eğitim bakanlığı, 2015: 29)

Diyarbakır ilinde 2013-2014 eğitim öğretim yılsonu mezun olan öğrenci sayısı yukarıdaki tabloda verilmiştir. Tabloya bakıldığında 8. sınıftan mezun olan toplam 36.929 öğrenci bulunmaktadır. Bu öğrencilerden 19.294 kişi erkek öğrenci iken, 17.635 kişi ise kadın öğrencidir. Orta öğretimi bitiren toplamda 17.636 öğrenci bulunmaktadır ve bu öğrencilerden 8.917'si erkek, 8.719'u kız öğrencidir. Genel orta

öğretimi bitiren toplam öğrenci sayısı 8.686 kişi iken bunların 4.575 erkek öğrenci, 4.111 kişi ise kız öğrenciden oluşmaktadır. Mesleki ve teknik orta öğretimi bitiren öğrenci sayısına baktığımızda toplamda 3.950 kişi bulunmaktadır. Bu öğrencilerden 4.342'si erkek, 4.608'i kız öğrenci oluşturmaktadır. Mesleki ve teknik orta öğretimi bitiren kız öğrenci sayısı erken öğrenci sayısından fazla olması dikkat çekicidir.

Diyarbakır il geneline baktığımızda okuyan bir öğrenci potansiyeli görülmektedir. Çocuk ve genç nüfusun fazla olması eğitim potansiyelini yükselten bir tablo karşımıza çıkarmaktadır. Eğitim birimi bağlamında ilk kademelerde okuyan ve mezun olan öğrenci sayısı fazlalığı görülür iken daha sonraki kademelerde okuyan ve mezun olan öğrenci sayısındaki düşüş dikkat çekicidir.

2.3 İş gücü ve İstihdam Yapısı

TRC2 Bölgesinde yer alan Diyarbakır ilinin iş gücüne katılım oranı, Türkiye işgücüne katılım oranından azdır. Diyarbakır ilinde ve TRC2 Bölgesinde işgücüne katılım oranları 2008-2009 yılları ve yılları arasında artmış iken, 2009-2010 yılları arasında ise azalma görülmüştür. Türkiye işgücüne katılım anlamında daha istikrarlı bir seyir izler iken, Diyarbakır ili ve TRC2 Bölgesindeki illerin işgücüne katılım oranlarında dalgalı bir seyir izlenmektedir (Demircan, 2012: 32). TRC2 bölgesinde yer alan Diyarbakır ilinin işgücündeki dalgalanmalar ve işgücünün sektörel olarak farklılaşmasından kaynaklandığı düşünüle bilinir. Bu çerçevede Diyarbakır ilinde tarım, sanayi, inşaat, gündelik işler, mevsimlik işler gibi alanlar iş imkânları kapsamında ele alınabilir.

Şanlıurfa ve Diyarbakır illeri Düzey 2 yani TRC2 bölgesinde yer almaktadır. TRC2 bölgesi 2011 yılında işgücüne katılım oranları istatistiklerine göre, 26 düzey 2 bölgesinde sonuncu sırada bulunmaktadır. İstihdam oranında en düşük 2. Bölge iken, işsizlik oranında ise en yüksek 16. Bölge olarak karşımıza çıkmaktadır (Karaçadağ Kalkınma Ajansı, 2012: 4).

2009 yılında Diyarbakır ilinde işgücüne katılım oranı %32,7 iken, 2010 yılında %31,8 olarak gerçekleşmiş ve bir önceki yıla göre %0,9 artış göstermiştir. Bu yıllar arasındaki işgücüne katılım oranları, Türkiye geneli işgücüne katılım

oranlarından düşüktür. Diyarbakır ilinin istihdam oranlarına baktığımızda ise 2009 yılında %26,0 iken, 2010 yılında istihdam oranı %27,5 şeklinde 1,5 puanlık bir artış yaşanmıştır. 2009 ve 2010 yıllarında Diyarbakır ilindeki istihdam oranları Türkiye geneli oranların altında gerçekleşmiştir (İŞKUR, 2011: 3).

Tablo 2.14: Diyarbakır İli Temel İşgücü Göstergeleri

Sayım yılı	İşgücüne katılım oranı %	İstihdam oranı %	İşsizlik oranı %
2008	26,9	22,7	15,7
2009	32,7	26,0	20,6
2010	31,8	27,5	13,5
2013	37,2	18,7	30,2

Kaynak: (TÜİK, 2008, 2009, 2010, 2013).

Diyarbakır ili 2008 yılındaki işgücüne katılım oranlarına baktığımızda %26,9 iken, istihdam oranı ise %22,7 olarak yukarıdaki tablodan anlaşılmaktadır. İlin işsizlik oranlarına baktığımızda ise %15,7 olarak görünmektedir. İşgücüne katılım oranı istihdam ve işsizlik oranından fazladır.

Diyarbakır ilindeki 2013 yılındaki temel işgücü göstergelerine baktığımızda ise işsizlik oranı %30,2 olarak görülür iken, işgücü katılım oranı 37,2 ve istihdam oranı ise %18,7 olarak tablodan anlaşılmaktadır. İşgücüne katılım oranı diğer işgücü istatistik göstergelerinden fazla olduğu tablodan anlaşılmaktadır. Elde edilen veriler incelendiğinde işsizlik oranının fazlalığı ve işgücüne katılım oranının yakın bir seyir göstermesi, işsizlik oranının Diyarbakır ilindeki temel problemler arasında olduğunu ortaya koymaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3 ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

3.1 Araştırmanın Materyali

Bu çalışmada verilerin elde edilmesi için iki ana materyalden yararlanılmıştır. Bunlardan birincisi, çalışmanın kavramsal çerçevesinin oluşumu için kullanılan teorik literatürdür. Literatür çalışması boyunca konuyla ilgili Türkçe kitaplardan, dergilerden, makalelerden, tezlerden ve kurumların internet sitelerinden elde edilmiştir. Ayrıca Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), Diyarbakır Valiliği, Diyarbakır Belediyesi, Diyarbakır'daki Sivil Toplum kuruluşları (STK) ve Türkiye İş Kurumu (İŞKUR) birincil verilerinden yararlanılmıştır.

Diğer materyal ise, çalışmanın birincil veri kaynağını oluşturan ve çalışma amaçlarına uygun şekilde hazırlanmış olan anket ve gerekli görülmesi durumunda yapılan enformel görüşmelerdir. Özellikle belediye, valilik gibi kamu kurum ve kuruluşları ile STK'nın çalışmaları gözlemlenmiştir. Ayrıca toplumun önde gelen kişileri ve kanaat önderleri gibi şahsiyetler ile de görüşülmüş, bunların genel olarak mensup oldukları gruplar hakkındaki görüşleri alınmıştır.

3.2 Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışma, alan araştırması niteliğinde olup, durum saptayıcı (betimleyici) bir çalışmadır. Özellikle kent, kentleşme, kentlileşme ve kentlilik bilinci olgularının genel bir görünümü yapılmış ve araştırılan bulgulardan hareketle tasvir edilmiştir. Çalışmada veri toplama tekniği olarak anket ve enformel görüşme tekniği kullanılmıştır. Diyarbakır ilinde bu konuyla ilgili derinlemesine veri elde etme ve katılımcılara gerektiğinde hazırlanmış sorulardan bağımsız soru sorularak konu ile ilgili daha çok veri toplanma hedeflenmiştir. Ayrıca katılımcıları belli kalıplar içerisine sokmadan daha özgür bir şekilde tutum ve davranışlarını ortaya koyma amaçlanmıştır. Bu bağlamda görüşme sırasında gözlem yoluna gidilmiş ve katılımcılarla bir sohbet bağlamında samimi diyalog sağlanarak konu ile ilgili derinlemesine veri toplanma hedeflenmiştir.

Bu çalışmada konuyla ilgili literatür taramasıyla kavramsal ve teorik kısım oluşturulmuş ve daha sonra alan araştırması, gözlem, görüşme sorularıyla birlikte veriler toplanmıştır. Elde edilen veriler karşılaştırılmış, bölümlere (mahalle, komşuluk gibi) ayırarak araştırma amaçları doğrultusunda veriler elde edilmiş ve elde edilen bulguların analizleri ışığında çalışma sonuçlandırılmıştır.

Araştırmada kullanılan anket ve enformel görüşme soruları; katılımcıların ekonomik, kültürel, mesleki durumları, mahalle, komşuluk, kent sorunları, ikili ilişkiler, aktiviteler gibi konu başlıkları şeklinde gruplandırılarak katılımcıların görüş ve düşünceleri veri olarak elde edilmeye çalışılmıştır.

Ayrıca görüşme sırasında katılımcılardan sağlıklı veri alınması için gerekli görüldüğü takdirde görüşmecilere kent, kentleşme, kentlileşme, kentlileşme bilinci gibi materyal ve literatür konularında bilgi verilmiştir. Bu bağlamda katılımcılarla görüşmeler önceden hazırlanmış sorular ve bu sorular çerçevesinde anket ve görüşmeler yapılmıştır.

Anket ve enformel görüşme soruları hazırlanırken sorular ekonomik, sosyo-kültürel, mahalle, komşuluk gibi kategorilere ayrılmış ve her kategoriden farklı sorular sorulmuştur. Elde edilen veriler de kategorilere ayrılmış olup katılımcıların verdiği cevaplar kategorilerde bire bir yansıtılmıştır. Verilen cevaplar literatür ve daha önceki çalışmalarla birlikte değerlendirilmiş olup her ikisinin de karşılaştırılması kategori içerisinde verilmiş ve yapılmıştır. Böylelikle verilen cevaplar ve literatür taramasıyla birlikte hipotez testleri sınanmıştır. Kategoriler içerisinde farklı katılımcıların cevapları verilmiş ve karşılaştırılmıştır. Böylece elde edilen veriler sınanmış olup doğruluğu ve geçerliliği denetlenmiştir.

Yapılan çalışmada katılımcıların genel özellikleri de dikkate alınmıştır. Katılımcıların yaş, cinsiyet durumu, meslek, eğitim durumu, yaşadığı semt, nereli olduğu, kaç yıldır merkezde ikamet ettiği gibi durumlar göz önünde bulundurularak çalışmanın sonunda tablo halinde sunulmuştur. Ayrıca katılımcılarla görüşmeye geçilmeden önce gizlilik esasları belirtilerek katılımcıların kişisel bilgileri ve

görüşleri güvence altına alınacağı açıklaması yapılmış ve katılımcıların sağlıklı, rahat cevap vermeleri sağlanmıştır.

İzlenen yol ve teknik kullanımı açısından ihtiyaç duyulması halinde birden fazla metod ve teknik kullanılmıştır. Yapılan araştırmanın istenilen hedeflere ulaşılması için Diyarbakır ilinin tarihsel gelişimi ve oluşumu göz önüne alınmıştır. Böylelikle geçmişten günümüze gelişim süreci dikkate alınmış ve kuşaklar arasındaki farklılıklar, olaylar, kültürel değişimler dönemlere ilişkin bilgiler ortaya konulmuştur. Sonuç olarak toplumdaki farklı siyasi, kültürel ve sosyo-ekonomik gibi ayırt edici özellikler karşılaştırılmıştır.

3.3 Araştırmanın Konusu

Kentli insanın sahip olması gereken özelliklerden biri olarak karşımıza çıkan “kentlilik bilinci” kavramına Türkiye’de tam olarak gereken önem verilmemiştir. Özellikle kırsal alanda oluşturulan ve yanlış bir yol haritasıyla birlikte desteklenen tarımsal destekler ile birlikte kırsal alandan şehre göç hareketini artırmıştır. Tarımsal teknolojinin her hangi bir alt yapısının oluşturulmadan kırsal kesime 1950’li yıllarda Marshall planı adı altında yapılan çalışmaların kırsal alanda ki iş olanaklarını azaltmış ve şehirleri cazip hale getirmiştir. Bu bağlamda şehirlere talep artmış ve yoğun göçler meydana gelmiştir. Kente yoğun yaşanan bu hızlı ve düzensiz göçler kent içerisinde hemen çözüme kavuşmayan problemleri de beraberinde getirmiştir. Kente gelen bireylerin kent hayatında kırsal yaşam tarzlarının yaşamaya çalışmaları ve kente uyum sağlayamamaları kentin yapısında iki farklı durumu beraberinde getirmiştir. Bu şekilde ‘biz ve öteki’ kavramları ortaya çıkmıştır.

Kentleşme ve kentlileşme ile birlikte, mahalle yapısının değiştiği, bu mekânda meydana gelen ilişki biçimlerinin farklılaştığı varsayılmaktadır. Buna göre; birincil ilişki kalıpları, yerini ikincil ilişkiye bırakmış, insanların ilişki biçimleri rasyonel bir temele oturmuş ve ilişkiler niceliksel açıdan büyük değişimler geçirmiştir. Bu görüşlerin ne kadar geçerli olduğunun, komşuluk konusunda değişimin hangi düzeyde gerçekleştiğinin ve genelleme yapacak kadar bir öneme

sahip olup-olmadığının belirlenmesinin bilimsel açıdan ortaya konulması bir zorunluluk olarak belirmektedir (Yıldız, 2011: 67).

Kentte oluşan bu sorunların çözümü hususunda kentte gelen ve kentte bulunan bireylerin karşılıklı olarak kentte yaşamının gerektirdiği bilince sahip olması büyük önem arz etmektedir. Bireylerin kenti sahiplenmesi, aidiyet hissi duyması, sorumluluk alması kentlerde bulunan ayrılığın yok olmasına, insanların uyumlu yaşamasına ve ortak değerleri benimsemesine yardımcı olacaktır. Kentlilik bilinci, bireylerin dayanışmasına ve bütünleşmesine, kenti fiziksel olarak sahiplenip korunmasına katkı sağlamakla birlikte, sosyo-ekonomik zenginliğe de büyük bir katkısı olacaktır. Diyarbakır ili sürekli gelişen ve göç alan bir şehirdir. Nüfusunun sürekli artması ve buna bağlı olarak konut, iş yerleri gibi yapıların sayısının artması, çoğu insanın “*Doğunun Paris’i*” hitabında görmesi ve ifade etmesi gözlemler sonucunda görülmüştür. Bu çalışmanın yapılmasında temel etkenler bunlar olmuştur.

3.4 Araştırmanın Problemi ve Amacı

Toplumların, grupların veya bireylerin kentte yaşamaları için kentlerin metropolleşmesi veya sürekli gelişmesi yeterli olmamaktadır. Kentlerin gelecekte sürdürülebilirliğinin sağlanması ve sağlıklı hale getirilmesi ise kentlilik bilincine sahip bireylerin, grupların ve toplumların oluşması ile mümkün olacaktır. Araştırmanın problemi, kentsel büyüme sürecinde kentlerde yaşayan bireylerin kenti algılama, kentsel farkındalık, kentsel kurumlara katılım, kenti sahiplenme, kent sorunlarına duyarlılık, kent ile bütünleşme süreçlerinde etkili olan mekanizmaları ortaya koymaktır. Bu çerçevede Diyarbakır şehir merkezinde bulunan Diclekent, Seyrantepe, Toki Üç Kuyular ve Bağlar semtlerinde kentlilik bilinci hakkında bir durum analizi yapmak amaçlanmıştır. Kent merkezinde yer alan bu farklı yerleşim yerlerinin seçilmesi ve elde edilen veriler sonucunda kentlilik bilincini oluşup oluşmadığı tespiti amaçlanmıştır. Bu doğrultuda kentin sağlıklı, yaşanılabilir ve istikrarlı bir hal alması için gerekli mekanizmaları ortaya çıkarmak, durum tespiti yapmak hedeflenmiştir.

3.5 Araştırmanın varsayımları

Araştırmamız temel olarak üç varsayımdan oluşmaktadır. Bunlar;

1. Kentleşme, insan yerleşiminin mekânsal bir evriminin ve üretim biçiminin yanı sıra, sosyo-psikolojik ve kültürel süreçleri barındıran bir olgudur.

2. Özellikle göç olgusuyla birlikte hızlı nüfus artışı, Diyarbakır ilinde çarpık ve düzensiz kentleşmeye ve kentlilik bilincinin oluşmamasına neden olmaktadır.

3. Sosyo-ekonomik, meslek, iş, eğitim vb. olguların kentlilik bilincinin oluşmasında önemli bir yeri bulunmaktadır.

3.6 Araştırmanın Hipotezleri

Yapılan çalışmanın hipotezleri ortaya konulan üç temel varsayımdan yola çıkılarak şu şekilde oluşturulmuştur;

H₁ Diyarbakır’da kentlilik bilinci düşüktür.

H₂ Meslek gruplarına göre kentlilik bilinci farklılık göstermektedir.

H₃ Cinsiyetler arasında kentlilik bilinci farklılık göstermektedir.

H₄ Gelir düzeyleri ile bireylerdeki kentlilik bilinci farklılık göstermektedir.

H₅ Eğitim seviyelerine göre bireylerin kent kurum ve kuruluşlarına katılmaları ve kenti sahiplenme durumları farklılık göstermektedir.

H₆ Kent merkezinde yaşayanlar ile kente sonradan gelen kişiler arasında kentlilik bilinci farklılık göstermektedir.

H₇ Kişilerin doğdukları yer, kente sahip çıkmaları ve kentlilik bilincinin oluşmasında önemli bir etken durumundadır.

H₈ Kişilerin kentsel örgütlerle olan etkileşimi ve katılımı, kentlilik bilinci üzerinde etkilidir.

H₉ Kentte kalış süresi ile kentlileşme bilinci arasında önemli bir bağ vardır.

H₁₀ Sosyo-kültürel aktiviteler kentlilik bilincinin oluşmasında önemli bir etkiye sahiptir.

H₁₁ Diyarbakırlı olanlar ile Diyarbakırlı olmayanlar arasında kentlilik bilinci farklılık göstermektedir.

H₁₂ Kentte kalış süresi ile kültürel olarak kendisinden farklı olana yaklaşım arasında anlamlı ilişki vardır.

H₁₃ Yaş ile bireylerin kendilerini kentli olarak görme ve kent kültürü arasında anlamlı bir ilişki vardır.

3.7 Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın örnekleminin seçiminde tesadüfi örneklem tekniği ile birlikte önceden tespit edilmiş katılımcılarla (muhtar, belediye başkanı, sivil toplum kuruluşları gibi) görüşmeler yapılmıştır. Basit tesadüfi örneklem ile birlikte ana kitledeki her birimin ve bireyin görüş, tutum ve davranışları olasılığı eşit hale getirilmiştir. Ayrıca önceden belirlenmiş yönetici ve katılımcıların toplumun ve kentin sorunlarıyla bire bir muhatap olan kişiler olması konu ile ilgili verilerin toplanmasında ve sağlıklı verilere ulaşılmasında önemli bir etkiye sahiptir.

Araştırmanın ana kitlesini Diyarbakır ili şehir merkezinde yaşayan bireyler oluşturmaktadır. Araştırma kapsamında katılımcılardan hem Diyarbakırlı olanlar ile Diyarbakırlı olmayan kişiler ele alınmıştır. Bu bağlamda Diyarbakır ilinde merkezde yer alan Diclekent, Seyrantepe, Toki Üç Kuyular ve Bağlar semtleri ele alınmıştır. Dört farklı semtte eşit sayıda katılımcıyla anket ve enformel görüşme yapılmıştır. Çalışmanın temsil gücünün daha yüksek olması amacıyla cinsiyet, eğitim, farklı meslek grupları konularına dikkat edilmiş ve olabildiğince katılımcı sayısı yüksek tutulmuştur. Bu bağlamda 156 kişiyle anket yapılmıştır.

3.8 Araştırmanın Sınırları

Diyarbakır ilinde yapılan araştırmada çalışma Diyarbakır kent merkezinde bulunan Dört farklı yerleşim ve yapılanma alanlarıyla sınırlandırılmıştır. Katılımcıların Diyarbakırlı olup olmadıkları da göz önünde bulundurularak çalışma yapılmıştır. Yapılan çalışmada katılımcıların cinsiyet farkları da göz önünde tutularak objektif bir şekilde veriler elde edilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda başta demografik ve soysa-ekonomik farklılıklar göz önünde tutularak araştırma yapılmıştır.

3.9 Veri Toplama Araçları

Veri toplama işlemi için iki farklı yol haritası çizilmiş ve bu doğrultuda çalışma yapılmıştır. İlk olarak, çalışmanın kavramsal çerçevesi ve torik kısmını oluşturmak için literatür taraması yapılmıştır. Bu bağlamda kent, kentleşme, kentlilik bilinci gibi konular başta olmak üzere bu konular ile ilgili yazılmış veya Türkçeye çevrilmiş başta kitap olmak üzere makale, doktora çalışmaları, tez çalışmaları, köşe yazıları incelenmiştir. Ayrıca TÜİK, TÜBİTAK, Diyarbakır Valiliği, Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi, sivil toplum kuruluşları gibi kurumlardan veri toplanmıştır. Ayrıca geçmişten günümüze kentlerin meydana gelmesi ve Türkiye de kentle ilgili çalışmalar incelenmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise ilgili alanda, anket ve enformel görüşme yapılmıştır. Enformel görüşme yapıldığı sırada gerektiğinde veri toplama araçları olarak kamera ve ses kayıt cihazı bulundurulmuştur ve kayıt yapılmıştır. Veri toplama aracı olarak bunların bulundurulmasının nedeni ise katılımcıların söylediklerinin analizi sırasında verilerin tam olarak elde edilmesi ve görüşme sırasında katılımcıyı yavaşlatacak veya etkileyecek, sözünü bölecek durumlardan kaçış ve daha hızlı görüşmelerin yapılması amaçlanmıştır. Ancak görüşme sırasında katılımcılara kamera ve ses kayıt cihazının kullanılmasında sakınca olup olmadığı sorulmuştur. Kullanılmasında hoşnut olmayanların ise görüş, fikir, tutum, davranışları ve sorulara verdikleri cevaplar not alınmış ve çalışma sağlıklı bir biçimde herhangi olumsuz bir durumla karşılaşmadan tamamlanmıştır.

3.10 Analiz Teknikleri

Araştırmada kullanılan anket formunun soruları ve cevap seçenekleri, bilgisayar ortamında değerlendirilmeye uygun olacak biçimde numaralandırılarak hazırlanmıştır. Toplanan anket formlarındaki veriler öncelikli olarak bilgisayar ortamına aktarılmış, daha sonra da bu verilerin dağılımı “SPSS 10,0 for Windows” adlı bilgisayar programından yararlanılarak analiz edilmiştir. İlk olarak basit dağılım tabloları aracılığıyla ele alınan bağımsız değişkenlerin hangi bağımlı değişkenlerle ilişkisinin olabileceği tespit edilmiştir (Karaca, 2007: 79).

Veriler “SPSS 10,0 for Windows” programına yüklendikten sonra tablolar elde edilmiş ve tablolar ele alınırken, sayısal verileri yüzde olarak verilmesinin yanında gerekli görüldüğü yerlerde; “büyük çoğunluk”, “çoğunluk”, “yarıdan fazla”, “yarıya yakın”, “çok az”, “bir kısmı”, “yaklaşık şu oranda” gibi miktar belirten ifadeler de kullanılmıştır.

Ayrıca katılımcılar anketi bitirdikten sonra samimi bir diyalog ve uygun ortamda enformel görüşmeler yapılmıştır. Gerekli görüldüğü yerlerde sayısal veriler ile birlikte enformel görüşmelerde elde edilen verilerde kullanılmış ve sayısal veriler ile birlikte verilmiştir. Bununla birlikte gerekli görüldüğü takdirde kamu kurum kuruluşlar, vakıf ve dernekler ile görüşmeler yapılmış ve veriler ile değerlendirmeye alınmıştır. Bu doğrultuda gözlem yoluna da gidilmiş araştırma evreni ve örneklemini gözlem yolu ile denetlenmiştir.

Anket formunda yer alan açık uçlu sorulara verilen cevaplar, benzer özelliklere göre belirli kategorilere dönüştürülmek suretiyle bilgisayara işlenmiş, daha sonra tablo haline getirilmiştir. Açık uçlu sorulara ve bazı soruların “diğer” veya “fikrim yok” biçimindeki seçeneklerine verilen ve aktarmaya değer bulunan bazı ifadelere de ilgili bölümlerde yer verilmiştir. Ayrıca anket formunda bazı sorular kısıtlama getirilmiş iken bazı sorular ise birden çok seçenekli hale getirilmiş olup farklı neden ve etkideki durumlar analiz edilmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4 BULGULARIN ANALİZİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ

Kentleşme sürecinde bireylerde ki kentlilik bilincinin oluşumu ve bireylerde ki tutum ve davranışları meydana getiren sosyal, kültürel, demografik, ekonomik, çevresel faktörlerin kentlilik bilincinin oluşmasında ki etkisi veya bu faktörlerin bireyin kentlilik bilinci aşamasındaki olumlu ve olumsuz etkileri sayısal veriler üzerinden ortaya konulmuştur. Kentlilik bilincinin hangi faktörlerin etkisinde olduğu ve bu faktörlerin bireylerdeki kentlilik bilincinin oluşumuna etkisi sayısal veriler üzerinden incelenmiştir. Ayrıca kentlilik bilincinin oluşumunda olumlu ve olumsuz faktörlerin sayısal verileri karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. Bu bulguların belli kategorilerde yoğunlaşmasının sebep ve sonuçları üzerinde durulmuş, verilerin kısmi olarak yetersiz kaldığı durumlarda somut yorumlar, gözlem ve diyalog yolu ile netliğe kavuşturulmaya çalışılmıştır.

Araştırma sonucu elde edilen bulguların değerlendirileceği bu bölümde öncelikle verilerin işlenmesi ve çözümlenmesinde kullanılan yol haritası ele alınacak ve kişilere ait bilgiler paylaşılacak, sonrasında ise kişilerin beyanda buldukları cevapla doğrultusunda değerlendirme yapılacaktır. Katılımcıların verdikleri cevaplar dikkate alınarak sayısal veriler üzerinden değerlendirmelerde bulunulacaktır. Ayrıca katılımcıların ifadelerine katılma ve bu doğrultuda hareket etme durumları da ele alınacak ve sayısal veriler üzerinden değerlendirme yapılacaktır.

4.1 Bireysel ve Sosyal Özellikleri

Araştırmaya konu olan kitle hakkında daha sağlıklı ve doğru veri elde etmek amacıyla katılımcıların; cinsiyeti, yaşları, medeni durumları, eğitim durumları, mesleki dağılımları, ikametgâh yerleri ve ikametgâh süreleri, aylık gelirleri, oturdukları konut türü ve konut mülkiyeti, beraber yaşadıkları kişi sayısı gibi durumların bilinmesi bir zorunluluk arz etmektedir. Bu nedenle araştırmanın bulgular kısmında ilk olarak katılımcıların bu özellikleri tablolar halinde verilmiş olup, bundan yola çıkarak diğer değişkenlerin anlaşılması ve genel olarak durumlarının incelenmesi yapılmıştır.

Katılımcılar ile ilgili genel olarak sosyal ve bireysel özellikleri verilmiş olup, katılımcıların verdikleri cevaplar dikkate alınarak basit tablolar halinde veri analizleri yapılmış, elde edilen veriler sayısal değerleri olarak ele alınmıştır. Araştırmanın veri analizi ve değerlendirmesi ilk etabında katılımcıların sosyal, bireysel, ekonomik gibi özellikleri ele alınmış olup, bu doğrultuda basit tablolar oluşturularak sayısal veriler elde edilmiştir. Kentleşme süreci veya kentlilik bilincinin oluşumu bireyin, sosyal, bireysel, ekonomik gibi özellikleri ile paralellik gösteren faktörlerdir. Bireysel ve sosyal özellikler bireyin tutum ve davranışlarını belirlemede, bireyi kimliğe ve kültüre bürünmede öncülük eden faktörlerin başında gelmektedir. Bu çerçevede araştırmanın veri toplama ve analiz bölümü olarak ilk etapta katılımcıların bireysel ve sosyal özellikleri ele alınmıştır ve değerlendirilmiştir.

Tablo 4.1: Katılımcıların Cinsiyeti

	Kişi Sayısı	Yüzde
Erkek	106	67,9
Kadın	50	32,1
Toplam	156	100,0

Alan araştırılmasına başlamadan önce eşit oranda kadın ve erkek katılımcıya ulaşılması hedeflenmiştir. Ancak, beklenenin aksine erkek katılımcıların anketleri cevaplama da sorun yaşanılmazken, kadın katılımcıların anketi cevaplama konusunda ufak sorunlarla karşılaşmıştır. Kadın katılımcıların anketleri cevaplama da özellikle eşlerine yönlendirmeleri ve onların cevaplamalarını istemeleri eşit miktarda kadın erkek katılımcıya ulaşılmasında sıkıntı yaratmıştır. Buna rağmen hedeflenen orana büyük ölçüde ulaşılmıştır. Grafikte de görüldüğü üzere toplamda 156 kişiye uyguladığımız ankete katılanların %67,9'u erkek, %32,1'si ise kadın katılımcıdan oluşmaktadır.

Tablo 4.2: Katılımcıların Yaşı

	Kişi Sayısı	Yüzde
18'den küçük	13	8,3
18-29	80	51,3
30-49	43	27,6
49-64	14	9,0
65 ve üzeri	6	3,8
Toplam	156	100,0

Araştırmaya katılanların %8,3'ü 18 yaşından küçük, %51,3'ü 18-29 yaş aralığında, %27,6'si 30-49 yaş aralığında, %9,0'si 49-64 yaş aralığında ve %3,8'i ise 64 yaşından büyük bireylerden oluştuğu görülmektedir. Tablodan da anlaşılacağı gibi katılımcıların çoğunluğunun orta yaş grubu olduğu yani 18-49 yaş aralığında ki bireylerden oluştuğu görülmektedir. Bireylerin yaşı ile içinde buldukları tutum ve davranışlar arasında paralellik vardır. Bu doğrultuda katılımcıların yaş aralığının her yaş grubundan seçilmeye çalışılmış ve genel olarak genç ve olgun kesim hedef kitle haline alınmıştır. Bunun temel nedeni ise bireylerin hem kent kültürüne adapte olmaları hem de içerisinde buldukları tutum ve davranışların daha etkin ve aktif bir hal olmasından kaynaklanmaktadır. Bilinen bir gerçektir ki genç ve olgun yaş aralığı olan bireylerin tutum ve davranışlarındaki farkındalık ile çevresel duyarlılık ve etki durumları diğer yaş grupları ile farklılık göstermektedir. Bu yaş aralığındaki bireylerin sosyal aktiviteleri, sosyal yaşam ve örgütlenme gibi faaliyetleri diğer yaş gruplarına göre daha fazla ve etkili bir haldedir. Bu doğrultuda katılımcıların ağırlıklı olarak bu yaş aralığından seçilmesi bu gibi faktörlerde etkin bir biçimde faaliyet göstermelerinden kaynaklanmaktadır.

Tablo 4.3: Katılımcıların Medeni Durumu

	Kişi Sayısı	Yüzde
Evli	71	45,5
Bekâr	85	54,5
Toplam	156	100,0

Araştırmaya katılanların medeni durumuna baktığımızda ise, %45,5'inin evli olduğu ve %54,5'inin ise bekâr kişilerden oluştuğu görülmektedir. Evlilik bireylerin buldukları yeri sahiplenmesine yardımcı değişkenlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bekâr bireylerin buldukları yere bağlanmaları evli bireylere göre daha düşük düzeyde olmaktadır. Ayrıca katılımcıların evli olması kent yaşamına daha adapte olmalarına ve kent sorunlarına daha duyarlı yaklaşımlarını sağlamaktadır. Kişilerin evli olması ve özellikle çocuklarının yaşam koşullarından güvenliğine kadar bir bilinçle hareket etmeleri, gelecekleri için bir çaba içerisinde olması kent yaşamına, sorununa başka bir deyişle kentlilik bilincine sahip olmalarının sonucunu doğurmaktadır. Bu bağlamda evli katılımcıların bekâr katılımcılara göre daha sağlıklı ve sağduyulu bir yaklaşım tarzı ile anket sorularına yaklaştığı, daha duyarlı ve gelecek ile ilgili endişesi olan kişiler olduğu gözlenmiştir. Bu bağlamda kentlilik bilinci ile paralellik gösteren sorumluluk ve kenti sahiplenme duygusu evli bireylerde daha hızlı bir şekilde farkındalık sağlamasına neden olmaktadır. Bireyin tek taraflı düşünmesinden ziyade ailesini ve çocuklarının geleceği gibi durumlar bireyi daha fazla ön plana itmektedir.

Tablo 4.4: Katılımcıların Eğitim Durumu

	Sayı	Yüzde
Okur-yazar değil	8	5,1
Sadece okur-yazar	2	1,3
İlkokul	18	11,5
Ortaokul	12	7,7
Lisansüstü	4	2,6
Lise	55	35,3
Üniversite	56	35,9
Cevap Vermeyenler	1	0,6
Toplam	156	100,0

Eğitim, kentlilik bilincinin oluşumu ve gelişmesinde çok önemli bir faktördür. Eğitim seviyesi arttıkça kentlilik bilincinin de artması beklenir. Tabloda kadın ve erkek bazında araştırmaya katılanların eğitim durumu verilmiştir. Tüm katılımcılar içinde katılımcıların %5,1'i okur-yazar olmadıklarını, %1,3'ü sadece okur-yazar olduklarını ve her hangi bir okul okumadıklarını, %11,5'i ilkokul mezunu olduklarını, %7,7'si ortaokul mezunu olduklarını, %2,6'sı lisansüstü yapmış bireylerden oluştuğunu, %35,3'ü lise mezun olduklarını ve %35,9'u ise üniversite mezunu kişilerden oluştuğu görülmektedir. Katılımcıların %0,6'sı ise bu soruya cevap vermekten kaçınmışlardır. Tablodan da anlaşılacağı üzere katılımcıların çoğunluğunun üniversite ve lise mezunu olduğu görülmektedir. Katılımcılardan üniversite mezunu olduğunu diyen bireylerden üniversite okuyanlar bulunmaktadır. "Lise mezunuyum" diyen katılımcılardan bir bölümü lisede okuduklarını ifade ederken çoğunluklu bölümü ise liseyi bitirdiklerini değişik meslek dallarında çalıştıklarını ve bir kısmı ise üniversiteye yerleşmek için hazırlandıklarını ifade etmişlerdir. Sadece okur-yazar olan katılımcılarda ise bir bölümü ilkokulu okumaya çalıştıklarını ancak bazı sosyo-ekonomik, siyasal ve kültürel sorunlardan dolayı buldukları mekânlardan göç etmek zorunda kaldıklarını ve bu bağlamda okulu bırakmak zorunda kaldıklarını ifade etmişlerdir. Sadece okur-yazar olan katılımcılardan bir bölümü ise ailevi sorunlardan ve ekonomik nedenlerden dolayı

ilkokulu bırakmak zorunda kaldıklarını ve çalışmaya başladıklarını belirtmişlerdir. Okur-yazar olmayanların çoğunluğu ise ailelerinin okula göndermediklerini kendilerinin gitmek istediklerini ifade etmişlerdir. Okur-yazar olmayanların diğer bölümü ise ekonomik ve zamanlarında okul oranının az olmasından dolayı, imkânların kısıtlı olmasından dolayı okula gitmediklerini belirtmişlerdir. Okur-yazar olmayan katılımcıların büyük bir kısmı ise Türkçeyi tam olarak bilmediklerini ve bu durumun okuma-yazma konusunda kendilerine sıkıntı çıkardığını vurgulamışlardır. Öğrendikleri Türkçe'nin ise kulaktan dolma olduğunu belirtmişlerdir.

Tablo 4.5: Katılımcıların Mesleki Dağılımı

	Sayı	Yüzde
Esnaf -Tüccar	22	14,1
Memur	15	9,6
İşçi	17	10,9
Serbest Meslek	14	9,0
Ev Hanımı	21	13,5
İşsiz	17	10,9
Emekli	7	4,5
Öğrenci	40	25,6
Diğer	3	1,9
Toplam	156	100,0

Katılımcıların mesleki durumlarına baktığımızda %14,1'i esnaf-tüccar, %9,6'sı memur, %10,9'u işçi, %9'u serbest meslek, %13,5'i ev hanımı, %10,9'u işsiz, %4,5'i emekli ve %25,6'sı ise öğrenci olduğunu belirtmişlerdir. Katılımcıların %1,9'u ise bu mesleklerin dışında bir meslekte olduklarını vurgulamışlardır. Bu bağlamda "Diğer" meslek grubunu işaretleyen katılımcıların mesleki durumunu belirtiniz denildiğinde katılımcıların genel olarak sezonluk farklı işlerde çalıştıklarını ve geçimini bu şekilde idame ettiklerini vurgulamışlardır. Katılımcılardan öğrenci olduğunu belirtilenlerden bir bölümü lise okumakta, bir bölümü ise üniversite okumaya devam ettiklerini vurgulamaktadır. Ayrıca üniversite mezunu olan kişilerden bir bölümü ev hanımı, serbest meslek, işsiz, işçi, esnaf-tüccar olduğunu

vurgulamışlardır. Serbest meslek olarak belirten katılımcılardan hepsi günlük işlerde çalıştıklarını, iş ayrımı yapmadıklarını genelinin hamallık veya inşaat işlerinde günü birlik çalıştıklarını belirtmişlerdir. Memur olan katılımcılara baktığımızda ise şehir dışından gelen kişiler ve Diyarbakırlı olan kişilerden oluşmaktadır. Diyarbakır ili dışından gelen kişilerin hepsi atama ile Diyarbakır'a geldiklerini vurgulamışlardır. Diyarbakırlı olup memur olan katılımcılara baktığımızda ise tercih işlemleri sırasında ilk tercihlerinin genellikle Diyarbakır olduklarını ve buradan ayrılmak istemedikleri için burayı tercih ettiklerini belirtmişlerdir. Bu bağlamda genel olarak kişilerin mesleki durumlarına baktığımızda istenilen dağılıma kısmi olarak ulaşılmış ve genel olarak bütün mesleki kesimin görüş ve düşüncesi kentlilik bilinci derecesinde analiz edilmiştir.

Tablo 4.6: Katılımcıların Doğum Yeri

	Kişi Sayısı	Yüzde
Diyarbakır (merkez)	85	54,5
Diyarbakır ilçe/köyü	60	38,5
Başka bir şehir	11	7,0
Toplam	156	100,0

Diyarbakır merkezde yaşayan katılımcılara merkezde mi, ilçe veya köyden mi yoksa başka bir şehirde mi doğduz? diye sorulduğunda katılımcıların %54,5'i Diyarbakır merkezden olduklarını, %38,5'i ise merkezden değil de Diyarbakır merkezine bağlı ilçe ve köylerden geldiklerini, %7'si ise Diyarbakırlı olmadıklarını başka bir şehirde geldiklerini belirtmişlerdir. Diyarbakır'a şehir dışından gelenlerin büyük bir kesimi atama ile geldiklerini ve Diyarbakır da bu amaçla bulduklarını belirtmişlerdir. Diyarbakır ilçe ve köylerden gelenlerin ise, eğitim, daha iyi yaşam koşulları, sağlık gibi etmenler nedeniyle şehir merkezine geldiklerini ifade etmişlerdir. Genel olarak yukarıdaki tabloya baktığımızda şehir merkezinde doğan katılımcıların ağırlıkta olduğu görülmektedir.

Tablo 4.7: İl Merkezine Başka Yerden Gelenler

	Sayı	Yüzde
İl merkezinde	10	14,2
İlçede	35	49,2
Köyde	25	35,2
Cevap Vermeyenler	1	1,4
Toplam	71	100,0

Diyarbakır ili merkezine başka yerden gelen katılımcılara baktığımızda %14,2'si başka bir ilden geldiklerini ve geldikleri ilin ise merkezinde oturduklarını, %49,2'si ise Diyarbakır'ın ilçelerinden kent merkezine geldiklerini, %35,2'si ise Diyarbakır'ın merkezine bağlı köylerden ve ilçelere bağlı köylerden geldiklerini belirtmişlerdir. Cevap vermeyen kişi sayısı ise %1,4 olduğu yukarıdaki tabloda anlaşılmaktadır. Katılımcıların verdikleri cevaplara baktığımızda ağırlıklı olarak merkeze bağlı ilçelerden ve köylerden merkeze geldikleri görülmektedir. Başka illerden gelen kişilere baktığımızda ise ağırlıklı olarak atama, tayin vs. gibi nedenlerden dolayı geldikleri anlaşılmaktadır. Bu bağlamda bir sonraki tabloya baktığımızda il dışından gelenlerin gelme sebebi olarak karşımıza daha açıklayıcı ve kapsayıcı sonuçlar ve cevaplar çıkmaktadır.

Tablo 4.8: İl Dışında İl Merkezine Gelme İle İlgili Veriler

	Kişi sayısı	Yüzde
Tayin	11	15,4
Eğitim	16	22,5
İş bulma	8	11,2
Evlilik	10	14,0
Emeklilik	1	1,4
Diyarbakır'da hayat şartları daha iyi olduğu	13	18,3
Akraba ve hemşerilerim Diyarbakır'da bulunduğu için	2	2,8
Arazi yapısı tarıma elverişli olduğu için	2	2,8
Diğer	8	11,2
Toplam	71	100,0

Katılımcılardan il merkezine göç edenlerin göç etme sebebi sorulduğunda %15,4'ü tayini çıktığı için, %22,5'i eğitim için, %11,2'si iş bulmak için, %14'ü evlilik yaptığı için, %1,4'ü emekli olduğu için, merkeze yerleştiğini belirtmiştir. %18,3'ü ise Diyarbakır'da hayat şartlarının daha iyi olduğu için, %2,8'i akraba ve hemşehrilerinin şehir merkezinde buldukları için şehir merkezine geldiklerini, %2,8'i arazi yapısının tarıma elverişli olduğu için şehir merkezine geldiklerini belirtirken, %11,2'si ise diğer sebeplerden dolayı Diyarbakır'a geldiğini vurgulamışlardır. Katılımcılardan il merkezine gelme sebeplerine baktığımızda çoğunlukla il merkezinde eğitim, iş bulma ve Diyarbakır'da hayat şartlarının daha iyi olduğu için geldiklerini belirtmişlerdir. Özellikle evlilik için gelenlerin çoğunluğunun kadın kesiminden oluştuğunu, evlilikle birlikte eşlerinin Diyarbakır il merkezinde kaldığı ve burada yaşadığı için geldiklerini belirtmişlerdir. Diyarbakır il merkezine gelme sebebiniz nedir sorusuna diğer cevabını veren %8,4'ü ise gelme sebeplerini yazdıklarında; *“Köyümüz boşaltıldığı için gelmek zorunda kaldık”* ya da *“Akraba baskılarından dolayı gelmek zorunda kaldıklarını”* ya da *“ Kan davasından dolayı geldik”* ya da *“İllegal örgütün baskılarından dolayı”* ya da *“Aşiret kavgalarından dolayı”* ve *“ Kız kaçırmaktan dolayı”* il merkezine gelmek zorunda kaldıklarını söylemişlerdir. Yukarıdaki tabloda belirtilen veriler ile birlikte katılımcılardan diğer seçeneğine verilen cevaplar katılımcıların tümünü kapsamaktadır. Bu bağlamda Diyarbakır'a ilçe veya köyden gelenlerle birlikte başka il yerleşim yerlerinden gelenlerinde cevabını içermektedir

Tablo 4.9: İl Merkezinde İkametgah Süreleri

	Sayı	Yüzde
1 yıldan az	3	1,9
1-5 yıl arası	9	5,8
6-10 yıl arası	17	10,9
11-15 yıl arası	13	8,3
16-20yıl arası	24	15,4
20 yıl ve daha fazla	87	55,8
Cevap Vermeyenler	3	1,9
Toplam	156	100,0

Bireylerin kentte kalış sürelerinin uzunluğu, hizmetlerin yetersizliğinin farkındalığına, kenti sevme, şikâyet edebilme, meclis toplantılarına katılma gibi etkenleri olumlu yönde etkilediği gibi, bireyin sosyal bağları olmayınca kendini kentte yabancı hissetme gibi negatif etkileri de bulunmaktadır (Şenbeyazlı ve Aydemir, 2008: 55). Katılımcıların Diyarbakır il merkezinde kalma sürelerine baktığımızda %1,9'u 1 yıldan az bir süredir Diyarbakır il merkezinde ikamet ettiklerini, %5,8'i ise 1-5 yıl arası il merkezinde ikamet ettiklerini, %10,9'u ise 6-10 yıl arası il merkezinde olduklarını, %8,3'ü 11-15 yıl arası il merkezinde yaşadıklarını, %15,4'ü 16-20 yıl arası, %55,8'i ise 20 yıldan fazladır Diyarbakır il merkezinde ikamet ettikleri tabloda görülmektedir. Ankete katılan bireylerin %1,9'u ise bu soruyu yanıtızsız bırakmışlardır. Katılımcıların soruyu yanıtızsız bırakma nedeni araştırılmış ve sonuç olarak ise katılımcıların soruyu görmedikleri veya hızlı bir şekilde cevap vermekte iken gözden kaçırdıkları gözlemlenmiştir. Bu bağlamda katılımcıların daha net ve açıklayıcı cevap verme açısından bire bir anket esnasında katılımcı gözlemlenmiş ve sağlıklı cevap vermesi sağlanmıştır. Katılımcıların yarısından fazlasının Diyarbakır il merkezinde 20 yıldan fazla ikamet etmeleri veri analizi ve kentlilik bilinci ile ilgili elde edilen verilerin daha sağlıklı olmasına katkıda bulunmaktadır. Kişinin şehir merkezinde ikamet etme süreleriyle kent ile uyum, kenti sahiplenme, kent sorunlarına duyarlılık ve kendini kentli olarak görme arasında sıkı bir bağlantı vardır. Bu bağlamda bakıldığında katılımcıların %81,6'sının kent merkezinde 11 yıldan fazladır kaldığı görülmektedir. Bu bağlamda kente kalma sürelerinin katılımcıların büyük çoğunluğunda görülmesi kentlilik bilincinin veya

başka ifadelerle kentte uyum sağlama, kenti sahiplenme, kentlilik duygusuna ulaşma ve davranışsal olarak harekete geçme, kent ve mahalle sorunlarına duyarlı olma gibi birçok etmende sağlıklı veri elde etmemize yardımcı olacaktır.

Tablo 4.10: Aylık Gelir

	Kişi Sayısı	Yüzde
500 TL'den az	42	26,9
501-1500 TL	46	29,5
1501- 2500 TL	32	20,5
2501-3500 TL	25	16,0
3501 TL'den daha fazla	2	1,3
Cevap vermeyenler	9	5,8
Toplam	156	100,0

Katılımcıların %26,9'u 500 TL ve altı bir gelire sahip iken, %29,5'i ise 501-1500 TL arası, %20,5'i ise 1501-2500 TL gelire sahip, %16'sı baktığımızda ise 2501-3500 TL arası bir gelire sahip iken katılımcıların %1,3'ü ise 3501 TL ve üstü bir gelire sahip olduğu görülmektedir. Bireylerin %5,8'i ise gelir durumlarını belirtmemiş olup bu konu ile ilgili her hangi bir açıklamada bulunmamışlardır. Katılımcıların yarısının orta gelir grubuna yani 500-2500 TL arası bir gelir grubunda yer almaktadır. Üst gelir grubundaki katılımcıların oranının yüksek olmadığı görülmektedir. Bu durum kentsel yaşam kalitesinin niteliği bakımından Diyarbakır'ın iyi durumda olduğunu söylemeyi güçleştirmektedir. Özellikle alt gelir grubunda yer alan katılımcı sayısının %38 olması bireyin yaşam kalitesini düşürmektedir. Yüksek gelire sahip olanların kentsel yaşama daha kolay uyum sağladığı görülürken, alt gelir grubunda olan bireylerin kentsel etkinliklere katılımının ve sosyo-kültürel etkinliklere katılımda düşük kaldığı görülmektedir. Ankete katılan ev hanımlarının belirttikleri gelirin eşlerinin geliri olduğu, ankete katılan öğrencilerin belirttikleri gelirin ise aileleri tarafından kendilerine harcamaları için gönderilen miktarlar olduğu gözlenmiştir.

Tablo 4.11: Ankete Katılanların Oturduğu Konutun Mülkiyeti

	Kişi Sayısı	Yüzde
Kendi Evim	86	55,1
Kira	53	34,0
Tanıdığımın evi	9	5,8
Diğer	4	2,6
Cevap vermeyenler	4	2,6
Toplam	156	100,0

Katılımcıların %55,1'i kendi evlerinde oturduklarını, %34'ü kirada kaldıklarını, %5,8'inin ise bir tanıdığımın evinde kaldığını ve %2,6'sının ise diğer dediği tablodan anlaşılmaktadır. Diğer diyen katılımcılardan 1 kişi kaldığı yeri belirtmez iken kalan üç kişinin ise pansiyon, yurt gibi yerlerde kaldığını belirtmişlerdir. Ayrıca katılımcıların %2,6'sının ise bu soruyu yanıtızsız bıraktığı görülmüştür. Bireylerin kaldıkları yeri belirtmek istememeleri gözlemlenmiştir. Katılımcıların çoğunun kendi evinde oturması, apartman sorunlarına duyarlı olması ve bununla birlikte mahalle sorunlarına duyarlı olması, onunda beraberinde getirdiği kentsel sorunlara duyarlı olmasını sağlamakta olduğu gözlemlenmiştir. Bu bağlamda tündengelim yol yöntemi gibi zincirlemesine birbirine bağlı olan bu ev, mahalle ve kent beraberinde duyarlı bireyler yetişmesini sağlamaktadır. Türkiye geneli konut mülkiyet durumunu baktığımızda %67,3'ü ev sahibi, 23,8'i kiracı ve %8,8'i ise diğer olduğu görülmektedir (tuik.gov.tr). Konut mülkiyeti ağırlıklı olarak bireylerin yaşadıkları konutun hem Türkiye geneli hem de yapılan alan araştırmasında yakın gösterdiği tablodan ve elde edilen TÜİK araştırmasından görülmektedir. Elde edilen verilerden bir diğeri olan kirada kalan kişi sayısı da benzerlik göstermektedir. Bu bağlamda araştırmanın yapıldığı ilin Türkiye ortalaması ile benzerlik gösterdiği ortaya çıkması sağlıklı veri elde edilmesinde olumlu sonuçlar doğuracaktır.

Tablo 4.12: Oturdukları Ev Türü

	Kişi Sayısı	Yüzde
Müstakil ev	20	12,8
Apartman	108	69,2
Güvenlikli site	14	9,0
Güvenliği olmayan site	13	8,3
Cevap vermeyenler	1	0,6
Toplam	156	100,0

Katılımcıların ne tür bir evde yaşadıklarına ilişkin verilere baktığımızda ise %12,8'i müstakil, %69,2'si apartman, %9'u güvenlikli site ve %8,3'ünün ise güvenli olmayan sitede yaşadıkları tabloda görülmektedir. Ayrıca katılımcıların %0,6'sı ise bu soruyu cevapsız bırakmışlardır. Müstakil evde kalan bireylerin çoğunun can ve mal güvenliklerinden korktukları gözlenmiştir. Tablodan da anlaşılacağı gibi katılımcıların çoğu apartmanlarda kalmaktadır. Keza özellikle şehir yapılaşması doğrultusunda kentsel dönüşüm ile birlikte bireylerin yaşam alanlarının bir nevi zorunlu bir biçimde apartmanlara sıkıştırıldığı ve başka bir deyim ile kent yaşamı ve içi zorunlu göçe tabi tutuldukları gözlemlenmiştir. Apartmanlarda kalan kişilerin özellikle komşuluk ilişkileri bağlamında iletişimsel sorunlar yaşadıkları gözlemlenmiş olmakla birlikte karşılıklı samimi iletişim sonucunda “*İçerde ölsek cesedimizi bir ay sonra bulurlar*” veya “*Eskiden komşumun yediği lokma sayısı ile benim yediğim lokma sayısı birdi ve bunu bilirdik*” gibi cevaplar verilmiştir. Güvenlikli sitede kalan kişilerin üst gelir aylık gelire sahip olduğu gözlemlenmiştir. Güvenlikli sitede kalan kişilerin hayat şartlarının diğer konut yerleşmelerine göre çok daha üst düzeyde olduğu gözlem ve yaşam tarzları doğrultusunda saptanmıştır.

Tablo 4.13: Ankete Katılanların Beraber Yaşadıkları Kişi Sayısı

	Kişi Sayısı	Yüzde
1-2 kişi	5	3,2
3-4 kişi	58	37,2
5-6 kişi	58	37,2
7-8 kişi	26	16,7
9 kişi ve daha fazla	9	5,8
Toplam	156	100,0

Ankete katılanlara evde beraber yaşadıkları kişi sayısı sorulduğunda katılımcıların %3,2'si 1-2 kişi kaldıklarını, %37,2'si 3-4 kişi kaldıklarını, %37,2'si 5-6 kişi kaldıklarını, %16,7'si 7-8 kişi kaldıklarını ve %5,8'i ise 9 ve daha fazla kişi ile evde yaşadıklarını belirtmişlerdir. Tablodan elde edilen verilere bakıldığında ağırlıklı olarak Türkiye standartlarına uygun olarak evde kalan kişi sayısının %74,4'ünün 3 ile 6 kişi arasında kaldığı görülmektedir. Bu bağlamda bireylerin evde kalma sayısına bakıldığında bu rakam Türkiye ortalaması olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye geneli hane sayısı 19 481 278 iken hane başına düşen kişi sayısı ise başka bir deyişle hane halkı ise %3,8'dir (tuik.gov.tr). Bu bağlamda haneye düşen kişi sayısının 3 veya dört kişi şeklinde olduğu görülmektedir. Ortalama hane halkının en yüksek olan il Şırnak'ta %7,3 iken ortalama hane halkının en düşük olduğu il %2,7 ile Çanakkale olduğu yapılan araştırmada görülmüştür (tuik.gov.tr). Türkiye geneli yapılan il bazında araştırmalara baktığımızda Diyarbakır ilinin hane sayısı 259 646 iken ortalama hane halkı sayısı ise %5,9 şeklindedir (tuik.gov.tr).

4.2 Kent Sorunlarına Duyarlılık ve Kentsel Kurumlara Katılım

Bireyin kent sorunlarına duyarlılığı ve kentsel kurumlara katılımı ile birlikte kent, daha yaşanılabilir bir hal almasına katkıda bulunmaktadır. Kentlilik bilinci ile hareket eden bireyin kent sorunlarına duyarlılık ile birlikte kamu kurum ve kuruluşları ile birlikte hareket etmesi, fikir, görüş, plan gibi etmenleri ortaya koyarak kenti daha yaşanılabilir ve cazip hale getirmesine yardımcı olmakla birlikte çaba sarf etmesidir. Kentli birey içerisinde yaşadığı kent ile ilgili konularda duyarlı olan ve bu doğrultuda hareket eden bireydir. Bu doğrultuda birey kentin sorunlarını fark ederek

ilgili kuruma gerekli açıklamalarda bulunmakla kalmayıp, yapılan çalışmaya katılan veya çalışmayı gözlemleyerek, takip ederek daha iyi şekilde sonuçlanmasına yardımcı olan bireydir.

Kent yaşamı, farklı özelliklerdeki çok sayıda insanın bir alanda birlikte yaşamanın beraberinde getirdiği doğal sorunlar ile birlikte, ortaya gelen bu sorunlara akılcı çözümler bulmak, bu çözümleri hayata geçirmektir. Bu özelliği ile kent yaşamı bireylerin sosyal sorumluluklarının bilincinde olup çözüm araçları geliştirerek farklı çözüm yollarına ulaşmayı hedef edinen bir sosyal sorumluluk bilincini de geliştirebilmektir (Kurt, 2011: 265). Sosyal sorumluluk bilinci ile hareket eden birey, sorunlar karşısında çözüm yolları bulmakla kalmayıp sosyal, kültürel, tarihsel vb. toplumun değerlerine sahip çıkan ve koruyan bir birey modelini de beraberinde getirmektedir.

Bireyin kendisini kent ile özdeşleştirmesi, kenti sadece iş yeri, konut ve ulaşım olanakları sunan bir alan, mekân olarak görmesinden ziyade onun politik düzlemdeki temsiline de sağlıklı bir yaklaşım geliştirmek gerekmektedir (Helle, 1996: 71). Kent sadece somut olarak işimize yarayan mekân veya işimizi kolaylaştırmak için yaşanan alandan ziyade onun politik bir yanının olduğuna ve politik durumuna katılması gereken, bu yöntem ile daha sağlıklı bir yaşam alanı ve yaşanılabilir bir hal almasında önemli etken kentlilik bilinci ile hareket eden bireydedir.

Bir konut, bir kent daha da ötesi bir geleceğin, toplumunun tasarımının ön koşulu, insanın var oluşundaki anlamını yorumlaması ve değerlendirmesidir. Böylece birey tasarımı açıklaması ile müellif olmayacak ve hatta tam tersi anlaması ve yorulması ile birlikte bir adım öne geçerek, onun tasarımına göre kendi varoluşunu yorumlayıp kendi gereksinimlerini geliştireceği bir değerler sisteminin de habercisi olacaktır (Helle, 1996: 72). Bireyin kentsel sorunlara duyarlılığı ile onu bir mekân veya konut olma durumlarından çıkartıp kendi gereksinimleri başta olmak üzere kendi durumundan yola çıkarak gelecekte bir değerler sistemi oluşturma amacını hedeflemektedir. Bu doğrultuda kentsel sorunlara duyarlılık ile başlayıp kent kurum ve kuruluşları başta olmak üzere dernek, vakıf vb. kuruluşlar ile birlikte

hareket içerisinde olma durumuna, bu değerler sistemini oluşturma hedefi içinde olmasına ve çaba sarf etmesine neden olacaktır.

Kentsel sorunlara duyarlılık ve kentsel kurumlara katılım başlığı çerçevesinde katılımcılara genel olarak kentin sorunları ve bu sorunlar karşısındaki tutumları, kent kurum ve kuruluşları ile birliktelik durumlarını, kent ile ilgili sorun veya sorunları yetkili mercilere ulaştırma veya sorunlar ile baş etme yolları gibi konu başlıkları altında katılımcıların görüşleri alınmış olup istatistiksel veriler tablolaştırılmış olup sayısal veriler elde edilmiştir.

Tablo 4.14: Kentin en önemli sorunu

	Kişi Sayısı	Yüzde
Altyapı (Yol, su, elektrik, kanalizasyon) hizmetlerinin yetersizliği	57	23,0
Ulaşım sorunu	25	10,1
Otopark yetersizliği	6	2,4
Yeşil alan yetersizliği	9	3,6
Temizlik	44	17,8
Gürültünün fazla olması	18	7,4
Sağlık hizmetlerinin yetersizliği	23	9,5
Plansız yapılaşmanın olması	38	15,3
Sosyal ve kültürel etkinliklerin yetersiz olması	27	10,9
Toplam	247	100,0

Katılımcılara “Diyarbakır ilinin en önemli sorunu nedir” diye sorulmuş olup katılımcılardan en fazla üç şık en az ise bir şık işaretlenmeleri istenmiştir. Bu bağlamda katılımcılar bir ile üç şık arası işaretlemiş olup Diyarbakır ilinin temel sorunlarını tabloda da görüldüğü gibi ortaya konulmuştur. Bireylerin yaşadıkları yerlerin sahip olduğu imkânlar, onların kendilerini buldukları yere ait hissetmelerini önemli ölçüde artırmaktadır. Bu bağlamda katılımcılar Diyarbakır kentinin en önemli sorunu veya sorunları nedir diye sorulduğunda katılımcıların

%23'ü alt yapı olduğunu, %10,1'i ulaşım, %2,4'ü otopark yetersizliği, %3,6'sı yeşil alan yetersizliği, %17,8'i temizlik, %7,4'ü gürültünün fazla olması, %9,5'i sağlık hizmetlerinin yetersiz olduğunu, %15,3'ü plansız yapılaşmaların olduğunu ve %10,9'u ise sosyal ve kültürel etkinliklerin yetersiz olması Diyarbakır'ın en önemli sorunları ve eksiklikleri olduğunu belirtmişlerdir. Katılımcıların ağırlıklı olarak verdikleri cevaplara baktığımızda özellikle alt yapı sorunu, temizlik ve plansız yapılaşmaların temel sorunlar olduğu görülmektedir. Bu bağlamda ister Diyarbakır merkezde yaşayan bireyler olsun ister sonradan şehir merkezine gelmiş kişiler olsun genel olarak bu üç temel sorunun Diyarbakır'ın en önemli sorunu oldukları konusunda önemli ölçüde hemfikir oldukları görülmektedir. Özellikle ülkemizde en eski yerleşim yerlerinden biri olan Diyarbakır ilinin bu denli alt yapı, temizlik gibi konularda halkın temel sorununu teşkil etmesi önemli ölçüde yaşayan halk tarafından yadırgandığı verilen cevaplardan anlaşılmaktadır. Son zamanlarda artan nüfusu, cazibe merkezi haline gelen ve metropol şehir kıvamında olan Diyarbakır ilinin temel ve başat şehir sorunlarını aşamadığı ve şehir merkezinde yaşayan halk tarafından bu sorunların her seferinde dile getirildiği görülmektedir.

Tablo 4.15: Kentsel sorunları iletmek için kullanılan yöntem

	Kişi Sayısı	Yüzde
Mahalle muhtarına başvururum	25	16,0
Belediyedeki yetkili kişilere ulaşmaya çalışırım.	59	37,8
Sorunları oluşturanları uyarırım	22	14,1
Tanıdıklar vasıtasıyla sorunu halletmeye çalışırım	17	10,9
Herhangi bir tepki göstermem	20	12,8
Diğer	7	4,5
Cevap vermeyenler	6	3,8
Toplam	156	100,0

Kentsel sorunların çözümü konusunda bireylerin sorunun farkında olarak çözüm aramaları kentlilik bilinci hususunda önem arz etmektedir. Bireyler bu sorunlara ne kadar duyarsız kalırsa kentlilik bilinci o kadar düşük olmakta, sorunlara

çözüm aramaları artıkça kentlilik bilinci artmaktadır. Katılımcılara kentsel sorunları iletmek için daha hangi yöntemleri kullanırsınız diye sorulduğunda katılımcıların %16'sı mahalle muhtarına başvururum derken, %37,8'i belediye'deki yetkili kişilere ulaşmaya çalıştığını, %14,1'i sorunları oluşturanları uyardığını, %10,9'u sorunu tanıdıkları vasıtasıyla halletmeye çalıştığını, %12,8'i her hangi bir tepki göstermediğini ve %4,5'i ise farklı bir yöntem kullanarak sorunu halletmeye çalıştıklarını vurgulamışlardır. Katılımcıların %3,8'i ise bu soruyu yanıtızsız bırakmışlardır veya bu soruya cevap vermekten kaçınmışlardır. Farklı bir yol izlediğini belirten kişilere yol haritalarını belirtebilirsiniz denildiğinde; kolluk kuvvetlerine başvuru yaptığını, üye olduğu siyasi parti veya kuruluş ile sorunu halletmeye çalıştığını, valilik aracılığıyla sorunu halletmeye çalıştıklarını belirtmişlerdir. Katılımcıların %12,8'inin tepki vermemesi düşündürücü bir boyutta olup sorunlara duyarsız kalmaları kentte uzak ve sahiplenmeme göstergeleri olarak algılanmaktadır. Ancak katılımcıların çoğunluğunun yetkili merci olarak belediyeye başvurmaları izledikleri yöntem konusunda iç acıcı bir durum teşkil etse de çoğunlukta olmaması yine düşündürücü bir boyuttadır.

Tablo 4.16: Mahallenin Gelişmesi İle İlgili Projelere Katkıda Bulunma Durumu

	Kişi Sayısı	Yüzde
Oluşturulacak komisyonlara belirli bir ücret karşılığı katılmak isterim	20	12,8
Belediyenin oluşturacağı çalışma gruplarına gönüllü katılıyorum	88	56,4
Katkıda bulunmam	35	22,4
Diğer	4	2,6
Cevap vermeyenler	9	5,8
Toplam	156	100,0

Bireylerin kent yaşamında kendilerini etkileyecek kararlara katılmaları veya tepki göstermeleri, kentsel sorunların çözüm mekanizmalarına katılmaları veya çözüm mekanizmasını örgütlenerek üretmeleri kentli bireylerin davranış biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda katılımcılara mahalleniz ile ilgili projelerde ne şekilde katkıda bulunursunuz? diye sorulduğunda katılımcıların %12,8'i oluşturulacak komisyonlara belirli bir ücret karşılığı katılmak istediklerini, %56,4'ü belediyenin oluşturacağı çalışma gruplarına gönüllü katılacağını, %22,4'ü

katkıda bulunmayacağını belirtir iken, %2,6'sı ise farklı bir yol haritası izleyeceğini belirtmişlerdir. Katılımcılardan %5,8'i ise bu soruyu yanıtız bırakmışlardır. Diğer cevabını veren katılımcılara belirtiniz diye sorulduğunda kentsel sorunları iletmek için kullanılan diğer yöntemlere paralel cevaplar vermişlerdir. Bu bağlamda bağlı olduğu siyasal parti, valilik gibi kurumların veya gönüllü kuruluşlar ile ortak hareket edeceğini vurgulamışlardır. Ayrıca katkıda bulunmam diyen katılımcıların yüzdelik olarak yadsınamayacak bir orana sahip oldukları görülmüştür. Bireylerin kendi şehir ve mahallelerinde sorunları çözüme kavuşturmak ve gelişimine destek vermek amacıyla komisyonda yer almamaları semti ve mahalleyi benimsememe ve duyarsız kalmaya neden olmaktadır. Katılımcıların yaklaşık 1/4'ünün bu düşünceye sahip olmaları ve bu şekilde hareket etmeleri kentlilik bilincinin gelişmediğinin en temel göstergelerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak katılımcıların çoğunluğunun yaklaşık olarak 1/2'sinden fazla kişinin gönüllü olarak katılma isteğinin olması ve davranışsal olarak bunu göstermeleri ise kentlilik bilincinin çoğunlukta olduğu ve bu durumun gelişme göstereceğinin en belirgin göstergesi olarak görülmektedir. Katılımcıların ücret karşılığı katılma istekleri ise kentlilik bilincinden kısmi olarak kaynaklanıyor olsa dahi temel sorun olarak ekonomik nedenlerden dolayı bu şekilde tavır aldıkları gözlemlenmiş olup, ekonomik açıdan zor durumda olan kişilerden oluştuğu görülmüştür.

Tablo 4.17: Kentsel Kuruluşlara Üye Olma Durumu

	Kişi Sayısı	Yüzde
Sendika/Meslek örgütlenmeleri	19	12,2
Spor kulübü	10	6,4
Hemşeri derneği	4	2,6
Siyasi parti	16	10,3
Gönüllü kuruluşlar	17	10,9
Hiçbir kuruluşa üye değilim	77	49,4
Diğer	9	3,8
Cevap vermeyenler	7	4,5
Toplam	156	100,0

Kentleşmenin ve kentlilik bilincinin oluşmasının en temel özelliklerinden biri ise bireylerin bu bilinci davranış ve tutumlarında göstermelerinden geçmektedir. Bu bağlamda kente özgü davranış biçimi olan katılımcı davranışı ortaya çıkarması beklenir. Kentli birey, kendini ilgilendiren konularla ilgili fikri olan ve bu konuda katılımını eyleme dönüştüren bireydir. Kentsel kuruluşlara üyelik, kentlilik bilincinin önemli bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Kentsel kurumlara katılımın gerçekleşmesi demokratik toplumun ve değerlerinin de gelişmesi demektir. Katılımcıların kentsel kuruluşlara üye olma durumuna bakıldığında ise %12,2'si sendika veya meslek örgütlenmelerine üye olduklarını, %6,4'ü spor kulübüne üye olduklarını, %2,6'sı hemşeri derneklerine üye olduklarını, %10,3'ü herhangi bir siyasi partiye üye olduklarını, %10,9'u gönüllü bir kuruluşa üye olduklarını, %49,4'ü ise herhangi bir kuruluşa üye olmadıklarını belirtmiş iken %3,8'i ise diğer cevabını verdikleri görülmektedir. Katılımcıların %4,5'i ise bu soruyu yanıtsız bırakmışlardır. Kentli birey, kentlilik bilincine sahip olan birey, davranışsal olarak kendini gösteren, kendi sorunları ve kararlara katılma isteği olan ve bunu faaliyete dönüştüren bireydir. Bu bağlamda kentlilik bilincine ulaşmış birey kent ile ilgili komisyon, dernek, gönüllü kuruluşlar vs. kendisini gösteren bireydir. Katılımcıların yaklaşık olarak yarısının herhangi bir kuruluşa üye olmaması ve davranışsal olarak kendilerini ortaya koymaması kentli bireylere özgü davranış ve bilinci ortaya koyamadıklarının en belirgin göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak bu oranın bu denli fazla olması hem araştırılmış hem gözlemlenmiş hem de farklı kişiler ve katılımcılarla anket sonrası samimiyet çerçevesinde ele alınmıştır. Bu bağlamda katılımcıların herhangi bir dernek, siyasi parti, gönüllü kuruluş, sendika vb. kuruluşlara üye olmamalarının en temel sebepleri arasında bu tarz kuruluşları samimi bulmadıkları ve çıkar çatışması içerisinde oldukları düşüncesinden üye olmadıklarını ifade ettikleri görülmüştür. Katılımcıların bu tarz kuruluşlar içerisinde olmamaları bilinçsiz bir toplum şeklinin göstergesi olarak karşımıza çıksa dahi temel sebebinin aslında çok farklı bir boyutta olduğu fark edilmiştir.

4.3 Kentsel Yaşam ve Aktiviteler

Kentsel yaşam, topluluk duygusu, mekânın kendine has biçimi, yerel halkın kültürü ve hem insanı hem de mekânı bir arada düşünme, bir bütün olarak ikisini kendinde görme önemine odaklanmaktır (Mazumdar, 2007: 43).

Modern yaşamın en derin sorunları, bireyin, etkin sosyal kuvvetler karşısında varoluş özerkliğini ve bireyselliğini muhafaza etme amacından kaynaklanmaktadır. Metropol tipi bireysellik, bireyin içinde yaşadığı alan ile zihninde yaşadığı gerçeklik arasında bir ilinti içerisinde olma durumudur. Birey bu metropol yaşam ile zihinsel yaşam arasındaki bağı kurmaması halinde psikolojik durumu başta olmak üzere sosyal, kültürel vb. alanda yıpranma hatta kopma durumuna gelir (Simmel, 1996: 81-83). Bireyin kent kültürüne uyum sağlaması ve kent ile bir bütün ve yaşam alanı oluşturması metropol yaşam alanından uzaklaşması ve zihinsel olarak farklı bir yaşam alanı oluşturması ile mümkün olmamaktadır. Birey bu tür davranışlar ile başta kendisi olmak üzere çevresine de zarar vermektedir. Bu çerçevede birey kentsel yaşam ve aktiviteler ile birlikte kente uyum sağlamak ve kent ile bütünleşmektedir. Kentlilik bilinci ile hareket edebilmesi için bireyin kent kültürüne ve kentsel yaşama adapte olması gerekmektedir. Bu bağlamda birey içerisinde bulunduğu sosyal ve bireysel aktiviteler ile bu bütünlüğü sağlamış olup kentsel yaşama adapte olabilmektedir.

Kentsel yaşam ve aktiviteler çerçevesinde katılımcıların genel olarak görüştüğü kişiler, bireyin yaptığı aktiviteler, kentsel yaşam biçimi davranışları gibi konularda katılımcılara sorular yöneltilmiş olup elde edilen veriler ile basit tablolar elde edilmiştir. Elde edilen tabloların veri analizi yapılmış olup sayısal değerler ile değerlendirilmesi yapılmıştır. Ayrıca katılımcıların anket sorularına verdikleri cevaplar ile birlikte gerekli kurum ve kuruluşlar ile görüşülüp değerlendirmelerde bulunulmuştur. Katılımcıların verdikleri cevaplar ile enformel görüşmeler ve gözlemler birlikte gerekli alanlarda değerlendirilmiştir.

Tablo 4.18: Sık Görüşülen Kişiler

	Kişi Sayısı	Yüzde
Akrabalarım	34	21,8
Hemşerilerimle	8	5,1
Komşularım	4	2,6
İş arkadaşlarımla	57	36,5
Mahalle arkadaşlarımla	33	21,2
Diğer	13	8,3
Cevap vermeyenler	7	4,5
Toplam	156	100,0

Kentleşme sürecinde, yaşam koşullarının hız kazandığı gibi yerleşik kentli nüfus ile ilişkiler de hız kazanmaktadır. Kentsel yaşam biçiminin temel özelliklerinden birisi de, birincil ilişkilerin zayıflayıp ikincil (iş arkadaşları, mahalle arkadaşları, komşular) ilişkilerin gelişmesidir. Yukarıdaki tabloya baktığımızda katılımcılara kimlerle daha sık görüşürsünüz diye sorulduğunda katılımcıların %21,8'i akrabalarımla, %5,1'i hemşerilerimle, %2,6'sı komşularım, %36,5'i iş arkadaşlarımla, %21,2'si mahalle arkadaşlarımla cevabını verir iken %8,3'ü diğer kişilerle daha sık görüştiklerini ifade etmişlerdir. Katılımcıların %4,5'i ise bu soruyu yanıtsız bırakmış ve cevap vermemişlerdir. Tabloya baktığımızda birincil ilişkiler bağlamında katılımcıların %21,8'i akrabalarımla görüşüyorum yanıtı yüksek çıksa da, ikincil ilişkilerin oranı ise %36,5 gibi yüksek bir oran çıktığı görülmektedir. Bu bağlamda katılımcıların bir bölümünün tam anlamıyla birincil ilişkilerden kurtulamadığı görülürken, büyük bir çoğunluğunun kentli birey davranışını yansıtan ikincil ilişkiler olduğu görülmektedir. Soruyu yanıtsız bırakan katılımcıların ise genel görüşleri alınmış ve soruyu yanıtsız bırakma nedenleri sözlü olarak sorulmuştur. Katılımcıların bu yöneline karşı olarak verdikleri cevaplar ise “*Genel olarak arkadaşlarım, akrabalarım*” gibi birden fazla kişi olduğu için işaretlemek istemediklerini vurgulamışlardır. Diğer cevabını veren katılımcıların ise bir bölümünün özel sebeplerden dolayı yazmak istemediklerini vurgularken, bir bölümünün ise şıklardaki ilişkinin karmaşık halde olduğu genel olarak birden çok şık işaretlemek yerine hepsi diye burada yazarak cevap vermek istediklerini

vurgulamışlardır. Ayrıca katılımcıların önemli bir bölümünün yaşadıkları mekânsal çerçevede ilişkiler kurmaları mahalle, sokak gibi mekânsal ilişkiler geliştirdikleri tablodan anlaşılmaktadır. Kentlilik bilincinin en temel göstergelerinden biri olarak görülen kentsel yaşam biçimi ve birincil ilişkilerin yanında ikincil ilişkilerin geliştirilmesi bağlamında baktığımızda katılımcıların, birincil ilişkiler ile birlikte bu ikincil ilişkilerinde geliştiği görülmektedir. Bu bağlamda kentsel yaşam ve buna bağlı aktivitelerin gelişme gösterdiği bu ikincil ilişkiler kentsel yaşam ve bilince ulaşmada önemli bir etkiye sahiptir. Kentsel yaşamın kent sorunlarına, duyarlılığa, bütünleşmeye, örgütlemeye vb. birlikteliğin temel ikincil ilişkiler ile birlikte gelişme gösterdiği göz önünde tutulursa kentlilik bilincinin önemli ölçüde gelişme gösterdiği dile getirilebilir.

Tablo 4.19: Yapılan Aktiviteler

	Kişi Sayısı	Yüzde
Gazete Okumak	68	40,0
Sinemaya Gitmek	56	32,9
Tiyatroya Gitmek	10	5,8
Diğer	36	21,3
Total	170	100,0

Tabloya baktığımızda katılımcılardan yapılan aktiviteleri işaretlenmeleri istenmiş olup bu aktiviteler sınırlı hale getirilmemiştir. Katılımcılardan birden fazla şık işaretlemeleri gerektiğinde işaretlemekten kaçınmamalarını ve diğer seçeneği işaretlemeleri durumunda belirtmeleri istenmiştir. Bu bağlamda katılımcıların genel olarak yaptığı aktivitelere baktığımızda ise %40'ı gazete okumak olarak cevap verir iken, %32,9'u sinemaya gitmek olduğunu vurgulamış, %5,8'i tiyatroya gitmek olarak belirtir iken geri kalan %21,3'ü diğer seçeneği işaretlemişlerdir. Diğer seçeneği işaretleyen erkek katılımcılar “*TV izlemek*”, “*Arkadaşlarımla bir yerde toplanmak*”, “*Kahveye gitmek*”, “*Parkta arkadaşlarla oturmak*” gibi cevap verir iken, kadın katılımcılardan diğer seçeneği işaretleyenler ise genel olarak “*bayan arkadaşlarla veya akrabalarla parka gidip sohbet etmek*” şeklinde cevap vermişlerdir. Katılımcıların büyük bir çoğunluğunun gazete okuması bireylerin güncel gelişmeleri yakından takip ettiklerini ve ilgi duyduklarını göstermektedir.

Ayrıca katılımcıların aktivite olarak sinema ve tiyatroyu seçmeleri ve bu tarz aktivitelerde bulunmaları katılımcıların sosyal hayata etkin olarak katılmaları ve bu tarz etkinlikler ile duyarlı hale gelmelerini, sosyalleşmelerini, sosyal sorumluluklarının artmalarına neden olmaktadır. Bu bağlamda kentsel duyarlılık, farkındalık ve kentlilik bilinci bağlamında bireylerin sosyal aktivitelerde bulunması bireylerin duyarlı ve bilinçli hale gelmesinde önemli bir etkiye sahip olduklarının en büyük göstergelerinden biri olarak görülmektedir. Bireylerin içinde buldukları aktiviteler ile kentsel yaşam ve buna bağlı olarak kentsel sorunlara duyarlılık, kentsel yaşam biçimi, örgütlenme vb. birçok şeyi beraberinde getirdiği düşünüldüğün de bireyin içerisinde bulunduğu aktivite ile kentlilik bilinci arasında paralel olduğu söylenebilir. Birey içinde bulunduğu aktivite ile sorumluluk bilincine, duyarlılığa ve sorumluluğa yönelmektedir. Bireyin aktivite içerisinde olduğu bir yaşam biçimi onu sorumluluk duygusuna ittiği gibi bu doğrultuda kentsel davranışlara yöneltmektedir. Bu bağlamda kentsel davranış biçiminin ya da kentlilik bilinci oluşumu ve değerlere bakıldığında, içerisinde bulunulan aktiviteler ile kente özgü davranışlar aynı doğrultuda görülmekte ve kentlilik bilincinin oluştuğu söylenebilmektedir.

Tablo 4.20: Alış-Veriş

	Kişi Sayısı	Yüzde
Migros, Kiler gibi marketlerden	33	21,2
Çarmar, Tezgelv.b. gibi yerel marketlerden	12	7,7
Mahalledeki market ve bakkallardan	56	35,9
Semt pazarlarından	45	28,8
Diğer	6	3,8
Cevap vermeyenler	4	2,6
Toplam	156	100,0

Katılımcılara “Genel olarak alış-verişinizi nereden yapıyorsunuz?” diye sorulduğunda katılımcıların %21,2’si genel olarak alış-verişlerini ülkenin birçok ilinde bulunun ve ülke genelinde tanınan Migros, Killer gibi büyük alış-veriş marketlerinde yaptıklarını, %7,7’si genel olarak alış-verişlerini Diyarbakır’ın yerel tanınmış büyük marketlerinden olan Çarmar, Tezgel vb. marketlerinde yaptıklarını

belirtir iken, %35,9'u alı-verişlerini mahalledeki market ve bakkallardan yaptıklarını, %28,8'i alış-verişlerini semt pazarlarından yaptıklarını ve %3,8'i ise alış-verişlerini diğer olarak belirtmişlerdir. Katılımcılardan %2,6'sı bu soruyu yanıtız bırakmışlardır. Elde edilen verilere baktığımızda katılımcıların en çok mahalledeki market ve bakkallardan alış-veriş yaptıkları görülmektedir. Ayrıca katılımcıların mahalledeki market ve bakkallardan alış-veriş yapma nedenleri ise market ve bakkalların yakın olmasından dolayı bu gibi alış-veriş yerlerini tercih ettikleri gözlemlenmiştir. Katılımcılardan büyük yerel marketleri tercih edenlerin ise genel olarak yerel vatandaşlarımız, hemşehrilerimiz oldukları için onlarda yerel ve doğal sebze, gıdalar olduğunu, bizim hemşehrilerimiz kazansın gibi bir bilinç ile buralardan alış-veriş yaptıkları gözlemlenmiştir. Katılımcıların bir diğer önemli bir boyutunun ulusal hiper marketlerden alış-veriş etmelerinin temel nedeni ulusal ve büyük çaplı marketlerin hem sağlık hem de ürün fazlalığının bulunmasından kaynaklanan sebeplerden dolayı tercih edildiği görülmüştür. Ayrıca katılımcıların önemli bir çoğunluğunun alış-verişlerini pazarlardan yapmasının temel nedeni olarak kültürel bir tutum, sebzelerin taze olması ve fiyatının uygun olması gibi nedenlerden dolayı alış-verişlerini genellikle pazarlardan yaptıklarını söylemiş oldukları anket sonucunda yapılan görüşme ve gözlemler sonucunda anlaşılmıştır.

Kentsel yaşamın farkındalığının ve kentlilik bilincinin en önemli göstergelerinden biri de kentte yaşayan bireylerin sürekli içerisinde buldukları ve yaptıkları alış-veriş durumudur. Kentli ve kentlilik bilincine ulaşmış birey ister sağlık ister güvenlik ve ürün fazlalığı bağlamında olsun denetimli ve sağlık koşulları iyileşmiş yerlerden kaliteli ve devlet tarafından kontrol altında tutulan alanlardan alış-verişlerini yapmaktadırlar. Bu bağlamda ülkemizde sıkça karşılaşılan en önemli sorunlardan birisi sağlıklı gıda, et vb. temel ihtiyaçların sağlıklı bir şekilde piyasada oluşudur. Ülkemizde hemen hemen yılın birkaç ayı gündemde olan sağlıklı ve usule aykırı eşek eti, hastalıklı hayvan eti vb. üretimi ve kesimi ile halka merdiven altında sunulan sağlıklı yiyecek ve içecekler halkın sağlığını ciddi boyutta tehdit etmektedir. Kentli birey bütün bunların farkında olup kendisini ve davranışlarını, alış-verişini bu doğrultuda düşünüp yapan bireydir. Bu doğrultuda kentli bireye veya kentlilik bilincine ulaşmış bireyden beklenmesi gereken tutum ve davranış bunların

bilincinde olup engellemek, çevresini bilinçlendirmek için uğraşan bireydir. Diyarbakır halkında tabloda görüldüğü gibi alış-verişlerini ağırlıklı olarak mahallede ki market ve pazarlardan yaptıkları ve ikincil bir alış-veriş alanı olarak ise semt pazarlarını tercih ettikleri görülmektedir. Sağlık, güvenilir gıda veya tüketilen her maddenin sağlık durumu ile ilgili görüşleri alınmak istenmiş olup bu konuda mülakat yapılmıştır. Samimiyet çerçevesinde gelişen bu diyalog ile halkın bu tarz yerlerin denetime tabi tutulduğunu ve özellikle yakın oldukları için buraları tercih ettiklerini vurgulamışlardır. Ayrıca katılımcıların büyük bir çoğunluğunun uzun yıllardan beri bu bakkal ve marketleri tanıdıklarını ve kendileri ile ilgili her hangi bir sorun ve şüphe taşımadıklarını vurgulamışlardır. Kentsel yaşamın belirgin özelliklerinden olan alış-veriş biçimi Diyarbakır halkı için sosyo-kültürel çerçevede bakılacak olursak bu bilincin aslında oluştuğunu ancak bu bilincin kendisini daha çok kültürel yakınlık ve samimiyet çerçevesinde gösterdiği söylene bilinmektedir. Halk entelektüel bir yaşam biçimine kısmi olarak sahip olsa bile temel yaşam biçimi kültürel, mahalle kültürü, komşuluk kültürü gibi temel samimi ilişkilere dayandığı görülmektedir. Bu bağlamda kentlilik bilincine sahip olursa bile samimi ilişkilerin ve kültürel özelliklerin ağır bastığı toplumsal güven ve iletişim ilişkileri tanınmışlık anlayışı üzerine kurulmuştur.

4.4 Kentsel Farkındalık

Kentli birey olmanın, kentlilik bilinci ile hareket eden birey olmanın gerekliliğinin ilk koşullarından biri yaşam alanını ve yaşam ortamını savunmaktır (Bektaş, 1996: 95). Kentlilik bilincine ulaşmış birey, kentsel sorunları göz ardı etmeyip mevcut sorunlara duyarlılık gösteren bireydir. Ayrıca kentsel farkındalığa ulaşmış birey kent ile ilgili tarihsel, kültürel, siyasal, sosyal gibi durumların bilincinde olup bu doğrultuda hareket eden bireydir.

Kentsel farkındalık, kentin eksiklik ve değişikliklerini görebilme, kentin kültürel, tarihi, sosyal alanları hakkında bilgi sahibi olma, kentsel yönetim organlarının hizmet anlayışları ve sunumlarını izleme ve eksikliklerini görme gibi durumların farkında olmasıdır (Mutlu, 2011: 4) Kentin yönetsel olarak sorunlarının farkında olması bireyin, kentsel yaşama veya kentlilik bilincine

ulaştığını gösteren yegâne durumunu ifade etmez. Bireyin içerisinde bulunduğu sosyal yapının değer ve normlarının bilincinde olması, kent kültürünü, tarihi ve kültürel özellikleri gibi durumlarının bilincinde olması, bireyin farkındalığını göstermektedir. Birey bu tutum ve tavır ile birlikte gerek kültürel gerek ise de sosyal özelliklerine sahip çıkarak geliştiren, koruyan bu tutum sergiler.

Kentte özgü doğal ve kültürel değerler, kent kimliğini belirler ve şekillendirir. Bu kimliğin oluşması için, bu değerleri ve kentin tarihinden maddi-manevi değerlerin geleceğe aktarılması ve korunması ile mümkün olmaktadır. Kentin tarihine ışık tutan ve tanık olan bu yapılar, kentlinin yaşam biçimine dâhil olarak bir değer biçimi olarak kendisini göstermelidir. Yaşandığı döneme ait görsel ve mimari değer taşıyan bu yapı veyahut yapı gruplarının korunması, kentte ait kültürel sürekliliğin sağlanmasında önemli bir etken halindedir. Ayrıca bu kültürel süreklilik ile birlikte kent kimliğinin oluşması ve oluşan kent kimliğinin gelecek kuşaklara veyahut kentin geleceğine taşınması konusunda önemli rol oynamaktadır (Biol, 2007: 46-54). Kent kültürünü oluşturan bu yapı veya yapıların kentli birey tarafından maddi veya manevi olarak korunup sahiplenilmesi, bunları içselleştirmesi, kentliliğin oluşmasındaki ve kentlilik bilincinde olan bireyin tutum ve davranışlarından birisi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kentsel farkındalığı ölçmeyi hedefleyen sorular Diyarbakır'ın sosyo-kültürel yapısıyla ilgili sorulardan oluşmaktadır. Diyarbakır'ın kültürel tarihini, kentsel mekân algılarını ve tanınmış kişilerini bilme algıları tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu çerçevede kentin sosyal, siyasal, kültürel açıdan farkındalık sahibi olması gereken konularda katılımcılara sorular yöneltilmiştir. Bu çerçevede katılımcılara başta kentin iki önemli yönetme ve yürütme kolu olan valilik ve belediye başkanlarını tanıyıp tanımadığı, kültürel açıdan başta kentin içinden çıkmış ünlü halk şiiiri Cahit Sıtkı TARANCI'yı tanıyıp tanımadıkları, kültürel değerler ile ilgili şehrin tarihi yerleri ve bu tarihi yerler ile ilgili tutum ve davranışları, sosyal yaşam alanı olarak ise de AVM'ler gibi farklı alanların tespiti için sorular yöneltilmiştir. Katılımcıların verdikleri cevaplar ilk etapta basit tablolar şekline dönüştürülmüş olup sayısal veriler elde edilmiştir.

Tablo 4.21: Kentsel Farkındalık ve Büyükşehir Belediye Başkanı ve Vali

	Tanıyan kişi sayısı	Tanımayan kişi sayısı	Toplam
Belediye Başkanı	126 %80,7	30 %19,3	156 %100
Vali	82 %52,5	74 %47,5	156 %100
Vali + Belediye Başkanı	68 %43,5	88 %56,5	156 %100

Araştırma çerçevesinde ilk etapta Diyarbakır il merkezinin en yetkili iki mercii olan Diyarbakır Büyükşehir Belediye Başkanı ve Diyarbakır Valisini tanıyor musunuz? diye sorulmuştur. Katılımcıların samimi cevapları göz önünde bulundurularak sorunun geçerliliğini doğrulamak için katılımcılara, biliyorsanız yazınız sorusu da yöneltilmiştir. Bu doğrultuda 156 katılımcıya aynı soru sorulmuştur. Yukarıda ki tabloya baktığımızda ilk etapta katılımcıların Diyarbakır Büyükşehir Belediye Başkanını tanıyor musunuz ve tanıyorsanız ismini yazınız? sorusu sorulmuştur. Katılımcıların %80,7'si Diyarbakır Büyükşehir Belediye Başkanını tanıdıklarını ve ismini yazdıkları görülür iken katılımcıların %19,3'ü ise tanımadıklarını ve ismini yazmadıkları saptanmıştır. Aynı doğrultuda katılımcılara Diyarbakır Valisini tanıyor musunuz ve tanıyorsanız ismini yazınız? diye sorulmuş ve katılımcıların %52,5'i Diyarbakır Valisini tanıdıklarını ve ismini yazdıkları görülmüş iken katılımcıların %47,5'i ise tanımadıkları saptanmıştır. Ankete katılan kişilere Diyarbakır Büyükşehir Belediye Başkanını ve Diyarbakır Valisini tanıyor musunuz tanıyorsanız isimlerini yazınız? sorusu yöneltilmiş de katılımcıların %43,5'i tanıdıklarını ve isimlerini yazdıkları görülmüş iken katılımcıların %56,5'i ise tanımadıklarını ya da sadece birisini tanıdıklarını ve bildiklerini vurgulamışlardır. Bir ildeki en önemli ve yetki sahibi olan Belediye Başkanı ve Valilik, şehir ve şehrin içinde yaşayan halk ile ilgili önemli iki konumda olan mercilerdir. Bu bağlamda şehirde yaşayan halk ile bu mercilerdeki kişiler arasında ki kopukluk şehrin ve içindeki halkın uyumsuzluğu sorunun, düzensizliğin, kaosun habercisi anlamına gelmektedir. Kentleşmiş birey, kentte adapte olmuş birey, kentlilik bilincine ulaşmış birey, kent ile ilgili bu iki mercide ki şahısları tanıyan ve onlar ile uyum içerisinde kenti kalkındırmaya, güzelleştirmeye, cazibe yeri hale getirmeye, ekonomik, sosyal, kültürel, çevre vb. birçok konu ve alanda iyileştirmeye çalışan bireydir. Bu

doğrultuda bilinçli birey, kent ile ilgili konu, sorun, örgütlenme vb. birçok alanda bu şahıslarla ilgili görüş ve önerilerde bulunan, gerekli yerlerde karşı çıkan ve sorunu daha doğru yollarla çözülebileceğini, farklı fikirler ortaya atıp farklı çıkar yolları üreten bireydir. Yeri ve zamanı geldiğinde ise ortaya çıkan her hangi bir konu üstünden yola çıkarak maddi manevi destek veren ve güzelleştiren, yücelten, farkındalık yaratan bireydir. Bilinçli birey kent hizmetinde ve yönetiminde olan mercileri tanıyan, farkında olan ve üstüne düşen görev ve sorumlulukları yerine getiren bireydir.

Tablo 4.22: Kentsel Farkındalık ve Tanınmış Kişiler

	Kişi Sayısı	Yüzde
Doğru	120	76,9
Yanlış	4	2,6
Hiçbir fikrim yok	26	16,7
Cevap vermeyenler	6	3,8
Toplam	156	100,0

Katılımcılara; “Ünlü halk şairi Cahit Sıtkı TARANCI Diyarbakırlıdır?” diye sorulduğunda katılımcıların %76,9’u ünlü halk şairinin Diyarbakırlı olduğunu söyler iken %2,6’sı yanlış cevabını vermişlerdir. Hiçbir fikrim yok diyen katılımcı sayısı ise %16,7’si olarak kalmış, bu yüzdelik kesim içerisinde kendisini tanıdıklarını ancak kesin olarak Diyarbakırlı olup olmadıklarını söyleyen kesim çoğunluktadır. Katılımcılardan %3,8’i ise bu soruya cevap vermemişlerdir.

Edebiyatımızda önemli bir şahsiyet ve Cumhuriyet Döneminin en önemli şairleri arasında sayılan Cahit Sıtkı Tarancı, 4 Ekim 1910’da Diyarbakır’da dünyaya gelmiştir. İlk şiirlerini 1936 yılında yazmaya başlayan şair, “Otuz Beş Yaş” şiiri ile 1946 yılında CHP şiir yarışmasında birinci oldu (Tarancı: 2013: 4). Edebiyatımızda önemli şairleri arasında yer alan Cahit Sıtkı Tarancı, birçok şiir ve eser ortaya koymuştur. Ülke çapında önemli başarılarla ve eserlere imza atan Tarancı’nın Diyarbakırlı oluşu ve bu şehirden ortaya çıkmış olması, orada yaşayan halk tarafından bilinmesi ve benimsenmesi gereken şahsiyetlerden birisidir. Ülke geneline ve uluslararası çapta yetişen bu şahıslar başta doğduğu şehrin halkı tarafından

benimsenmesi ve sonrada ülke çapında kabul görmesi ile birlikte unutulmaz şahsiyetler arasına girebilmektedir. Bu bağlamda bilinçli birey ve kentlilik bilinci ile yoğrulmuş, ulaşmış birey hem kendi kentinde çıkmış böyle şahsiyetleri bilmekle kalmayıp ülke çapında büyük başarılarla ulaşmış kişileri benimseyen, haklarında bilgi sahibi olan bilinçli bireylerdir. Bu bağlamda yukarıdaki tabloya baktığımızda Diyarbakırlı olan Cahit Sıtkı Tarancı ile ilgili soruya ankete katılan katılımcıların büyük bir çoğunluğu Diyarbakırlı olduğunu bilmektedir. Ancak katılımcılardan bir bölümü kendilerini tanıdıklarını ancak doğduğu yer ile ilgili her hangi bir fikir sahibi olmadıkları söylemişlerdir. Katılımcılara anketi uygularken dikkat edilen hususlardan biri ise katılımcıların anketi cevaplayıp bitirdikten sonra verdikleri cevapları kontrol edilmesi ve gereken hususlarda samimiyet çerçevesinde, zorlayıcı her hangi bir etki yaratmadan katılımcıya soru sorulması ve nedeninin anlaşılmasıdır. Bu bağlamda fikrim yok diyen katılımcılar şahsiyet hakkında fikir sahipleri oldukları, özellikle şiirlerini bildikleri ancak yanlış payı vermemek için fikrim yok dedikleri görülmektedir. Katılımcıların verdikleri cevaplar göz önüne alındığında Diyarbakır halkının kentli birey davranışları sergiledikleri ancak önemli şahsiyet ile ilgili yeterince bilgi sahibi olmadıkları saptanmıştır. Bu bağlamda katılımcıların ve Diyarbakır da yaşayan halkın kentsel farkındalık ve kentli insana özgü tutum ve davranışlar sergilendiği tam olarak söylemek mümkün olmayacaktır. Katılımcıların verdikleri cevaplar başta olmak üzere katılımcılar ile yapılan görüşmeler ve yapılan gözlemler sonucu kentsel farkındalığa sahip olmak ile birlikte Cahit Sıtkı Tarancı gibi şahsiyetler çerçevesinde yeterince bilgi ve alakaya sahip olmadıkları saptanmıştır. Bu bağlamda şahsiyetin Diyarbakırlı olduğunu bilmeleri kısmi olarak kulaktan dolma bir bilgi olmakla yetinilmiş bir bilgi olduğu fark edilmiştir. Kentlilik bilincinin önemli göstergelerinden olan kentsel farkındalık ve buna bağlı olarak kentten içinden çıkmış önemli şahsiyetler ve bunların tanınmışlığı, farkındalığı kentli bireyde görülmesi gereken en önemli davranışlardan birisidir. Kentli birey bu şahsiyetlerin sadece doğum yerleri ile ilgili bilgiye sahip olmakla kalmayıp şahsiyetler ile ilgili çalışmalarını, eserlerini bilen ve ilgi duyan geliştiren, yayan bireylerdir. Diyarbakır halkının şahsiyet ile ilgili kısmi olarak bir bilgiye sahip oldukları ancak eser, edebiyata katkıları vs. gibi durumları konusunda pek iç açıcı bir bilgiye sahip oldukları söylenemez. Ancak halkın bu doğrultuda ilerlediği özellikle

genç nesil arasında bu bilincin hızlı bir şekilde yayıldığı ve geliştiği görülmüş ve gözlemlenmiştir.

Tablo 4.23: Kentsel Farkındalık ve Tarihi Yerler

	Kişi Sayısı	Yüzde
Çok	59	37,8
Ara-sıra	77	49,4
Misafir gezdirmek için	11	7,1
Hiçbir zaman	6	3,8
Cevap vermeyenler	3	1,9
Toplam	156	100,0

Kentin tarihsel dokusunu bilmek, ona sahip çıkmak kentleşmenin de kentlilik bilincinin de en önemli göstergelerindedir. Bu bağlamda katılımcılara; “Hasan Paşa Hanı, Keçi Burcu, Ulu Cami gibi Diyarbakır’ın tarihi yerlerini ne sıklıkla gezersiniz?” diye sorulduğunda katılımcıların %37,8’i bu gibi tarihi yerleri çok gezdiğini, %49,4’ü bu gibi tarihi yerleri ara-sıra gezdiğini, %7,1’i misafir gezdirmek için buralara gittiğini, %3,8’i ise bu gibi tarihi yerleri hiç ziyaret etmediğini belirtmiştir. Katılımcıların %1,9’u ise bu soruyu yanıtızsız bırakmışlardır. Katılımcılara kentsel mekân algılarını ölçmeye yönelik sorular sorulduğunda kente özgü bu yerleri farkında olup bilme ve gezme durumlarının genel olarak yüksek düzeyde olduğu görülmüştür. Bir kentin tarihsel dokusu onun tarihsel serüvenini ortaya koyan en büyük etmenlerin başında gelmektedir. Özellikle en eski yerleşim yerlerinden biri olan Mezopotamya bölgesinde yer alan ve tarih içerisinde sürekli kendisini gösteren, birçok ulus ve etnik kökene ev sahipliği yapan Diyarbakır şehrinin şehir serüveni çok eskilere dayanır ve bu tarihsel eskimişlik beraberinde önemli yapıtlarda getirmiştir. Tarihe ışık tutan bu yapıtlar şehrin simgesi, ismi, kültürü durumundadır. Kentlilik bilincindeki birey bu yapıtların öneminde olan ve yaşatan bireydir. Bu bağlamda yukarıdaki tabloya baktığımızda genel olarak halkın bu tarihi yerlere duyarlı oldukları ve sahiplendikleri görülmektedir.

Tablo 4.24: Kentsel Farkındalık ve AVM'ler

	Kişi Sayısı	Yüzde
Çok	53	34,0
Ara-sıra	78	50,0
Misafir gezdirmek için	8	5,1
Hiçbir zaman	14	9,0
Cevap vermeyenler	3	1,9
Toplam	156	100,0

Katılımcılara; “Diyarbakır kentinde bulunan Ninova, Migros, Ceylanlar gibi AVM’leri ne sıklıkla gezersiniz?” diye sorulduğunda katılımcıların %34’ü çok gezdiklerini belirtir iken, %50’si ara-sıra gittiklerini, %5,1’i misafir gezdirmek için gittiklerini, %9’u ise bu tarz AVM’lere hiç gitmediklerini belirtmişlerdir. Katılımcıların %1,9’u ise bu soruyu yanıtız bırakmışlardır. Genel olarak baktığımızda bireylerin %84’ü her hangi bir sorumluluk veya zorlama olmadan kendi istekleri için bu tarz yerlere gittikleri ve gezdikleri görülür iken katılımcıların %9’unun ise bu tarz yerlere gitmedikleri anlaşılmaktadır. AVM’lere hiç gitmediklerini söyleyen katılımcılarda görülen ortak noktalar ise katılımcıların yaşlı ağırlıklı olduğu ve bundan kaynaklanan nedenlerden dolayı bu tarz yerlere gitmedikleri anlaşılmaktadır. Katılımcıların bu tarz yerlere gitmeme nedenleri sorulduğunda katılımcıların büyük bir çoğunluğu bizden geçti, biz yaşlandık, oraları gençlere göre yerler şeklinde cevaplar vermişlerdir. Sosyal etkinlik ve alış-veriş alanları olan AVM’ler şehrin etkinlik alanını oluşturmak ile birlikte, kültürel, alış-veriş, etkinlik vb. birçok alanında beraberinde getirmektedir. Hem şehre kendine has bir hava katmak ile birlikte bu tarz yerlerin gelişip büyümesi bağlamında insan kaynaklı ilgiye bağlıdır. Genel olarak baktığımızda Diyarbakır halkının AVM’lere ilgisinin olduğu ve genel olarak ziyaret ettikleri alanlar olduğu görülmektedir. Anket uygulanması dışında bu tarz AVM’lere gidilip gözlemde bulunmuş ve yoğunluğun aşırı bir biçimde olduğu görülmüştür. Bu doğrultuda yapılan anket çalışması ve gözlem sonucu edinilen bilgilerin paralellik göstermesi, ankete katılım ve elde edilen verilerin doğruluğu sınanmış olmaktadır. Bu çerçevede elde edinilen veriler ile gözlemler karşılaştırılmış ve verilerin doğruluğu kısmi olarak test edilmiştir.

4.5 Kente Aidiyet ve Kenti Sahiplenme

Kentlilik bilincinin önemli göstergesi ve belirleyicilerinden olan kente ait olma duygusu veya kentsel aidiyet; bireyin kendini yaşadığı mekâna ait hissetmesi, kentli olarak görmesi, onun bir parçası olduğunun farkına varması ve bu ait oluş hissini kent içi pratiklerle sergileyebilmesidir. Bu doğrultuda kentti sahiplenmesi ve kendi parçası olarak görüp katılması bilincinde olmasıdır. Geleneksel toplum anlayışından modern topluma geçiş ile birlikte bir sorun haine gelen şehirler, aidiyet kavramının yerini yabancılaşma kavramına bırakmıştır. Sanayileşme ile birlikte ortaya ve teknolojik gelişmeler ile hat safhaya ulaşan modern toplum yapısı beraberinde yabancılaşma, tekleşme gibi kavramları da beraberinde getirmiştir. Bu durum bireyin içinde bulunduğu toplumdaki kopması ve yeni toplum düzenine uyum sağlaması zorlaştırır. Bu çerçevede bireyin içinde bulunduğu mekâna ve topluma uyum sağlaması ve sahiplenmesi hem birey hem de yaşadığı toplum ve kent için önemli bir durum ifade etmektedir.

Kentti sahiplenme ve kente aidiyet kapsamında birey birçok farklı tutum ve davranışlar ortaya koyar. Sendikal veya örgütsel etkinlikler hakkında bilgi ve fikir sahibi olması, kenti tanıtımı bağlamında ulusal veya uluslararası etkinliklerde bulunmak ve düzenlemek, kentli olma bilinci ile sorumluluğa sahip olmak, hem estetik hem de fiziksel alanlarda savunduğu veya sakıncalı gördüğü durumlar hakkında savunmak veya gerekli merciler çerçevesinde uyarılarda bulunmak, kentlilik bilinciyle ya da kentli olma durumunun yeni olana, yenileşmeye açık olmak, kentin eğitim, kültür, ticaret, sosyal aktivite, sanat gibi alanlarda canlanmasını istemek veya düşünmek, olanaklar çerçevesinde olanı yapmak veya yapmaya çalışmak, projeler düzenlemek veya geliştirmek gibi kente aidiyet kapsamında birçok tutum, duruş veya düşünce geliştirilebilir (Başoğlu, 2007). Birey içerisinde yaşadığı toplumu anlama ve kavrama çerçevesinde kent ile ilgili güncel gelişmeleri yakından takip eder ve bu takip kanalları olarak ise ulusal, yerel veya internet gibi olanlardan takip eder. Kentlilik bilincinin en önemli göstergelerinden olan kentte aidiyet ve kenti sahiplenme durumu bireyin içerisinde bulunduğu durumun hem toplumsal hem de fiziksel açıdan kapsamını ifade etmektedir.

Kente aidiyet ve kenti sahiplenme duygusu çerçevesinde katılımcıların görüş ve tutumları ölçülmeye ve sayısal veri elde edilmeye çalışılmıştır. Bu doğrultuda katılımcılara Diyarbakır şehri ile ilgili ifadelerle katılım durumlarına ne ölçüde katıldıkları ilk etapta sorulmuştur. İkinci etapta bireyin Diyarbakır şehrinde yapılan sosyal ve kültürel etkinliklere katılma durumu ile ilgili ifadelerle katılma ölçeği uygulanmıştır. Üçüncü bir ölçek olarak ise katılımcıların yaşadıkları şehir ile ilgili güncel gelişmeleri takip edip etmedikleri, hangi kanallar ve yollar ile takip ettikleri gibi ifadelerle katılma durumu sorulmuştur. Dördüncü bir ölçek olarak ise katılımcıların buldukları şehir ile ilgili konulara katılma durumu ölçek olarak alınmış ve sayısal veri elde edilmiştir. Son olarak ise katılımcıların kente özgü tutum ve davranışlarının sorgulanması istenmiş ve “kendimi kentli olarak görüyorum” şeklindeki ifadeye katılma durumu sorulmuştur. Bu çerçevede bireylerin kendi tutum ve davranışlarını göz önüne alarak kentli bireye özgü tutum ve davranışlar sergileyip sergilemedikleri, kendi kanaat ve düşüncesine bırakılmıştır. Bireylerin verdikleri cevaplar ve katılma durumlarına göre değişkenlik gösterdiği de görülen bir diğer durum olmuştur.

Tablo 4.25: Diyarbakır İle İlgili İfadelerle Katılım Durumu

	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Fikrim Yok	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Diyarbakır hiçbir şekilde ayrılmayacağım bir şehirdir	17 %10,9	32 %20,5	15 %9,6	38 %24,4	53 %34,0
İlk fırsatını bulduğumda Diyarbakır'dan ayrılıyorum	76 %48,7	40 %25,6	11 %7,1	12 %7,7	15 %10,9
Diyarbakır'da yaşamaktan memnunum	13 %8,3	11 %7,1	4 %2,6	63 %40,4	61 %39,1
Çocuklarımla geleceğini Diyarbakır'da kurmasını isterim	23 %14,7	20 %12,8	23 %14,7	39 %25,0	47 %30,1
Başka bir yere gittiğimde Diyarbakır'ı özleyorum	15 %9,6	7 %4,5	4 %2,6	58 %37,2	68 %43,6

“Diyarbakır hiçbir şekilde ayrılmayacağım bir şehirdir” ifadesine katılımcıların %10,9'u kesinlikle katılmıyorum, %20,5'i katılmıyorum, %9,6'sı

fikrim yok, %24,4'ü katılıyorum, %36'sı ise kesinlikle katılıyorum şeklinde belirtmiştir. Katılımcıların genel olarak %58,4'ü bu ifadeye katıldığını ve %40,4'ü ise bu ifadeye katılmadığını belirtmiştir. Bu bağlamda katılımcıların yarısından fazlasının bu ifadeye katılıyor olması Diyarbakır merkezde doğup büyüyen katılımcılardan ziyade genel olarak merkezde yaşayan katılımcılarında Diyarbakır'da yaşamaktan memnun olduklarını ve olmazsa olmaz olarak Diyarbakır'dan ayrılmayacaklarını belirtmişlerdir. Ancak genel olarak baktığımız da Diyarbakır şehir merkezinde yaşayan halkın kesin olarak hiçbir şekilde ayrılmayacağım ifadesine katılmayan kesimde ise önemli bir yer tutmaktadır. İş imkânları, daha iyi bir hayat, çocuklarının geleceği gibi nedenlerden dolayı Diyarbakır ilin olmazsa olmaz şeklindeki ifadeye karşı çıkmış daha iyi yaşam şartları olunan yerlere gidilebileceğini ifade etmişlerdir.

“İlk fırsatta Diyarbakır'dan ayrılırım” ifadesine katılımcıların %48,7'si kesinlikle katılmıyorum, %25,6'sı katılmıyorum, %7,1'i fikrim yok, %7,7'si katılıyorum, %10,9'u ise kesinlikle katılıyorum olarak belirtmiştir. Genel olarak katılımcıların %74,3'ü bu ifadeye katılmadığını belirtir iken, %18,6'sı ise bu ifadeye katıldıklarını belirtmişlerdir. Bu bağlamda katılımcıların büyük bir çoğunluğunun Diyarbakır'dan ayrılmak istemedikleri görülmektedir. Ayrıca bir önceki ifadeye katılım ile kıyaslandığında katılımcıların doğru orantılı bir şekilde tutum ve davranışsal çerçevede cevap verdikleri görülmektedir. Ayrıca katılımcılardan gözlem ve diyalog sonucu elde edilen veriler ise katılımcıların yaşadıkları mahalleyi, şehri, arkadaşları gibi etmenleri bırakmak istemedikleri görülmüştür. Bu çerçevede katılımcıların bu düzeni elde ettikten sonra başka bir yerde yaşamlarını sürdürme ve gittikleri yerde adapte olma sürecinin de zor geçeceğini vurgulamışlardır.

“Diyarbakır'da yaşamaktan memnunum” ifadesine katılımcıların %8,3'ü kesinlikle katılmadığını, %7,1'i katılmadığını, %2,6'sı fikrinin olmadığını, %40,4'ü katılıyorum şeklinde cevap verdiğini ve %39,1'i ise kesinlikle katılıyorum şeklinde cevap vermiştir. Bu bağlamda katılımcıların genel olarak %15,4'ü bu ifadeye katılmıyorum şeklinde cevap verir iken, %79,5'i gibi yüksek bir oranda katılımcı ise Diyarbakır'da yaşamaktan memnun olduğunu belirtmiştir. Genel olarak katılımcıların ve merkezde yaşayan halkın Diyarbakır da yaşamaktan memnun

oldukları saptanmıştır. Kentli birey yaşadığı mekânı, mahalleyi, şehri seven ve gelişmesini sağlayan bireydir. Bu doğrultuda bireylerin memnuniyetlik düzeyleri ile kente adapte olma durumları, uyumlulukları paralellik gösterir. Bu çerçevede katılımcıların genel çoğunluğunun memnuniyet içerisinde olmaları şehir ile uyumlu olmaları durumunu ifade etmektedir.

“Çocuklarının geleceğini Diyarbakır’da kurmasını isterim” ifadesine katılımcıların %14,7’si kesinlikle katılmıyorum, %12,8’i katılmıyorum, %14,7’si fikrim yok, %25’i katılıyorum, %30,1’i ise kesinlikle katılıyorum şeklinde belirtmişlerdir. Genel olarak katılımcıların %27,5’i çocuklarının geleceğini Diyarbakır’da kurmasını istemediklerini belirtir iken, %55,1’i ise çocuklarının geleceğini Diyarbakır’da kurmasını istediklerini belirtmişlerdir. Katılımcılardan %14,7’si ise fikrim yok diyerek çocuklarının geleceği hakkında Diyarbakır’ın yaşanılmaya müsait olup olmadığı konusunda bir tedirginlik içerisinde oldukları saptanmıştır. Katılımcıların büyük bir çoğunluğunun Diyarbakır’da yaşamaktan memnun olduğu görülür iken çocukları ile ilgili durumda kırılmaların kısmi meydana geldiği görülmektedir. Yarısından fazlasının çocuğunun Diyarbakır da geleceğini kurmasını isterken katılımcıların 1/4’ünden fazlası ise bu konuda zıt bir görüş ortaya koyduğu tablodan anlaşılmaktadır.

“Başka bir yere gittiğimde Diyarbakır’ı özliyorum” ifadesine katılımcıların %9,6’sı kesinlikle katılmıyorum, %4,5’i katılmıyorum, %2,6’sı fikrim yok, %37,2’si katılıyorum, %43,6’sı ise kesinlikle katılıyorum şeklinde cevaplamışlardır. Genel olarak katılımcıların bu ifadeye katılım oranlarına baktığımızda %14,1’i başka bir yere gittiğinde Diyarbakır’ı özlemediğini belirtir iken, %80,8’i ise başka bir yere gittiğinde Diyarbakır’ı özlediğini belirtmiştir. Tabloya baktığımızda Diyarbakır da yaşamaktan memnunum ifadesine verilen cevaplar ile başka bir yere gittiğimde Diyarbakır’ı özliyorum ifadesine verilen cevaplar arasında paralellik olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda verilen cevapların sağlıklı bir şekilde verildiği saptanmıştır. Bireyler yaşadıkları ortamın memnuniyet derecesine göre özlem içerisine girerler. Katılımcıların verdikleri cevaplar ve yüzdeliğe baktığımızda aradaki paralellik verdikleri cevapların doğruluğu ve geneli görüşün kapsam alanını oluşturduğunu söylememiz için uygun şekilde veriler bize sunmaktadır.

Tablo 4.26: Diyarbakır’da Bulunan Sosyal ve Kültürel Etkinliklere Katılma Durumu

	Kişi Sayısı	Yüzde
Kesinlikle Katılmıyorum	21	13,5
Katılmıyorum	45	28,8
Fikrim yok	20	12,8
Katılıyorum	34	21,8
Kesinlikle Katılıyorum	33	21,2
Cevap vermeyenler	3	1,9
Toplam	156	100,0

Kent yaşamına, kente bağlılığa, kentleşmeye ve kent kültürüne uyum için önemli bir husus olan sosyal ve kültürel etkinliklere katılım konusuna baktığımızda, “Diyarbakır’da sosyal ve kültürel etkinliklere katılım” ifadesine katılımcıların %13,5’i kesinlikle katılmıyorum, %28,8’i katılmıyorum, %12,8’i fikrim yok, %21,8’i katılıyorum, %21,2’si kesinlikle katılıyorum şeklinde cevap vermişlerdir. Katılımcıların %1,9’u ise bu soruyu yanıtızsız bırakmışlardır. Bu bağlamda genel olarak katılımcıların %42,3’ü kentin sosyal ve kültürel etkinliklerine katılmadığını, %43’ünün ise kentin sosyal ve kültürel etkinliklerine katıldığı tablodan görülmektedir. Kente uyum, kentsel yaşama, kente bağlılığa uyum vb. çerçevesinde baktığımızda katılımcıların çoğunluğunun sosyal ve kültürel etkinliklere katıldığı görüle bile katılmayanların oranı da çoğunluğa yakın görülmektedir. Bu bağlamda katılımın kentli birey potansiyelinde beklenildiği gibi bir sonuç vermediği görülmektedir.

Tablo 4.27: Diyarbakır İle İlgili Güncel Gelişmeleri Takip İle İlgili İfadelere Katılım Durumu

	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Fikrim Yok	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Diyarbakır ile ilgili güncel gelişmeleri yerel medyadan takip ederim	14 %9,0	20 %12,8	12 %7,7	64 %41,0	42 %26,9
Diyarbakır ile ilgili güncel gelişmeleri ulusal medyadan takip ederim	15 %9,6	13 %8,3	8 %5,1	62 %39,7	55 %35,3
Diyarbakır ile ilgili güncel gelişmeleri internetten takip ederim	15 %9,6	14 %9,0	18 %11,5	61 %39,1	43 %27,6

Kentli birey, kente uyum sağlayan birey olduğu kadarıyla kent ile bütünleşen bireydir. Ayrıca kentli birey, yaşadığı kent ile ilgili gelişmeleri yakından takip eden, sorgulayan, araştıran ve çözüm üreten, müdahil olan bireydir. Bu bağlamda “Diyarbakır ile ilgili güncel gelişmeleri yerel medyadan takip ederim” ifadesine katılımcıların %9’u kesinlikle katılmıyorum, %12,8’i katılmıyorum, %7,7’si fikrim yok, %41’i katılıyorum, %26,9’u kesinlikle katılıyorum ifadesini kullanmışlardır. Genel olarak katılımcıların bu ifadeye %21,8’i katılmadığını, %67,9’u ise katıldığını belirtmişlerdir. Tabloya baktığımızda ağırlıklı olarak yaşadığı kent ile ilgili gelişmeleri kentin yerel medyasından takip etme oranı yüksek görünmektedir. Bireyin yaşadığı şehir ile ilgili gelişmeleri yakından takip etmesi kent ile ilgili duyarlılığı ifade etmektedir. Kent ile ilgili gelişmelerin ulusal medya haricinde yerel medyadan takip edilmesi önemlidir. Ulusal medyanın çok az yer verdiği şehir ile ilgili gelişmeleri ya da haber niteliği olarak görmediği gelişmeleri yerel medya tarafından ele alınıp haber niteliğinde verildiği bir gerçektir. Bu bağlamda bireylerin yerel medyayı takip etmesi, ulusal kanalların dışında güncel, şehir ile ilgili haberler ve gelişmeleri öğrenmesi başka bir deyişle mahalle haberlerini ve gelişmeleri öğrenmesi bireyin kente olan ilgi ve duyarlılığını göstermektedir. Kentli birey veya kentlilik bilincine sahip olan birey kent ile ilgili ulusal yayın organlarının dışında kentteki mahalle haberleri ile ilgili gelişmeleri takip eden ve bu

doğrultuda duyarlılık gösteren bireydir bu bağlamda katılımcıların verdikleri cevaplara baktığımızda ağırlıklı olarak kent kültürü ve bilinci olduğu görülmektedir.

“Diyarbakır ile ilgili güncel gelişmeleri ulusal medyadan takip ederim” ifadesine katılımcıların %9,6’sı kesinlikle katılmıyorum, %8,3’ü katılmıyorum, %5,1’i fikrim yok, %39,7’si katılıyorum ve %35,3’ü kesinlikle katılıyorum şeklinde cevaplamışlardır. Bu bağlamda bu ifadeye katılımcıların %17,9’u katılmadığını belirtir iken, %75’i ise bu ifadeye katıldığını belirtmişlerdir. Tabloya baktığımızda ağırlıklı olarak katılımcıların kent ile ilgili gelişmeleri ulusal medya organlarından takip ettiği görülmektedir. Katılımcıların bu denli kent ile ilgili gelişmeleri ulusal ve yerel medyadan takip etmeleri, kent ile ilgili gelişmeleri yakından takip ettiklerinin göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir önceki soruda verilen cevap ile paralellik göstermesi katılımcıların kent ile ilgili gelişmeleri takip ettiklerini ve bu doğrultuda da duyarlılık göstermelerinin göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda kentli bireye özgü davranışlardan olan ve duyarlılık ve kenti sahiplenme ve farkındalık durumları göz önüne alındığında kent ile ilgili gelişmelerin hem ulusal hem de yerel medyadan takip edilmesi bireylerin kenti sahiplendiklerinin ve bu doğrultuda gelişmeleri yakından takip ettiklerinin en belirgin özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır.

“Diyarbakır ile ilgili güncel gelişmeleri internetten takip ederim” ifadesine katılımcıların %9,6’sı kesinlikle katılmıyorum, %9’u katılmıyorum, %11,5’i fikrim yok, %39,1’i katılıyorum, %27,6’sı ise kesinlikle katılıyorum ifadesini kullanmışlardır. Genel olarak katılımcıların %18,6’sı Diyarbakır ile ilgili gelişmeleri internetten takip etmediklerini belirtir iken, %66,7’si ise Diyarbakır ile ilgili gelişmeleri internetten de takip ettiklerini belirtmişlerdir. Günümüz teknoloji çağında en önemli gelişmelerin, medyanın, haberin, sosyal, siyasal, kültürel gelişmelerin vb. birçok ve hatta bütün alanların olmazsa olmazı haline gelen internetin kullanım alanı gün geçtikçe artmakta ve hayatımızın merkez noktası ve vazgeçilemez unsuru haline gelmektedir. Bu bağlamda internetin kullanımını ile birlikte hayatımızın her alanında kolaylık sağladığı gibi güncel gelişmelerin her anda ve her yerde kolayca ulaşılabilir bir hal almasını sağlamaktadır. Bu bağlamda yaşadığı kent ile ilgili gelişmelerin her an ve her koşulda rahatça ulaşılabilir bir kaynaktan takip edilmesi önemli bir

durumdur. Katılımcıların ağırlıklı olarak kent ile ilgili gelişmeleri internetten de takip ettikleri ve kent ile ilgili her hangi bir gelişmeyi anında haber aldıkları görülmüştür. Bu çerçevede kent kültürü ve kenti sahiplenme ile ilgili bir duruş sergiledikleri ve kent ile ilgili gelişmelere duyarlı oldukları görülmektedir.

Genel olarak Diyarbakır ile ilgili güncel gelişmeleri takip etme oranlarına baktığımızda yerel, ulusal medya ve internetten takip etme oranları arasında birbirine paralellik gösterdiği görülmektedir. Teknolojinin gelişmesi ile birlikte, teknoloji çağında bulunmamız durumunu düşünüldüğünde internetten kent ile ilgili gelişmelerin takip edilme oranının daha yüksek olması beklenmektedir. Ancak bireylerin sosyo-ekonomik bağlamında internet erişimlerini dikkate alındığında katılımcıların güncel gelişmeleri takip etme oranı yeterli ve istenilen seviyede olmasa da, ulusal ve yerel medyadan takip etme oranı çoğunluktadır. Bu bağlamda bireylerin yaşadıkları kent ile ilgili güncel konuları, güncel gelişmeleri merak ve takip etmektedir. Diyarbakır halkının kent ile ilgili gelişmeleri birçok yayın organından takip etmesi genel olarak kenti sahiplendikleri ve kent ile ilgili gelişmelere duyarlılık gösterdiklerinin en belirgin göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda kentli bireye has davranış ve tutum içerisinde tavır ve duruş sergiledikleri, kenti sahiplendikleri, kent ile ilgili gelişmelere duyarlı oldukları ve güncel gelişmeleri yakından takip ettikleri ağırlıklı olarak görülmektedir.

Tablo 4.28: Katılımcıların Buldukları Kente Özgü Konularda Katılım Durumu

	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Fikrim Yok	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Diyarbakır'la ilgili vakıf, dernek vb. kuruluş faaliyetine katılıyorum.	29 %18,6	43 %27,6	18 %11,5	41 %26,3	22 %14,1
Diyarbakır'ın yerel spor takımlarını takip ederim.	27 %17,3	31 %19,9	15 %9,6	31 %19,9	49 %31,4
Diyarbakır'ın tarihi, kültürel ve coğrafik özelliklerini iyi bilirim.	10 %6,4	25 %16,0	11 %7,1	64 %41,0	43 %27,6

“Diyarbakır’la ilgili vakıf, dernek vb. kuruluş faaliyetine katılım” ifadesine katılımcıların %18,6’sı kesinlikle katılmıyorum, %27,6’sı katılmıyorum, %11,5’i fikrim yok, %26,3’ü katılıyorum, %14,1’i kesinlikle katılıyorum şeklinde ifade etmişlerdir. Genel olarak tabloya baktığımızda katılımcıların %46,2’si Diyarbakır ile ilgili dernek, vakıf vb kuruluş faaliyetlerine katılmadığını belirtir iken, %40,4’ü ise katıldıklarını belirtmişlerdir. Bu bağlamda Diyarbakır kent merkezinde yaşayan bireylerin genel olarak Diyarbakır ile ilgili dernek, vakıf gibi kuruluşların faaliyetine katılımının düşük seviyelere olduğu söylenebilir. Bilinçli birey içinde yaşadığı toplumun ve mekânın farkındalığına sahip olan ve bu doğrultuda hareket eden faaliyet gösteren kişidir. Bu bilinç ile hareket eden birey içerisinde bulunduğu toplumun faaliyet alanlarını ve değerlerini göz önüne alarak vakıf, dernek gibi kuruluşlar içerisinde olan veya bu kuruluşlara bizatihi öncülük eden, yaşadığı şehrin ve içerisinde bulunduğu toplumun huzur ve refah seviyesi için uğraş veren bilinçli ve sistematik hareket eden kişidir. Bu doğrultuda katılımcılara baktığımızda kentlilik bilinci ile paralellik gösteren kuruluş ve faaliyetlere katılım oranı düşük seviyelerde kalmıştır.

Kenti sahiplenme kentlilik bilincinin önemli göstergelerinden biridir. Bu bağlamda bu araştırma yapılır iken kentin spor takımlarından olan Amedspor Türkiye 3. Lig 1.grupta yer alır iken Diyarbakırspor Türkiye 3. Lig 3. grupta mücadele etmektedir. Bu bağlamda katılımcılara “Diyarbakır’ın yerel spor takımlarını takip ederim” şeklinde sorulmuş ve bu ifadeye katılımcıların %17,3’ü kesinlikle katılmadığını, %19,9’u katılmadığını, %9,6’sı fikrinin olmadığını, %19,9’u katıldığını, %31,4’ü ise kesinlikle katıldığını vurgulamışlardır. Bu bağlamda katılımcıların genel olarak %37,2’si yerel spor takımlarını takip etmediklerini belirtir iken, %51,3’ü ise yerel spor takımlarını takip ettiklerini belirtmişlerdir. Katılımcıların yarısından fazlasının Diyarbakır’ın yerel spor takımlarını sahiplendiği görülmektedir. Kendi liginde mücadele veren spor takımlarının bireyler tarafından desteklenmesi, sahiplenmesi istenilen oranlarda olmasa bile çoğunluğun bu bilinçte olması kente özgü olan davranışlara sahip olduğunu göstermektedir.

“Diyarbakır’ın tarihi, kültürel ve coğrafik özelliklerini iyi bilirim” ifadesine katılımcıların %6,4’ü kesinlikle katılmıyorum, %16’sı katılmıyorum, %7,1’i fikrim yok, %41’i katılıyorum, %27,6’sı kesinlikle katılıyorum olarak belirtmişlerdir. Genel olarak katılımcıların %22,4’ü kentin tarihi, coğrafik ve kültürel özelliklerini iyi bilmedikleri, %68,6’sinin ise iyi bildikleri ve bu ifadeye katıldıkları görülmektedir. Katılımcıların büyük bir çoğunluğunun Diyarbakır’ın özelliklerini iyi bildiği görülmekte olup kentli bireyler bu bilincin kentlilik bilinciyle paralel göstergeler gösterdiği ve kentlilik bilincine sahip olan bireylerde olması gereken bir tutum olduğu söylenebilir. Bu bağlamda katılımcıların büyük çoğunluğunun kentlilik bilincine sahip olduğu vurgulanabilir. En eski yerleşim yerlerinden biri olan Diyarbakır ilinin tarihi serüveni de eskilere ve çeşitliliğe sahiptir. Diyarbakır merkez başta olmak üzere çevresi ile birlikte tarih öncesi dönemlerden başlayarak her devirde önemini korumuş ve Avrupa ile Asya, Anadolu ile Mezopotamya arasında doğal bir geçiş yolu, bir köprü görevi yapmış ve bu nedenle çeşitli uygarlıklara ve medeniyetlere ev sahipliği yapmış, uygarlıkların ve medeniyetlerin tarihi ve kültürel mirasını günümüze kadar taşımıştır (<http://diyar-x.tr>). Tarih boyunca farklı uygarlıklara ev sahipliği yapmış olan ilin tarihi dokusu da farklılık göstermektedir. Kent merkezinde başta surlar olmak üzere camiler, kiliseler, hanlar, kervansaray vb. birçok tarihi eser ve doku bulunmaktadır. Katılımcıların ve Diyarbakır da yaşayan bireylerin bu farkındalığa sahip olmaları ve bu bilinç ile hareket etmeleri ve sahip çıkmaları kentsel farkındalıklarını ve kenti sahiplenmeleri ile paralellik göstermektedir. Kentli birey, kentsel farkındalığa sahip olan birey veya kenti sahiplenmiş birey içerisinde bulunduğu bu durumun farkında olup bu çerçevede hareket eden, koruyan, sahiplenen bireydir. Bu çerçevede katılımcıların büyük bir çoğunluğunun bunun bilincinde olması ve doğrultuda hareket etmesi bilinçli ve duyarlı olduklarının en önemli göstergelerinden biridir.

Tablo 4.29: Kendini Kentli Olarak Görme

	Kişi Sayısı	Yüzde
Kesinlikle Katılmıyorum	13	8,3
Katılmıyorum	18	11,5
Fikrim yok	8	5,1
Katılıyorum	63	40,4
Kesinlikle Katılıyorum	50	32,1
Cevap vermeyenler	4	2,6
Toplam	156	100,0

Kentlilik bilincinin önemli göstergelerinden biride bireyin kendini kentli olarak görmesi ve bu doğrultuda davranışlarda bulunmasını gerekmektedir. Bu bağlamda katılımcılara “Kendimi kentli olarak görüyorum” ifadesine katılıyor musunuz diye sorulduğunda katılımcıların %8,3’ü kesinlikle katılmıyorum, %11,5’i katılmıyorum, %5,1’i fikrim yok, %40,4’ü katılıyorum ve %32,1’i kesinlikle katılıyorum şeklinde cevap vermişlerdir. Katılımcıların %2,6’sı ise bu ifadeye cevap vermemişlerdir. Genel olarak baktığımızda kendimi kentli olarak görüyorum ifadesine katılımcıların %19,8’i katılmadıkları görülür iken, %72,5’i ise katıldıkları görülmektedir. Katılımcıların büyük çoğunluğu kendini kentli olarak görmektedir. Katılımcıların büyük çoğunluğunun kendini kentli olarak görmesi, kentsel davranışlar içinde olduklarını ve bu doğrultuda hareket ettiklerini göstermektedir. Kent, onu oluşturan değerlerin yani fiziksel, sosyal, ekonomik ve toplumsal değerlerin fiziksel mekândaki anlatım aracıdır. Kentlilik; bireylerin ve hatta kurumların, kuruluşların kentte yaşamanın gerektirdiği koşul ve normları anlamış, özümsemiş ve benimsemiş olmalarıdır (duyguguncesi.net). Be çerçevede bireyin kendisini kentli olarak görmesi ve bu kentli bireye özgü tutum ve davranışları benimsemesi, özümsemesi ile kentsel bütünleşmeye ve farkındalığa sahip olabilir. Bu tutum ve davranışlar bireyin kentlilik bilincinin bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

4.6 Kentsel Yaşam ve Kent İle Bütünleşme

Kentsel yaşam ve kent ile bütünleşme, bireyin içerisinde yaşadığı toplumun, grubun, sosyal düzenin, mekânın, yaşam biçimlerinin, insani ilişkilerin vb. birçok alanda uyum sağlaması ve davranış biçimi, düşünce biçimi geliştirerek bir uyum içerisine girmesidir. Kentlilik bilincinin önemli göstergelerinden olan kentsel yaşam biçimi ile kent ile bütünleme, davranışsal, sosyal, düşünsel gibi farklı alanlarda bireyin sergilediği tutum, davranış ve uyumdur. Kırsal yaşam biçiminden farklı bir yaşam biçimi olan kentsel yaşam biçimi özellikle modern çağ olarak adlandırılan ve devamında teknoloji çağı olarak devam eden süreçte farklı bir boyut almıştır. İnsani ilişkilerin farklılaştığı, mekânsal alan bağlamında değişmelerin her gün yaşandığı, sürekli kalabalıklaşan, göç alan yerleşim alanlarının oluştuğu, sosyolojik, psikolojik gibi durumların sürekli değiştiği alanlar ve yerleşim yerleri olarak kentler, yaşam biçimi bağlamında da uyum gittikçe zorlaşmaktadır. Kentsel yaşam birçok alanda kırsal yaşam biçiminden farklılık göstermektedir. Bu bağlamda kentsel yaşam biçiminde yer alan bu farklılıkların başında sosyal, kültürel, ekonomik ilişkiler gelmektedir. Bu çerçevede kentsel yaşam biçimi ve uyum, adaptasyon içerisinde olma, kentlilik bilinci ile hareket eden ve bu çerçevede düşünen bireyin uyum sağlayacağı yaşam biçimidir. Kentsel yaşam biçimine uyum sağlayan ve bu çerçevede hareket eden birey, kent ile bütünleşen ve kent ile bir parça haline gelmiş birey demektir.

Kent gelenekleri, yaşam biçimi vb. ile kırsal gelenekleri, yaşam biçimi farklıdır. Kent, topluluklar ve gruplar arasındaki ilişkinin, yabancı insanların, rasyonel dayanışmanın, işlevsel farklılaşmanın ve bunların beraberinde getirdiği toplumsallaşmanın mekânıdır. Kentli insanın sosyal davranışlarını ve kentte yaşayan insanların ilişkilerini çözümlenmek kent sosyolojisinin temel görevi olmuştur (Özyurt, 2007: 113). Kentsel yaşam biçiminde insanlar arasında ilişkiler kırsal yaşam biçiminden farklılık gösterir. Boş zamanların kullanımı, güvenlik, yaşam biçimi, barınma, kamu hizmetlerinden yararlanma, sosyal dayanışma gibi birçok alanın bize kente aidiyet duygusunun oluşmasını sağlamaktadır. Kentte aidiyet duygusunun oluşması ile birlikte beraberinde getirdiği kent ile bütünleşme duygusu da yaşam biçimi, kamu hizmetlerinden yararlanma vb. aidiyet duygusunun gelişimine paralel

olarak gelişmektedir (Güler, 2015: 43-45). İnsan ilişkilerinin rasyonelleştiği, yabancılaşmanın fazlaştığı alanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda kentsel yaşam biçimi kırsal yaşam biçiminden daha birçok alanda farklılık gösterir. Ancak kentsel yaşam biçiminin de beraberinde getirdiği yeni bir toplumsallaşma da vardır. Bu yeni toplumsallaşmanın mekânı olan kentleşme, beraberinde farklı bir yaşam biçimi ve buna bireyleri uymaya zorlayan bir anlayış doğurmuştur.

Kentsel yaşam biçimi ve kent ile bütünleşme bağlamında katılımcılara bazı ifadeler kullanılmış ve katılımcıların bu ifadelere katılma durumlarına göre sayısal veriler elde edilmiştir. Bu çerçevede katılımcılara ilk etapta kentlilik ve kent gelişimi ile ilgili ifadelere atılma durumları sorulmuştur ve rasyonel değerler elde edilmiştir. İkinci durumda ise katılımcılara mekânsal olarak yaşadıkları başka bir ifade ile çevreyi temiz tutma, yere izmarit atma, tükürme gibi ifadelere katılma durumları sorulmuştur. Üçüncü basit tabloda ise katılımcılara toplumsal kural ve normlara, etik ifadelere katılma, trafik kurallarına uyma gibi ifadelere ne derecede katılma durumunda oldukları tespiti yapılmaya çalışılmış ve kentsel yaşam biçimi ve değerler anlaşılmasına çalışılmıştır. Dördüncü basit tabloda ise toplumda yardıma muhtaç insanların ve onların yaşamsal refah seviyesini yükseltme veya yaşam biçimlerini kolaylaştırma adına bireyin tutum ve davranışı anlaşılmasına çalışılmış ve katılımcıya mekânsal olarak kentin fiziksel özelliklerinin (kaldırımlar engellilerin kullanımına uygundur gibi) uygunluğu ifadelerine katılma durumu değerlendirilmiştir. Sonuncu basit tabloda katılımcıların birebir sürekli muhatap olduğu, ilk başvuru adresi olarak belediye ile ilgili düşünceleri anlaşılmasına çalışılmıştır. Bu çerçevede belediye ve halkın birlikteliği ve yapılan çalışmaların etki alanının arttırılması, yaşam alanı olarak bireylerin kenti sahiplenmesi gibi ifadelere katılımı anlamak bağlamında katılımcılara yapılacak projelerin halk ile uyum içerisinde yapılması ifadesine katılma durumunun tespiti yapılmaya çalışılmış ve rasyonel değerler elde edilmiştir.

Tablo 4.30: Kentlilik ve Kent Gelişimi İle İlgili İfadelere Katılım Durumu

	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Fikrim Yok	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Kentin gerçek sahibi kentte doğup büyüyendir.	26 %16,7	32 %20,5	9 %5,8	47 %30,1	40 %25,6
Kentin gerçek sahibi kentte yaşayan herkeştir.	6 %3,8	6 %3,8	5 %3,2	44 %28,2	91 %58,3
Kentin sosyal ve fiziki açıdan gelişmesi, daha düzenli ve yaşanılabilir bir yer olmasında en büyük sorumluluk devlete ve belediyeye aittir.	10 %6,4	18 %11,5	7 %4,5	67 %42,9	49 %31,4
Kentin sosyal ve fiziki açıdan gelişmesi, daha düzenli ve yaşanılabilir bir yer olmasında en büyük sorumluluk kentte yaşayanlara aittir.	13 %8,3	9 %5,8	2 %1,3	55 %35,3	73 %46,8
Kent yaşamı gelenek ve göreneklere verilen değeri azaltmaktadır.	25 %16,0	29 %18,6	14 %9,0	51 %32,7	33 %21,2

Kentsel yaşam ve kent ile bütünleşme bağlamında katılımcıların kent ile ilgili başat kavramlara, kent ile ilgili kuruluşlara ve kentsel yaşamın temel dinamiklerine katılım durumları ele alınmıştır. Bu bağlamda katılımcılara ilk olarak “Kentin gerçek sahibi kentte doğup büyüyendir” ifadesi sorulmuş olup, katılımcıların %16,7’si kesinlikle katılmıyorum, %20,5’i katılmıyorum, %5,8’i fikrim yok, %30,1’i katılıyorum, %25,6’sı kesinlikle katılıyorum şeklinde yanıtlamışlardır. Genel olarak baktığımızda katılımcıların kentin gerçek sahipleri kentte doğup büyüyendir ifadesine %37,2’si katılmadığını belirtir iken %55,7’si ise katıldıklarını belirtmişlerdir. Katılımcıların verdikleri cevaplar göz önüne alındığında genel olarak birbirine yakın cevaplar ve değerler ortaya çıkmıştır. Kentsel yaşam ve kent ile bütünleşme bağlamında bireylerin içinde doğup büyüdüğü kenti sahiplenmesi olanaklı ve doğru bir yaklaşım olarak görülse de temel görüş ve düşünce kentte yaşayan bireylerin kent ile bütünleşmesi ile olacaktır. Kent ve kentsel davranış biçimi bireyin içinde doğduğu kenti sahiplenmesinden ziyade bireyin içinde yaşadığı kenti sahiplenme ve davranışsal, düşünsel vb. olarak kendisini bu çerçevede şekillendirmesidir.

“Kentin gerçek sahibi kentte yaşayan herkeştir” ifadesine katılımcıların %3,8’i kesinlikle katılmıyorum, %3,8’i katılmıyorum, %3,2’si fikrim yok, %28,2’si katılıyorum, %58,3’ü kesinlikle katılıyorum cevabını vermişlerdir. Bu bağlamda katılımcıların %7,4’ü kentin gerçek sahibinin kentte yaşayan herkes olmadığını belirtir iken, %86,5’i ise kentin gerçek sahibinin kente yaşayan herkes olduğunu belirtmişlerdir. Bu durum kentlilik bilincinde olan birey veya kentli bireyin, kenti sahiplenen, kente uyum sağlayan ve kenti koruyan bireyin içerisinde bulunması gereken tutum ve davranışı sergilemektedir. Kentlilik bilinci ile hareket eden bireyin kentte yaşan herkes ile kentin bütünleşmesi ve uyum içerisinde hareket etmesi gerektiğini kavramış olan bireydir. Katılımcıların büyük bir çoğunluğunun bu doğrultuda hem fikir olması ve hareket etmesi kentlilik bilincinin kentsel yaşam ve kent ile bütünleşme çerçevesinde hareket ettiklerini göstermektedir.

“Kentın sosyal ve fiziki açıdan gelişmesi, daha düzenli ve yaşanılabilir bir yer olmasında en büyük sorumluluk devlete ve belediyeye aittir” ifadesine katılımcıların %6,4’ü kesinlikle katılmıyorum, %11,5’i katılmıyorum, %4,5’i fikrim yok, %42,9’u katılıyorum, %31,4’ü ise kesinlikle katılıyorum şeklinde belirtmişlerdir. Genel olarak katılımcıların %17,9’u kentin gelişmesinde sorumluluk sahibi devletin ve belediyenin olmadığını vurgular iken, %74,3’ü ise kentin gelişmesinde sorumluluk sahibi devletin ve belediyenin olduğunu belirtmişlerdir. Bu bağlamda katılımcıların çoğunluğunun kentin gelişmesinde devletin ve belediyenin sorumluluk sahibi olduğunu vurgulamışlardır. Ayrıca görüşme sonlarında yapılan diyaloglarda katılımcıların büyük bir çoğunluğunun bireysel çalışmalar ne kadar çok olursa olsun devlet kurum ve kuruluşlar tarafında desteklenmemesi durumunda askıda kalacağını, devlet destekli olmayan çalışmaların ise toplumun bir kısmı tarafından kabul edilmeyeceğini, maddi manevi bir kampanyanın devlet destekli olanaklarının zor olacağı gibi düşünceler ortaya koymuşlardır. Katılımcıların haklılık paylarının olması ile birlikte ortaya atılan veya atılması gereken temel düşüncenin halk tarafından, kentte yaşayan bireyler tarafından yapılması gerektiği de vurgulanan temel düşüncelerden birisidir. Edinilen istatistiklere bakıldığında halkın büyük bir çoğunluğunun temel olarak hem fikir olduğu nokta belediyelerin ve devlet destekli çalışmaların kentti daha yaşanılabilir ve düzenli bir hal alacağı yönündedir.

“Kentin sosyal ve fiziki açıdan gelişmesi, daha düzenli ve yaşanılabilir bir yer olmasında en büyük sorumluluk kentte yaşayanlara aittir” ifadesine katılımcıların %8,3’ü kesinlikle katılmıyorum, %5,8’i katılmıyorum, %1,3’ü fikrim yok, %35,3’ü katılıyorum, %46,8’i ise kesinlikle katılıyorum şeklinde belirtmişlerdir. Tabloya baktığımızda katılımcıların “kentnin gelişmesinde ve yaşanılabilir bir hal almasında sorumluluğu kentte yaşayan herkese aittir” ifadesine %14,1’i katılmadığını belirtir iken, %82,1’i ise katıldığı görülmektedir. Bu bağlamda katılımcıların da kentnin gelişip büyümesinde kendilerinin görev ve sorumluluklarının olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca katılımcıların bir önceki ifade ile paralel bir oranda bu ifadeye yaklaşımları, katılımcıların kentnin gelişip büyümesinde, daha güzel ve yaşanılabilir bir hal almasında sorumluluk sahiplerinin tek taraflı olmadığını hem kamu kurum ve kuruluşların hem de sorumluluk sahibi o kentte yaşayan insanlarda olduğuna vurgu yapmışlardır. Katılımcılar ile yapılan birebir görüşmelerde ise katılımcıların genel olarak sorumluluğun her iki tarafta olduğunu ve birlikte el ele vererek kenti daha yaşanılabilir ve sorunlardan uzak bir hal ve duruma taşıyabileceklerine vurgu yapmışlardır. Bu bağlamda kentlilik bilincinin ve kentsel yaşam ile bütünleşmenin temel odak noktalarından biri olan kenti yaşanılabilir ve düzenli hal almasında sorumluluk olması ve tek taraflı sorumluluğun yüklenmemesi bağlamında katılımcıların doğru ve uyumlu bir bakış açısı sergiledikleri söylenebilir.

“Kent yaşamı gelenek ve göreneklere verilen değeri azaltmaktadır” ifadesine katılımcıların %16’sı kesinlikle katılmıyorum, %18,6’sı katılıyorum, %9’u fikrim yok, %32,7’si katılıyorum, %21,2’si kesinlikle katılıyorum şeklinde cevap vermişlerdir. Genel olarak katılımcıların %34,6’sı kent yaşamının gelenek ve göreneklere verilen değeri azalttığını vurgular iken, % 53,9’u ise kent yaşamının gelenek ve göreneklere azaltmadığını belirtmişlerdir. Bu doğrultuda katılımcıların kent yaşamının gelenek ve göreneklere etkisi konusunda yarısından fazlasının etkisinin olmadığını vurgulasa bile, kent yaşamının gelenek ve göreneklere zarar verdiği konusunda hem fikir olan kişi sayısı yüksektir. Kentsel yaşam biçimi bireyin gelenek ve göreneklerinde değişiklikler meydana getirdiği bilinen bir gerçektir. Kentsel yaşam, kent kültürüne uyum, sosyal aktiviteler, yaşam alanları ve biçimler gibi birçok alanda kır yaşamından farklılık göstermektedir. Bunlar dışında gün

geçtikçe değişen yaşam koşulları ve hayat şartları, teknolojik yenilikler vb. birçok alanda sosyal yaşamı etkisi altına almaktadır. Bu doğrultuda her yeni nesil bir önceki nesilden farklı olarak yeni bir yaşam alanına girmekte ve farklı bir yaşam, kültürel yenilik, sosyal düzenin içerisinde kendisini bulmaktadır. Bu çerçevede kent kültürü ve kent yaşamı gelenek ve göreneklere sadece olumsuz yönde zarar vermek ile düşünülemez. Olumlu ve geliştirici yanları da beraberinde getirmektedir. Bu çerçevede kentsel yaşamın gelenek ve göreneklere azaltılması yerine değiştirmesi ile açıklanabilir bir tavır sergilemek daha doğru bir yaklaşım tarzı olacaktır. Katılımcıların verdikleri cevaplar göz önüne alındığında katılımcıların yarısından biraz fazlasının değiştiğine ancak bu değişimin kaçınılmaz olduğuna vurgu yapmışlardır.

Tablo 4.31: Sokağa Tükürülmesini, Yerlere İzmarit Atılmasını, Ayakkabıların Kapı Önünde Bırakılmasını, Balkondan Sofra Bezi Silkelenmesini Yadırgama

	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Fikrim Yok	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Sokağa tükürülmesini, yerlere izmarit atılmasını ve cadde ortasında yürünmesini hoş karşılamam	7 %4,5	3 %1,9	2 %1,3	30 %19,2	112 %71,8
Apartmanda yüksek sesle müzik dinlenilmesini, balkondan sofra bezi silkelenmesini yadırgarım.	13 %8,3	11 %7,1	11 %7,1	29 %18,6	90 %57,7
Apartmanda ayakkabıların kapı önüne bırakılmasını hoş karşılamam	21 %13,5	17 %10,9	11 %7,1	36 %23,1	69 %44,2

Kentsel yaşam ve kent ile bütünleşme bağlamında katılımcıların çevresel olaylara duyarlılık ve tepkileri ile bu tür davranışlar karşısında tutum ve davranışları anlaşılmalı çalışılmıştır. Bu doğrultuda katılımcılara ‘‘Sokağa tükürülmesini, yerlere izmarit atılmasını ve cadde ortasında yürünmesini hoş karşılamam’’ ifadesine ne derece katılıyorsunuz diye sorulduğunda katılımcıların %4,5’i kesinlikle katılmıyorum, %1,9’u katılmıyorum, %1,3’ü fikrim yok, %19,2’si katılıyorum ve %71,8’i kesinlikle katılıyorum şeklinde cevap vermişlerdir. Katılımcıların bu ifadeye genel olarak %6,4’ü katılmadıklarını belirtmiş iken %91 gibi büyük bir çoğunluğu bu

ifadeye katıldıklarını vurgulamışlardır. Kentli birey veya kent ile bütünleşmiş birey yaşadığı çevreyi temiz tutan bireydir. Kentlilik bilincine ulaşmış birey yaşadığı çevreyi, mekânı, şehri temiz tutmaya çalışan birey olmak ile birlikte bu doğrultuda hareket eden ve uğraş veren bireydir. Çevresinde bu duruma uymayanları hoş karşılamayan ve uyaran, gerekli bilinci karşıdaki bireye aktaran ve uyaran bireydir. Bu doğrultuda katılımcıların verdikleri cevaplar dikkate alındığında büyük bir çoğunluğun bu bilinç ile hareket ettiği ve kentsel yaşam ve kent ile bütünleştiği görülmektedir. Ayrıca katılımcıların bu doğrultuda çevrelerini bilinçlendirmeye ve uyarılarda buldukları da fark edilmiştir. Özellikle genç kuşak ve orta kuşak ile yapılan görüşmelerde bu tarz eylemlerin hiç hoş olmadıkları ve genel olarak rahatsız verici olduğu dile getirilmiş ve bu konuda gerekli çalışmaların biran önce yapılması, halkın bilinçlendirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bu tarz bir çalışmanın yapılması takdirde gerekli desteğin verileceğini ve ellerinden geldiğince yardımcı olacaklarını vurgulamışlardır.

“Apartmanda yüksek sesle müzik dinlenilmesini, balkondan sofra bezi silkelenmesini yadırgarım” ifadesine katılımcıların %8,3’ü kesinlikle katılmıyorum, %7,1’i katılmıyorum, %7,1’i fikrim yok, %18,6’sı katılıyorum ve %57,7’si kesinlikle katılıyorum şeklinde cevap vermişlerdir. Genel olarak değerlendirildiğinde katılımcıların %15,4’ü bu ifadeye katılmadıklarını vurgular iken %76,3’ü ise bu ifadeye katıldıklarını vurgulamışlardır. Kentsel yaşam biçimlerinden en önemli göstergelerinden biri de yaşam hakkı ve başkalarını rahatsız etmeme, özgürlük alanını kısıtlamama gibi davranışlardan kaçınması gerektiğidir. Bu bağlamda kalabalık ve iç içe girmiş bir yaşam alanı olarak görülen kentsel yaşam biçimi, içerisinde bulunan bireylerin karşılıklı haklara saygı duyması ve rahatsız edici boyutlardan kaçınması ise mümkün olabilir. Bu denli iç içe geçmiş yaşam alanında bireylerin tutum ve davranışları onların yaşam biçimlerini ve bilinç seviyelerini göstermektedir. Kentli birey veya kentlilik bilincinde olan birey bu tarz tutum ve davranışlardan kaçınır ve bu tarz ve tutumları hoş karşılamaz. Bu doğrultuda katılımcıların verdikleri cevaplar göz önüne alındığında katılımcıların içerisinde bulunduğu tutum ve davranışların kentsel yaşam biçimi ile uyumlu olduğu görülmektedir.

“Apartmanda ayakkabıların kapı ününe bırakılmasını hoş karşılamam” ifadesine katılımcıların %13,5’i kesinlikle katılmadıklarını, %10,9’u katılmadıklarını, %23,1’i fikrim yok, %23,1’i katıldıklarını ve %44,2’si ise kesinlikle katıldıklarını belirtmişlerdir. Genel olarak baktığımızda katılımcıların %24,4’ü bu ifadeye katılmadıklarını belirtmiş iken %67,3’ü ise bu ifadeye katıldıklarını belirtmişlerdir. Katılımcıların bu ifadeye yaklaşma durumlarına baktığımızda genel olarak katılımcıların bu tarz davranışları hoş karşılamadıkları görülmektedir. Ancak katılımcıların bir bölümünün bu tarz bir ifadeye temkinli yaklaştıkları görülmektedir. Katılımcılarla yapılan görüşmelerde genel olarak katılımcıların ekmek kııntısının çöpe atılması İslam inanışında hoş karşılanmadığı ve eğer uygun bir alan var ise bahçe gibi sofranın silkelenmesinde bir sakınca olmadığı ve ekmek kıntılarının da kuşlar tarafından bir besin kaynağı olarak düşünülebileceğini vurgulamışlardır. Ancak sebep ne olursa olsun başkasının balkonunu veya yaşam alanının kirletilmesinin hoş karşılanmayacağına vurgu yapmışlardır. Kentlilik bilinci ile hareket eden bireylerde olması gereken tutum ve davranışlardan biri de başkasının yaşam alanını korumak ve temiz tutmaktır. Bu doğrultuda kentli birey komşuları başta olmak üzere çevresi ile uyumlu olan ve bu doğrultuda hareket eden bireydir.

Tablo 4.32: Trafik Kurallarına Uymaya, Toplu Taşıma Araçlarında Her Zaman Yaşlılara, Özürlülere, Hamilelere Yer Vermeye Özen Gösterme

	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Fikrim Yok	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Toplu taşıma araçlarında yaşlılara, özürlülere ve hamilelere yer vermeye özen gösteririm.	8 %5,1	2 %1,3	5 %3,2	33 %21,2	105 %67,3
Araç kullanırken trafik kurallarına uymaya özen gösteririm.	9 %5,8	1 %0,6	26 %16,7	34 %21,8	84 %53,8
Yaya geçişlerine önem veririm ve trafik ışıklarında uygun yaya geçiş yerlerini kullanırım.	9 %5,8	4 %2,6	4 %2,6	30 %19,2	104 %66,7

Kentsel yaşam ve kent ile bütünleşmenin önemli bir başka alanı da içerisinde bulunduğu toplum ile bütünleşme ve uyum sağlama ile gösterdiği davranışlardır. Bu bağlamda bireylerin çevredeki olaylara karşı tutum ve davranışlarının kentlilik bilinci

göstergelerinden biri olduğu kadarıyla diğer insanlara karşı gösterdiği davranış biçimi de bireyin kentsel yaşam ve bilincini gösteren göstergelerden biridir. Bu bağlamda “Toplu taşıma araçlarında yaşlılara, özürllülere ve hamilelere yer vermeye özen gösteririm.” ifadesine katılımcıların %5,1’i kesinlikle katılmadığını, %1,3’ü katılmadıklarını, %21,2’si katıldıklarını ve 67,3’ü kesinlikle katıldıklarını belirtmişlerdir. Bu ifadeye genel olarak katılımcıların %6,4’ü katılmadığını vurgular iken %88,5’i ise katıldıklarını belirtmişlerdir. Bireyin içinde yaşadığı topluma karşı duyarlılığı kentsel yaşamını ve bilincini ortaya koyan durumların başında gelmektedir. Bu çerçevede bireyin yardıma muhtaç insanlar başta olmak üzere diğer insanlara karşı tutumu onun kent kültürü ve bilinçli birey ile bir bütünlük kazandığını ve bu doğrultuda hareket ettiğini gösterir. Katılımcıların bu ifadeye katılma yüzdeliğinin yüksek bir orada olması kentli birey veya kentlilik bilincine ulaşmış birey, kentsel yaşam ve kültürüne adapte olmuş birey özelliğini ortaya koymaktadır.

Kentlilik bilincinin önemli faktörlerinden olan kentsel yaşam ve kent ile bütünleşmenin bir diğer faktörü de bireyin içinde bulunduğu kural ve yasalara uymaya özen göstermesidir. Bu kural ve yasalar bireylerin haklarını korumakla birlikte toplum düzeni için olmazsa olmaz faktörlerdendir. Bu kurallar ve yasalar toplum düzenini sağlamakla birlikte yaşamla bilir, düzenli ve kaostan uzak bir toplumun oluşmasına neden olmaktadır. Bu çerçevede “Araç kullanırken trafik kurallarına uymaya özen gösteririm.” ifadesine katılımcıların %5,8’i kesinlikle katılmadıklarını, %0,6’sı katılmadıklarını, %16,7’si fikrim yok, %21,8’i katıldıklarını ve %53,8’i ise kesinlikle katıldıklarını belirtmişlerdir. Bu bağlamda genel olarak katılımcıların %6,4’ü bu ifadeye katılmadıklarını belirtir iken %75,6’sı ise bu ifadeye katıldıklarını vurgulamışlardır. Katılımcıların bu ifadeye katılma durumlarına bakıldığında katılımcıların büyük bir çoğunluğunun bu ifadeye katıldıklarını ve kurallara uymaya özen gösterdikleri görülmektedir. Kentlilik bilinci oluşmuş bireylerde görülen en önemli özelliklerden biri olan toplum düzenine uyma ve bunun gerekliliği doğrultusunda hareket etme bilinci üst seviyelerde görülmektedir. Katılımcılardan fikrim yok diyen katılımcıların büyük bir çoğunluğu ise araba sahibi olmadıkları gerekçesi ile bu soruyu yanıtsız bıraktıklarını, şayet araba sahibi olmaları halinde ise bu doğrultuda hareket edeceklerini ifade etmişlerdir.

Kentsel yaşam ve kent ile bütünleşme bağlamında “Yaya geçişlerine önem veririm ve trafik ışıklarında uygun yaya geçiş yerlerini kullanırım.” ifadesine katılımcıların %5,8’i kesinlikle katılmadıklarını, %2,6’sı katılmadıklarını, %2,6’sı fikrim yok, %19,2’si katıldıklarını ve %66,7’si ise kesinlikle katıldıklarını belirtmişlerdir. Genel olarak baktığımızda katılımcıların %8,4’ü bu ifadeye katılmadıkları görülür iken %85,9’u ise bu ifadeye katıldıkları görülmüştür. Katılımcıların bu ifadeye katılma oranı oldukça yüksek çıkmıştır. Bir önceki ifade dikkate alındığında katılımcıların genel olarak toplum düzenini sağlayacak ve daha yaşanılabilir bir hal alması için oluşturulan kurallara uyma oranının yüksek çıktığı görülmektedir. Bireylerin içinde bulunduğu toplum kurallarına uyması toplum düzenini sağladığı gibi toplumu kaostan uzak ve yaşanılabilir bir hal almasına yardımcı olan en önemli unsurların başında gelmektedir. Bu çerçevede kentlilik bilinci ile yoğrulmuş birey bu bilincin ve düşüncenin farkında olup hareket eden bireydir. Özellikle kendi hakları gibi bir bakış açısına sahip olmaktan ziyade başka bireylerin hak ve özgürlüklerine saygı duyması gerektiğinin bilincinde olan, sorumluluk bilincine dayalı bir anlayışla hareket eden birey kentlilik bilincine ulaşmış bireydir. Kentsel yaşam ve kent ile bütünleşmenin önemli ve vaz geçilmez unsurları arasında toplum kurallarına uyma ve başkalarının hak ve hürriyetine saygı duyma ile gerçekleşeceğini bilen bireydir. Bu doğrultuda bu ifadeye katılım oranının yüksek olması kentsel yaşam ve kent ile bütünleşme durumunun yüksek bir oranda olduğu görülmektedir.

Tablo 4.33: Diyarbakır’da Kaldırımlar, Engellilerin Kullanımına Uygundur

	Kişi Sayısı	Yüzde
Kesinlikle Katılmıyorum	27	17,3
Katılmıyorum	44	28,2
Fikrim yok	26	16,7
Katılıyorum	31	19,9
Kesinlikle Katılıyorum	26	16,7
Cevap vermeyenler	2	1,3
Toplam	156	100,0

Kent ile bütünleşmenin en önemli unsurlarından biri de bireyin içerisinde yaşadığı toplumun ihtiyaçlarının farkında olması ve bu doğrultuda eksiklerin giderilmesi için uğraş ve çaba göstermesidir. Bu bağlamda kentsel yaşam ve kent ile bütünleşme kapsamında birey kendi ihtiyaçları dışında başta yardıma muhtaç bireylerin ihtiyaçlarını göz önüne alarak bu doğrultuda gereken örgütlü çalışmayı yapmasıdır. Ayrıca başta engelliler ve yaşlılar olmak üzere kamu kurum ve kuruluşların da bu doğrultuda hareket etmesi gerekmektedir. Kent içinde yardıma muhtaç olmayan insanlar ile bir bütün olmakla yaşanıla bilir bir alan oluşturamaz. Kentsel yaşam alanı ve bir bütünlük toplumun her kesimini içerisine alan ve bu doğrultuda gereken çalışmaları yapmakla mümkün kılınır. Bu doğrultuda “Diyarbakır’da kaldırımlar, engellilerin kullanımına uygundur.” ifadesine katılımcıların %17,3’ü kesinlikle katılmadıklarını, %28,2’si katılmadıklarını, %16,7’si fikrim yok, %19,9’u katıldıklarını ve %16,7’si kesinlikle katıldıklarını belirtmişlerdir. Bu ifadeye katılımcıların %1,3’ü ise cevap vermemişlerdir. Genel olarak baktığımızda katılımcıların %45,5’inin bu ifadeye katılmadıkları görülür iken %36,6’sı ise bu ifadeye katıldıkları görülmüştür. Nitekim anayasamızın 61. maddesinde “Devlet, sakatların korunmalarını ve toplum hayatına intibaklarını sağlayıcı tedbirleri alır.” ibaresi yer almaktadır. Bu çerçevede devlet tarafından hak ve hürriyetleri güvence altına alınmış yardıma muhtaç bireylerin toplum içerisinde de aynı duyarlılık bu bilinç ile korunup gözetilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda kentlilik bilincine sahip bireylerin kentsel yaşam alanlarını bu yardıma muhtaç bireyler çerçevesinde de değerlendirip hareket etmesi gerekmektedir. Katılımcıların verdikleri cevaplar göz önüne alındığında genel olarak kaldırımların yaşlı ve engellilere uyumlu olmadıklarını ve başta belediye olmak üzere bütün kamu kurum ve kuruluşlarda bir an önce gerekli çalışmaların yapılması gerektiğini vurgulamışlardır. Ayrıca anket sonrası yapılan görüşmelerde katılımcıların göstermeleri kaldırımların yapıldığı ve yeterince özen gösterilmediğini belirtmişlerdir. Bu durumu katılımcıların bir bölümünün yetkili mercilere ulaştırmaya çalıştıklarını ancak yeterince kayda değer bir sonucun alınmadığını belirtmişlerdir. Kentsel yaşam çerçevesinde hareket eden kentli birey duyarlı olup bu doğrultuda hareket eden ve çözüm arayan bireydir. Katılımcıların bu ifadeye katılma durumları ile yapılan gözlemler dikkate alındığında kaldırımdaki engelli vatandaşlar

için yapılmaya çalışılan alanlar oldukları görülse bile yeterli bir boyutta olmadığı gözlemlenmiştir. Bu çerçevede belediyenin çalışmaları eksik kalmakla birlikte yetkili kişilerle yapılan görüşmelerde sorunun halledilmeye ve daha uygun alanlar oluşturulmaya çalışıldıklarını vurgulamışlardır.

Tablo 4.34: Büyükşehir Belediyesi Projelerde Halkın Görüşünü Almalıdır

	Kişi Sayısı	Yüzde
Kesinlikle Katılmıyorum	11	7,1
Katılmıyorum	9	5,8
Fikrim yok	10	6,4
Katılıyorum	25	16,0
Kesinlikle Katılıyorum	101	64,7
Toplam	156	100,0

“Büyükşehir belediyesi imar, ulaşım gibi projelerde halkın görüşünü almalıdır.” ifadesine katılımcıların %7,1’i kesinlikle katılmıyorum, %5,8’i katılmıyorum, %6,4’ü fikrim yok, %16’sı katılıyorum ve %64,7’si kesinlikle katılıyorum şeklinde cevap vermişlerdir. Genel olarak baktığımızda ise katılımcıların %12,9’u bu ifadeye katılmadıklarını belirtir iken %80,7’si ise bu ifadeye katıldıklarını, belediyenin proje, imar gibi konularda halkın görüşünü alması gerektiğini vurgulamışlardır. Katılımcılar ile anket sonrası yapılan görüşmelerde ise katılımcıların ağırlıklı olarak kapsayıcı ve önemli projelerde bu durumun uygulaması gerektiği aksi takdirde her projede bu tavrın ortaya konulması durumunda zaman kaybının aşırı bir şekilde meydana geleceği vurgusunda bulunmuşlardır. Kentsel yaşam ve kent ile bütünleşmenin bir bütün olarak ortaya konulması ve geliştirilmesi için bireyin tutum ve davranışlarının yanı sıra belediye veya kamu kurum ve kuruluşları ile bir bütünlük halinde olması gerekmektedir. Bu bağlamda kent ile ilgili projelerin uygulanmasından önce orada yaşayan halkın genel görüşünün alınması da önemlidir. Halkın belediyenin projeleri ile ilgili bilgi sahibi olma isteği ve kentin şekillenmesinde pay sahibi olması halkın kent ile bütünleşme ve kenti daha yaşanılabilir ve düzenli hale kavuşturma isteği ile paraleldir. Bu bağlamda genel olarak katılımcıların verdikleri cevaplar göz önüne alındığında halkın büyük bir

çoğunluğunun kent ile bir bütün olma isteği ve hareket etme arzusu görülmektedir. Bu bağlamda kentli bireye ait tutum ve davranışların geliştiği ve halkın bu doğrultuda kendisini sahada daha fazla gösterme arzusunun olduğu söylenebilir.

4.7 Sosyo-Ekonomik Faktörlerle Kentlilik Bilinci Arasındaki İlişki

Kentlilik bilincinin önemli faktörlerinden olan kişilerin eğitim, ekonomik, sosyal yaşam, kentsel duyarlılık, kentsel yaşam, kentsel farkındalık, kent kurumlarına katılma durumu gibi birçok etken ile ilgili yukarıda basit tablolar şeklinde bilgi verilmiştir. Bununla birlikte katılımcıların verdikleri cevaplar çapraz tablolar şeklinde sosyo-ekonomik faktörler çerçevesinde aşağıda verilmiştir.

Tablo 4.35: Aylık Gelire Göre Katılımcıların Alış-Veriş Yaptıkları Yer Durumu

Aylık Gelir		Genel Olarak Alış-Verişin Yapıldığı Yer					
		Migros, Kiler gibi marketlerden	Çarmar, Tezgelv.b. gibi yerel marketlerden	Mahalledeki market ve bakkallardan	Semt pazarlarından	Diğer	Toplam
500 TL'den az	Sayı	5	4	15	14	3	41
	Yüzde	12,2	9,8	36,6	34,1	7,3	100,0
501-1500 TL	Sayı	12	4	15	13	2	46
	Yüzde	26,1	8,7	32,6	28,3	4,3	100,0
1501- 2500 TL	Sayı	7	1	13	11	0	32
	Yüzde	21,9	3,1	40,6	34,4	0,0	100,0
2501-3500 TL	Sayı	8	2	8	5	0	23
	Yüzde	34,8	8,7	34,8	21,7	0,0	100,0
3501- fazla	Sayı	0	1	1	0	0	2
	Yüzde	0,0	50,0	50,0	0,0	0,0	100,
Toplam	Sayı	32	12	52	43	5	144
	Yüzde	22,2	8,3	36,1	29,9	3,5	100,0

Aylık gelir ile bireylerin alış-veriş yaptıkları yer ile ilgili durumları yukarıda ki tabloda çapraz tablo şeklinde verilmiştir. Bu çerçevede katılımcıların aylık geliri doğrultusunda genel olarak en çok alış-verişlerini yaptıkları yer koyu olarak belirtilmiştir.

Aylık geliri 500 TL'den az olan katılımcıların genel olarak alış-verişlerinin %36,6'sını mahalledeki market ve bakkallardan yaptıkları yukarıdaki tablodan anlaşılmaktadır. Aylık geliri 500 TL'den az olan katılımcıların genel olarak alış-

verişlerinin %34,1'ini semt pazarlarından, %12,2'si Migros, Killer gibi marketlerden ve %9,8'i ise armar, Tezgel gibi yerel marketlerden yaptıkları anlaşılmaktadır. Aylık geliri 501-1500 TL arasında olan katılımcıların genel olarak alış-verişlerini %32,6'sı mahalledeki market ve bakkallardan yapmaktadır. Bu katılımcıların %28,3'ü semt pazarlarından, %26,1'i Migros, Killer gibi marketlerden ve % 8,7'si ise armar, Tezgel gibi yerel marketlerden alış-verişlerini yapmaktadır.

Aylık geliri 1501- 2500 TL arasında olan katılımcıların %40,6'sı genel olarak alış-verişlerini mahalledeki market ve bakkallardan alış verişlerini yapmaktadır. Bu katılımcıların %34,4'ü semt pazarlarından, %21,9'u Migros, Killer gibi marketlerden ve %3,1'i ise armar, Tezgel gibi yerel marketlerden alış-verişlerini yapmaktadır. Aylık geliri 2501-3500 TL arasında olan katılımcıların en çok alış-veriş yaptıkları yere baktığımızda ise katılımcıları %34,8'i alış-verişlerini Migros, Killer gibi marketlerden ve mahalledeki market ve bakkallardan yaptıkları görülmektedir. Bu katılımcıların 21,7'si genel olarak alış-verişlerini semt pazarlarından ve %8,7'si ise armar, Tezgel gibi yerel marketlerden alış-verişlerini yaptıkları görülmektedir. Aylık geliri 3501 ve daha fazla olan katılımcıların genel olarak alış verişlerinin %50'sini mahalledeki market ve bakkallardan yaparken, %50'si ise alış-verişlerini armar, Tezgel gibi yerel marketlerden yaptıkları tablodan anlaşılmaktadır. Aylık geliri yüksek olan katılımcıların alış-verişlerini semt pazarlarından ve Migros, Killer gibi marketlerden yapmadıkları tablodan anlaşılmaktadır.

Genel olarak katılımcıların aylık geliri ile genel olarak alış-verişlerini yaptıkları yere baktığımızda ise katılımcıların %36,1'i alış-verişlerini mahalledeki market ve bakkallardan yaptıkları görülmektedir. İkinci bir alış-veriş yeri olarak katılımcıların %29,9'u ise semt pazarlarını tercih etmektedirler. Migros, Killer gibi marketlerden alış veriş yapan bireylerin toplam yüzdelik içerisindeki oranı ise %22,2'dir. Katılımcıların %8,3' ise alış-verişlerini yerel marketlerden yapmaktadırlar. Düşük gelirli katılımcıların genel olarak alış-verişlerinin ikinci adresi olarak ise semt pazarlarından yaptıkları görülmektedir.

Bireylerin ekonomik geliri ise uğraş alanları, etkinlikleri arasında önemli bir faktör vardır. Ekonomik gelir ile bireyin sosyo-kültürel arasında sıkı bir bağ

bulunmaktadır. Bilinçli birey hem bilinçli üreten hem de bilinçli bir şekilde tüketen bireydir. Metropol kentlerde özellikle merdiven altı, kontrollerden geçmeyen, bandrolsüz gibi kaçak ve yasak yollarla üretilen birçok ürün bulunmaktadır. Özellikle hijyen konusunda önemli sıkıntılar ve beraberinde hastalıklar getiren ürünler üretilmektedir. Bu çerçevede kentlilik bilinci ile hareket eden bireyler, bu tarz üretim şekline karşı çıkan ve tüketimini bu çerçevede dizayn eden bireylerdir. Katılımcıların genel olarak alış-verilerini mahalledeki market ve bakkallardan yapmaları katılımcıların mahallede ki market ve bakkallara güvendiğini, tanıdıkları bir şahıs olarak görerek oraya yöneldiğini göstermektedir.

Bu doğrultuda ekonomik gelir ile bireylerin genel olarak alış-veriş yaptıkları yer arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. Örneklem gruplarımızın hepsi genel olarak alışverişlerini ortak bir paydada yapmaktadır. Kentlilik bilinci ile hareket eden bireylerin genel olarak sıkı denetim altında tutulan, bandrollü, merdiven altı gibi yerlerde üretimin engelleneceği, ürünlerin bozulma durumlarının daha az yaşanacağı gibi yerlerden alış-veriş yapmamaktadır. Tanıdık, yanlış yapmaz gibi bir bilinç ile tutum ve davranışlar sergilenmektedir.

Tablo 4.36: Eğitime Göre Katılımcıların Kentsel Kuruluşlara Üye Olma Durumu

Eğitim Durumu		Üye Olduğu Kuruluş							
		Sendika/Me slek örgütlenmel eri	Spor kulübü	Hemşeri derneği	Siyasi parti	Gönüllü kuruluşlar	Hiçbir kuruluşa üye değilim	Diğer	Topla m
Okur- yazar değil	Sayı	1	0	0	0	0	7	0	8
	Yüzde	12,5	0,0	0,0	0,0	0,0	87,5	0,0	100,0
Okur- yazar	Sayı	1	0	0	0	0	1	0	2
	Yüzde	50,0	0,0	0,0	0,0	0,0	50,0	0,0	100,0
İlkokul	Sayı	4	0	1	1	1	10	1	18
	Yüzde	22,2	0,0	5,6	5,6	5,6	55,6	5,6	100,0
Ortaokul	Sayı	1	2	1	0	1	7	0	12
	Yüzde	8,3	16,7	8,3	0,0	8,3	58,3	0,0	100,0
Lisansüstü	Sayı	0	0	0	2	0	2	0	4
	Yüzde	0,0	0,0	,0	50,0	0,0	50,0	0,0	100,0
Lise	Sayı	2	7	2	6	6	25	3	51
	Yüzde	3,9	13,7	3,9	11,8	11,8	49,0	5,9	100,0
Üniversite	Sayı	10	1	0	7	9	25	2	54
	Yüzde	18,5	1,9	0,0	13,0	16,7	46,3	3,7	100,0
Toplam	Sayı	19	10	4	16	17	77	6	149
	Yüzde	12,8	6,7	2,7	10,7	11,4	51,7	4,0	100,0

Kentsel kuruluşlara katılma durumu bireylerin kent sorunlarıyla ilgilenme ve kenti daha güzel ve yaşanılabilir bir hal alması için uğraş vermenin yollarından birisidir. Kentlilik bilinci ile tutum ve davranışlarını sergileyen birey, kenti daha güzel ve yaşanılır bir hal alması için uğraş veren bireydir. Bireyin kent içi örgütlenmelere katılması ve söz sahibi olmasında eğitimin önemli bir yeri vardır. Tabloda koyu renk ile gösterilen yüzdeler bireylerin eğitim durumları ve ağırlıklı olarak üye oldukları veya olmadıkları kuruluşları göstermektedir.

Okur-yazar olmayan katılımcıların %87,5'i gibi büyük bir çoğunluğu hiçbir kuruluşa üye olmadıklarını ifade etmiştir. Okur-yazar olan katılımcıların %50'si herhangi bir kuruluşa üye olmadıklarını ifade ederken, geri kalan %50'si ise sendika veya meslek örgütlenmelerine üye olduklarını ifade etmiştir. İlkokul mezunu olan katılımcıların %55,6'sı gibi yarıdan fazlasının herhangi bir kuruluşa üye olmadıkları tablodan anlaşılmaktadır. Ortaokul mezunu bireylerin ise üye olduğu kuruluşlar

bağlamında %58,3'ü gibi yarısından fazla bir oranla hiçbir kuruluşa üye olmadıkları görülmektedir. Lise mezunu katılımcıların %49'u herhangi bir kuruluşa üye olmadıklarını belirtmişlerdir. Katılımcıların üniversite mezunu olanların ise %46,3'ü herhangi bir kuruluşa üye olmadıklarını belirtmişlerdir. Lisansüstü mezunu olan katılımcıların ise %50'si herhangi bir kuruluşa üye olmadıklarını belirtmişlerdir.

Eğitim durumu ile üye olunan kuruluşa baktığımızda ise, katılımcıların %12,8'i sendika ve meslek örgütlenmelerine, %6,7'si spor kulübüne, %2,7'si hemşeri derneklerine, %10,7'si siyasi partiye, %11,4'ü gönüllü kuruluşlara, %4'ü diğer ve %51,7' gibi yarısından fazla bir oranla katılımcılar herhangi bir kuruluşa üye olmadıklarını belirtmişlerdir.

Bireylerin eğitim durumu yükseldikçe kentsel kuruluşlara olan üyeliğin farklılaştığı tablodan anlaşılmaktadır. Ancak bireylerin ağırlıklı olarak herhangi bir kuruluşa üye olmadıkları ve bütün eğitim seviyelerinde ağırlıklı olarak bunun görülmesi kentlilik bilincinin daha istenilen seviyelerde olmadığı tablodan anlaşılmaktadır. Bireylerin eğitim durumları ile üye oldukları kuruluşlar arasında kısmi olarak anlamlı bir ilişki olsa da kentlilik bilinci çerçevesinde tam olarak anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. Dolayısıyla bireylerin eğitim durumu ile kentsel farkındalığı yakalamak, kentin daha güzel ve yaşanılır bir hal almasında, sorunları aşma çabası içerisinde bir kuruluşa üye olma ve faaliyet gösterme durumu yeterli düzeyde görülmemektedir. Eğitim durumu ile bireyin örgütlenme ile hareket etme durumunda düşük seviyelerde bir tablo görülmektedir. Genel olarak söylenilebilir ki bireyin eğitim durumlarındaki farklılığında çoğunluklu bir şekilde bir değişiklik yaratmadığı görülmektedir.

Tablo 4.37: Yaşa Göre Katılımcıları AVM’leri Gezme Durumu

Yaş		AVM’leri Gezme Durumu				
		Çok	Ara-sıra	Misafir gezdirmek için	Hiçbir zaman	Toplam
18’den küçük	Sayı	4	7	1	1	13
	Yüzde	30,8	53,8	7,7	7,7	100,0
18-29	Sayı	37	36	2	4	79
	Yüzde	46,8	45,6	2,5	5,1	100,0
30-49	Sayı	10	24	4	3	41
	Yüzde	24,4	58,5	9,8	7,3	100,0
50-64	Sayı	1	9	1	3	14
	Yüzde	7,1	64,3	7,1	21,4	100,0
65 ve üzeri	Sayı	1	2	0	3	6
	Yüzde	16,7	33,3	0,0	50,0	100,0
Toplam	Sayı	53	78	8	14	153
	Yüzde	34,6	51,0	5,2	9,2	100,0

Bireylerin yaş grupları ile içerisinde bulunan aktivite, yaşam tarzı, duyarlılık gibi faktörler arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır. Bir şehrin en gözde mekânları arasında olan AVM’ler genel olarak genç ve orta kuşak tarafında rağbet gören yerlerdir. Kentli birey bu tarz yerlerde hem sosyal etkinlik ve aktivitelerde bulunur iken, hem de ihtiyaçlarını bu tarz merkezlerde karşılamaktadır. Bu çerçevede yaş grupları bireylerin genel olarak AVM’leri gezme durumları yukarıdaki tabloda gösterilmektedir. Katılımcıların ağırlıklı olarak verdikleri cevaplar yüzdelik olarak koyulaştırılmıştır.

Katılımcılara genel olarak AVM’leri ne sıklıkla gezersiniz diye sorulduğunda, 18 yaşından küçük olan katılımcıların %53,8’i ara-sıra, 18-29 yaş aralığında olan katılımcıların %46,8’i çok, 30-49 yaş aralığında olan katılımcıların %58,5’i ara-sıra, 50-64 yaş aralığında olan katılımcıların %64,3’ü ara-sıra, 65 ve üstü yaşlarında olan katılımcıların ise %50’si hiçbir zaman şeklinde cevap vermişlerdir. Genel olarak katılımcıların eğitim durumları ile AVM’leri gezme durumlarına baktığımızda ise, %34,6’sı çok, %51’i ara-sıra, %5,2’si misafir gezdirmek için, %9,2’si ise hiçbir zaman şeklinde bir dağılımın olduğu tablodan anlaşılmaktadır.

Bireylerin yaş grupları ile AVM'leri gezme arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Gelişen, büyüyen, modernleşen, teknolojik yeniliklerin sürekli arttığı, hızlı yaşam tarzının geliştiği, birden çok faktörün bir arada bulunduğu yaşam alanlarında genç ve orta kuşak bireylerin ilgi ve yoğunluğu fazla olur. Kentlilik bilincinin kültürel farklılıklar, teknolojik yenilikler, sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik ilişkilerin bir arada yaşandığı yerler ve bunlara uyum ile yakından ilişkisi bulunmaktadır. Bu çerçevede tabloya baktığımızda genç, olgun ve orta kuşak yaş gruplarının şehrin önemli sembollerinden ve sosyal ilişkilerin, aktivitelerin yoğunlaştığı AVM'lere olan ilgisi yüksek seviyelerdedir.

Tablo 4.38: Meslek Durumuna Göre Katılımcıların Kentsel Sorunları İletmek İçin İzlediği Yol Durumu

Meslek	Kentsel Sorunları İletmek İçin İzlediği Yol							
	Mahalle muhtarına başvururum	Belediyedeki yetkili kişilere ulaşmaya çalışırım.	Sorunları oluşturanları uyarırım	Tanıdıklar vasıtasıyla sorunu halletmeye çalışırım	Herhangi bir tepki göstermem	Diğer	Toplam	
Esnaf - Tüccar	Sayı	2	12	3	3	1	0	21
	Yüzde	9,5	57,1	14,3	14,3	4,8	0,0	100,0
Memur	Sayı	2	8	2	2	0	1	15
	Yüzde	13,3	53,3	13,3	13,3	0,0	6,7	100,0
İşçi	Sayı	1	8	4	3	1	0	17
	Yüzde	5,9	47,1	23,5	17,6	5,9	0,0	100,0
Serbest Meslek	Sayı	4	3	3	0	3	0	13
	Yüzde	30,8	23,1	23,1	0,0	23,1	0,0	100,0
Ev Hanımı	Sayı	7	4	1	5	2	2	21
	Yüzde	33,3	19,0	4,8	23,8	9,5	9,5	100,0
İşsiz	Sayı	3	3	4	3	3	0	16
	Yüzde	18,8	18,8	25,0	18,8	18,8	0,0	100,0
Emekli	Sayı	3	3	1	0	0	0	7
	Yüzde	42,9	42,9	14,3	0,0	0,0	0,0	100,0
Öğrenci	Sayı	3	17	4	1	9	3	37
	Yüzde	8,1	45,9	10,8	2,7	24,3	8,1	100,0
Diğer	Sayı	0	1	0	0	1	1	3
	Yüzde	0,0	33,3	0,0	0,0	33,3	33,3	100,0
Toplam	Sayı	25	59	22	17	20	7	150
	Yüzde	16,7	39,3	14,7	11,3	13,3	4,7	100,0

Bireylerin içerisinde buldukları faaliyetler, işler, uğraş alanları gibi durumlar ile davranışları, tutumları, düşünceleri ve farkındalıkları arasında önemli bir ilişki bulunmaktadır. Söz gelimi tarım ile uğraşan bireylerin sanayi veya uluslar arası ilişkiler çerçevesinde ki düşünceleri kısıtlı durumdadır. Burada birey tarım ve tarımsal çerçevede bir davranış, tutum ve düşünce içerisindedir. Bu bağlamda yukarıdaki tabloda bireylerin meslekleri ile kentsel sorunları iletmek için izledikleri yol yönünde bir karşılaştırma yapılmıştır. Katılımcıların ağırlıklı olarak izledikleri yol yüzdelik olarak koyu renkte verilmiştir.

Katılımcıların eğitim durumuna göre kentsel sorunları iletmek için izledikleri yola baktığımızda; esnaf-tüccar mesleği icra eden katılımcıların %57,1 gibi yarısından fazlası kentsel sorunları iletmek için belediye'deki yetkili kişilere ulaşmaya çalıştığı vurgulanmıştır. Bu bağlamda memur olan katılımcıların %53,3'ü belediye'deki yetkili kişilere ulaşmaya çalıştıklarını, işçi olan katılımcıların %47,1'i belediye'deki yetkili kişilere ulaşmaya çalıştığını, serbest meslek olan katılımcıların %30,8'i mahalle muhtarına başvururum şeklinde cevap verir iken, ev hanımı olan katılımcıların %33,3'ü mahalle muhtarına başvuruda bulduklarını, işsiz olan katılımcıların %25'i sorunları oluşturanları uyarırım şeklinde cevap verir iken, emekli olan katılımcıların %42,9'u hem mahalle muhtarına hem de belediye'deki yetkili kişilere ulaşmaya çalıştıklarını vurgular iken, öğrenci olan katılımcıların %45,9'u belediye'deki yetkili kişilere ulaşmaya çalıştıklarını ve son olarak diğer seçeneği işaretleyen katılımcılar ise %33,3'ü belediye'deki yetkili kişilere ulaşmaya çalıştıklarına belirtmişlerdir.

Genel olarak katılımcıların mesleki durumlarına göre verdikleri cevaplar ve yüzdeliklerine göre farklılık göstermektedir. Mesleklere göre katılımcıların %39,3'ü belediye'deki yetkili kişilere ulaşmaya çalıştıklarını, %16,7'si mahalle muhtarına başvuruda bulunacaklarını ve bulduklarını, %14,7'si sorunları oluşturan kişileri uyarırım, %13,3'ü herhangi bir tepki göstermeyeceğini belirtir iken, %11,3'ü tanıdıklar vasıtası ile sorunu oluşturan kişileri ve sorunu halletmeye çalıştıklarını ve son olarak katılımcıların %4,7'si bunlar dışında farklı bir yol ile sorunu hallettiklerini veya halledeceklerini belirtmişlerdir. Genel olarak bakıldığında ağırlıklı olarak katılımcı meslek gruplarında kentsel sorunları iletmek yolu olarak belediye'deki yetkili

kişilere ulaşmaya çalıştıkları veya ikinci bir yol olarak ise mahalledeki en yetkili merci olan mahalle muhtarına başvurduklarını belirtmişlerdir.

Meslek grupları veya durumları ile kentsel sorunları iletme için izlenen yol arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Bireyin icra ettiği meslek ile sorunları iletme yönünde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Ev hanımı, emekli gibi daha çok mahalle ile sınırlı kalan meslek gruplarında kentsel sorunları iletme yöntemi olarak daha çok mahalledeki yetkili merci kullanıldığı tablodan anlaşılmaktadır. Memur, esnaf-tüccar gibi meslek gruplarında ise kentsel sorunları iletme yöntemi olarak belediye yetkili mercileri kullandıkları tablodan anlaşılmaktadır. Bu meslek gruplarının daha çok belediye, sosyal ilişkilerin daha geniş kapsamlı olduğu alanlarda oldukları için genel olarak yetkili merci kurumu olarak belediyeye başvuruda buldukları tablodan anlaşılmaktadır. Genel olarak baktığımızda katılımcıların sosyal alan ve ilişkiler bağlamında kentsel sorunları çözme yolları farklılaştığı görülmektedir. Kentlilik bilinci bağlamında ele alındığında katılımcıların büyük bir çoğunluğu sorunu farklı yöntemler ile çözme girişiminde oldukları her ne kadar görünse de yetkili merciler ile sorunu dile getirmeleri ve duyarlılık göstermeleri bireylerdeki kentlilik bilincinin çoğulcu bir anlayışla oluştuğu söylenebilir.

Tablo 4.39: Eğitim Durumuna Göre Katılımcıların Kentsel Sorunları İletmek İçin İzlediği Yol Durumu

Eğitim Durumu		Kentsel Sorunları İletmek İçin İzlediği Yol						
		Mahalle muhtarına başvururum	Belediyedeki yetkili kişilere ulaşmaya çalışırım.	Sorunları oluşturanları uyarırım	Tanıdıklar vasıtasıyla sorunu halletmeye çalışırım	Herhangi bir tepki göstermem	Diğer	Toplam
Okur-yazar değil	Sayı	2	1	0	1	3	1	8
	Yüzde	25,0	12,5	0,0	12,5	37,5	12,5	100,0
Sadece okur-yazar	Sayı	0	1	0	0	1	0	2
	Yüzde	0,0	50,0	0,0	0,0	50,0	0,0	100,0
İlkokul	Sayı	9	4	1	2	1	1	18
	Yüzde	50,0	22,2	5,6	11,1	5,6	5,6	100,0
Ortaokul	Sayı	4	4	0	3	1	0	12
	Yüzde	33,3	33,3	0,0	25,0	8,3	0,0	100,0
Lisansüstü	Sayı	0	2	0	1	0	1	4
	Yüzde	0,0	50,0	0,0	25,0	0,0	25,0	100,0
Lise	Sayı	6	24	10	4	6	3	53
	Yüzde	11,3	45,3	18,9	7,5	11,3	5,7	100,0
Üniversite	Sayı	4	23	11	6	8	1	53
	Yüzde	7,5	43,4	20,8	11,3	15,1	1,9	100,0
Toplam	Sayı	25	59	22	17	20	7	150
	Yüzde	16,7	39,3	14,7	11,3	13,3	4,7	100,0

Bireylerin eğitim durumları ile kentsel sorunlara duyarlılık, sorunları çözme yöntemler, kent sorunları ve kentin daha yaşanılır bir hal alması için örgütlenmeleri gibi birçok alan ile yakın ilişkisi bulunmaktadır. Katılımcıların eğitim durumu ile kentsel sorunları iletmek için izledikleri yol yukarıdaki tabloda verilmiştir. Genel olarak eğitim durumu ve izledikleri yol haritası yüzdeler olarak koyu renk ile verilmiştir.

Okur-yazar olmayan katılımcıların %37,5'i sorun karşısında herhangi bir tepki göstermem şeklinde bir ağırlıklı olarak cevap vermiştir. Okur-yazar olan katılımcıların %50'si belediyedeki yetkili kişilere ulaşmaya çalıştıklarını, geri kalan %50'si ise sorun karşısında herhangi bir tepki göstermem şeklinde cevap verdikleri tablodan anlaşılmaktadır. İlkokul mezunu katılımcıların %50'si mahalle muhtarına başvuruda bulunacaklarını, ortaokul mezunu katılımcıların %33,3'ü mahalle muhtarına ve belediyedeki yetkili kişilere başvuruda bulunacaklarını, lise mezunu

katılımcıların %45,3'ü belediye'deki yetkili kişilere ulaşmaya çalışacaklarını, üniversite mezunu katılımcıların %43,4'ü belediye'deki yetkili kişilere ulaşmaya çalışacaklarını veya çalıştıklarını vurgular iken, lisansüstü mezunu katılımcıların %50'si belediye'deki yetkili kişilere ulaşmaya çalıştıklarını veya başvuruda bulduklarını belirtmişlerdir. Genel olarak katılımcıların eğitim durumu ile kentsel sorunları iletmek için izledikleri ilk başvuru yöntemi %39,3'ü belediye'deki yetkili mercilere ulaşmaya çalıştıkları tablodan anlaşılmaktadır.

Eğitim durumları ile kentsel sorunları iletmek için kullanılan yol arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Katılımcıların eğitim durumu yükseldikçe kentsel sorunlara daha duyarlı ve sorunları çözüm noktasında daha makul ve olması gereken yolu çizdikleri görülmektedir. Kentlilik bilinci ile hareket eden bireylerin kentsel sorunlara duyarlı ve çözümleyici bir yol haritasına sahip bireyler olması, kenti daha yaşanılabilir ve düzenli hale getirecektir. Bu çerçevede kentsel sorunların iletilmesi bağlamında önemli bir etken olan bireylerin eğitim durumu ve tablodan çıkarılan yüzdeler, kentlilik bilincinin oluşumunda eğitim durumunun önemini bir kez daha ortaya koymuştur.

Tablo 4.40: Diyarbakır’da İkametgâh Etme Süresine Göre Katılımcıların Mahallelerinin Gelişimi İle İlgili Projelere Katılma Durumu

Diyarbakır’da Kalış Süresi		Mahalle İle İlgili Projelere Katılma Durumu				
		Oluşturulacak komisyonlara belirli bir ücret karşılığı katılmak isterim	Belediyenin oluşturacağı çalışma gruplarına gönüllü katılım	Katkıda bulunmam	Diğer	Toplam
1 yıldan az	Sayı	0	3	0	0	3
	Yüzde	0,0	100,0	0,0	0,0	100,0
1-5 yıl arası	Sayı	0	5	2	1	8
	Yüzde	0,0	62,5	25,0	12,5	100,0
6-10 yıl arası	Sayı	2	9	3	1	15
	Yüzde	13,3	60,0	20,0	6,7	100,0
11-15 yıl arası	Sayı	1	6	5	0	12
	Yüzde	8,3	50,0	41,7	0,0	100,0
16-20yıl arası	Sayı	2	13	7	1	23
	Yüzde	8,7	56,5	30,4	4,3	100,0
20 yıl ve daha fazla	Sayı	14	52	18	1	85
	Yüzde	16,5	61,2	21,2	1,2	100,0
Toplam	Sayı	19	88	35	4	146
	Yüzde	13,0	60,3	24,0	2,7	100,0

Diyarbakır il merkezinde kalış süreleri ile katılımcıların buldukları mahalle ile ilgili projelere katılma durumları yukarıdaki tabloda sayısal ve yüzdeler olarak verilmiştir. Genel olarak katılımcıların ağırlıklı olarak verdikleri cevaplar koyu renk ile gösterilmiştir.

1 yıldan az bir süredir Diyarbakır’da kalan ikamet eden katılımcıların %100’ü yani hepsi oluşturulacak komisyonda gönüllü olarak katılacaklarını belirtmişlerdir. 1-5 yıl arası ikamet eden katılımcıların %62,5’i belediyenin oluşturacağı çalışma gruplarına gönüllü katılacaklarını, 6-10 yıl arası Diyarbakır il merkezinde kalan katılımcıların %60’ı belediyenin oluşturacağı çalışma gruplarına gönüllü katılacağını, 11-15 yıl arası ikamet eden katılımcıların %50’si belediyenin oluşturacağı çalışma gruplarına gönüllü katılacağını, 16-20 yıl arası ikamet eden katılımcıların %56,5’i belediyenin oluşturacağı çalışma gruplarına gönüllü katılacağını ve 20 yıl ve daha fazla ikamet eden katılımcıların %61,2’si belediyenin oluşturacağı çalışma gruplarına gönüllü katılacağını belirtmişlerdir. Genel olarak

bakıldığında katılımcıların %60,3'ü mahalleleri ile ilgili belediyenin oluşturacağı projelerde gönüllü olarak çalışacaklarını belirtmişlerdir.

Diyarbakır'da kalış süreleri ile bireylerin kendi mahalleleri ile ilgili projelere katılma durumu arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. Katılımcıların kalış süreleri en az olan katılımcıların projelere katılma durumu daha fazla ikamet süresi içerisinde olan katılımcılardan fazla durumdadır. Ayrıca katılımcıların kalış süreleri ile projelere katılma durumları arasında farklılık görülmektedir. Kentlilik bilinci ile kenti daha yaşanılabilir bir hal alması için gösterilen tutum ve davranışlar arasında sıkı bir ilişki bulunmaktadır. Bireylerin kenti daha yaşanılabilir bir hal almasında ilk etapta kendi mahallelerinden başlamaları ve bunun karşılığını bir beklenti içerisinde girmeyerek yapmaları gerekmektedir. Bu tarz bir girişim ile kenti daha yaşanılabilir bir hal almasına katkıda bulunacaklarının ve en büyük kazancın bu olacağının farkında olan bireylerdir. Genel olarak bakıldığında ise tablodaki yüzdelerden kentlilik bilincinin genel olarak oluştuğu söylenilebilir. Tablodan anlaşılacağı üzere kenti sahiplenme, daha güzel ve yaşanılabilir bir hal almasında ikamet etme süresi ile anlamlı bir ilişkinin bulunmadığı görülmektedir.

Tablo 4.41: Cinsiyete Göre Katılımcıların Kentsel Sorunları İletmek İçin İzlediği Yol Durumu

Cinsiyet		Kentsel Sorunları İletmek İçin İzlediği Yol						
		Mahalle muhtarına başvururum	Belediyedeki yetkili kişilere ulaşmaya çalışırım.	Sorunları oluşturanları uyarırım	Tanıdıklar vasıtasıyla sorunu halletmeye çalışırım	Herhangi bir tepki göstermem	Diğer	Toplam
Erkek	Sayı	16	44	16	11	12	2	101
	Yüzde	15,8	43,6	15,8	10,9	11,9	2,0	100,0
Kadın	Sayı	9	15	6	6	8	5	49
	Yüzde	18,4	30,6	12,2	12,2	16,3	10,2	100,0
Toplam	Sayı	25	59	22	17	20	7	150
	Yüzde	16,7	39,3	14,7	11,3	13,3	4,7	100,0

Katılımcıların cinsiyet dağılımı ve kentsel sorunları iletmek, çözmek için izledikleri yol yukarıdaki tabloda sayısal ve yüzdeler olarak verilmiştir. Kentsel sorunları iletmek için izlenen yol hartasında erken katılımcıların %15,8'i mahalle muhtarına başvurduklarını, %43,6'sı belediyedeki yetkili kişilere ulaşmaya

çalıştıklarını, %15,8'i sorunları oluşturan kişileri uyaracaklarını veya uyardıklarını, %10,9'u tanıdıkları vasıtası ile sorunu halletmeye çalışacaklarını, %11,9'u herhangi bir tepki göstermeyeceklerini ve son olarak erkek katılımcıların %2'si farklı bir yol izleyeceklerini belirtmişlerdir.

Kentsel sorunların iletilmesinde izlenilecek yol bağlamında kadın katılımcıların %18,4'ü mahalle muhtarına başvuruda bulunacaklarını, %30,6'sı belediye'deki yetkili kişilere ulaşmaya çalışacaklarını, %12,2'si sorunları oluşturan kişileri uyarırım, %12,2'si tanıdıklar vasıtası ile sorunu halletmeye çalışacaklarını, %16,3'ü herhangi bir tepki göstermem şeklinde bir yönelim sergiler iken, %10,2'si ise farklı bir yöntem ile sorunu halledeceklerini belirtmişlerdir.

Cinsiyet durumuna göre kentsel sorunların iletilmesinde anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. Genel olarak erkek ve kadın katılımcıların verdikleri ve izledikleri yol aşağı yukarı aynı duruma tekâmül etmektedir. Kadın ve erkek katılımcıların kentsel sorunların iletilmesinde izledikleri yol durumuna bakıldığında yukarıdaki tabloda benzerlik göstermektedir. Bu çerçevede katılımcıların izledikleri yol ve yüzdeleri bağlamında söylenile bilinir ki cinsiyete göre dağılımın ve izlenen yolun farklılıklar oluşturmadığı ve benzerlik gösterdiği söylenilmesi yanlış olmayacaktır. Tablodan anlaşılacağı üzere kentsel farkındalık, kentsel duyarlılık gibi etmenlerin temel yapı taşı bireyin cinsiyet durumuna göre olmasından ziyade içerisinde bulunduğu farkındalık ve bireyin kentlilik bilinci ve duyarlılığı ile ilgili bir durumu ifade etmektedir.

Tablo 4.42: Doğum Yerine Göre Katılımcıların Sıklıkla Görüştüğü Kişiler

Doğum Yeri		Sıklıkla Görüştüğü Kişiler						
		Akraba	Hemşeri	Komşular	İş arkadaşları	Mahalle arkadaşlarımla	Diğer	Toplam
Diyarbakır (merkez)	Sayı	12	2	2	35	24	6	81
	Yüzde	14,8	2,5	2,5	43,2	29,6	7,4	100,0
Diyarbakır ilçe/köyü	Sayı	22	6	2	16	7	4	57
	Yüzde	38,6	10,5	3,5	28,1	12,3	7,0	100,0
Başka bir şehir	Sayı	0	0	0	6	2	3	11
	Yüzde	0,0	0,0	0,0	54,5	18,2	27,3	100,0
Toplam	Sayı	34	8	4	57	33	13	149
	Yüzde	22,8	5,4	2,7	38,3	22,1	8,7	100,0

Doğum yerine göre katılımcıların sıklıkla görüştüğü kişiler arasındaki dağılım yukarıdaki tabloda sayısal ve yüzdelik olarak verilmiştir. Bu çerçevede doğum yeri Diyarbakır merkez, Diyarbakır ilçe/köy ve başka bir şehir olan katılımcıların sıklıkla görüştüğü kişiler belirtilmiştir.

Doğum yeri ile merkezi olan katılımcıların %14,8'i akraba, %2,5'i hemşeri, %2,5'i komşular, %43,2'si iş arkadaşları, %29,6'sı mahalledeki arkadaşları, %7,4'ü ise diğer şeklinde sıklıkla görüştüğü kişileri belirtmişlerdir. Doğum yeri Diyarbakır ilçe/köy olan katılımcıların sıklıkla görüştüğü kişiler ise; %38,6'sı akraba, %10,5'i hemşeri, %3,5'i komşular, %28,1'i iş arkadaşları, %12,3'ü mahalledeki arkadaşlarımla ile görüştüğünü belirtir iken %7'si ise diğer şeklinde cevaplamışlardır. Doğum yeri başka bir şehir olan katılımcıların sıklıkla görüştüğü kişilere baktığımızda ise; %54,5'i iş arkadaşlarımla, %18,2'si mahalledeki arkadaşlarımla, %8,7'si diğer şeklinde cevap vermişlerdir. Genel olarak katılımcıların %22,8'i akraba, %5,4'ü hemşeri, %2,7'si komşuları, %38,3'ü iş arkadaşları, %22,1'i mahalle arkadaşları ve %8,7'si diğer şeklinde görüştüğü kişileri belirtmişlerdir.

Doğum yerine göre katılımcıların sıklıkla görüştüğü kişiler arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Doğum yeri Diyarbakır merkez veya Diyarbakır ilçe/köy olan katılımcıların görüştüğü kişiler arasındaki dağılımın çok farklı olduğu tablodan anlaşılmaktadır. Doğum yeri başka bir şehir olan katılımcıların görüştüğü kişi ve dağılım ise sınırlı bir şekilde kalmıştır. Kentsel farkındalık ve kentsel sorunla

ile ilgili durumların tespiti ve çözüm yollarının paylaşılması, örgütlenmelerin sosyal boyutta yaşanması gibi durumların ortaya çıkmasında önemli bir aşama olan sosyal ilişkiler, kentlilik bilincinin ve duyarlılığın önemli göstergelerindedir. Bu bağlamda önceden varsayılan sayısal durum ve ortaya çıkan verilerin uyuşması doğum yeri ile sıklıkla görüşülen kişiler arasında anlamlı bir ilişkiyi ortaya çıkarmaktadır.

Tablo 4.43:Doğum Yerini Göre AVM’leri Gitme Durumu

Doğum Yeri		AVM’leri Gezme Durumu				
		Çok	Ara-sıra	Misafir gezdirmek için	Hiçbir zaman	Toplam
Diyarbakır (merkez)	Sayı	36	40	4	4	84
	Yüzde	42,9	47,6	4,8	4,8	100,0
Diyarbakır ilçe/köyü	Sayı	13	32	4	9	58
	Yüzde	22,4	55,2	6,9	15,5	100,0
Başka bir şehir	Sayı	4	6	0	1	11
	Yüzde	36,4	54,5	0,0	9,1	100,0
Toplam	Sayı	53	78	8	14	153
	Yüzde	34,6	51,0	5,2	9,2	100,0

Doğum yerine göre katılımcıların AVM’leri gezme durumları yukarıdaki tabloda verilmiştir. Bu çerçevede doğum yeri Diyarbakır merkez, Diyarbakır ilçe/köy ve başka bir şehir olan katılımcıların AVM’leri gezme durumları hem sayısal hem de yüzdeler olarak tablodaki dağılımları verilmiştir.

Doğum yeri Diyarbakır merkez olan katılımcıların %42,9’u çok, %47,6’sı ara-sıra, 4,8’i misafir gezdirmek için, %4,8’i hiçbir zaman şeklinde AVM’leri ne sıklıkla gezersiniz durumuna cevap vermişlerdir. Doğum yeri Diyarbakır ilçe/köy olan katılımcıların %22,4’ü çok, %55,2’si ara-sıra, %6,9’u misafir gezdirmek için, %15,5’i ise hiçbir zaman şeklinde AVM’leri ne sıklıkla gezersiniz sorusuna cevap vermişlerdir. Doğum yeri Diyarbakır dışında başka bir şehir olan katılımcıların %36,4’ü çok, %54,5’i ara-sıra, %9,1’i ise hiçbir zaman şeklinde AVM’leri ne sıklıkla gezersiniz sorusuna cevap vermişlerdir. Genel olarak bakıldığında ise doğum yerine göre katılımcıların AVM’leri gezme durumu ise; %34,6’sı çok, %51’i ara-sıra, %5,2’si misafir gezdirmek için ve %9,2’si ise hiçbir zaman şeklinde cevaplamıştır.

Doğum yerine göre AVM'lere gezme durumları arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. Doğum yeri Diyarbakır merkez, Diyarbakır ilçe/köy veya başka bir şehir olan katılımcıların AVM'leri gezme durumları benzerlik göstermektedir. Bu bağlamda kentlilik bilinci, kenti sahiplenme, kentsel aktiviteler gibi durumların doğum yeri ile anlamlı bir ilişki olmadığı tabloya bakılarak söylenebilir. Kentlilik bilinci ile kentsel yaşam ve aktiviteler arasında önemli bir bağlantı bulunmaktadır. Bu çerçevede kentlilik bilincine sahip bireylerin kentsel aktivite, sosyal yaşam tarzları gibi durumları tutum ve davranışlarına yansır ve bu çerçevede hareket ederler. Bireylerin ister doğum yeri merkez, ilçe/köy veya başka bir şehir olsun, tutum ve davranışlarının, tutumlarının, bilinç durumunun oluşumu, doğum yerinden ziyade farkındalıkla, yaşamsal durumları gibi faktörlerin etkili olduğu söylenilebilir.

Tablo 4.44: Eğitim Durumuna Göre Katılımcıların AVM'leri Gezme Durumu

Eğitim Durumu		AVM'leri Gezme Durumu				
		Çok	Ara-sıra	Misafir gezdirmek için	Hiçbir zaman	Toplam
Okur-yazar değil	Sayı	0	6	1	1	8
	Yüzde	0,0	75,0	12,5	12,5	100,0
Sadece okur-yazar	Sayı	1	0	0	1	2
	Yüzde	50,0	0,0	0,0	50,0	100,0
İlkokul	Sayı	1	11	2	4	18
	Yüzde	5,6	61,1	11,1	22,2	100,0
Ortaokul	Sayı	4	5	1	2	12
	Yüzde	33,3	41,7	8,3	16,7	100,0
Lisansüstü	Sayı	3	1	0	0	4
	Yüzde	75,0	25,0	0,0	0,0	100,0
Lise	Sayı	13	34	3	4	54
	Yüzde	24,1	63,0	5,6	7,4	100,0
Üniversite	Sayı	31	21	1	1	54
	Yüzde	57,4	38,9	1,9	1,9	100,0
Toplam	Sayı	53	78	8	13	152
	Yüzde	34,9	51,3	5,3	8,6	100,0

Katılımcıların eğitim durumuna göre AVM'leri gezme, gitme durumları yukarıdaki tabloda verilmiştir. Bu çerçevede eğitim durumu ile AVM'leri gezme durumu hem sayısal hem de yüzdelik şeklinde verilmiştir. Katılımcıların AVM'leri ne sıklıkla gezdikleri, en fazla katılımcının ortak fikri koyu renk şeklinde verilmiştir.

Okur-yazar olmayan katılımcıların %75'i gibi yüksek bir oranda AVM'leri ara-sıra gittiklerini, sıklıkla gitmediklerini belirtmişlerdir. Sadece okur-yazar olan katılımcıların %50'si çok giderken, geri kalan %50'si ise hiçbir zaman AVM'leri gezmedikleri şeklinde cevap vermişlerdir. İlkokul mezunu katılımcıların %61,1'i ara-sıra AVM'leri gezdiklerini belirtmişlerdir. Ortaokul mezunu katılımcıların %41,7'si ara sıra, %33,3'ü ise çok şeklinde AVM'lere gittiklerini belirtmişlerdir. Lise mezunu katılımcıların %63'ü ara-sıra AVM'leri gezdikleri tablodan anlaşılmaktadır. Üniversite mezunu katılımcıların %57,4'ü çok şeklinde cevap vererek AVM'lere sıklıkla gittiklerini belirtmişlerdir. Lisansüstü mezunu katılımcıların %75'i çok şeklinde yüksek bir oranda AVM'lere gittiklerini vurgulamışlardır. Genel olarak baktığımızda eğitim durumuna göre katılımcıların AVM'lere ne sıklıkla gidersiniz durumu ile ilgili yüzdeler ise; %34,9'u çok, %51,3'ü ara-sıra, %5,3'ü misafir gezdirmek için, %8,6'sı hiçbir zaman şeklinde cevap verdikleri tablodan anlaşılmaktadır.

Eğitim durumu ile AVM'lere gitme, gezme durumu arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Sosyal ilişkiler fazlalaştığı, aktivitelerin yoğun olarak yaşandığı, farklı görüşlerin, durumların, ilişkilerin gibi değişiklik gösterdiği AVM'ler bireyin farklılık ve bilinç çerçevesinde kendisini çeşitlendirdiği alanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çerçevede eğitim durumu daha ileri derecede olan (Üniversite, Lisansüstü gibi) katılımcıların bu tarz yerlere ilgisinin fazla olduğu tablodan anlaşılmaktadır. Bu bağlamda denilebilir ki bireyin eğitim durumu ile kentlilik bilinci, kentli insana ait tutum ve davranışlar arasında sıkı bir ilişki bulunmaktadır. Bireyin eğitim durumu yükseldikçe, ileri seviyelerde oldukça kentlilik bilinci de ileri düzende tutum ve davranışlara yansımaktadır.

Tablo 4.45:Eğitim Durumuna G6re Katılımcıların B6y6kşehir Belediyesinin İmar, Ulaşım Gibi Projelerde Halkın G6r6ş6n6 Alma Durumu

Eğitim Durumu		B6y6kşehir Belediyesinin İmar, Ulaşım Gibi Projelerde Halkın G6r6ş6n6 Alma Durumu				
		Kesinlikle Katılmıyorum	Fikrim yok	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	Toplam
Okur-yazar değil	Sayı	0	0	1	6	7
	Y6zde	0,0	0,0	14,3	85,7	100,0
Sadece okur-yazar	Sayı	0	0	1	1	2
	Y6zde	0,0	0,0	50,0	50,0	100,0
İlkokul	Sayı	1	2	2	12	17
	Y6zde	5,9	11,8	11,8	70,6	100,0
Ortaokul	Sayı	1	1	1	9	12
	Y6zde	8,3	8,3	8,3	75,0	100,0
Lisans6st6	Sayı	0	0	0	4	4
	Y6zde	0,0	0,0	0,0	100,0	100,0
Lise	Sayı	7	5	8	29	49
	Y6zde	14,3	10,2	16,3	59,2	100,0
6niversite	Sayı	2	2	12	39	55
	Y6zde	3,6	3,6	21,8	70,9	100,0
Toplam	Sayı	11	10	25	100	146
	Y6zde	7,5	6,8	17,1	68,5	100,0

Katılımcıların eğitim durumuna g6re belediyenin imar, ulaşım gibi projelerde halkın g6r6ş6n6n alınması gerekliliği ile ilgili verdikleri cevaplar hem sayısal hem de y6zdelik olarak tabloda belirtilmiştir. Bu bağlamda eğitim durumuna g6re katılımcıların ağırlıklı olarak belediyenin imar, ulaşım gibi projelerde halkın g6r6ş6n6 almalıdır ifadesine katılma veya katılmama durumları y6zdelik olarak koyulaştırılmıştır.

B6y6kşehir belediyesinin imar, ulaşım gibi projelerde halkın g6r6ş6n6 almalıdır ifadesine okur-yazar olmayan katılımcıların %85,7'si kesinlikle katılıyorum, sadece okur-yazar olan katılımcıların %50'si katılıyorum, %50'si kesinlikle katılıyorum, ilkokul mezunu katılımcıların %70,6'sı kesinlikle katılıyorum, ortaokul mezunu katılımcıların %75'i kesinlikle katılıyorum, lise mezunu katılımcıların %59,2'si kesinlikle katılıyorum, 6niversite mezunu katılımcıların %70,9'u kesinlikle katılıyorum, lisans6st6 mezunu katılımcıların

%100'ü kesinlikle katılıyorum şeklinde ifade bildirmişlerdir. Genel olarak baktığımızda eğitim durumuna göre katılımcıların %7,5'i kesinlikle katılmıyorum, %6,8'i fikrim yok, %17,1'i katılıyorum ve %68,5'i kesinlikle katılıyorum şeklinde bir dağılıma sahip olduğu görülmektedir.

Eğitim durumuna göre Büyükşehir Belediyesinin imar, ulaşım gibi projelerde halkın görüşünü almalıdır ifadesi ile anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. Genel olarak katılımcıların verdikleri cevaplar göz önüne alındığında eğitim durumu yüksek olan katılımcılar ile eğitim durumu düşük ve hatta okur-yazar olmayan katılımcıların ifadeye katılma durumu benzerlik göstermektedir. Bu bağlamda eğitim durumu ile bireylerin kamu kurum ve kuruluşlarının alacağı kararlar veya projelerde kendi kenti ve yaşamsal alanıyla ilgili olan bölümlerde kendisinin fikrinin alınmasını, kendi yaşamsal alanını kendisinin de ortaya koyacağı görüşler ile şekillenmesini istediğinin açık bir göstergesidir. Kentlilik bilincinin en önemli göstergelerinden biri olan yaşam alanı yani yaşadığı kentte duyarlı olması durumunu katılımcıların büyük bir çoğunluğunun bu ifadeye katılma durumuyla ilgili olarak oluştuğu söylenilebilir.

Tablo 4.46: Yaşa Göre Katılımcıların Kent Yaşamı Gelenek ve Görenekleri Azaltmaktadır İfadesine Katılma Durumu

Yaş		Kent Yaşamı Gelenek ve Görenekleri Azaltmaktadır İfadesine Katılma					
		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Fikrim yok	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	Toplam
18'den küçük	Sayı	3	1	3	4	2	13
	Yüzde	23,1	7,7	23,1	30,8	15,4	100,0
18-29	Sayı	16	17	5	28	12	78
	Yüzde	20,5	21,8	6,4	35,9	15,4	100,0
30-49	Sayı	6	9	5	10	11	41
	Yüzde	14,6	22,0	12,2	24,4	26,8	100,0
50-64	Sayı	0	1	1	8	4	14
	Yüzde	0,0	7,1	7,1	57,1	28,6	100,0
65 ve üzeri	Sayı	0	1	0	1	4	6
	Yüzde	0,0	16,7	0,0	16,7	66,7	100,0
Toplam	Sayı	25	29	14	51	33	152
	Yüzde	16,4	19,1	9,2	33,6	21,7	100,0

Yaş gruplarının kent yaşamı gelenek ve görenekleri azaltmaktadır ifadesine katılma durumları yukarıdaki tabloda hem sayısal hem de yüzdelik olarak verilmiştir. Kent yaşamı gelenek ve görenekleri azaltmaktadır ifadesinin araştırma yapılmadan önce öngörülen varsayım şekli ise, bu ifadenin yaş grupları arasında farklılık göstermesi şeklindedir. Özellikle genç ve orta yaş gruplarında bu ifadeye katılmama durumu öngörülür iken yaşlı yaş grupları arasında ise bu ifadeye katılma durumları öngörülmüştür.

Kent yaşamı gelenek ve görenekleri azaltmaktadır ifadesine 18 yaş ve küçük olan katılımcıların %23,1'i kesinlikle katılmıyorum, %7,7'si katılmıyorum, %23,1'i fikrim yok, %30,8'i katılıyorum, %15,4'ü kesinlikle katılıyorum şeklinde cevaplamışlardır. Katılımcıların 18-29 yaş grubu da olanların %20,5'ikesinlikle katılmıyorum, %21,8'i katılmıyorum, %6,4'ü fikrim yok, %35,9'u katılıyorum ve %15,4'ü kesinlikle katılıyorum şeklinde cevaplamışlardır. 30-49 yaş grubu katılımcıların %14,6'sı kesinlikle katılmıyorum, %22'si katılmıyorum, %12,2'si fikrim yok, %24,4'ü katılıyorum, %26,8'i kesinlikle katılıyorum şeklinde cevaplamışlardır. 50-64 yaş grubu katılımcıların %7,1'i katılmıyorum, %7,1'i fikrim yok, %57,1'i katılıyorum, %28,6'sı ise kesinlikle katılıyorum şeklinde belirtmişlerdir. 65 ve üzeri yaş grubu katılımcıların %16,7'si katılmıyorum, %16,7'si katılıyorum, %66,7'si ise kesinlikle katılıyorum şeklinde görüşlerini ifade etmiştir. Genel olarak katılımcıların %16,8'ikesinlikle katılmıyorum, %19,1'i katılmıyorum, %9,2'si fikrim yok, %33,6'sı katılıyorum, 21,7'si ise kesinlikle katılıyorum şeklinde ifadeye katılma durumlarını belirtmişlerdir.

Yaş ile kent yaşamı gelenek ve görenekleri azaltmaktadır ifadesi arasında kısmi olarak bir ilişki bulunmuştur. Katılımcılardan genç ve orta yaş gruplarının bu ifadeye katılma durumları ile yaşlı yaş grubunda olan katılımcıların bu ifadeye katılma durumları kısmi olarak farklılık göstermektedir. Gelişen, değişen, farklılaşan ve özellikle teknolojik gelişmeler ile hız kazanan yaşam beraberinde farklı bir kültürü de getirmektedir. Özellikle teknolojinin gelişmesi ve hızla değişmesi ile birlikte kültürel, sosyal, bireysel, siyasal ve hatta ekonomik ilişkilerinde değiştiği farklılaştığı söylenilebilir. Bunlar ile birlikte her gün her saat farklılaşan ve değişen hızlı, modern yaşam tarzı, beraberinde kültürel değerleri, gelenekleri, görenekleri

gibi durumları da değiştirmektedir. Bireyin yaşadığı ve öğrendiği durumlar her geçen gün farklılaştığı gibi bireyler de içinde buldukları durumlardan farklılaşıyor. Bu bağlamda her yaş grubu içerisine doğduğu kültürü benimseyip bilinç durumunu ona göre şekillendiriyor. Tabloya baktığımızda ortaya çıkan farklılaşmaların temel dinamiği bundan kaynaklanıyor şeklinde bir hipotez yanlış olmayacaktır.

Tablo 4.47: Yaşa Göre Katılımcıların Diyarbakır İle İlgili Güncel Gelişmeleri Takip Etme Durumu

Yaş		Diyarbakır İle İlgili Güncel Gelişmeleri Takip Etme					
		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Fikrim yok	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	Toplam
18'den küçük	Sayı	2	2	2	5	2	13
	Yüzde	15,4	15,4	15,4	38,5	15,4	100,0
18-29	Sayı	4	5	5	33	30	77
	Yüzde	5,2	6,5	6,5	42,9	39,0	100,0
30-49	Sayı	4	6	3	19	9	41
	Yüzde	9,8	14,6	7,3	46,3	22,0	100,0
50-64	Sayı	2	1	6	4	1	14
	Yüzde	14,3	7,1	42,9	28,6	7,1	100,0
65 ve üzeri	Sayı	3	0	2	0	1	6
	Yüzde	50,0	0,0	33,3	0,0	16,7	100,0
Toplam	Sayı	15	14	18	61	43	151
	Yüzde	9,9	9,3	11,9	40,4	28,5	100,0

Yaş gruplarına göre katılımcıların Diyarbakır ili ile ilgili güncel gelişmeleri takip ederim ifadesine katılma durumları yukarıdaki tabloda hem sayısal hem de yüzdelik olarak yukarıdaki tabloda verilmiştir. Kent ile ilgili gelişmelerin takip edilmesinde, kent sorunlarına veya olumlu durumlarını takip etme durumu kentli bireylerin en başat görevlerinden birisidir.

Diyarbakır ile ilgili güncel gelişmeleri takip ederim ifadesine 18 yaşından küçük olan katılımcıların %15,4'ü kesinlikle katılmıyorum, %15,4'ü katılmıyorum, %15,4'ü fikrim yok, %38,5'i katılıyorum, %15,4'ü kesinlikle katılıyorum şeklinde cevap vermişlerdir. 18-29 yaş grubunda olan katılımcıların %5,2'si kesinlikle katılmıyorum, %6,5'i katılmıyorum, %6,5'i fikrim yok, %42,9'u katılıyorum ve %39'u kesinlikle katılıyorum şeklinde ifadeye katılma durumlarını belirtmişlerdir. 30-49 yaş grubunda olan katılımcıların %9,8'i kesinlikle katılmıyorum, %14,6'sı

katılmıyorum, %7,3'ü fikrim yok, %46,3'ü katılıyorum, %22'si kesinlikle katılıyorum şeklinde cevap vermişlerdir. 50-64 yaş grubu katılımcıların %14,3'ü kesinlikle katılmıyorum, %7,1'i katılmıyorum, %42,9'u fikrim yok, %28,6'sı katılıyorum, %7,1'i kesinlikle katılıyorum şeklinde cevap vermiştir. 65 yaş ve üzeri katılımcıların %50'si kesinlikle katılmıyorum, %33,3'ü fikrim yok ve %16,7'si kesinlikle katılıyorum şeklinde cevap vermiştir. Genel olarak katılımcıların %9,9'u kesinlikle katılmıyorum, %9,3'ü katılmıyorum, %11,9'u fikrim yok, %40,4'ü katılıyorum, %28,5'i kesinlikle katılıyorum şeklinde cevap vererek bu ifadeye katılma durumlarını belirtmişlerdir.

Yaş grupları ile bireylerin Diyarbakır ile ilgili güncel gelişmeleri takip ederim ifadesi arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Genç, olgun veya yaşlı yaş grupları arasında genel olarak kendi kentleri ile ilgili güncel gelişmeleri takip ettikleri, kente duyarlı oldukları tablodan anlaşılmaktadır. Hangi yaş grubunda veya yaşta olursa olsun, kentlilik bilincine sahip bireylerin kendi kentleri ve yaşam alanları başta olmak üzere güncel olaylara duyarlı olmaları ve güncel haberleri takip etmeleri gerekmektedir. Özellikle teknolojik gelişmeler ile birlikte anında ve her yerde elimizin altında olan gelişmelerin takip edilmesi ve duyarlı olunması gereklidir. Kentlilik bilinci ile hareket eden birey, mahalle, yaşadığı kent, başka kentler, ülkesi ve dünyadaki gelişmeler şeklinde bir tümevarım yöntemi ile güncel gelişmeleri takip eder ve duyarlılık gösterir.

Tablo 4.48:Eğitim Durumuna G6re Katılımcıların Kendilerini Kentli Olarak G6reme Durumu

Eğitim Durumu		Kendilerini Kentli Olarak G6reme					
		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Fikrim yok	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	Toplam
Okur-yazar değil	Sayı	0	1	2	5	0	8
	Yüzde	0,0	12,5	25,0	62,5%	,0%	100,0
Sadece okur-yazar	Sayı	0	0	0	2	0	2
	Yüzde	0,0	0,0	0,0	100,0	0,0	100,0
İlkokul	Sayı	0	2	2	10	3	17
	Yüzde	0,0	11,8	11,8	58,8	17,6	100,0
Ortaokul	Sayı	1	2	1	4	4	12
	Yüzde	8,3	16,7	8,3	33,3	33,3	100,0
Lisansüstü	Sayı	0	0	0	2	2	4
	Yüzde	0,0	0,0	0,0	50,0	50,0	100,0
Lise	Sayı	9	3	2	21	17	52
	Yüzde	17,3	5,8	3,8	40,4	32,7	100,0
Üniversite	Sayı	3	10	1	19	23	56
	Yüzde	5,4	17,9	1,8	33,9	41,1	100,0
Toplam	Sayı	13	18	8	63	49	151
	Yüzde	8,6	11,9	5,3	41,7	32,5	100,0

Eğitim durumuna göre katılımcıların kendimi kentli olarak görüyorum ifadesine katılma durumları yukarıdaki tabloda hem sayısal hem de yüzdelik olarak verdikleri cevapların dağılımı verilmiştir. Bireyin kenti sahiplenmesi ve kendisini kentte ait, kenti de kendisine ait hissetmesi, kendisini kentli olarak kentte bağdaşması kentlilik bilincinin oluşmasında önemli faktörlerdendir. Bu çerçevede katılımcıların ağırlıklı olarak katıldıkları ifadeler koyu renk ile belirtilmiştir.

Kendimi kentli olarak görüyorum ifadesine okur-yazar olmayan katılımcıların %62,5'i katılıyorum derken, %25'i ise fikrim yok, sadece okur-yazar katılımcıların %100'ü yani tamamı katılıyorum, ilkokul mezunu katılımcıların %58,8'i katılıyorum, %17,6'sı kesinlikle katılıyorum, ortaokul mezunu katılımcıların %33,3'ü katılıyorum, %33,3'ü ise kesinlikle katılıyorum, lise mezunu katılımcıların %40,4'ü katılıyorum, %32,7'si kesinlikle katılıyorum, üniversite mezunu katılımcıların %33,9'u katılıyorum, %41,1 kesinlikle katılıyorum, lisansüstü mezunu

katılımcıların %50'si katılıyorum, %50'si kesinlikle katılıyorum şeklinde cevap vererek bu ifadeye katılma durumlarını belirtmişlerdir.

Eğitim durumu ile kendimi kentli olarak görüyorum ifadesine katılma durumu arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Ağırlıklı olarak katılımcıların kendilerini kentli olarak gördükleri ve bu katılımcıların eğitim durumuna göre değişiklik kısmi olarak gösterse de genel olarak yakınlık içerisinde olduğu söylenilebilir. Bireyin eğitim durumu önemli faktörler arasında görülse de, kent ile bütünleşme ve kenti sahiplenme durumu ile ilgili farklılıkların meydana gelmesinde ve değişkenlik göstermesinde önemli bir faktör olmaktan kısmi olarak çıkmıştır. Kent ile bütünleşme ve bireyin kendisini kentli olarak görmesi, kent ile ilgili tutum ve davranışlarda bulunması eğitim durumunun dışındaki faktörlere bağlanmıştır. Yukarıdaki tablodan anlaşılacağı üzere bireylerin kendilerini kentli olarak görmesinde eğitim durumunun etkin bir faktör olmaktan çıktığı tabloda verilen cevaplardan anlaşılmaktadır. Kentlilik bilincinin oluşmasındaki en temel faktörlerden biri olan kenti evi gibi görme ve kent ile bağdaşma durumu tablodaki cevaplar ile bağdaşmıştır.

Tablo 4.49:Doğum Yerine Göre Katılımcıların Diyarbakır'da Yaşamaktan Memnun Olma Durumları

Doğum Yeri		Diyarbakır'da Yaşamaktan Memnun Olma					
		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Fikrim yok	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	Toplam
Diyarbakır (merkez)	Sayı	7	6	3	32	36	84
	Yüzde	8,3	7,1	3,6	38,1	42,9	100,0
Diyarbakır ilçe/köyü	Sayı	4	5	0	26	22	57
	Yüzde	7,0	8,8	0,0	45,6	38,6	100,0
Başka bir şehir	Sayı	2	0	1	5	3	11
	Yüzde	18,2	0,0	9,1	45,5	27,3	100,0
Toplam	Sayı	13	11	4	63	61	152
	Yüzde	8,6	7,2	2,6	41,4	40,1	100,0

Doğum yeri Diyarbakır merkez, Diyarbakır ilçe/köy ve başka bir şehir olan katılımcıların, Diyarbakır da yaşamaktan memnunun ifadesine katılma durumları yukarıdaki tabloda hem sayısal hem de yüzdeler olarak verilmiştir.

Diyarbakır da yaşamaktan memnunum ifadesine doğum yeri Diyarbakır merkez olan katılımcıların %8,3'ü kesinlikle katılmıyorum, %7,1'i katılmıyorum, %3,6'sı fikrim yok, %38,1'i katılıyorum, %42,9'u kesinlikle katılıyorum şeklinde cevaplamışlardır. Diyarbakır da yaşamaktan memnunum ifadesine doğum yeri Diyarbakır ilçe/köy olan katılımcıların %7'si kesinlikle katılmıyorum, %8,8'i katılmıyorum, %45,6'sı katılıyorum ve %38,6'sı kesinlikle katılıyorum şeklinde yanıt vermişlerdir. Diyarbakır da yaşamaktan memnunum ifadesine doğum yeri başka bir il olan katılımcıların %18,2'si kesinlikle katılmıyorum, %9,1'i fikrim yok, %2,6'sı katılıyorum ve %27,3'ü kesinlikle katılıyorum şeklinde cevap vermişlerdir. Genel olarak katılımcıların %8,6'sı kesinlikle katılmıyorum, %7,2'si katılmıyorum, %2,6'sı fikrim yok, %41,4'ü katılıyorum ve %40,1'i kesinlikle katılıyorum şeklinde cevap vermişlerdir.

Doğum yerine göre katılımcıların kendimi kentli olarak görüyorum ifadesi arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. Genel olarak bakıldığında hem kent merkezinde doğan katılımcılar, kent merkezine bağlı ilçe/köylerde doğan katılımcılar ile başka bir şehirde doğan katılımcıların kendilerini kentli olarak gördükleri tablodan anlaşılmaktadır. Bireylerin kendilerini kentli olarak görme durumları, kenti sahiplenmeleri, kentte doğup büyümeden ziyade, kenti benimsemeleri, sahiplenmeleri ile ilgili bir durum olduğu yukarıdaki tablodan anlaşılmaktadır. Tabloya bakılıp denilebilir ki, kentin gerçek sahipleri kenti sahiplenen, kenti evi gibi gören, kentte yaşayan herkeştir.

Tablo 4.50: Cinsiyete Göre Katılımcıların Toplu Taşıma Araçlarında Yaşlılara, Hamilelere ve Özürlülere Yer ve Yardım Etme Durumu

Cinsiyet		Toplu Taşıma Araçlarında Yaşlılara, Hamilelere ve Özürlülere Yer ve Yardım Etme					
		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Fikrim yok	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	Toplam
Erkek	Sayı	8	2	3	18	72	103
	Yüzde	7,8	1,9	2,9	17,5	69,9	100,0
Kadın	Sayı	0	0	2	15	33	50
	Yüzde	0,0	0,0	4,0	30,0	66,0	100,0
Toplam	Sayı	8	2	5	33	105	153
	Yüzde	5,2	1,3	3,3	21,6	68,6	100,0

Cinsiyete göre katılımcıların toplu taşıma araçlarında yaşlılara, özürlülere ve hamilelere yer veririm ifadesine katılma durumları yukarıdaki tabloda hem sayısal hem de yüzdelik ifadelerle verilmiştir. Bu çerçevede katılımcıların cinsiyete göre duyarlılık, toplumsal ahlak, sosyal gereklilik gibi düşünceleri, tutumları, bilinç düzeyinde çerçevesi çizilmeye çalışılmıştır.

Toplu taşıma araçlarında yaşlılara, özürlülere ve hamilelere yer veririm ifadesine erkek katılımcıların %7,8'i kesinlikle katılmıyorum, %1,9'u katılmıyorum, %2,9'u fikrim yok, %17,5'i katılıyorum, %69,9'u kesinlikle katılıyorum şeklinde cevaplamışlardır. Bu ifadeye kadın katılımcıların %4'ü fikrim yok, %30'u katılıyorum ve %66'sı ise kesinlikle katılıyorum şeklinde cevaplamışlardır. Genel olarak katılımcıların %5,2'si kesinlikle katılmıyorum, %1,3'ü katılmıyorum, %3,3'ü fikrim yok, %21,6'sı katılıyorum ve %68,6'sı kesinlikle katılıyorum şeklinde ifadeye katılma durumlarını belirtmişlerdir.

Cinsiyete göre toplu taşıma araçlarında yaşlılara, özürlülere ve hamilelere yer veririm ifadesine katılma durumu arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Hem kadın hem de erkek katılımcıların toplumsal duyarlılık, sosyal etik anlayışı, yardımlaşma, duyarlılık gibi başat konularda ortak düşünce ve fikir çerçevesinde bir davranış ve düşünce içerisinde oldukları anlaşılmaktadır. Katılımcıların ifadeye katılma durumları hem erkek hem de kadın katılımcıların ağırlıklı olarak fazla olduğu görülmektedir. Sosyal bir bilinç ile davranan, düşünen, hareket eden birey, hem toplumu hem de kenti daha yaşanılabilir bir hal almasında önemli başarılar elde eden

ve ettiren bireydir. Kentlilik bilincinin oluşmasındaki en önemli faktörlerin başında gelen duyarlılık ve kent insanına, kentli insana ait davranışların cinsiyete göre farklılık gösterdiği söylenemez. Bilinçli bir birey olmanın yardımlaşma ve duyarlılık ile ilgili olduğu, bilinçli birey tarafından bilinen bir gerçektir. Bu gerçeklik ile birey, tutum ve davranışlarını o çerçevede şekillendirir.

Tablo 4.51: Oturdukları Konut Türüne Göre Katılımcıların Apartmanda Yüksek sesle Müzik Dinlenilmesini ve Balkondan Sofra Bezi Silkelenmesini Yadırgama Durumu

Oturdukları Konut Türü		Apartmanda Yüksek sesle Müzik Dinlenilmesini ve Balkondan Sofra Bezi Silkelenmesini Yadırgama					
		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Fikrim yok	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	Toplam
Müstakil ev	Sayı	1	0	2	2	15	20
	Yüzde	5,0	0,0	10,0	10,0	75,0	100,0
Apartman	Sayı	11	10	7	21	57	106
	Yüzde	10,4	9,4	6,6	19,8	53,8	100,0
Güvenlikli site	Sayı	1	0	0	2	11	14
	Yüzde	7,1	0,0	0,0	14,3	78,6	100,0
Güvenliği olmayan site	Sayı	0	1	2	4	6	13
	Yüzde	0,0	7,7	15,4	30,8	46,2	100,0
Toplam	Sayı	13	11	11	29	89	153
	Yüzde	8,5	7,2	7,2	19,0	58,2	100,0

Oturdukları konut türüne göre katılımcıların apartmanda yüksek sesle müzik dinlenilmesini ve balkondan sofrası bezi silkelmesi yadırgarım ifadesine katılımcıların verdikleri cevaplar hem sayısal hem de yüzdelik olarak yukarıdaki tabloda verilmiştir.

Oturdukları konut türüne göre katılımcıların apartmanda yüksek sesle müzik dinlenilmesini ve balkondan sofrası bezi silkelmesini yadırgarım ifadesine müstakil evde oturan katılımcıların %5'i kesinlikle katılmıyorum, %10'u fikrim yok, %10'u katılıyorum, %75'i kesinlikle katılıyorum şeklinde cevap vermişlerdir. Bu ifadeye apartmanda oturan katılımcıların %10,4'ü kesinlikle katılmıyorum, %9,4'ü katılmıyorum, %6,6'sı fikrim yok, %19,8'i katılıyorum ve %53,8'i kesinlikle katılıyorum şeklinde yanıtlamışlardır. Bu ifadeye güvenlikli sitede oturan

katılımcıların %7,1'i kesinlikle katılmıyorum, %14,3'ü katılıyorum ve %78,6'sı kesinlikle katılıyorum şeklinde yanıtlamışlardır. Bu ifadeye güvenliği olmayan sitede oturan katılımcıların %7,7'si katılmıyorum, %15,4'ü fikrim yok, %30,8'i katılıyorum ve %46,8'i kesinlikle katılıyorum şeklinde cevaplamışlardır. Genel olarak katılımcıların %8,5'i kesinlikle katılmıyorum, %7,2'si katılmıyorum, %7,2'si fikrim yok, %19'u katılıyorum ve %58,2'si kesinlikle katılıyorum şeklinde bu ifadeye katılma durumlarını belirtmişlerdir.

Oturdukları konut türüne göre katılımcıların apartmanda yüksek sesle müzik dinlenilmesini ve balkondan sofra bezi silkelenmesini yadırgarım ifadesi arasında anlamlı bir ilişki yoktur. Genel olarak katılımcıların hangi konut türünde otursalar da genel olarak yüksek sesle müzik dinlenilmesini, sofra bezi sergilenmesi gibi başkasını rahatsız edici tutum ve davranışları hoş karşılamadığı tablodan anlaşılmaktadır. Bilinçli, duyarlı, farkındalığa sahip birey tutum ve davranışlarını başkasını rahatsız edici boyuttan kaçırın bireydir. Ayrıca bilinçli birey bu tarz tutum ve davranışları ortadan kaldıran, çözüm bulmaya çalışan bireydir. Bir birliktelik ve ortak yaşam alanı olan kentler, bireylerin uyum ve tutarlı, düşünceli, rahatsızlık verici davranışlardan kaçınan, özgürlük alanını başkasının özgürlük alanına kadar olduğunu bilen gibi durumların farkında olup çerçevesini buna göre çizmeleridir.

SONUÇ

Kent, tarihsel olarak insanoğlunun yerleşik hayata geçmesiyle birlikte tartışma konusu olmuştur. Kent, geçmişi insanlık tarihinin yerleşik hayata geçişiyle başlamıştır. Tarih serüveni içerisinde farklı yapı, isim ve biçimlerde görülen kent, özellikle sanayi devrimi ile birlikte insanların ağırlıklı olarak yaşadığı ve yoğunluğun fazla olduğu mekânlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Sanayi devrimi ile birlikte toplumların en temel tartışma konularından biri olan kentler, toplumlar tarafından araştırılmış ve incelenmiştir. Tarihsel yolculuğu içinde kentler insan gelişimini etkileyen en önemli etkenlerin başında gelmiştir.

Günümüzde birçok insanın yerleşim yeri olan kentler, insan yoğunluğunun geçmişten günümüze en fazlalaştığı mekânlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Kentler, insanlar için birer iş alanı, yüksek yaşam standartlarının olduğu yerler, hizmet alanının ve refah seviyesinin iyi olduğu, ihtiyaçların sınırsız bir biçimde karşılandığı, sosyal aktivitelerin geliştiği gibi cazibe merkezleri olarak görülmektedir. Bu bağlamda insanların sürekli olarak yoğunlaştığı ve sürekli bir biçimde göç aldığı mekânlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bireylerin kenti farklı bir yaşam ve anlayış biçimi olarak gördüğü kent, sürekli bir şekilde göç almakta ve yoğunlaşmaya devam etmektedir. Sosyal, fiziksel, kültürel gibi birçok alanda sürekli gelişen ve büyüyen kentler, gün geçtikçe farklılaşmaktadır.

Özellikle sanayi devrimi sonrasında yoğun bir biçimde göç alan ve farklılaşan kentler, beraberinde de birçok sorunu getirmektedir. Sanayi devrimi ile birlikte tarımda makineleşme başta olmak üzere şehirlerdeki fabrikalar, buharlı makineler gibi gelişmeler ile birlikte kent önemi çok daha fazla artmıştır. Kurtuluşun olduğu yer, refahın en üst mertebesi, iş olanaklarının fazlalığı gibi düşüncelerin hâkim olması ve kentte yoğun göç sonrası birçok sorun baş göstermiştir. Sağlıksız kentleşme, çarpık kentleşme, aşırı kentleşme, gecekondulaşmış yerlerin yanı sıra, suç olaylarının fazlalaştığı, hastalıkların çoğaldığı, yaşam süresinin kısaldığı, psikolojik rahatsızlıkların arttığı, sosyal, kültürel sorunların baş gösterdiği gibi birçok sorunun temelini de oluşturmuştur. Özellikle illegal eylemlerin arttığı ve illegal yönelimin fazlalaştığı mekânlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ülkemizde özellikle 1950’li yıllarda hız kazanmaya başlayıp, 1980’li ve 1990’lı yıllarda hat safhada ivme kazanan kentleşme, sürekli araştırılan, planlamalar yapılan, araştırılan bir olgu olmuştur. Kent, kentleşme ve kentlileşme problemleri ülkemizde 1950’li yıllardan günümüze kadar tartışılan konulardan olmuştur. Kentleşme, sadece demografik bir yer değiştirme hareketinde farklı olarak, bir toplumsal değişme sürecini belirtmektedir. Özellikle geleneksel yapının etkinliğini korumaya çalıştığı, modern yapının üstün gelme durumunun olduğu farklılaşmış toplum yapısı olan ülkemizde, kentin önemi çok daha fazlalaşmaktadır.

Ülkemizde kentler kaynağını iç göçlerden almaktadır. Özellikle kırsal alandan 1950’li yıllardan sonra kente hız bir biçimde göç yaşanmıştır. Göç alan kentler özellikle bu yoğunluğu kaldıramamış ve beraberinde birçok sorunu da getirmiştir. Özellikle kent olgusunun kentleşme boyutunda ilerlemesi ile kentlileşmenin aynı doğrultuda olmaması kentte uyup ve adapte olma konusunda birey sorun yaşamıştır. Kent mekânının gelişip bir üst versiyonu olan kentleşme ile bireylerin kente adapte olma durumunu ile ortaya çıkan kentlileşme ve bunun bir üst versiyonu olan kentlilik bilinci aynı doğrultuda gelişmemiştir. Buda beraberinde hem sosyal hem de bireysel bağlamda problemler doğurmuştur.

Özellikle kırdan gelip, kentli olmayı içselleştirmemiş bireylerin yaşadığı kentsel ortamda sosyo-kültürel ve sosyo-psikolojik uyumsuzluklar, kültürel boşluğa düşmeye ve yabancılaşmaya neden olmaktadır. Bu süreç, şiddet, suç ve mafya gibi çok önemli toplumsal sorunların ortaya çıkmasıyla yakından ilgilidir. Bu süreçler, sorumluluk almaktan kaçınma ve aidiyetsizlik gibi nedenler de eklenince kentler, uzlaşmanın yok olduğu ve ortak yaşamının zorlaştığı mekânlara dönüşmektedir. Kentlerde ortaya çıkan bu sorunların ortadan kalması ve özellikle ülkemizde bu tarz sorunların ününe geçilmesi anlamında kentlileşme, kent kültürü, kentlilik bilinci gibi konuların araştırılması ve gereken çalışmaların yapılması önem arz etmektedir.

Kente göç edip kent yaşam biçimi içerisinde ya alan ve kentleşen mekânda kentlileşen bireylerin kentli yaşam biçimine uygun davranmaları, kentlilik bilincinde ulaşması anlamına gelmektedir. Kentlilik bilincinde olan birey, kente adapte olmuş,

kendini kente ait hisseden, kenti sahiplenen, kent kurumlarına katılan, kent sorunlarıyla ilgilenen, kentsel farkındalığa sahip birey anlamına gelmektedir.

Kentli birey, kentleşme, kentleşme ve kentlilik bilinci ile ilgili yapılan tanımlardan hareketle Diyarbakır'da ikamet eden bireylerin kentlilik bilincinin düzeyini tespit etmek, kentlilik bilincinin değişkenleri, kentlilik bilincini etkileyen faktörlerin tespiti amacıyla bu çalışma yapılmıştır. Yapılan alan araştırması, gözlem yöntemleriyle elde edilen veriler değerlendirilmiştir. Elde edilen veriler ve gözlemler karşılaştırılmalı olarak değerlendirilmekle kalmamış, daha önce yapılmış araştırmalar, çalışmalar, raporlar, verilerden de yararlanmış ve değerlendirilmiştir.

Diyarbakır ili özellikle kendi bölgesi içerisinde nüfus yoğunluğunun ve farklılaşmanın yaşandığı kentlerin başında gelmektedir. Ayrıca kendi bölgesinde bir cazibe merkezi konumundadır. Bu bağlamda Diyarbakır ili bölgesinde ki diğer illere nazaran hem konumu hem de sosyal yapısı bağlamında farklılaşmaktadır. Bu bağlamda Diyarbakır ili üzerinde yapılan bu çalışmamda diğer iller ile ilgili yapılan çalışmalar bakımından farklılıklar ve benzerlikler meydana getirmektedir. Siyasal, sosyal, kültürel gibi birçok alanda farklılaşan, geleneksel yaşam biçimi ile modern yaşam biçimi arasında önemli bir noktada yer alan Diyarbakır, kentlilik bilincinin araştırma konusu olmuştur.

Diyarbakır il merkezinde araştırma yapılmıştır. Katılımcıların yarısından fazlası Diyarbakır merkez doğumlu olanlar oluştururken, geri kalanların ise büyük bir çoğunluğu merkeze bağlı ilçe/köy doğumlu oldukları, geri kalanların ise başka bir şehirden oluşmaktadır. Genel olarak katılımcıların büyük bir çoğunluğu kendilerini kentli olarak nitelendirmekte ve bu çerçevede hareket ettiğini söylemektedir. Katılımcıların %72,5'i gibi büyük bir oranda kentli olarak kendilerini ifade etmektedir. Kentsel yaşamın önemli etkenlerinden biri olan bireylerin kendilerini kentli olarak görmeleri ve bu çerçevede hareket etmeleri Diyarbakır il merkezinde yaşayan bireylerde yüksek olduğu saptanmıştır.

Ekonomik durum bireylerin içerisinde buldukları faaliyet durumunu da çoğunlukla belirleyen bir faktördür. Özellikle bireylerin alış-veriş durumlarında

ortaya koydukları durum onların büyük bir oranda ekonomik durumlarını belirlemektedir. Kentli birey ve bilinçli birey, ulusal ve uluslararası çapta saygınlık ve güven kazanmış, sağlık şartlarına uygun üretim yapan büyük alış-veriş merkezlerinde rağbet eder. Bu çerçevede %22,2'lik oranla bu kentli birey davranışının Diyarbakır il merkezinde düşük düzeylerde olduğu saptanmıştır.

Kentsel sorunlara duyarlılık ve kentsel sorunların iletilmesinde, çözüm yolu bulunmasında kentlilik bilincinin önemli göstergelerindedir. Birey, içerisinde bulunduğu mekânı sahiplenen ve bu doğrultuda kenti daha güzel ve yaşanılabilir bir hal alması için uğraşan kişidir. Bu çerçevede kentsel sorunların iletilmesinde kaba kuvvet, duyarsızlık gibi yöntemlerden ziyade sorunun makul yol ve yöntemlerle çözüm içerisine girilmelidir. Bu bağlamda katılımcıların büyük bir çoğunluğu kentsel sorunlara duyarlı ve sorunun çözüm yolu için makul yöntemlerle hareket ettiği görülmektedir. Ayrıca katılımcıların kentin gelişmesi, daha güzel ve yaşanılabilir bir hal alması yönünde ki sorumluluğun sadece devlet veya kamu kurum ve kuruluşlara ait olmadığını, kente doğup büyüyenlere de ait olmadığını, sorumluluğun kente yaşayan herkese ait olduğunu ağırlıklı olarak belirttikleri saptanmıştır. Bireylerin meslekleri ile kentsel sorunlara duyarlılık arasında bir bağ saptanmamıştır. Meslek bağlamında kentsel sorunların iletilmesinde ağırlıklı olarak katılımcıların doğru yolu izledikleri saptanmıştır. Kentlilik bilincinin göstergelerinden olan sorumluluk anlayışının yüksek oranda olduğu saptanmıştır.

Katılımcıların kent ile ilgili daha rasyonel durumlarda yer almasının önemli bir etkeni de eğitimidir. Eğitilmiş birey farkındalık yaratmasıyla birlikte ortada koyduğu tutum ve davranışta farklılaşmakta ve gerçekçi olmaktadır. Genel olarak baktığımızda katılımcıların %73,8 gibi yüksek bir oranda lise ve üstü düzeylerde eğitim gördükleri anlaşılmaktadır. Bu çerçevede eğitim seviyesinin yüksek olduğu saptanmıştır. Ayrıca bu yüzdeliğin her geçen yıl daha da fazlaştığı saptanmıştır. Ancak eğitim seviyesinin her geçen yıl yükselişte olduğu kente kentsel kuruluşlara olan üyelik durumları düşük seviyelerde kalmıştır. Katılımcıların %51,7'si gibi büyük bir oranının hiçbir kent kuruluşuna üye olmaması düşündürücüdür. Ancak eğitim durumuna göre kentsel kuruluşlara üye olma durumu öngörüsü

doğrulanmıştır. Katılımcıların eğitim düzeyleri yükseldikçe kentsel kurumlara katılma oranlarında yükselme olmuştur.

Kentlilik bilinci ile hareket eden birey, kent veya mahallesi ile ilgili imar, ulaşım, proje gibi durumlarda sorumluluk bilinci ile hareket eden ve duyarlılık gösteren bireydir. Katılımcıların Diyarbakır il merkezinde ikamet etme süreleri ile katılımcıların %60,3'ünün bu tarz projelere katılma durumları ve bundan maddi bir beklenti içerisinde olmadıkları saptanmıştır. Katılımcıların büyük bir çoğunluğunun bu tarz bir yönelimde olması kentlilik bilincinin ağırlıklı oluştuğunun önemli göstergelerindedir. Ancak katılımcıların ikametgâh süreleri ile bu tarz projelerde sorumluluk bilinci ile hareket etme ve katılma durumları arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Katılımcıların cinsiyet durumları ile kentsel sorunları çözüme kavuşturma arasında farklılık görülmemesi kentlilik bilincinin önemli göstergelerindedir. Erkek egemen coğrafyalarda ya da geleneksel yapının ağırlıklı olduğu toplumlarda kadın ikinci planda tutulmaktadır. Bu bağlamda Tablo 4.41'e bakıldığında kadın katılımcılar ile erkek katılımcıların kentsel sorunları iletmek için izledikleri yol çoğunlukla doğru ve benzer biçimde olduğu görülmektedir. Kadın katılımcıların kentsel sorunlara duyarlılığı ve daha da ötesi kadın katılımcıların ikinci planda tutulmaması kentlilik bilincinin oluştuğunu göstermektedir.

Katılımcıların doğum yeri ile sıklıkla görüştükları kişiler arasında önemli bir bağ bulunmaktadır. Birey doğduğu yerde ikamet etme durumu ve görüştükları kişiler farklılaşmakta ve fazlaşmaktadır. Farklı sosyal çevreye sahip olma, farklı sosyal çevreler ile iletişim halinde bulunma durumu, kentli bireyin tutum ve davranışlarındandır. Birey sadece ailevi bağlardan ziyade toplumun farklı yönlerini, alışkanlıklarını, kültürü gibi durumları da bilip benimsemesi gerekmektedir. Bu bağlamda doğum yerine göre katılımcıların sıklıkla görüştüğü kişiler arasında anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Diyarbakır merkez doğumlu olan katılımcıların ağırlıklı olarak görüştükları kişiler farklılık gösterirken, başka bir şehirden olan kişilerin görüştükları kişiler sınırlı kalmıştır. Bu çerçevede kentli birey tutum ve davranışının oluştuğu görülmektedir.

Bireylerin içerisinde buldukları sosyal aktiviteler kentli birey tutum ve davranışlarını yansıtmaktadır. Gelişen ve sürekli büyüyen metropol kent kıvamında olan Diyarbakır kentin, önemli sosyal ve kentsel aktivitelerinden olan AVM'ler kentli bireylerin sosyal etkileşim alanı durumundadır. Katılımcıların doğum yeri ile eğitim durumlarının bu tarz sosyal etkinlik alanları kapsamında ağırlıklı olarak tutum ve davranışlarında sergiledikleri saptanmıştır. Katılımcıların eğitim düzeylerindeki yükseliş ile sosyal etkileşim ve etkinlik alanı olan bu tarz yerlere gitme durumları arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Kentli birey tutum ve davranışlarından olan bu tarz sosyal etkinlik alanlarına olan ilginin fazla olduğu saptanmıştır.

Eğitim düzeyinin yüksek olduğu ve giderek yükseldiği saptanan Diyarbakır ilinde, belediyenin imar, ulaşım gibi projelerde ki kendi düşüncelerini alma durumu arasında anlamlı ilişki saptanmıştır. Katılımcıların %85,6'sı gibi büyük bir çoğunluğu bu tarz projelerde halkın ve benimde görüşümün alınması gerekliliğine vurgu yapmıştır. Kentli birey, kentin gelişip ve daha güzel bir yaşam alanı olmasındaki temel sorumluluk ve ölçütün kente yaşayan herkese ait olduğuna vurgu yaptığını daha önce dile getirmiştik. Bu çerçevede katılımcıların ağırlıklı olarak bu tarz projelerde kamu kurum ve kuruluşları ile birlikte ortak bir kanaat çerçevesinde hareket edilmesi gerekliliğini belirttikleri saptanmıştır. Her iki durumda da katılımcıların büyük oranda ortak tutum ve davranış sergilemeleri kentlilik bilincinin en önemli göstergesi olarak görülmektedir.

Kentlilik bilinci ile hareket eden birey, yaşadığı kent ile ilgili gelişmeleri yakından takip eden, bilgi sahibi olan, bulunduğu çevrede insanları bilinçlendiren bireydir. Özellikle genç ve orta kuşak katılımcıların hem rasyonel olarak etki alanları hem de faaliyet durumları diğer yaş gruplarına göre fazlalaşması beklenmektedir. Özellikle bu yaş gruplarının kent ile ilgili güncel gelişmeleri takip etmeleri kentli birey tutum ve davranışları arasında görülmektedir. Bu bağlamda Tablo 4.47'ye baktığımızda genç ve orta yaş katılımcılarının bu çerçevede ağırlıklı oldukları saptanabilir. Bu bağlamda kentli birey davranışlarının sergilendiği ve kentlilik bilincinin oluştuğu saptanmıştır.

Başka bir şehirde doğan katılımcıların, Diyarbakır'da doğup büyüyen katılımcılara kıyasla kenti sahiplenmeleri, kentte aidiyet ve bağlarının daha düşük düzeylerde olduğu Tablo 4.49'da görülmektedir. Bu katılımcıların bir bölümünün kendilerini Diyarbakırlı olarak görmedikleri görülmektedir. Bu durumun ana faktörü olarak, bireylerin doğdukları yere ve oradaki sosyal çevrelere bağlılıkları kendilerini Diyarbakırlı olarak görememelerinde ki temel faktör olmasından kaynaklanmaktadır.

Sosyal sorumluluk ve duyarlılık çerçevesinde katılımcıların cinsiyete göre durumlarına bakıldığında bir uyumluluk görülmektedir. Özellikle farklılaşan, bireyselen, bireyselleşen günümüz toplumlarının duyarlılık anlayışlarını yitirdiği günümüzde, bireylerin sosyal duyarlılık içerisinde olunması önemli bir kentli birey faktörüdür. Sosyal ortak yaşam alanı olan toplu taşıma araçları, parklar gibi yerlerde bireylerin duyarlı bir biçimde yardıma muhtaç olanlara duyarlı olması ve yardım etmesi kentli birey tutum ve davranışlarındanır. Tablo 4.50'ye baktığımızda hem kadın katılımcıların hem de erkek katılımcıların sosyal sorumluluk ve duyarlılık çerçevesinde ağırlıklı olarak hareket ettikleri saptanmıştır.

Bireylerin genellikle oturdukları konut türü ile sosyal sınıf ve statüleri eşdeğer nitelik taşımaktadır. Bu bağlamda katılımcıların konut türü ile apartmanda başkalarını rahatsız edici tutum ve davranışlar karşısındaki tutumları saptanmıştır. Özellikle güvenli sitede oturan katılımcıların bu tarz tutum ve davranışları hoş karşılamadıkları saptanmıştır. Bu bağlamda ortaya konulan temel faktör, bireylerin konut türü ve yaşamsal alanları ile ilgili tutumları benzerlik göstermektedir. Genel olarak katılımcıların durumları ise %76,3'ü bu tarz rahatsızlık verici tutum ve davranışları hoş karşılamadıklarını, kimsenin kimseyi rahatsız etme ve özgürlük alanını kısıtlama hakkının olmadığını vurgulamışlardır. Bu çerçevede kentli birey tutum ve davranışlarının oluştuğu görülmektedir.

Araştırmada elde edilen veriler, gözlem sonucunda edinilen bilgiler ve görüşmeler sonucu genel olarak değerlendirildiğinde; Diyarbakır'da kentlilik bilinci, kentsel aidiyet ve kenti sahiplenme konularında yüksek, kentsel farkındalık ve kent sorunlarıyla ilgilenme bağlamında orta, kent kurumlarına katılım bakımından düşüktür. Özellikle kentte yaşayan bireylerin kentsel kurulara olan katılımının düşün

seviyelerde olduğu görülmektedir. Bu bağlamda Diyarbakır ilinde ikamet eden bireylerin genel olarak kentlilik bilinçlerinin düşük düzeyde olduğu görülmektedir. Bu çerçevede Diyarbakır ilinin sosyo-kültürel yapısının daha bilinçli bir hal alması ve bu doğrultuda çalışmaların gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Kentli birey tutum ve davranışlarının sergilenmekte sıkıntı yaşayan Diyarbakır halkı, aynı doğrultuda başka bir şehre gittiklerinde aynı tutum ve davranış biçimleri ile sıkıntılar yaşayacaktır. Ayrıca kentin geleceği ve gelecek nesillere daha yaşanılabilir bir hal almasında, gelecek nesil başta olmak üzere hem ülkeye hem insanlığa daha faydalı ve yararlı bir hal alması bağlamında önemli adımların atılması gerekmektedir. Bu çerçevede başta eğitim kurumları olmak üzere, sivil toplum kuruluşları, kamu kurum ve kuruluşları, yerel yönetimler, din görevlilerin, kanaat önderlerinin, muhtarlıklarda, sosyal destek kurumları gibi yerlerde kentlilik bilinci eğitimi verilmeli, gereken seminerler düzenlemeli, projeler oluşturulmalı ve uygulanmalı, etkinlikler düzenlenmeli ve bu çalışmalar giderek geliştirilmelidir. Özellikle kamu kurum ve kuruluşların, üniversitelerin, sivil toplum örgütlerinin işbirliği içerisinde bu projeleri yürütüp geliştirmelidir.

Kentli birey ve kentlilik bilincini geliştirmeye, bilinçlendirmeye vb. yönelik projeler, uygulamalar ve politikalar belirlenirken, kentin farklı sosyal, kültürel yani kentin heterojen yapısı göz önünde tutulmalıdır. Başından salma kısa vadeli projeler, politikalar yerine uzun vadeli politikalar geliştirilmelidir. Bu bağlamda kentin farklı yapı taşları konumunda olan semtleri tespit edilmeli ve bu semtlerin kentlilik bilinci düzeylerine göre mahalle mahalle politikalar, projeler, uygulamalar geliştirilmelidir. Gerekli görülen mahallelerde (ki bu bütün mahallelerde olması gerek bir yaklaşım biçimidir) sosyal dayanışma merkezleri, sosyal destek projelerin uygulanacağı merkezler açılması ve mahalle sakinlerine buralarda kentlilik bilinci ile ilgili destekler verilmelidir. Bu çerçevede ilk etapta yerinden bilgi üretmek yerine bire bir sahada çalışacak uzman toplum bilimciler ile durum tespiti yapmak ve gerekli sorunları, eksiklikleri tespit etmek gerekir.

Kentlilik bilinci, kentte yaşayan bireylerin kendilerini kente ait hissetmeleri, kenti benimsemeleri, farkındalık sahibi olmaları, sorumluluk sahibi olmaları, bireyin kendisini kentin bir parçası olarak algılaması, kenti sevmesi, geleceğini ve gelecek

nesillerin geleceğini kendisinin inşa ettiğinin farkındalığına sahip olmasıdır. Burada kentlilik bilincinin oluşmasında ve tanımlanmasında gözden kaçırılmaması gereken önemli bir nokta bulunmaktadır. Bu önemli husus ise kentlilik bilincinin oluşturulmasında tüm sorumluluğun devlete, sivil toplum kuruluşlarına, yerel yönetimlere vb. kurum ve kuruluşların tek sorumluluk sahibi olmadığıdır. Bu çerçevede birey değil de bir bütün ilişkisinin daha doğru ve yerinde bir birliktelik olması gözden kaçırılmamalıdır. Bütünü oluşturan parçaların her birisinin bireyden meydana geldiği gözden kaçırılmamalı ve her bireyüstüne düşen görevi itinayla yerine getirmelidir. Ancak bu şekilde sağlıklı ve bilinçli bir toplum ve kent inşası oluşturulabilir. Aksi takdir de bir bütün olmaktan çıkıp tekrardan parçalanır ve birliktelik anlayışını bilinçsizce, tutarsız, sağlıklı, geleceksiz gibi durumlara yol açılır.

Kentli tutum ve davranışların kazanılması, kente karşı sorumluluk bilincinde olunması, kentsel yaşamın sorunsallığının farkındalığında olması gibi tutum, düşünce ve davranışlar kentlilik bilincinin önemli göstergelerindedir. Kentin kültürel özellikleri, kentte yaşanmışlığın doğumdan gelmesi kentlilik bilincinin gelişimde önemli faktörlerdendir. Kent kültürüne uzak kalmış bireyler başta olmaz üzere, kente yeni gelenlerin kent kültürü hakkında bilgilendirilmesi, yönlendirilmesi, psikolojik destek verilmesi ve eğitilmesinin önemli bir değişim meydana getirecektir. Bu çerçevede bu konular üzerinde durulmalı ve gereken çalışmalar bir an önce başlatılmalıdır.

Kentsel farkındalık sahibi olan, kenti benimseyen, yaşadığı mekânı özümseyen, kendisini kente ait hisseden, kenti evi gibi gören, kenti kendisini, toplumun, çocuklarının ve ülkenin geleceği olarak gören, kente sahip olduğu haklarının bilincinde olan, sorumluluk almaktan kaçınmayan bilinçli bireylerin varlığı, nitelikli mekânların oluşumuna yön verecek ve bu mekânlardan toplum yararına gerekli çalışmalar ile birlikte topluma öncülük edeceklerdir.

Kentlilik bilincinin gelişmesi ve toplumların, kentlerin daha yaşanılabilir bir hal almasında temel sorumluluk herkese aittir. Unutulmamalıdır ki kentlilik bilinci kısa vadeli gerçekleşecek bir durum değildir. Tam tersi uzun vadeli verim

alınacak bir durumdur. Bu bağlamda oluşturulacak projeler, uygulamalar ve politikalar kısa vadeli hesaplardan ziyade uzun vadeli bir hesaplama ile uygulanmalıdır. Kentlilik bilincinin oluşması belli sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel şartlara bağlıdır. Bu çerçevede oluşturulacak politikaların bu çerçevede belirlenmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- ACUNGİL, Y.**, (2012), “Kentleşme Sürecinde Tokat’ta Kentlilik Bilinci”, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Tokat.
- ALVER, K.**, (2012), “Kent Sosyolojisi”, Hece Yayınları, Ankara.
- BAL, H.**, (2006), “Kent Sosyolojisi”, Fakülte Kitapevi, Isparta.
- BANGER, G.**, (2010), “Kentlilik Bilinci”, <http://www.duyguguncesi.net/kentlilik-bilinci/> (Erişim Tarihi: 17.09.2016).
- BAŞARAN, İ.**, (2008), “Kent ve Yerel Yönetim”, Okutan Yayıncılık, İstanbul.
- BAŞOĞLU, M.**, (2007), “Kentlilik Bilinci Kentlilik Bilinci Davranış Listesi”, <http://meribasoglu.blogcu.com/kentlilik-bilinci/1705267> (Erişim Tarihi: 02.12.2016).
- BEGEL, E. E.**, (1996), “Kentlerin Doğuşu”, Cogito; Üç Aylık Düşünce Dergisi, Sayı: 8, İstanbul
- BEKTAŞ, C.**, (1996), “Kentli Savunmak / Kentli Olmak”, Cogito Dergisi, Sayı: 8, İstanbul.
- BİROL, G.**, (2007), “Bir Kentin Kimliği ve Kervansaray Oteli Üzerine Bir Değerlendirme”, Arkitekt Dergisi, Kasım-Aralık 2007, Sayı: 514, İstanbul.
- BİROL, G.**, (2010), “Kentlilik Bilinci ve Balıkesir’den Yarım Asırlık Bir Örnek: Yeni Çarşı Deneyimi”, Balıkesir Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü http://w3.balikesir.edu.tr/~birol/kentlilik_bilinci.pdf (Erişim Tarihi: 16.12.2016).
- CANSEVER, T.**, (2012), “Şehir”, Cogito Üç Aylık Düşünce Dergisi, Sayı:8, Yapı Kredi Yayınlar, İstanbul.

DEMİRCAN, E., (2012), “Diyarbakır İstihdam ve İşgücü Piyasası Raporu”, Karacadağ Kalkınma Ajansı, Diyarbakır.

DİNCER, B., vd., (2003), “İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması”, Yayın No: DPT 2671, T.C Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara.

Diyarbakır'ın Tarihsel Gelişimi, <http://diyar-x.tr.gg/Diyarbakir-2016-2030-3Br-h-26%23305%3Bn-Tarihsel-Geli-26%23351%3Bimi.htm> (Erişim Tarihi: 12.11.2016).

DIYARİNSEŞİ, (2016), “Diyarbakır'ın Yaş Ortalaması Belli Oldu”, <http://www.diyarinsesi.org/haber/diyarbakirin-yas-ortalamasi-belli-oldu-98083.htm> (Erişim Tarihi: 12.01.2017).

ERKAN, R., (2010), “Kentleşme ve Sosyal Değişme”, Bilim Adamı Yayınları, Ankara.

ERKAN, Ü., (2013), “Dalı Konya Örneğinde Kent-Siyaset İlişkisi Üzerine Sosyolojik Bir Çalışma”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Ana Bilim, Yüksek Lisans Tezi, Konya.

ES, M., ATEŞ, H., (2004), "Kent Yönetimi, Kentlileşme ve Göç: Sorunlar ve Çözüm Önerileri" Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, Sayı: 48, İstanbul.

GENAR , (2006), “Konya’da Kent kültürü ve Kentlilik Bilinci”, İstanbul.

GEYİK, S., (2010), “Kırdan Kente Göç Sonrası Kentlilik Bilinci (Mevlana Mahallesi Örneği)”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

GÜLER, K. B., vd., (2015), “İç Göç ve Kent ile Bütünleşme: Kocaeli İli Alan Araştırması”, Sosyal Güvenlik Dergisi, Ekim 2015, Cilt: 5, Sayı: 2, Ankara.

- HELLE, H. J.**, (1996), “Kentlileşmiş İnsan”, Çeviren: Zeynep AYGEM, Cogito Dergisi, Sayı: 8, İstanbul.
- HOLTON, R. J.**, (1999), “Kentler, Kapitalizm ve Uygarlık”, Çeviren; Ruşen Keleş, İmge Kitapevi Yayınları, Ankara.
- İŞKUR**, (2011),“İşgücü Piyasası Araştırması Diyarbakır İli Sonuç Raporu”, https://statik.iskur.gov.tr/tr/isgucu_piyasasi/isgucu_piyasasi_analiz_sonuc_2011/iller/D%C4%B0YARBAKIR.pdf (Erişim Tarihi: 23.01.2017).
- KARACA, M.**, (2007), “Sosyolojik Bir Olgu Olarak İnternet Gençliği: Elazığ Örneği”, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Elazığ.
- KARACADAĞ KALKINMA AJANSI**, (2012), “Diyarbakır İstihdam Ve İşgücü Piyasası Danışma Toplantısı Sonuç Raporu”, [http://www.karacadag.org.tr/ContentDownload/Diyarbak%C4%B1r%20Dan%C4%B1%C5%9Fma%20Toplant%C4%B1s%C4%B1%20Sonuc-Raporu%20\(20%2011%2002012\).pdf](http://www.karacadag.org.tr/ContentDownload/Diyarbak%C4%B1r%20Dan%C4%B1%C5%9Fma%20Toplant%C4%B1s%C4%B1%20Sonuc-Raporu%20(20%2011%2002012).pdf) (Erişim Tarihi: 03.02.2017).
- KARACADAĞ KALKINMA AJANSI**, (2016), “İstatistiklerle Diyarbakır”, http://www.karacadag.org.tr/ContentDownload/istatistik_kitab%C4%B1_Diyarbak%C4%B1r.pdf (Erişim Tarihi: 29.12.2016).
- KARTAL, K.**, (1983). “Kentleşmenin Ekonomik ve Sosyal Maliyeti”, Amme İdaresi Dergisi, Cilt: 16, Sayı: 4, Ankara.
- KAYA, E.**, (2004), “Kentleşme ve Kentlileşme”, İlke Yayınları, İstanbul.
- KAYA, E. vd.**, (2007), “Modern Kent Yönetimi-I”, Okutan Yayıncılık, İstanbul.
- KAYA, E.**, (2008), “Modern Kent Yönetimi”, Bir Nisan Yayınları, İstanbul.
- KELEŞ, R.**, (1998), “Kent Bilim Terimleri Sözlüğü”, İmge Kitapevi, Ankara.
- KELEŞ, R.**, (2010), “Kentleşme Politikası”, İmge Kitabevi, 11. Baskı, Ankara.

KELEŞ, R., (2010), “Kent ve Kültür Üzerine”, Mülkiye Dergisi, Sayı 246, http://www.Academia.edu/4212293/Rusen_Keles_1_KENT_VE_KULTUR_UZERINE (Erişim Tarihi: 19.12.2016).

KELEŞ, R., (2013), “Kentleşme Politikası”, İmge Kitapevi, 12. Baskı, Ankara.

KESKİN, E. B., vd., (2015) “Kentlilik Bilinci Çalışmaları İçin Bir Model Önerisi: Bursa’da Kentlilik Bilinci Araştırması”, Paradoks Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi, Cilt: 11, Sayı: 1, Bursa.

KILIÇBAY, M. A., (2000), “Şehirler ve Kentler”, İmge Kitapevi, Ankara .

KIRAY, M. B., (2007), “Kentleşme Yazıları”, Bağlam Yayıncılık, İstanbul

KOÇAK, H., (2011), “Kent-Kültür İlişkisi Bağlamında Türkiye’de Değişen ve Dönüşen Kentler” Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, Sayı: II, Afyon.

KOÇAK, H., (2011), “Kent-Kültür İlişkisi Bağlamında Türkiye’de Değişen ve Dönüşen Kentler” Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, Sayı:2 <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423881449.pdf> (Erişim Tarihi: 09.11.2015).

KURT, N., (2011), “Kent Hizmetlerinin Geleceğinde Kentsel Sorumluluklar Ve Kent Kültürünün Geliştirilmesi Stratejileri”, Yönetim Bilimleri Dergisi, Sakarya üniversitesi, Sayı: 9, Sakarya.

MAZUMDAR, S., (2007),“Kentsel Yaşam Kalitesi ve Yer Duygusu”, Çeviren: Ebru Yetiş, Sayı: 335, <http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=53&RecID=1330> (Erişim Tarihi: 02.12.2016).

MUMFORD, L., (2013), “Tarih Boyunca Kent, Kökenleri, Geçirdiği Değişimler ve Geleceği”, Çeviren: Gürol KOCA ve Tamer TOSUN, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

MUTLU, A., (2011), “Metropol Kent Samsun’da Kentlilik Bilinci”, Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı Proje Raporu, Samsun.

MUTLU, A., (2011), “Türkiye’de Kent Kültürü Algısı ve Kentsel Kültür Politikaları”, "http://www.academia.edu/30861417/T%C3%9CRK%C4%B0YE_DE_KENT_K%C3%9CLT%C3%9CR%C3%9C_ALGISI_VE_KENTSEL_K%C3%9CLT%C3%9CR_POL%C4%B0T%C4%B0KALARI (Erişim Tarihi: 23.12.2016).

ÖZYURT, C., (2007), “Yirminci Yüzyıl Sosyolojisinde Kentsel Yaşam”, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 10, Sayı: 18 Aralık 2007

SENCER, Y., (1979), “Türkiye’de Kentleşme”, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

SİMMEL, G., (1996), “Metropol ve Zihinsel Yaşam”, Çeviren: Bahar Öcal DÖZGÜREN, Cogito Dergisi, Sayı: 8, İstanbul.

ŞAHİN, Y., (2011), “Kentleşme Politikası”, Ekin Basım Yayınları, Bursa.

ŞENBEYAZLI, D., AYDEMİR, Ş., (2008), “Kentlilik Bilinci ve Mekân: Trabzon Kenti Örneği” , http://www.spo.org.tr/resimler/ekler/d3019b856147c17_ek.pdf (Erişim Tarihi: 22.11.2016).

ŞEN, B., DOĞAN, A. E., (2010), “Tarih, Sınıflar ve Kent”, Dipnot Yayınları, Ankara.

TANKUT, G., vd., (2002), “Yeni Ufuklara Kentler”, Bilim ve Teknik Dergisi, TÜBİTAK <http://www.biltek.tubitak.gov.tr/bdergi/yeniufuk/icerik/kentler.pdf> (Erişim Tarihi: 27.11.2015)

TARANCI, C. S., (2013), “Otuz Beş Yaş, Bütün Şiirleri”, Derleyen: Asım Bezirci, Can Yayınları 46. Baskı, İstanbul .

TBMM, “Türkiye Cumhuriyeti Anayasası”, <https://www.tbmm.gov.tr/anayasaa/anayasaa82.htm> (Erişim Tarihi: 22.09.2016).

T.C. BAYINDIRLIK VE İSKÂN BAKANLIĞI, (2009), “Kentlilik Bilinci, Kültür ve Eğitim Komisyonu Raporu”, Kentleşme Şurası, Ankara.

T.C. ÇEVRE VE ŞEHİRCİLİK İL MÜDÜRLÜĞÜ, (2011), “Diyarbakır İl Çevre Durum Raporu”, Diyarbakır.

T.C. DİYARBAKIR VALİLİĞİ DİYARBAKIR, (2011), “İl Çevre Durum Raporu”, Diyarbakır.

T.C. MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI, (2015), “Milli Eğitim İstatistikleri 2014-2015”, Ankara.

TEKELİ, İ., (2011), “Kent, Kentli Hakları, Kentleşme ve Kentsel Dönüşüm”, Türkiye Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

TORLAK, S., POLAT, F., (2006), “Denizli Sevindik Mahallesi Örneği Çerçevesinde; Kentte Yaşam Süresinin Kentleşme Sürecine Etkileri”, Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, Cilt: 15, Sayı 2, Denizli.

TOLAN, B., (1977), “Büyük Kent Sorunlarına Toplu Bir Bakış”, Ankara İktisadi ve Ticaret İlimleri Akademisi Yayınları, Ankara.

TUNA, K., (2011), “Toplum Açıklama Girişimi Olarak Şehir Teorileri”, İz Yayıncılık, İstanbul.

TUNA, K., (2013), “Toplum Açıklama Girişimi Olarak Şehir Teorileri”, İz yayıncılık, İstanbul.

TÜİK, (2011), “Nüfus ve Konut Araştırması”, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=15843> (Erişim Tarihi: 04. 02: 2016).

TÜİK, (2012), “İstatistik Göstergeler 1923-2011”, Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, Ankara.

TÜİK, (2012), “Yaşam Memnuniyeti Araştırması Mikro Veri Seti”, http://www.tuik.gov.tr/MicroVeri/YMA_2012/metaveri/tanim/ind ex.html (Erişim Tarihi: 12.11.2015).

TÜİK, (2013), “Seçilmiş Göstergelerle Diyarbakır”, Ankara.

TÜİK, (2016), “İstatistiklerle Aile”, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21523> (Erişim Tarihi: 01.02.2016).

TÜMTAŞ, M. S., (2013), “Kent, Mekan ve Ayrışma, Kentsel Mekanda Ayrışma Dinamikleri”, Detay Yayıncılık Ankara.

YILDIZ, M. C., GÜRBÜZ, M., (2011), “Sosyo-Kültürel Değişim Sürecinde Komşuluk”, http://www.academia.edu/6613652/Sosyo_Kulturel_Degisim_Surecinde_Komsuluk Elazığ, (Erişim Tarihi: 03.04.2016).

YÖRÜKAN, T., (2006), “Şehir Sosyolojisinin ve İnsan Ekolojisinin Teorik Temelleri”, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara

WEBER, M., (2003), Şehir: Modern Kentin Oluşumu, Çev. Musa Ceylan, Bakış Yayınları, İstanbul.

_____ <https://mrcngz.files.wordpress.com/2012/12/nufusveekonomik.pdf> (Erişim Tarihi: 02.11.2016).

EKLER

EK-1: Anket Soruları

KENTLEŞME SÜRECİNDE KENTLİLİK BİLİNCİ: DİYARBAKIR ÖRNEĞİ

Değerli katılımcı, bu anket Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim dalında, Yrd. Doç. Dr. Abdullah TAŞKESEN'nin danışmanlığında yürütülmekte olan bir yüksek lisans tez çalışmasına veri sağlamak amacıyla oluşturulmuştur. Elde edilen veriler gizli tutulacak ve sonuçlar bilimsel araştırma maksadıyla kullanılacaktır. Değerli vaktinizi ayırıp ankete gösterdiğiniz ilgiden dolayı şimdiden teşekkür ederim.

Murat BAYHAN

Bingöl Üniversitesi S.B.E. Sosyoloji Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi

Mail: m.bayhan887@gmail.com

1. Cinsiyetiniz? (a) Erkek (b) Kadın
2. Medeni durumunuz? (a) Evli (b) Bekâr (c) Eşi ölmüş/Ayrılmış
3. Yaşınız? (a) 18'den küçük (b) 18-29 (c) 30-49 (d) 50-64 (e) 65-Üstü
4. Eğitim durumunuz? (a) Okur-yazar değil (b) Sadece okur-yazar (c) İlkokul (d) Ortaokul (e) Lise (f) Üniversite (g) Lisansüstü
5. Mesleğiniz? (a) Esnaf -Tüccar (b) Memur (c) İşçi (d) Serbest Meslek (e) Ev Hanımı (f) İşsiz (g) Emekli (h) Öğrenci (i) Diğer (yazınız).....
6. Doğum yeriniz? (a) Diyarbakır merkez (b) Diyarbakır ilçe/köyü (c) Başka bir şehir (yazınız)..... (Cevabınız "a" şıkkı ise 9. Soruya geçiniz)
7. Diyarbakır'a gelmeden önce nerede ikamet ediyordunuz? (a) İl merkezinde (b) İlçede (c) Kasabada (d) Köyde
8. Diyarbakır'a göç etme nedeniniz nedir? (Sadece bir şıkkı işaretleyiniz) (a) Tayin (b) Eğitim (c) Sağlık (d) İş imkânı (e) Evlilik (f) Emeklilik (g) Daha iyi hayat şartları olduğu için (h) Akraba ve hemşehrilerim Diyarbakır'da bulunduğu için (i) Arazi yapısı tarıma elverişli olduğu için (j) Diğer (Yazınız).....

9. Aylık geliriniz ne kadardır?

- (a) 500 TL'den az (b) 501-1500 TL (c) 1501- 2500 TL
(d) 2501-3500 TL (e) 3500 TL'den fazla

10. Kendi evinizde mi oturuyorsunuz?

- (a) Kendi Evim (b) Kira (c) Tanıdığımın evi
(d) Diğer (yazınız).....

11. Oturduğunuz ev türü nasıl?

- (a) Müstakil ev (b) Apartman (c) Güvenlikli site (d) Güvenliği olmayan site

12. Ailenizdeki kişi sayısı?

- (a) 1-2 kişi (b) 3-4 kişi (c) 5-6 kişi (d) 7-8 kişi (e) 9 kişi ve daha fazla

13. Kaç yıldır Diyarbakır'da ikamet ediyorsunuz?

- (a) 1 yıldan az (b) 1-5 yıl (c) 6-10 yıl (d) 11-15 yıl (e) 16-20yıl
(f) 20 yıldan fazla

14. Size göre Diyarbakır'ın en önemli 3 sorunu nedir?

- (a) Altyapı (Yol, su, elektrik, kanalizasyon) hizmetlerinin yetersizliği
(b) Ulaşım sorunu (c) Otopark yetersizliği (d) Yeşil alan yetersizliği
(e) Temizlik (f) Gürültünün fazla olması (g) Sağlık hizmetlerinin yetersizliği
(h) Plansız yapılaşmanın olması (i) Sosyal ve kültürel etkinliklerin yetersiz olması

15. Kentsel sorunları iletmek için daha çok hangi yolları kullanırsınız?

- (a) Mahalle muhtarına başvururum
(b) Belediyedeki yetkili kişilere ulaşmaya çalışırım.
(c) Sorunları oluşturanları uyarırım
(d) Tanıdıklar vasıtasıyla sorunu halletmeye çalışırım
(e) Herhangi bir tepki göstermem
(f) Diğer (yazınız).....

16. Oturduğunuz mahallenin gelişmesi ile ilgili projeler olsa hangi şekilde katkıda bulursunuz?

- (a) Oluşturulacak komisyonlara belirli bir ücret karşılığı katılmak isterim
(b) Belediyenin oluşturacağı çalışma gruplarına gönüllü katılırım
(c) Katkıda bulunmam
(d) Diğer (yazınız).....

17. Kimlerle daha sık görüşürsünüz?

- (a) Akrabalarım (b) Hemşehrilerimle (c) Komşularım
(d) İş arkadaşlarımla (e) Mahalle arkadaşlarımla
(f) Diğer (yazınız).....

18. Diyarbakır İl belediye başkanının ve il valisinin adını biliyor musunuz? (Yazınız.)

(a) Belediye Başkanının adı .....

(b) Valinin adı.....

(c) Belediye Başkanı ve Valinin Adı.....

19. Ulu cami, keçi burcu, Hasan Paşa Hanı gibi tarihi yerleri ne sıklıkla gezersiniz?

(a) Çok (b) Ara-sıra (c) Misafir gezdirmek için (d) Hiçbir zaman

20. Ninova, Migros, Ceylanlar gibi AVM 'leri ne sıklıkla gezersini?

(a) Çok (b) Ara-sıra (c) Misafir gezdirmek için (d) Hiçbir zaman

21. Bunlardan hangisini yapıyorsunuz? (Birden fazla seçilebilir)

(a) Gazate Okumak (b) Sinemaya gitmek (c) Tiyatroya gitmek

(d) Diğer.....

22. Ünlü halk şairi Cahit Sıtkı Tarancı Diyarbakırlıdır.

(a) Doğru (b) Yanlış (c) Hiçbir fikrim yok

23. Hangi kuruluşlara etkin olarak üyesiniz?

(a) Sendika/Meslek örgütlenmeleri (b) Spor kulübü (c) Hemşehri derneği

(d) Siyasi parti (e) Gönüllü kuruluşlar (f) Hiçbir kuruluşa üye değilim

(g) Diğer (Yazınız).....

24. Genel olarak alışverişinizi nereden yapıyorsunuz?

(a) Migros, Kiler gibi marketlerden (b) Çarmar, Tezgel gibi yerel marketlerden

(c) Mahalledeki market ve bakkallardan (d) Semt Pazarından

(e) Diğer (yazınız).....

Aşağıdaki kentleşme ve kentlileşme bilinci ile ilgili ifadelere ne derecede katılıyorsunuz?

SEMT:	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Fikrim Yok	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Aşağıdaki ifadelere katılma derecenizi yan tarafındaki bölüme işaretleyiniz					
1. Kentin gerçek sahibi kentte doğup büyüyenidir.	1	2	3	4	5
2. Kentin gerçek sahibi kentte yaşayan herkeştir.	1	2	3	4	5
3. Kentin sosyal ve fiziki açıdan gelişmesi, daha düzenli ve yaşanılabilir bir yer olmasında en büyük sorumluluk devlete ve belediyeye aittir.	1	2	3	4	5

4. Kentin sosyal ve fiziki açıdan gelişmesi, daha düzenli ve yaşanılabilir bir yer olmasında en büyük sorumluluk kentte yaşayanlara aittir.	1	2	3	4	5
5. Kent yaşamı gelenek ve göreneklere verilen değeri azaltmaktadır.	1	2	3	4	5
6. Toplu taşıma araçlarında yaşlılara, özürllülere ve hamilelere yer vermeye özen gösteririm.	1	2	3	4	5
7. Sokağa tükürülmesini, yerlere izmarit atılmasını ve cadde ortasında yürünmesini yadırgarım.	1	2	3	4	5
8. Yaya geçişlerine önem veririm ve trafik ışıklarında uygun yaya geçiş yerlerini kullanırım.	1	2	3	4	5
9. Araç kullanırken trafik kurallarına uymaya özen gösteririm.	1	2	3	4	5
10. İlk fırsatta Diyarbakır'dan ayrılırım.	1	2	3	4	5
11. Diyarbakır'da yaşamaktan memnunum.	1	2	3	4	5
12. Başka bir yere gittiğimde Diyarbakır'ı özliyorum.	1	2	3	4	5
13. Çocuklarımın, kendi geleceklerini Diyarbakır'da kurmasını isterim.	1	2	3	4	5
14. Diyarbakır'da yapılan sosyal ve kültürel etkinliklere genellikle katılırım.	1	2	3	4	5
15. Diyarbakır hiçbir şekilde ayrılmayacağı bir şehirdir.	1	2	3	4	5
16. Diyarbakır ile ilgili güncel gelişmeleri yerel medyadan takip ederim.	1	2	3	4	5
17. Diyarbakır ile ilgili güncel gelişmeleri ulusal medyadan takip ederim.	1	2	3	4	5
18. Diyarbakır ile ilgili güncel gelişmeleri internetten takip ederim.	1	2	3	4	5
19. Diyarbakır ile ilgili vakıf, dernek vb. kuruluş faaliyetine katılırım.	1	2	3	4	5
20. Diyarbakır'ın yerel spor takımlarını takip ederim.	1	2	3	4	5
21. Diyarbakır'ın tarihi, kültürel ve coğrafik özelliklerini iyi bilirim.	1	2	3	4	5
22. Kendimi kentli olarak görüyorum.	1	2	3	4	5
23. Diyarbakır'da kaldırımlar engellilerin kullanımına uygundur.	1	2	3	4	5
24. Apartmanda yüksek sesle müzik dinlenilmesini, balkondan sofra bezi silkelenmesini hoş karşılamam.	1	2	3	4	5
25. Apartmanda ayakkabıların kapı önüne bırakılmasını hoş karşılamam.	1	2	3	3	5
26. Büyükşehir Belediyesi ulaşım, imar alt yapı gibi projelerde halkın görüşünü almalıdır.	1	2	3	4	5

Sabırınızdan dolayı teşekkür ederim....

ÖZGEÇMİŞ

1992 yılında Diyarbakır'ın Çermik ilçesinde doğdu. İlk ve orta öğrenimini Çermik ilçesinde okudu. Şanlıurfa'nın Siverek ilçesinde lise eğitimini tamamladı. 2007 yılında Diyarbakır Dicle Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Anabilim Dalı'na yerleşti ve 2013 yılında mezun oldu. 2014 yılında Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisansa başladı.

